

MTA DOKTORI ÉRTEKEZÉS

A POSZTINDUSZTRIÁLIS TELEPÜLÉSEK MODERN FUNKCIÓINAK
TÁRSADALOMFÖLDRAJZI VIZSGÁLATA

Kozma Gábor

Debrecen

2017

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
1.1. Célkitűzések	3
1.2. Alkalmazott módszerek, felhasznált adatbázisok	4
1.3. Az értekezés szerkezete	6
2. A témakör elméleti megalapozása	8
2.1. A posztindusztriális város kérdésköre	8
2.2. A települések fogalmi rendszere	13
2.3. A sport illeszkedése a (posztindusztriális) településekhez	16
3. Az egyes települési szférák sporttal kapcsolatos megnyilvánulási formái	19
3.1. A települések gazdasági szférája és a sport közötti kapcsolat	19
3.2. A települések társadalmi szférája és a sport közötti kapcsolat	28
3.2.1. A település és a társadalom sportolási hajlandósága	28
3.2.2. A település és a nonprofit szféra sporttal kapcsolatos tevékenysége	34
3.3. A település infrastrukturális szférája és a sport közötti kapcsolat	38
3.3.1. A versenysportot szolgáló létesítmények településföldrajzi jellemzői	38
3.3.2. Az iskolai és a szabadidősportot szolgáló létesítmények településföldrajzi jellemzői	51
3.4. A helyi (települési) önkormányzatok sporttal kapcsolatos tevékenysége	54
3.4.1. A sport helye a települési önkormányzatok szervezeti rendszerében	56
3.4.2. A települési önkormányzatok sporttal kapcsolatos jogszabályalkotó tevékenysége	60
3.4.3. A települési önkormányzatok sporttal kapcsolatos kiadásai	61
4. A települési szférák közötti sporttal kapcsolatos kölcsönhatások	66
4.1. A természeti környezet és a települési szférák közötti kapcsolat	66
4.1.1. A természeti szféra hatásának települési vonzatai	66
4.1.2. A sport hatása a természetre	72
4.2. A települési önkormányzat és a települési szférák közötti kapcsolat	74
4.2.1. A kapcsolat általános jellegzetességei	74
4.2.2. A sport városfejlesztésben betöltött szerepének időbeli változása: debreceni esettanulmány	78
4.3. A sportesemények és a települési szférák közötti kapcsolat	88
4.3.1. A sportesemények és az infrastruktúra	88
4.3.2. A társadalmi szféra és a sportesemények	91
4.3.3. A sportesemények és a gazdaság	95
4.3.4. A sportesemény és hatásai: debreceni esettanulmány	99
4.4. A hagyományos települési szférák közötti kölcsönhatások	102
4.4.1. Az infrastruktúra és a társadalmi szféra közötti kapcsolat	102
4.4.2. Az infrastruktúra és a gazdasági szféra	105
5. Következtetések	109
Irodalomjegyzék	112
Ábrák jegyzéke	128
Táblázatok jegyzéke	131
Fényképek jegyzéke	134
Mellékletek	135

1. Bevezetés

1.1. Célkitűzések

A települések által ellátott feladatok köre az elmúlt évszázadokban folyamatosan növekedett. A kezdeti időszakban a települések irányítóitól elsősorban a település biztonságos működésének garantálását, a kereskedelem feltételeinek megteremtését, valamint az igazságszolgáltatást várták el. A 18-19. századtól ugyanakkor a települések (a kezdeti időszakban elsősorban a különböző ott működő szervezetek – pl. egyházak) egyre nagyobb szerepet kezdtek betölteni az oktatás, a szociális és az egészségügyi szféra területén is. A 20. században, elsősorban a jóléti állam eszméjének megjelenésével és elterjedésével párhuzamosan, mind fontosabbá váltak a szabadidő hasznos eltöltéséhez kapcsolódó tevékenységek (ennek első halvány jelei az ipari forradalom időszakában jelentek meg), amelyek között – elsősorban az utóbbi időszakban – mind nagyobb hangsúlyt kapott a kultúra is. A fentiek következtében a 20. század első felétől kezdve a térbeli jelenségekkel foglalkozó kutatók egyre nagyobb figyelmet kezdtek szentelni az egyes funkciók és a települések közötti kapcsolatok vizsgálatának, és ennek keretében a településen belüli folyamatok és a települések közötti különbségek bemutatásának.

Az MTA doktora címre benyújtott értekezésem alapvető célja egy konkrét funkció, a kultúra egyik alkotóelemét jelentő sport esetében a település és az adott terület közötti sokoldalú kapcsolat feltárása, amelynek során a település Tóth József által kifejlesztett tetraédermodelljének általam átalakított változatára támaszkodtam (Tóth, 1981). A funkció kiválasztását több tényező is indokolta. Egyrészt az utóbbi időszakban – mint az értekezés későbbi részeiben részletesen is bemutatásra kerül – a kultúra növekvő jelentősége keretében a sport egyre fontosabb szerepet tölt be mind a gazdasági, mind a társadalmi, mind pedig a politikai életben. Ennek következtében az elmúlt évtizedekben ugrásszerűen megnőtt a sport különböző aspektusaival foglalkozó tudományos művek száma, amelyeken belül az 1980-as évek második felére tehető a sport területiségét feltárni kívánó elemzések nagyobb számban történő megjelenése. A nemzetközi szakirodalomban az első átfogó jellegű munka publikálására 1989-ben került sor (Bale, 1989), és a terület társadalomföldrajz általi elfogadását jelzi, hogy a „The Dictionary of Human Geography” 3. kiadásában (Johnston et al., 1994) már külön címszó alatt szerepelt („sport, geography of”).

Másrészt a témával foglalkozó magyarországi kutatások elsősorban a sporttudomány területéről indultak el, és hosszú ideig a sportolási hajlandóság vizsgálata során említették meg a különböző típusú települések között tapasztalható eltéréseket. A témakör komplexebb, de még mindig sporttudomány oldaláról történő vizsgálata az 1990-es évek végén gyorsult fel (pl. Bánhidi, 1999), és a változást jól jelzi, hogy a 2002-ben kiadott Általános társadalomföldrajz II. kötetben – igaz sporttudósok tollából – már külön fejezet tárgyalta a témakört (Bánhidi – Farkas, 2002).

Az elmúlt évtizedben egyre több kutató foglalkozott a sport területi kérdéseivel, feltárva többek között a térségi versenyképességben (Ács, 2007), a helyi önkormányzatok gazdálkodásában (Bukta, 2011; Gyömörei, 2014; Keserű – Dénes, 2007), a sportolók migrációjában (pl. Ács, 2009; Benedek – Gál, 2016; Molnár, 2014) megfigyelhető térbeli differenciákat, elemezve a természeti és a társadalmi környezet valamint a sport közötti kölcsönhatásokat (Bánhidi, 2011). A fentiek mellett pozitívként említhető az a tény, hogy az utóbbi években fokozatosan a földrajztudomány is felfedezte a témakört (pl. Farkas, 1998; Györi et al. 2011; Györi et al., 2012; Kiss, 2014; Kozma – Danyi, 2009; Kozma 2010a; 2014; Kozma et al., 2012a; 2016).

Mindezek következtében úgy vélem, időszerű a társadalomföldrajz, azon belül is elsősorban a településföldrajz oldaláról a sport települési kapcsolódásainak komplex vizsgálata. Értekezésemben – támaszkodva a hazai és nemzetközi szakirodalom megállapításaira – a település alapvetően két szinten jelenik meg. Egyrészt elemzem a települések között a sport vonatkozásában különböző szempontok szerint meglévő eltéréseket, másrészt vizsgálom a településen belüli sporttal kapcsolatos térbeli folyamatokat. Konkrét kutatásaim, és ennek szellemében az értekezés legfontosabb témakörei – elméleti háttérül az általam kifejlesztett csonka gúla modellt felhasználva – az alábbi kérdésekre terjednek ki:

- A sportot főtevékenységként megjelölő egyéni és társas vállalkozások települési szintű sajátosságainak az elemzése;
- A társadalom sportolási hajlandóságában és az azt befolyásoló tényezők esetében megfigyelhető térbeli jellegzetességek vizsgálata;
- A sportot főtevékenységként megjelölő nonprofit szervezetek és a települések közötti összefüggések feltárása;
- A sportlétesítmények településeken belüli térbeli fejlődésének az elemzése;
- A helyi önkormányzatok és a sport közötti kapcsolat különböző földrajzi dimenzióinak és a magyarázó tényezőknek a feltárása;
- A sport városfejlesztésben betöltött szerepe magyarországi fejlődésének a vizsgálata;
- A sportlétesítmények és sportesemények gazdasági, társadalmi és infrastrukturális vonatkozásainak a kutatása.

1.2. Alkalmazott módszerek, felhasznált adatbázisok

Az értekezés elkészítése során nagymértékben támaszkodtam korábbi kutatási eredményeimre. Az 1990-es évek elején egyetemi doktori értekezésemben („Debrecen városszerkezetének változása az 1930-as évek vége és 1990 között”) a település belső szerkezetének átalakulását vizsgáltam, és ennek során megismertem az általában a településeken, illetve konkrétan a Hajdú-Bihar megyei megyeszékhelyen lezajló folyamatokat és az azokat befolyásoló tényezőket (Kozma, 1989; 1993; 1994).

Az 1990-es évtized végén elkészített PhD-disszertációmban („A városmarketing elemeinek alkalmazása Debrecenben a rendszerváltozás után”) a város marketingtevékenységét elemeztem, és a nemzetközi szakirodalom áttekintésekor már ekkor felismertem, hogy az Észak-Amerikában és Nyugat-Európában működő helyi önkormányzatok a turisták, a lakosság és a gazdasági élet szereplői, mint célcsoportok, körében végzett tevékenységük során egyre nagyobb figyelmet szentelnek az ún. „puha tényezőknek”, amelyek között kitüntetett szerepet tölt be a kultúra egyik elemét alkotó sport, mint látványosság, illetve hatékony szabadidő-eltöltési lehetőség (Kozma, 1998, 1999).

A Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíja keretében („Az északkelet-magyarországi települések gazdálkodásának földrajzi szempontú vizsgálata”) 2000 és 2002 között a helyi önkormányzatok gazdálkodását elemeztem. A vizsgálatok eredményeként megismertem a települési költségvetések szerkezetét, bevételi és kiadási oldalát, valamint rámutattam a települések közötti különbségekre és az azok mögött álló legfontosabb tényezőkre (Kozma, 2000; 2002a; 2002b).

Szintén a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíja támogatta kutatómunkámat 2011 és 2013 között („A sport településfejlesztési és településföldrajzi szerepének vizsgálata a magyarországi regionális központokban”), amely a legerősebb támasza volt a jelenlegi értekezésnek. A vizsgálat során többek között feltártam az érintett városokban a sport helyét a helyi fejlesztési dokumentumokban és az önkormányzatok szervezeti rendszerében, valamint elemeztem a sportlétesítmények térbeli elhelyezkedésében

megfigyelhető jellegzetességeket és folyamatokat (Kozma, 2010a; 2010b; Kozma et al., 2012a; 2012b).

Az elmúlt években több olyan, a Debreceni Egyetem által elnyert Európai Unió pályázatban is részt vettem („ABS” Képzés- és rendszerfejlesztés a sportos társadalomért Északkelet-Magyarországon: TÁMOP-4.1.2.E-13/1/KONV-2013-0010, „3. misszió” Sport és tudomány a társadalomért Kelet-Magyarországon: TÁMOP-4.1.2.E-15/1/KONV-2015-0001), amely a sport társadalmi kapcsolatait vizsgálta. Ezek keretében elemeztem a sporttal foglalkozó gazdasági vállalkozások és nonprofit szervezetek térbeli elhelyezkedését, a társadalom sportolási hajlandóságát, valamint a helyi önkormányzatok és a sport közötti viszonyrendszert, és ezen vizsgálatok eredményei is beépültek az értekezésembe (Kozma, 2015; Kozma et al., 2015a; 2015b).

A fentiek szellemében kutatómunkám során igen nagy figyelmet fordítottam a témával foglalkozó hazai és nemzetközi szakirodalom áttekintésére, amely alapvetően kétfajta módon jelenik meg értekezésemben. Egyrészt a 2. fejezetben – a témakör elméleti megalapozása érdekében – áttekintettem a települések, azon belül is elsősorban a városok posztindusztriális jellegű átalakulása mögött álló tényezőket, valamint a településtudomány és a településföldrajz településekkel kapcsolatban megfogalmazott definícióit. Másrészt a 3. és 4. fejezetekben az egyes települési szférák és a sport közötti kapcsolat bemutatása során először az adott területtel foglalkozó, az észak-amerikai, európai és magyarországi folyamatokat bemutató külföldi és hazai munkákat elemeztem, és hozzájuk hasonlítottam saját felméréseim eredményeit.

Az empirikus vizsgálatok keretében igen jelentős számú primer és szekunder forrást használtam fel. A gazdasági szféra elemzése során az elsődleges adatbázist a Központi Statisztikai Hivatal által összeállított Cég-Kód-Tár 2013-as kiadása jelentette, amely települési szinten tartalmazta az egyéni és társas vállalkozások számát, valamint a vállalkozások foglalkoztatotti és árbevétel-kategóriákba való besorolását. Az adatbázis részét képező TEÁOR-számok (Tevékenységek Egységes Ágazati Osztályozási Rendszere) lehetővé tették, hogy a vizsgálataim során a sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő vállalkozásokra koncentráljak.

A társadalmi szféra elemzése során egyrészt az Európai Bizottság nevében rendszeresen elvégzett Eurobarométer közvélemény-kutatás adataira támaszkodtam. Az összefoglaló eredmények és a legfontosabb megállapítások rendszeresen publikálásra kerülnek (pl. European Commission, 2014a), vizsgálataimat ugyanakkor az eredeti felmérés nyers adataira támaszkodva végeztem el, és így a nyomtatásban megjelent anyagnál sokkal részletesebben tudtam feltárni a települési jellemzőket. Másrészt a Hajdú-Bihar megyei viszonyok bemutatása érdekében a megye 22 településén saját kérdőíves felmérést is végeztem, amelynek során arra törekedtem, hogy a különböző településtípusban élő válaszadók neme és korcsoportja azonos legyen, és így a megfigyelhető különbségek csak a települési jellegzetességekkel álljanak kapcsolatban. Harmadrészt a sporttal foglalkozó nonprofit szervezetek elemzése során a már korábban említett Cég-Kód-Tár adatbázisra támaszkodtam.

Az infrastrukturális szféra vizsgálata keretében az elsődleges adatforrást a vizsgálatba bevont településekről különböző időpontokban készült térképek alkották, amelyek tartalmazták a sportlétesítmények pontos fekvését. Emellett felhasználásra kerültek az egyes sportegyesületek és települések történetét bemutató könyvek és tanulmányok is, amelyek az időbeli változásokról és a területi elhelyezkedés magyarázatáról tartalmaztak értékes információkat.

A helyi önkormányzatok helyzetének elemzése során a Polgármesteri Hivatalok esetében az elsődleges adatforrást a hivatal Szervezeti és Működési Szabályzata jelentette (ezt

részben a település honlapjáról, részben a Nemzeti Jogtár Önkormányzati rendeletek részéből töltöttem le), amely a sporttal foglalkozó szervezeti egységek hivatalon belüli elhelyezkedéséről szolgáltatott információt. Emellett levélben fordultam az érintett helyi önkormányzatok jegyzőjéhez/osztályvezetőjéhez, és felvilágosítást kértem a sporttal foglalkozó köztisztviselők számáról, a hivatalon belüli helyükről és egyéb feladataikról (a 143 10 ezer főnél népesebb hazai településből 110 hivatalról sikerült így információt szerezni).

A képviselőtestületi bizottságok esetében elsősorban a képviselőtestület Szervezeti és Működési Szabályzatára támaszkodtam, valamint egyes esetekben felhasználtam a képviselőtestületi ülésekről készült jegyzőkönyveket és a település honlapjának érintett oldalait is (ebben az esetben az 5 ezer főnél népesebb településeket vizsgáltam, és mind a 273 hazai településről rendelkezésre állt a szükséges információ). A sporttal kapcsolatos helyi szintű jogszabályok vizsgálata során a már korábban említett forrásokból (települési honlap, Nemzeti Jogtár) szereztem be a rendeleteket.

A költségvetéssel kapcsolatos adatokat a Magyar Államkincstár bocsájtotta a rendelkezésemre. Az adatbázis települési szinten tartalmazta az F08.a „Sport és szabadidős tevékenységek és szolgáltatások” költségvetési kiadási tétel legfontosabb összetevőit (pl. sportlétesítmények működtetése és fejlesztése, verseny- és utánpótlássport támogatása, szabadidősport támogatása).

Az empirikus vizsgálatok során a földrajzi kereteket elsősorban Magyarország jelentette, és arra törekedtem, hogy bemutassam az országon belüli térbeli folyamatokat, a településhálózat különböző elemei közötti különbségeket. A rendelkezésre álló adatok hiánya miatt ugyanakkor egy-két esetben csak a Hajdú-Bihari viszonyokra tudtam rámutatni, de úgy érzem, erre a forrásra támaszkodó elemzésekből is sikerült általánosítható következtetéseket levonni. A kutatások harmadik térbeli szintjét Debrecen jelentette: két esettanulmány segítségével elemeztem a város és a sport közötti kapcsolatrendszerét.

Az összegyűjtött statisztikai és kérdőíves adatok feldolgozása során a bonyolultabb statisztikai számítások elvégzéséhez az SPSS 18 (Statistical Package for the Social Sciences) programcsomagot használtam. Ennek segítségével egyrészt keresztábrázásokat készítettem, másrészt kiszámoltam a Pearson és Spearmann-féle korrelációs együttható értékét annak érdekében, hogy meghatározzam a sport fontosságára utaló adatokat/mutatókat, valamint feltárjam mindazon tényezőket, amelyek befolyásolják a sport települési jelenlétét és jelentőségét. A térképeket a Corell Draw és a Surfer Map szoftverek segítségével készítettem.

1.3. Az értekezés szerkezete

Az értekezés alapvetően három nagyobb egységet foglal magában. A 2. fejezet – mint ahogy a korábbiakban már utalást történt rá – az elméleti áttekintés egyik részét tartalmazza. A nemzetközi és hazai szakirodalomra támaszkodva egyrészt bemutatom a különböző „poszt” előtaggal jellemezhető formációk (pl. gazdaság, társadalom, település) kialakulásának a folyamatát, különös hangsúlyt fektetve a posztindusztriális városok jellegzetességeire. Másrészt körüljárom a településsel kapcsolatos – a településföldrajzhoz és a településtudományhoz köthető – fogalmi kérdéseket, harmadrészt pedig vázolom a település és a sport közötti kapcsolat legfontosabb jellegzetességeit.

A 3. fejezet az egyes települési szférák (gazdaság, társadalom, infrastruktúra, helyi/települési önkormányzat) és a sport közötti kapcsolattal foglalkozik, és annak bemutatására törekszik, hogyan jelenik meg a sport a különböző szférák működésében, milyen időbeli változások és területi/települési különbségek figyelhetők meg.

A 4. fejezet középpontjában az egyes szférák közötti kölcsönhatások állnak, amelyek során több alkalommal is választ adok a 3. fejezetben felmerült kérdésekre, magyarázom az ott

bemutatott jelenségeket és folyamatokat. Először a csonka gúla két alapjának, a természeti környezetnek és a települési önkormányzatoknak a többi szférával való kapcsolatát mutatom be, és ezt követi a sportesemények különböző típusai és az egyes szférák közötti kölcsönhatások elemzése. A fejezet utolsó egységét alkotja a településekkel kapcsolatban megfogalmazott definíciók közös elemének tekinthető, és így általam hagyományos szféráknak elnevezett gazdaság, társadalom és infrastruktúra közötti kapcsolat vizsgálata. Értekezésem záró (5.) fejezete a következtetések levonására törekszik, és választ kíván adni az 1.1. alfejezetben feltett kérdésekre.

2. A témakör elméleti megalapozása

2.1. A posztindusztriális város kérdésköre

Az 1970-es évek elejétől mind a gazdaság, mind a társadalom, mind pedig a politikai élet területén igen jelentős változások mentek végbe, amelyek először a legfejlettebb észak-amerikai és nyugat-európai országokban, majd a rendszerváltás után az egykori szocialista országok egy részében is a „poszt” előtaggal jellemezhető formációk kialakulásához vezettek.

A gazdaság területén a legfigyelemreméltóbb változásnak az 1970-es évek elején lezajló gazdasági válsággal összefüggésben álló új nemzetközi munkamegosztás kialakulása tekinthető (Knox – Agnew, 1994). Ennek keretében a világgazdaságban egyre fontosabb szerepet betöltő multinacionális vállalatok a rutinszerű munkát igénylő ipari (majd az 1990-es évek második felétől szolgáltatási) tevékenységeiket egyre nagyobb mértékben számolták fel a fejlettebb országokban, és – támaszkodva a közlekedési és infokommunikációs technológia fejlődésére valamint a kereskedelmet akadályozó adminisztratív korlátok fokozatos felszámolására – azokat az olcsóbb munkaerejű, enyhébb környezetvédelmi és munkajogi szabályokat előíró ázsiai és latin-amerikai országokba helyezték át (Dicken, 1992). Ezzel párhuzamosan az érintett vállalatok központjai, a cég életében kiemelkedő szerepet betöltő szervezeti egységei (pl. marketing, stratégiai tervezés) és a K+F+I tevékenységet végző részlegek továbbra is a fejlettebb országokban maradtak.

A társadalomban megfigyelhető új folyamatok közül az egyik legfontosabbnak – a gazdasági szerkezet átalakulásával párhuzamosan, annak részben a következményeként – a foglalkozási szerkezet változása tekinthető: az 1940-es években megalkotott Clark – Fourastie modellnek megfelelően – elsősorban a fejlettebb országokban – a mezőgazdaság mellett az iparban foglalkoztatottak aránya is csökkenni kezdett, és ezzel párhuzamosan nőtt a harmadik szektor részesedése (1. táblázat).

1. táblázat A foglalkozási átrétegződés menete néhány fejlett országban az 1950-es évek eleje és 2012 között (az egyes ágazatokban foglalkoztatottak aránya, %)

	1951			1971			1990/1991			2012		
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
Amerikai Egyesült Államok	12,2	36,0	51,8	4,2	32,3	63,5	2,9	25,6	71,5	1,5	18,1	80,4
Ausztrália	n.a.	n.a.	n.a.	7,2	33,7	59,1	5,3	25,2	69,5	2,9	20,7	76,4
Ausztria	32,1	37,0	30,9	17,4	40,3	42,3	7,7	36,9	55,4	4,9	26,1	69,0
Egyesült Királyság	4,9	49,1	46,0	2,5	42,3	55,2	2,0	27,1	70,9	1,2	18,9	79,9
Franciaország	27,7	36,3	36,0	12,8	36,8	50,4	5,1	26,0	68,9	2,9	21,7	75,4
Hollandia	19,3	33,3	47,4	6,1	36,1	57,8	4,2	23,5	72,3	2,5	15,2	82,3
Japán	41,1	23,8	35,1	19,1	34,0	46,9	6,6	33,7	59,7	3,8	25,0	71,2
Kanada	19,0	35,4	45,6	6,9	29,3	63,8	3,5	24,3	72,2	n.a.	22,1	77,9
Németország*	23,2	42,3	34,5	8,2	48,9	42,9	3,2	36,6	60,2	1,5	28,2	70,3
Olaszország	39,7	30,2	30,1	18,9	43,1	38,0	7,9	28,5	63,6	3,7	27,8	68,5
Magyarország	49,3	23,7	27,0	25,2	43,2	31,6	13,9	35,3	50,8	5,2	29,8	65,0

* - 1951, 1971, 1990/1991: az egykori Német Szövetségi Köztársaság,

Franciaország – 1954, Hollandia – 1947, Németország – 1950, Olaszország – 1954, Japán – 1954, Amerikai Egyesült Államok – 1950

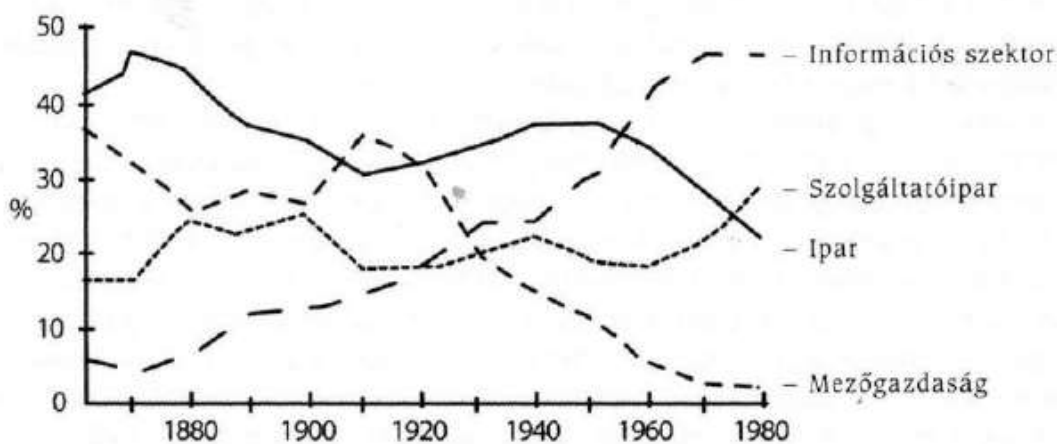
a – mezőgazdaság, b – ipar és építőipar, c - szolgáltatások

Forrás: KSH, 1957, 1959, 1989, 1993, 2013

A kutatók véleménye szerint a folyamat mögött az alábbi tényezők álltak (Healey – Ilbery, 1990):

- a társadalmi jólét növekedése következtében egyre inkább nőtt az igény a különböző szolgáltatások iránt;
- a gazdasági életben – a vállalatok közötti verseny éleződésének hatására – egyre fontosabbá váltak bizonyos szolgáltatások (pl. könyvvitel/számvitel, piackutatás, marketing, üzleti tanácsadás);
- a hatékonyság emelkedése a szolgáltató szektorban sokkal lassabb ütemű volt, mint az iparban, és ennek következtében kisebb mértékben csökkent a munkaerő utáni igény;
- az iparban tevékenykedő vállalatok a korábban saját szervezeti keretükön belül végzett, és ezért az iparhoz sorolt tevékenységek (pl. könyvelés, reklámozás) jelentős részét specializált cégeknek szervezték ki, és ennek következtében az itt dolgozók a későbbiekben a szolgáltató szektorhoz tartoztak;
- jelentős számú új, korábban ismeretlen tevékenységet (pl. számítógép-programozás, honlap-készítés) végző, a szolgáltató szektorhoz tartozó vállalat jelent meg.

A kialakuló új társadalmi formációra az 1970-es évektől kezdve Daniell Bell amerikai szociológus híres könyve (*The coming of post-industrial society* - 1973) alapján egyre inkább használják a posztindusztriális társadalom elnevezést (a fogalmat ugyanakkor már az 1910-es évtizedben is alkalmazták – Z. Karvalics, 2007). Bell véleménye szerint kilenc szempont (pl. termelési mód, gazdasági szektor, tudásbázis, tervezés) alapján a történelem menetében az eddigiek során három nagy társadalomtörténeti szakaszt lehet elkülöníteni, a preindusztriális, az indusztriális és a posztindusztriális társadalmakat, és az utóbbival kapcsolatban három fontos jellemzőre hívta fel a figyelmet: a szolgáltató szféra szerepének növekedése, a tudomány (és ezen belül elsősorban a kutatás-fejlesztés) és az értelmiség egyre fontosabbá válása, valamint a menedzsment és a tervezés előtérbe kerülése (Kapitány – Kapitány, 2013). Az első jellegzetesség vonatkozásában ugyanakkor rámutatott arra, hogy a szolgáltató szektoron belül (más megközelítés szerint mellett) egyre fontosabb szerepet játszik az ún. információs szektor is (1. ábra), amely az információ termelésével, továbbításával és feldolgozásával foglalkozó tevékenységeket foglalja magában (ez utóbbit gyakran nevezik negyedik vagy kvaterner szektornak is).

1. ábra A foglalkoztatási szerkezet változása az Amerikai Egyesült Államokban 1860 és 1980 között

Forrás: Bell, 2001, p. 16.

A posztindusztriális társadalom elméletének továbbfejlesztői közül elsősorban három szerzőt kell kiemelni (Kapitány – Kapitány, 2013). Egyrészt a japán Yoneji Masuda nevét kell megemlíteni, akinek a véleménye szerint az alkalmazásra kerülő információs technikák eredményeként egy komplex rendszer jön létre, és ez áthatja a társadalmat, így újfajta

termelékenységet hoz létre. Ezen új társadalom legfontosabb sajátosságai közé tartozik az ember és a természet harmóniája, az etikai önfegyelem és a társadalmi együttműködés. A francia Alain Touraine úgy véli, hogy az új társadalomban a speciális információk birtokosai, akik egyúttal a képzettség magasabb fokával is rendelkeznek, alkotják azt a technokrata réteget, amely működteti a tőkés világrendet, és a mindennapi élet mind nagyobb része felett gyakorol felügyeletet. A harmadik jelentős szerzőnek a spanyol Manuel Castells tekinthető, akinek a véleménye szerint az információs társadalom meghatározó cselekvési-szerveződési formája a hálózatiság, amely felülírja a társadalmakban hosszú időn keresztül fontos szerepet betöltő individualizmust, azaz a hálózati érdekek erősebbek, mint az egyéni érdekek.

A korábban bemutatott gazdasági-társadalmi változások a települések (és azon belül is elsősorban és leglátványosabban a nagyobb városok) életében is jelentős átalakulást idéztek elő, amelynek következtében a kutatók egyre gyakrabban alkalmazzák a posztindusztriális (más esetben posztfordista vagy posztmodern – pl. Hall – Barrett, 2012) város kifejezést. A nagyobb települések gazdasági életét vizsgálva általános tendenciának tekinthető a deindusztrializáció folyamata, amelynek keretében a korábban a gazdasági élet alapját képező ipari tevékenységek jelentős része elhagyta a közigazgatási területet, az elővárosokban, a rurális térségekben vagy az országhatáron kívül telepedett le, és helyüket a tercier szektor különböző ágazatai foglalták el (Kim – Short, 2008).

A fentiekkel párhuzamosan a városok társadalmi szerkezete is igen jelentős változáson ment keresztül, amelynek leglátványosabb eleme a tercier szektorban dolgozók számának és arányának a növekedése volt (Szymnaska – Sroda, 2007). A munkaerőpiacra ugyanakkor alapvetően a duális szerkezet vált jellemzővé: az egyik oldalon helyezkednek el a magán- és állami szférában (pl. pénzügyi szolgáltatások, ICT-szektor, egyetemek és kutatóintézetek) dolgozó jól képzett és jól fizetett rétegek (Sassen, 2006). Ezzel párhuzamosan ugyanakkor fokozatosan megnőtt az igény a munkaerőpiacon az alacsony képzettségű, és ezért az átlagnál rosszabbul fizetett munkavállalókra is, akik többek között a kereskedelemben, a vendéglátásban és a közszolgáltatásokban dolgoznak. A posztindusztriális városok társadalmának további sajátosságai között említhető meg a háztartások méretének csökkenése, a női egyenlőség magasabb szintje, a későbbi házasság, valamint a házastársi kapcsolatban élők alacsonyabb aránya.

Az átalakulás harmadik jelentős elemének a településszerkezet és ezzel összefüggésben a településkép változása tekinthető. Ennek keretében egyrészt a városok belső területén végbement a korábbi közintézményi, ipari és közlekedési barnamezős területek megújítása, és ezekben a városrészekben új irodaépületek, kormányzati központok, a kikapcsolódást és szórakozást lehetővé tevő létesítmények (pl. múzeumok, színházak, vendéglátóipari egységek) jöttek létre (Kaplan et al., 2009). Az irodaépületek és kormányzati épületek ugyan nem tekinthetők teljesen új építészeti elemeknek (elsősorban Észak-amerikai nagyvárosokban ezek már a két világháború közötti időszakban is megjelentek), ugyanakkor az utóbbi évtizedekben már egyre inkább törekednek arra is, hogy mind ezen épületek, mind pedig a kikapcsolódást-szórakozást lehetővé tevő épületek esetében új, kreatív és meghökkentő stílus alkalmazásával (1. fénykép) fejezzék ki az adott beruházás egyediségét, és ilyen módon is javítsák a település pozícióját a városok közötti versenyben (Gospodini, 2006; Hall – Barrett, 2012; Riza et al., 2012). A városközpont fentiekben vázolt átépítése elsősorban az Észak-amerikai nagyvárosokra volt a jellemző, míg Nyugat-Európában (Burtenshaw et al., 1991) – az adott városrész jelentős történelmi hagyományai miatt – inkább a városközpont peremterületére vagy az elővárosi zóna belső részére (pl. Párizs – La Défense) koncentrálódott (kivételek természetesen itt is vannak – pl. Frankfurt és Berlin belvárosa).

1. fénykép A Bilbaóban felépített Guggenheim múzeum
 Forrás: <http://index.hu/gal/0/pic.php?dir=0606/kult/gehry/&pid=14>

Másrészt a folyó- és tengerparton elhelyezkedő városok esetében megfigyelhető a korábbi struktúrák elbontása és modern stílusú épületekkel történő helyettesítése, illetve az egykori raktár- és gyárépületek különböző célokra (pl. szórakozás, lakás) történő felhasználása (Smith – Ferrari, 2012) (2. fénykép). A fenti két folyamat közös sajátosságának tekinthető, hogy a megnövekedett presztízs az ingatlanárak növekedését eredményezte, és ennek következtében egy igen jelentős társadalmi átstrukturálódás is lezajlott. A megújításban érintett városrészekből fokozatosan kiszorultak az alacsony jövedelmű, rosszul képzett rétegek, és helyüket a nemzetközi szakirodalomban dzsentifikációnak nevezett folyamat keretében fiatal, magas képzettségű és jövedelmű, gyakran a városközpontban dolgozó csoportok foglalták el, akiknek rendkívül vonzóak voltak a közelükben elérhető kikapcsolódási lehetőségek (Smith, 2002).

2. fénykép A London Dokknegyed területén egykori raktárépületben kialakított loft lakás
 Forrás: <http://londonlofts.net/property/docklands-warehouse/>

A településpolitika szempontjából a legfontosabb új jelenségnek tekinthető, hogy az 1980-as évek elejétől kezdetben az Amerikai Egyesült Államokban, majd fokozatosan Nyugat-Európában is a helyi önkormányzatok (ezen belül is elsősorban a városokban működő helyhatóságok) szemléletében két szempontból is változás következett be. Egyrészt – a korábban a gazdasági bázisukat jelentő ipari vállalatok elköltözése miatti pénzügyi válság eredményeként – nagyobb figyelmet kezdtek szentelni környezetüknek, az ott lezajló folyamatoknak, és annak elemzésének, hogyan befolyásolják ezek az események saját jövőjüket.

Másrészt, míg korábban elsődleges feladatuknak és céljuknak a szolgáltatások és az infrastruktúra fejlesztését és az így beinduló fejlődés ellenőrzését és szabályozását tekintették, az évtized elejétől – szorosan kapcsolódva az előző bekezdésben említett deindusztrializációs trendhez – rá kellett döbenniük arra, hogy sokkal kezdeményezőbb szerepet kell játszaniuk a rájuk bízott terület sorsának formálásában, és törekedniük kell új tevékenységek vonzására is (Leitner, 1990).

David Harvey 1989-ben megjelent tanulmányában már egyenesen arról írt, hogy a városok vezetőségének a korábbi menedzseri megközelítés helyett egy vállalkozói megközelítést kell elsajátítania (Harvey, 1989). Az új, vállalkozói beállítódású városvezetés alapvetően a magán és az állami szféra közötti együttműködésre (public-private partnership) épül, elsődleges feladatának a beruházások támogatását, a gazdaság fejlesztését tekinti (például ipari parkok és kongresszusi központok kialakítása), és sokkal kisebb figyelmet fordít a lakosság életkörülményeinek (például lakások és iskolák építése) a javítására. Harvey véleménye szerint a városok elsősorban négy – gyakran egymást is erősítő – területre koncentrálhatnak:

- kedvező pozíció elérése a feldolgozóipar területén;
- fogyasztás-orientált ágazatok (például a turizmus) támogatása;
- döntési és irányítási központok (például vállalati székhelyek) vonzása;
- az állami kiadások (pl. hadiipar) minél nagyobb részének megszerzése (ez azért igen fontos, mivel általában jól fizető új munkahelyeket hoz létre az adott területen).

A települések pénzügyi helyzetének rosszabbodása ugyanakkor azzal a következménnyel is járt, hogy az önkormányzatoknak változtatniuk kellett a közszolgáltatások biztosításának a módján: a hosszú ideig kizárólagos szerepet betöltő „biztosító” (ensuring) modell (az önkormányzat, illetve intézményei közvetlenül biztosítják a szolgáltatást) mellett egyre fontosabb szerepet kezdtek betölteni az egyéb lehetőségek is (2. táblázat). A megbízó (commissioning) modell esetében az önkormányzat szerződést köt az érintett szolgáltatás magánszférában működő biztosítójával (így tulajdonképpen megvásárolja azt), míg az együttműködő (cooperative) modell esetében a helyi közösség képviselői (pl. a civil szféra) játszanak kiemelkedő szerepet.

2. táblázat A közszolgáltatások biztosításának lehetséges modelljei

		a szolgáltatást biztosító viszonya a helyi önkormányzathoz	
		belső	külső
a szolgáltatással kapcsolatos hatáskör helye a helyi önkormányzathoz viszonyítva	belső	biztosító	megbízó
	külső	együttműködő	katalizátor

Forrás: King, 2014, p. 350 alapján saját szerkesztés

2.2. A települések fogalmi rendszere

A települések fogalmi rendszerével foglalkozó nemzetközi és hazai szakirodalmat összehasonlítva két szempontból is különbségek figyelhetők meg. Egyrészt a nemzetközi szakirodalom (elsősorban az angolszász művek) alig foglalkozik a településekkel, mint egységgel (ennek igen szemléletes jele, hogy a társadalomföldrajz egyik „bibliájának” tekinthető Wiley-Blackwell Kiadó által kiadott *The Dictionary of Human Geography* kötetekben nem szerepel a település fogalma), hanem sokkal nagyobb hangsúlyt fektet a városok, illetve a rurális térségek tanulmányozására (pl. a Google Scholar az urban geography kifejezésre 2.230.000, a rural geography kifejezésre 2.120.000, míg a settlement geography kifejezésre 996.000 találatot jelez – letöltés: 2016. március 2.). Másrészt elsősorban az angolszász irodalomra jellemző, hogy a megalkotott fogalmak rendkívül egyszerűek: „a település az ember bármely formájú tartózkodási helye, amelynek nagysága az egyedül álló lakástól a nagyvárosokig terjed” (Goodall, 1987, p. 427).

A fentiekkel szemben – mint a későbbiekben kiderül – a magyar szakirodalomnak igen fontos részét képezte a települések fogalmának meghatározása, valamint igyekezett olyan definíciót alkotni, amely annak teljes lényegét átfogja. Ennek szellemében a települések fogalmának tudományos igényű megközelítése az elmúlt évtizedekben Magyarországon alapvetően két oldalról történt meg: egyrészt a műszaki tudományokhoz tartozó településtudomány, másrészt a társadalomföldrajzhoz sorolható településföldrajz is igen intenzíven foglalkozott a témával.

A társadalomföldrajz esetében az első jelentős definíció a magyarországi településföldrajzi kutatások legfontosabb kezdeményezőjének, Mendöl Tibornak a nevéhez kötődik. 1963-ban megjelent Általános társadalomföldrajz című könyvében (Mendöl, 1963) a település fogalma alatt egy embercsoportnak, az embercsoport lakóhelyének és munkahelyének térbeli együttesét értette. Mendöl ugyanakkor azt is hangsúlyozta, nem szükséges, hogy ez az együttes térbelileg teljesen megszakítatlan legyen, azaz a térbeli együttes akkor is fennáll, ha „egy bizonyos munkahelyhez tartozó embercsoportok szanaszét, különböző, egészen távoli közigazgatási egységekhez tartozó lakóhelyeken laknak, (Mendöl, 1963, p. 11), vagyis a fogalom meghatározásánál az ingázás jelenségét is figyelembe vette.

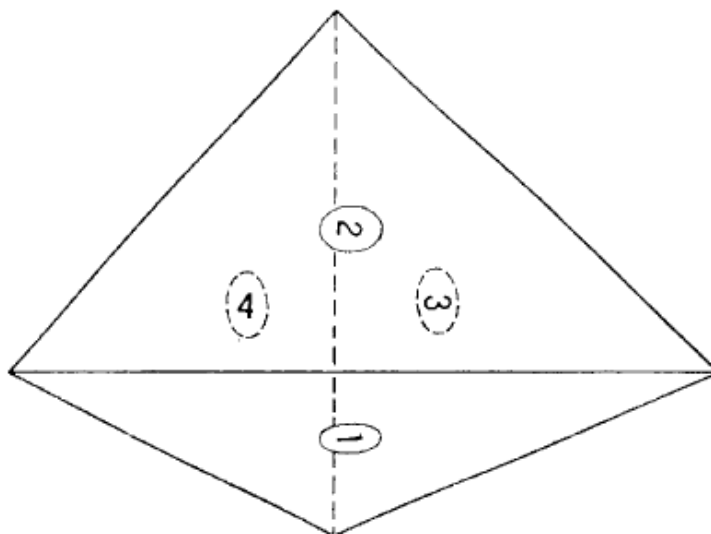
Mendöl definícióját a statisztika oldaláról kritizálta az 1960-as évek második felében Kovács Tibor, akinek a véleménye szerint a munkahely elsődlegessége alapján csak olyan fogalmat lehetséges megalkotni, amely földrajzilag is „determinálható”. Ezzel szemben – a statisztikai szempontjait elsődlegesnek tekintve – úgy vélte, hogy „településnek tekinthetjük azt a bármely nagyságú, különálló lakóhelyet vagy lakóhelyek egybefüggő csoportját, amelynek helye földrajzilag leírható, neve (vagy azt helyettesítő száma) van, egy ember vagy embercsoport állandó lakóhelyéül szolgál, és más településektől egyértelműen elhatárolható” (Kovács, 1969, p. 480).

Az 1960-as évek második felében jelentkező új tendenciákra (pl. a pihenőhelyek jelentőségének növekedése) valamint a mindennapos szükségleteket kielégítő funkciókat ellátó intézményekre hívta fel a figyelmet Beluszky Pál, valamint rámutatott arra, hogy „létrejöhetnek a településeknek „sűrűsödési zónái”, sokközpontú agglomerációi, amelyeket a funkcionális kapcsolatok településegységgé szerveznek” (Beluszky, 1973, p. 455). Ennek szellemében véleménye szerint a település „egy embercsoportnak a bővített társadalmi újratermelés céljait szolgáló, ezen embercsoport által igénybe vett létesítményeknek – lakó-, munka- és pihenőhelyek, szolgáltatási intézmények – a lakosság mindennapos, rendszeres „mozgástere” által kijelölt funkcionális egysége” (Beluszky, 1973, p. 455).

A településre, mint rendszerre tekintett az 1970-es évtized végén Tóth József, akinek a definíciója szerint a „település egy adott földrajzi környezetben, annak elemeivel intenzív

kölcsönhatásban élő gazdasági, társadalmi és műszaki struktúrák rendszereként értelmezhető” (Tóth, 1981, p. 267). Véleménye szerint a négy szféra/struktúra legjobban egyenlő oldalú háromszögekkel szemléltethető, amelyek összeillesztve egy tetraédert alkotnak (1. ábra). Az oldalak mentén minden szféra minden szférával érintkezik, és ennek következtében egyrészt az élek mentén kölcsönhatások alakulnak ki. Másrészt az egyes szférákban bekövetkező változások jelentős átalakulásokat idézhetnek elő a többi szféra működésében, magasabb szintre emelve a közöttük meglévő kapcsolatokat.

Az utóbbi évtizedekben bekövetkező fejlődést építette be az általa megfogalmazott definícióba Kovács Zoltán, aki szerint a település olyan, az ember által ideiglenesen vagy állandóan lakott hely, amely lakó- és gazdasági célú épületekből, valamint a hozzájuk tartozó egyéb építményekből (pl. utak, hidak, közterek) áll (Kovács, 2002).

2. ábra A település tetraéder modellje

1 – gazdasági szféra, 2 – társadalmi szféra, 3 – műszaki (infrastrukturális) szféra,
4 – természeti szféra

Forrás: Tóth, 1981, p. 268.

A műszaki tudományok területén az első definíció megalkotása a Magyar Tudományos Akadémia Műszaki Osztálya Településtudományi Bizottságához kötődik, amelynek 1955-ben született állásfoglalása szerint a település „embercsoportoknak lakó- vagy lakó- és munkahelyül szolgáló, valamint az ezekhez tartozó egyéb, állandó jellegű intézmények és létesítmények meghatározható összefüggő területen elhelyezkedő együttese” (Granasztói – N. Lókody, 1969, p. 47).

A városépítés és településtervezés egyik legjelentősebb magyarországi képviselője, Perényi Imre által megfogalmazott definíciók alapvetően összhangban voltak a tudományos bizottság állásfoglalásával, ugyanakkor kismértékben konkretizálták is azokat. Az 1972-ben megalkotott definíció szerint „a település egy embercsoportnak olyan lakó-, illetve munkahelye, de többnyire lakó- és munkahelyegyüttese, amelyen az embercsoport az ezzel járó funkciók (munka, pihenés, művelődés, testnevelés stb.) kielégítésére meghatározott területen megfelelő létesítményeket hoz létre” (Perényi, 1972, p. 9). A településföldrajzhoz hasonlóan a településtudományban is jelentkezett a turizmus fejlődésének a hatása, és ennek szellemében az 1980-as évek végén Perényi már úgy fogalmazott, hogy „a település egy embercsoportnak olyan lakó, illetve munkahelye vagy üdülőhelye, de többnyire mindezek együttese, amelyen az

ezzel járó funkciók (munka, pihenés, művelődés, testnevelés stb.) kielégítésére meghatározott területen megfelelő létesítményeket hoztak létre” (Perényi, 1987, p. 31).

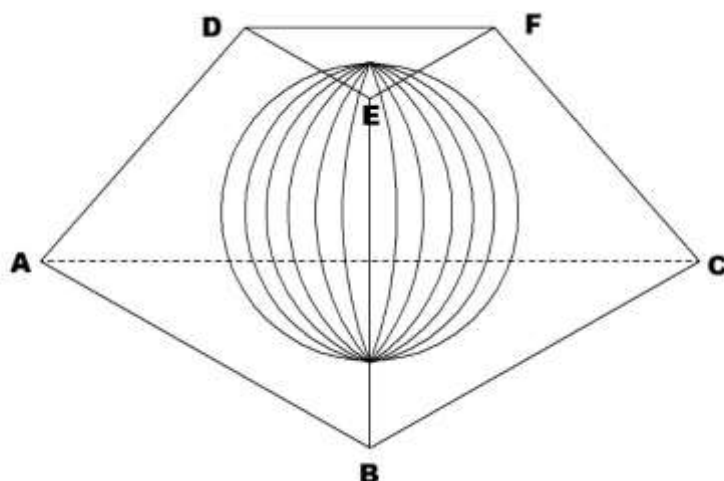
A műszaki tudományok képviselői által megalkotott definíciók másik nagy csoportja a természeti és művi környezet fontosságát is hangsúlyozza. Egyrészt a településrendszer kutatásának egyik legismertebb hazai képviselője, Kőszegfalvi György véleménye szerint „a település egy körülhatárolható helyen élő embercsoport, az azon a területen folytatott tevékenységek, valamint az emberek és tevékenységek céljait szolgáló természeti és művi környezet állandóan változó együttese” (Kőszegfalvi, 2004, p. 9). A napjainkban egyre fontosabb társadalmi/közösségi szemlélet építészetbe történő beszivárgását tükrözi Tóth Zoltán definíciója, amely szerint „a település egy adott földrajzi helyhez kötődő művi és természeti elemek egysége, lenyomata a helyi közösség történelmének, kultúrájának” (Tóth, 1997, p. 11).

Saját kutatásaim során a település Tóth József által megalkotott modelljét tekintetem kiindulópontnak (ennek lehetőségére már utalt Györi, 2015, ő azonban részletesen nem fejtekte ki az elméletet), amely az elmúlt 30 évben a településföldrajz egyik gyakran idézett elméletévé vált. A megközelítésre támaszkodva a kutatók többek között elemezték a települések történetét, (pl. Zsótér, 2008), az egyes szférák közötti kölcsönhatások erősségét (pl. Gyenizse – Ronczky, 2011). A modell „életképességét” bizonyítja az igen sokirányú továbbfejlesztése is: alapját képezte a területi egységek fejlettsége mérésének (Wilhelm et al., 2010), a kisvárosi fejlődés indexe megalkotásának (Pirisi, 2009), a környezetvédelemmel kapcsolatos fejlesztéspolitika vizsgálatok elvégzésének (Varjú, 2010), valamint a településeknél nagyobb területi egységek kutatása elméleti háttérének (Schweitzer – Tóth, 2011).

Véleményem szerint ugyanakkor két szempontból is szükséges az eredeti modell módosítása. Egyrészt az az álláspontom, hogy célszerű egy új szféra, a közigazgatási szféra (illetve annak helyi megjelenési formája, a települési önkormányzatok) beillesztése. Ennek háttérében az áll, hogy az előző fejezetben ismertetett változások az 1970-es évek végétől egyre inkább növelték a helyi szint szerepét a település sorsának a megformálásában (pl. a képviselőtestületek által megalkotott rendeletek és határozatok). Ennek következtében a tetraéder-modell továbbfejlesztése keretében célszerű annak társadalmi, gazdasági és infrastrukturális oldalának felső részét levágni, és a természeti szférával párhuzamosan elhelyezkedő újabb alappal a helyi önkormányzatot ráhelyezve egy csonka gúlát (3. ábra) kialakítani (Kozma et al., 2015a).

A módosítással szemben kritikaként/hiányosságként lehet megemlíteni, hogy elválasztja egymástól a helyi önkormányzati szférát és a természeti környezetet. Ez annak fényében számíthat meglepőnek, hogy a mindennapi életben számos példa van arra, a település vezetőségének a tevékenysége (pl. helyi környezetvédelmi rendelet elfogadása) hatással van a természeti viszonyokra. Véleményem szerint ugyanakkor a helyi önkormányzat ilyen jellegű munkája elsősorban a gazdasági és társadalmi szféra tevékenységét (pl. környezetvédelmi bírság kiszabása), valamint az infrastruktúra helyzetét/fejlődését (kerékpárút megépítése) befolyásolja, és azon keresztül fejt ki a legtöbb esetben pozitív hatását a természetre.

A másik változtatásom a települések életjelenségei között igen fontos szerepet betöltő különböző jellegű (pl. kulturális, kereskedelmi, vallási) eseményekkel vannak összefüggésben, amelyek a gazdasági, társadalmi és politikai élet igen fontos elemét alkotják. A rendezvények ugyanakkor a települések előző bekezdésben említett szférái közül mindegyikkel szoros kapcsolatban állnak, és ennek következtében úgy vélem, célszerű őket gömbként a csonka gúla belsejében elhelyezni (3. ábra).

3. ábra A település csonka gúla modellje

ABC – természeti környezet, ABED – társadalmi szféra, BCEF – gazdasági szféra,
ACDF – infrastrukturális szféra, DEF – helyi közigazgatás szférája

Forrás: Tóth, 1981 alapján Kozma

2.3. A sport illeszkedése a (posztindusztriális) településekhez

A települések és a sport közötti kapcsolat bemutatása során úgy vélem az első fontos feladat a kultúra és a sport viszonyrendszerének a megtárgyalása. A kultúra kifejezés etimológiailag a latin colere (művelni) szóból eredeztethető, ugyanakkor már az ókorban megfigyelhető volt, hogy az eredeti mezőgazdasági jelentéstartalom mellett megjelent az az általános megközelítés, amely bármi (és ebbe az egyén is beletartozott) kiművelését és jobbítását foglalta magában. A későbbi századokban a fogalomra az eltérő jelentéstartam és változatos használat volt jellemző, a nyugati kultúra története vonatkozásában azonban megállapítható, hogy kb. ezeröttszáz évig a tradicionális, vallási kultúrafelfogás (pl. patriarchális családfelfogás, az a nézet, hogy az életvezetéshez szükséges ismeretek megtalálhatók a Bibliában, az erkölcstelen viselkedés korlátozása és büntetése fontosabb a civil szabadságjogoknál) játszott kiemelkedő szerepet. Ezt az elkövetkező ötszáz évben fokozatosan váltott fel a modern anyagelvű kultúra, amely többek között a hatékonyság és gyorsaság elsődlegességét, az élet különböző szférákra történő tagolását és az anyagi javak kiemelkedő fontosságát hangsúlyozta (Takács, 2005).

Az 1960-as évek végén ugyanakkor a kultúra megközelítésében fokozatosan – a társadalomföldrajz szinte összes területére hatást gyakorló – fordulat („cultural turn”) ment végbe (Hall – Barrett, 2012), amely alapvetően két elemből állt. Egyrészt a kutatók hangsúlyozták a kultúra gazdasági és társadalmi életben betöltött egyre fontosabb szerepét, amely többek között magában foglalta a városok működésében és megújításában játszott növekvő funkcióját is (pl. Enyedi, 2002; Scott, 2000; Trócsányi, 2008). Másrészt a kultúra jelentéstartama is folyamatosan kibővült, és napjainkban már többek között igyekszik választ adni a civilizáció által felvetett problémákra is (pl. a fenntartható fejlődés támogatása, az életmódváltás szükségességének hangsúlyozása). Ez utóbbi folyamat azért igen fontos, mivel erre támaszkodva a sporttudomány képviselői körében az utóbbi évtizedekben egyre hangsúlyosabbá vált az az álláspont, hogy a testkultúra, amelynek egyik legfontosabb alkotórészét jelenti a sport, az egyetemes emberi kultúra részét képezi (Berkes – Bartha, 2004; Rétsági – H. Ekler, 2011).

A sport és a települések (és azon belül is elsősorban a városok) kapcsolata igen hosszú történelmi múltra tekinthet vissza (Szegerné Dancs, 2011). Az ókorban a görög olimpiák, a római gladiátorjátékok, ló- és kocsiversenyek a városok sportlétesítményeiben zajlottak le, és a közép- és újkori sportrendezvények (pl. lovagi tornák, lövészünnepek, különböző labdajátékok) is döntő mértékben a nagyobb településekre koncentráálódtak. A sportrendezvények közös sajátosságának tekinthető, hogy nézőközönségüket elsősorban a helyi lakosság alkotta, a „játékosok” ugyanakkor több esetben is (pl. az olimpiák és a lovagi tornák résztvevői) nagyobb távolságból érkeztek. A szervezők között kiemelkedő szerepet játszottak az adott állam/fejedelemség vezetői (pl. császár, király), a városok előljáróinak a jelentősége sokkal kisebb volt.

A XIX. század második felétől a sport gyors fejlődésen ment keresztül, amelynek hátterében több tényező állt (Behringer, 2014). Egyrészt az ipari forradalom következtében a munka világa egyre szervezettebbé vált, amely a munkaidő és a szabadidő világos elkülönüléséhez vezetett. Másrészt a modern urbanizáció hatására kialakuló nagyvárosi személytelen környezetben az egyének egyre inkább rákényszerültek szabadidejük tudatos megtervezésére. Harmadrészt a globalizáció megjelenésével az addig csak egy-egy országban/kontinensen ismert sportágak az egész világban elterjedtek.

A fejlődés több területén is jelentkezett: az iskolakötelezettség bevezetésével a testnevelés fokozatosan mind több országban vált kötelező tantárggyá, valamint egyre több sportegyesület megalakítására került sor (ebben igen fontos szerepet játszott a fokozatosan az erejére ébredő munkásság is). A XIX. század végén megalakításra kerültek a legfontosabb nemzeti és nemzetközi sportszövetségek, rögzítették az egyes sportágak szabályait, és nagyobb lendületet vett a sportlétesítmény-fejlesztés is.

Az 1970-es évektől kezdve ugyanakkor új jelenséggént figyelhető meg, hogy – mint az értekezés későbbi fejezeteiben részletesen is bemutatásra kerül – a sport és a gazdaság közötti egyre szorosabb kapcsolat alakult ki. Ennek szellemében egyre többen hangsúlyozzák, hogy a gazdasági élet egyik leggyorsabban növekvő ágazatának tekinthetők a sporttal kapcsolatos tevékenységek, amelyek egyrészt az iparhoz (pl. sporteszköz-előállítás, sportlétesítmény-építés), másrészt a szolgáltatáshoz (pl. sportlétesítmény-üzemeltetés, sporteszköz-kereskedelem) kapcsolódnak. A fenti tény felismerve az 1990-es évek végétől egyre több nemzetközi szervezet is állás foglalt a sporttal kapcsolatos kérdéskörökben. Az Európa Tanács 1992-ben fogadta el az Európai Sport Chartát és a Sport Etikai Kódexét (Európa Tanács, 2012), amelyben ajánlásokat fogalmazott meg a tagállamok számára többek között a létesítmények és használatuk, a sport és a fenntartható fejlődés témakörében, valamint az élsport és a hivatásos sport támogatása vonatkozásában. Emellett megalkotta sport napjainkban is leggyakrabban használt és általam is elfogadott/alkalmazott fogalmát, amely szerint „a sport minden olyan fizikai tevékenység, amelynek célja esetenként vagy szervezett formában a fizikai és szellemi erőnlét kifejezése vagy fejlesztése, társadalmi kapcsolatok teremtése, vagy különböző szintű versenyeken eredmények elérése” (Európa Tanács, 2012, p. 10.)

Az Európai Unión belül 1991-ben jött létre az Európai Sportforum, mint az Európai Bizottság mellett működő tanácsadó intézmény, amelynek keretében évente rendeznek találkozót a tagországok kormányai és civil szervezetei számára. A megfogalmazott javaslatok eredményeként született meg 2000. decemberében a „Nizzai nyilatkozat”, amelyben az Európai Tanács megfogalmazta a sport európai társadalomban betöltött szerepét és sajátosságait, amelyeket figyelembe kell venni a közös politikák megtervezésekor és végrehajtásakor. Az Európai Unió legátfogóbb sporttal kapcsolatos dokumentumának a 2007-ben az Európai Bizottság által kiadott Fehér Könyv tekinthető (European Commission, 2007), amely egyrészt összefoglalta a sport társadalmi szerepével kapcsolatos feladatokat (pl. a közegészség fejlesztése, a rasszizmus és az erőszak megelőzése, az önkéntesség és az aktív

polgárság ösztönzése), másrészt vázolta a sport gazdasági vetületét (pl. finanszírozási kérdések, statisztikák összehangolása), harmadrészt pedig javaslatokat fogalmazott meg a hatékonyabb sportszervezés érdekében.

A fentiekben leírtak tükrében úgy vélem nem tekinthető meglepőnek, hogy a sport igen fontos szerepet játszik a posztindusztriális települések, azon belül is elsősorban a városok életében. Egyrészt a szellemi munkát végzők nagyobb aránya a kemény fizikai munka visszaszorulását eredményezte, és a mozgás-szegény életmód bizonyos betegségek elterjedésével járt együtt. A fenti ténnyel szoros kapcsolatban áll az egészséges társadalom eszméjének növekvő fontossága, amelynek hatására a társadalom tagjai egyre nagyobb figyelmet fordítanak a sportolásra és a fizikai testmozgás különböző formáira, és ez a sportolási lehetőséget biztosító szolgáltatások oldaláról növeli a helyi önkormányzatok szerepét. A vizsgálatok eredményei (pl. King, 2012) arra mutattak rá, hogy a nagy-britanniai önkormányzatok körében a sport területén a domináns szerepet a megbízó modell játssza (2. táblázat), de emellett fokozatosan növekszik az együttműködő és a katalizátor modell jelentősége is.

A sportlétesítmények mind fontosabb elemét alkotják a posztindusztriális város településszerkezetének, a belváros megújításának (ez elsősorban az Észak-amerikai városokra jellemző). Ennek legszemléletesebb jele, hogy a „The Dictionary of Human Geography” legújabb (ötödik) kiadása (Gregory et al., 2009) a városközpont új elemei között említette a sportkomplexumokat is, valamint Larry Ford 2003-ban megjelent könyvében (America's New Downtown) a belváros megújításának egyik lehetséges módszerét jelentő „fun zones” elemei között is szerepelnek a sportlétesítmények (Kaplan et al., 2009, p. 155).

A harmadik fontos tényezőnek az tekinthető, hogy a helyi önkormányzatok is egyre inkább úgy tekintenek a sportra, mint amely ágazat fontos szerepet játszik a települések közötti sikeres versenyben (Ward, 1998), ebből a szempontból ugyanakkor az Észak-amerikai és európai gyakorlat között bizonyos különbség figyelhető meg (Gratton et al., 2006). Észak-Amerikában – mint a későbbiekben részletesen is bemutatásra kerül – a helyhatóságok figyelmének középpontjában elsősorban a létesítményfejlesztés áll, és ennek segítségével törekednek arra, hogy a négy legjelentősebb sportág (amerikai futball, jégkorong, kosárlabda, baseball) területén működő csapataikat megtartsák, illetve máshonnan csábítsanak át új egyesületeket. Ezzel szemben Európában a helyi önkormányzatok döntő mértékben a sportesemények rendezési jogának megszerzésére törekednek (ennek részét képezik a sporttal kapcsolatos fejlesztések), és így próbálnak meg sikereket elérni.

3. A települési szférák kapcsolata a sporttal

3.1. A települések gazdasági szférája és a sport közötti kapcsolat

A sport korábbiakban már vázolt növekvő társadalmi jelentősége az elmúlt évtizedekben a gazdaságban is éreztette hatását, és ennek következtében egyre több elemzés törekedett arra, hogy megbecsülje szerepét az egyes térségek gazdasági életében. Az Európai Közösségen belül az 1980-as évek második felében elvégzett első vizsgálat eredményei szerint a lakosság a sporttal kapcsolatos célokra évente 35-40 milliárd dollárt költ, és ez kb. 1,5 millió munkahelyet teremt (Jones, 1989). A tanulmány hatására az 1990-es években több kutatás is lezajlott, amelyek egy-egy ország/országgrész (pl. Flandria: Taks – Kesenne, 2000; Horvátország: Bartoluci, 1997; Németország: Ahlert, 2000; Olaszország: Brunnelli, 1992) vonatkozásában elemezték a témakört.

Az egyes felmérések módszertana ugyanakkor jelentős mértékben különbözött egymástól, ezért a 2000-es évtizedben az Európai Unió kereteiben belül három kutatásra is sor került, amelyek során az országok esetében hasonló módszerek alapján gyűjtötték az adatok. Az évtized közepén többek között az egyes országok sporttal kapcsolatos kiadásait elemezték, és kísérletet tettek azok források szerinti megosztásának (pl. központi költségvetés, helyi önkormányzatok, gazdasági szféra) a feltárására is (Andreff, 2009). Az eredmények szerint (sajnálatos módon nem minden tagország szolgáltatott megfelelő információkat) az érintett kiadások GDP-hez mért aránya a régi tagországok jelentős részében magasabb volt, mint az újonnan csatlakozott államokban (3. táblázat).

3. táblázat A sporttal kapcsolatos kiadások legfontosabb adatai a 2000-es évek közepén egyes Európai Unió tagállamokban

	a sportra fordított összeg (millió euro)	a sportra fordított összeg GDP-hez viszonyított aránya (%)
Bulgária	59,7	0,21
Ciprus	212,9	1,56
Észtország	127,1	1,13
Finnország	2.450,0	1,56
Franciaország	30.330,0	1,76
Németország	31.932,6	1,42
Litvánia	79,3	0,38
Hollandia	8.359,0	1,64
Portugália	1.432,5	0,96
Szlovákia	240,8	0,63
Szlovénia	195,0	0,69
Svédország	3.817,1	0,52
Egyesült Királyság	30.175,6	1,67

Forrás: Andreff, 2009, p. 6.

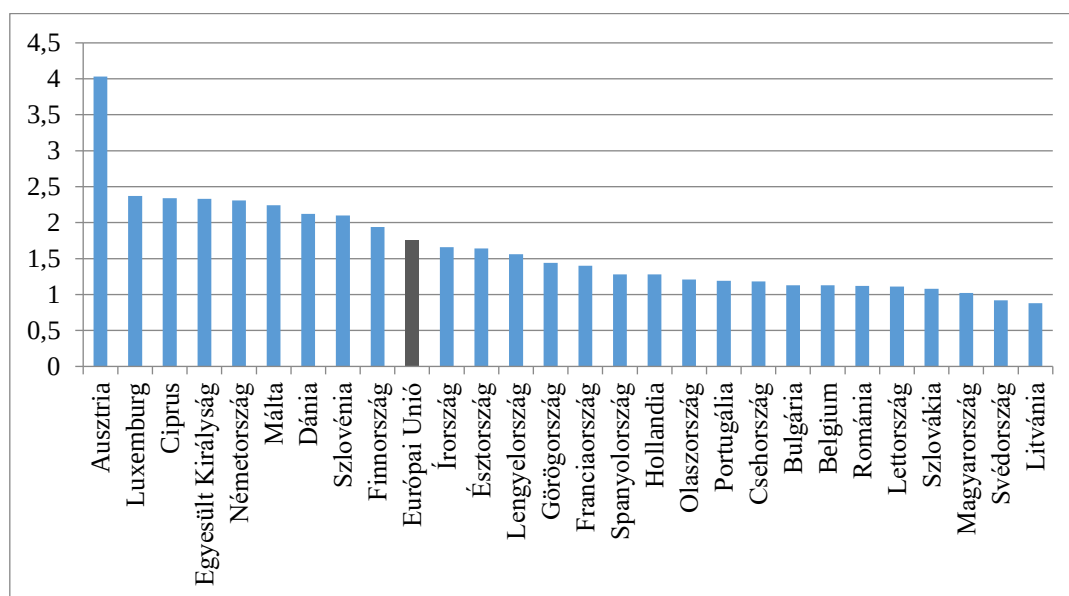
Az osztrák elnökség alatt elkészült tanulmány megállapításai szerint az Európai Unióban a sport által előállított bruttó hozzáadott érték a teljes Európai Unió bruttó hozzáadott értékének 3,65%-ának felel meg, és az érintett ágazatokban a teljes munkaerő 5,4%-át foglalkoztatják (Dimitrov et al., 2006).

A fenti vizsgálatok elvégzése során ugyanakkor több probléma is felmerült az adatgyűjtés menetében, és az egyes országokra vonatkozó adatok megbízható összehasonlítása

érdekében az Európai Bizottság által kiadott Fehér Könyv fontosnak tartotta a sport európai meghatározását, valamint a sportról és a sporttal kapcsolatos tevékenységekről szóló statisztikáknak ezen az alapon történő előállítását (European Commission, 2007). A fentiek szellemében került elfogadásra 2008-ban a sport ú.n. Vilniusi definíciója, amely három megközelítést különböztet meg:

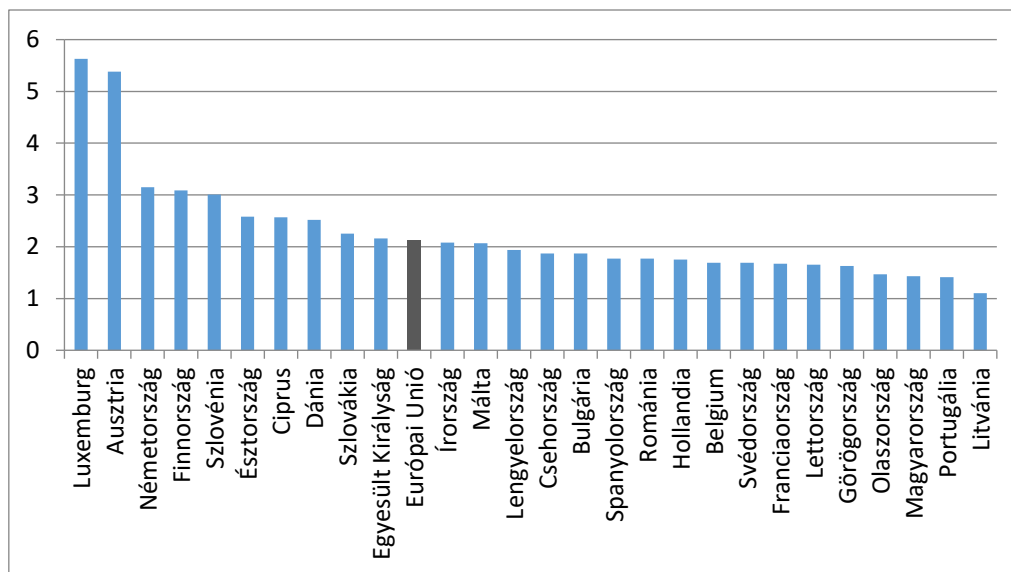
- statisztikai értelemben vett sport: azon tevékenységek, amelyek a hivatalos statisztikák szerint a NACE (“Nomenclature statistique des activités économiques dans la Communauté européenne”) 92.6 (a legutóbbi felülvizsgálat után 93.1.) kategóriába tartoznak (9311 – sportlétesítmények üzemeltetése, 9312 – sportegyesületi tevékenység, 9313 – testedzési szolgáltatás, 9319 – egyéb sporttevékenység);
- szűkebb értelemben vett sport: a statisztikai értelemben vett sport, valamint azon tevékenységek, amelyek szükségesek a sporthoz, így annak inputjainak tekinthetők (pl. sportruházat kereskedelme, sporteszközök előállítása);
- tágabb értelemben vett sport: a szűkebb értelemben vett sport, valamint azon tevékenységek, amelyek a sportot, mint inputot használják fel (pl. sport-újságírás, szálláshely-szolgáltatás, sportolás közben használt energia-italok gyártása).

Az érintett definíció felhasználásával elvégzett vizsgálat (SpEA, 2012) eredményei szerint az Európai Unióban a bruttó hozzáadott értéknek a statisztikai értelemben vett sport a 0,28%-át, a szűkebb értelemben vett sport 1,13%-át, a tágabb értelemben vett sport 1,76%-át adja, amely érték a multiplikátor hatásokat is figyelembe véve megközelíti a 3%-ot (SpEA, 2012), míg a foglalkoztatottak esetében az érintett adatok: 0,31%, 1,49% és 2,12%. Az országok szerinti helyzetet elemezve a bruttó hozzáadott érték szempontjából (4. ábra) Ausztria, Ciprus, Dánia, az Egyesült Királyság, Luxemburg, Málta, Németország és Szlovénia rendelkezik a legjobb (2% feletti) értékekkel, míg 1% alatti értékek jellemzőek Litvániára és Svédországra (jól megfigyelhető ugyanakkor az, hogy az újonnan csatlakozott országok jelentős részénél – pl. Magyarország, Lettország, Szlovákia – alig haladja meg az 1%-ot). A foglalkoztatotti arányokat tekintve a legkedvezőbb helyzetben Luxemburg és Ausztria van, míg a legrosszabb mutatókat Magyarország, Litvánia és Portugália mutatja fel (5. ábra).

4. ábra A tágabb értelemben vizsgált sport részesedése a bruttó hozzáadott értékből az Európai Unió egyes országaiban a 2010-es évek elején (%)

Forrás: SpEA, 2012 - az egyes országok adatai alapján

5. ábra A tágabb értelemben vizsgált sport részesedése az összes foglalkoztatottból az Európai Unió egyes országaiban a 2010-es évek elején (%)
Forrás: SpEA, 2012, p. 60

A foglalkoztatottság területén elvégzett legfrissebb Eurostat felmérés az előző adatoknál még kedvezőbb helyzetet állapított meg: az alapvetően a statisztikai értelemben vett sport fogalmára támaszkodó felmérés szerint 2014-ben az Európai Unió országaiban kb. 1,6 millió ember dolgozott ezen a területen, és ez az érték a teljes foglalkoztatotti létszám 0,72%-át jelentette.

A területiséget vizsgáló kutatók számára ugyanakkor jelentős problémákat okoz az a tény, hogy ilyen részletezettségű, az egyes szektorok közötti szatellit-táblázatokra támaszkodó adatok csak országos szinten állnak rendelkezésre, és így igen keveset lehet tudni a nemzetinél alacsonyabb (pl. megyei/települési) szinten lezajló folyamatokról. Az angliai Sheffield esetében az 1990-es években lezajlott vizsgálatok eredményei azt mutatták, hogy a sporthoz kapcsolódó tevékenységek teljesítménye a helyi GDP 4,1%-át alkotja, és előállításában elsősorban a magánszektor játszik kiemelkedő szerepet (4. táblázat) (Davies, 2002).

4. táblázat A sporthoz kapcsolódó gazdasági tevékenységek szektorok szerinti megoszlása Sheffieldben 1996/97 folyamán

szektor	abszolút érték (angol font)	részesedés (%)
sporttal kapcsolatos magán-szféra*	66.677.789,91	40,26
sporthoz nem kapcsolódó magán-szféra**	89.909.967,64	54,29
nonprofit szféra	2.899.807,93	1,75
helyi önkormányzat	6.022.848,00	3,64
központi kormányzat	97.573,60	0,06
összesen	165.607.987,09	100,00

* - pl. sportlétesítmény-üzemeltetés, ** - pl. vendéglátás
Forrás: Davies, 2002, p. 95.

Az általam a magyarországi településekre elvégzett kutatás során a Központi Statisztikai Hivatal által kiadott Cég-Kód-Tár 2013-as adataira támaszkodva három mutató (szervezet-szám, foglalkoztatotti létszám, árbevétel) segítségével vizsgáltam az érintett (a TEÁOR-kód

alapján sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő¹⁾ gazdasági vállalkozások települési jellegzetességeit (pl. Kozma, 2016a).

Az érintett vállalkozások településnagyság szerinti megoszlása kettős képet mutat (5. táblázat). A 100 ezer főre jutó értékeket tekintve jól megfigyelhető, hogy a településnagyság növekedésével nőnek az értékek (ez alól csak a 100 - 250 ezer fő közötti kategória jelent kivételt), a teljes vállalkozási körből való részesedést tekintve ugyanakkor az 50 - 100 ezer fő közötti maximum után jelentős visszaesés figyelhető meg.

A vállalkozások két típusát összehasonlítva több következtetés is levonható. Egyrészt általános tendenciának tekinthető, hogy az egyéni vállalkozások jobb értékekkel rendelkeznek, mint a társas vállalkozások, amely trend alól csak a relatív értékek vonatkozásában Budapest adatai térnek el. Másrészt a legnagyobb értékek a 15 - 100 ezer fő közötti településekre jellemzők (vagyis itt vannak leginkább jelen a sporttal foglalkozó vállalkozások), az ennél kisebb, illetve nagyobb településeknél alacsonyabb értékek figyelhetők meg.

A vállalkozások foglalkoztatotti viszonyait tekintve megállapítható, hogy a legnagyobb csoportot az egy alkalmazottal rendelkező cégek alkotják (arányuk a legtöbb településkategóriában 65-70% között mozog), amely alól – a számarány vonatkozásában – csak Budapest jelent kivételt (itt azonban rendkívül magas a 0 főt foglalkoztató vállalkozások aránya) (1. melléklet). Az átlagos létszámot tükröző számított érték alapján elmondható, hogy a több alkalmazottal rendelkező cégek elsősorban a népesebb településeken működnek (ez alól ismét Budapest a kivétel), valamint a sport esetében az egyes településkategóriák közötti különbségek (vagyis az országos átlagtól való eltérés mértéke) kismértékben nagyobbak, mint a teljes vállalkozási körre jellemző érték.

5. táblázat Sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő vállalkozások jellegzetességei a különböző nagyságú településeken Magyarországon 2013-ban

településnagyság	A			B		
	C	D	E	C	D	E
1.000 főnél kisebb	17,64	12,90	30,54	0,62	0,52	0,57
1.000 - 3.999 fő	20,42	17,07	37,49	0,67	0,61	0,64
3.000 - 4.999 fő	30,33	26,36	56,69	0,89	0,75	0,82
5.000 - 9.999 fő	40,43	30,10	70,54	1,10	0,77	0,93
10.000 - 14.999 fő	48,62	41,24	89,86	1,23	0,95	1,08
15.000 - 24.999 fő	65,23	41,82	107,05	1,55	0,87	1,19
25.000 - 49.999 fő	64,95	51,90	116,85	1,47	0,95	1,18
50.000 - 99.999 fő	85,11	58,27	143,39	1,74	0,94	1,29
100.000 - 250.000 fő	66,52	52,38	118,90	1,39	0,81	1,05
Budapest	42,07	107,53	149,60	1,17	0,77	0,85
Magyarország	45,85	48,19	94,04	1,20	0,80	0,95

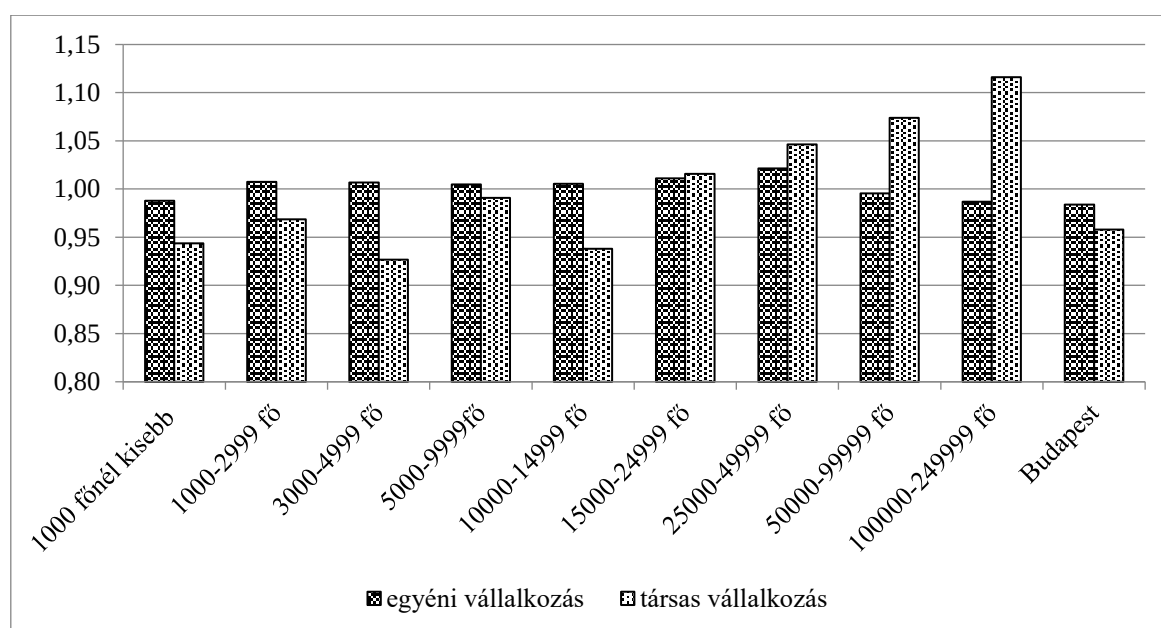
A – a 100 ezer főre jutó sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő vállalkozások száma a különböző nagyságú településeken (db), B – az érintett vállalkozások aránya az összes vállalkozáshoz viszonyítva (%), C – egyéni vállalkozások, D – társas vállalkozások, E – összes vállalkozás

Forrás: KSH 2014a

¹ A Központi Statisztikai Hivatal által használt TEÁOR szerint nyolc olyan tevékenység létezik, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a sporthoz. Ezek közül négy alkotja a Vilniusi definíció szerinti statisztikai sportfogalmat, további négy tevékenység (3230 – sportszergyártás, 4764 – sportszer-kiskereskedelem, 7721 – szabadidős és sporteszköz-kölcsönzés, 8551 – sport- és szabadidő-képzés) a szűkebb értelemben vett sporthoz sorolható.

A vállalkozások két formáját (egyéni és társas vállalkozások) összehasonlítva a településnagyság szerepe emelhető ki: a kisebb településeken az átlagos foglalkoztatotti létszám (számított érték) az egyéni vállalkozásoknál magasabb, míg a 15 ezer főnél nagyobb településeken már fordított a helyzet (a társas vállalkozások alkalmaznak több személyt), és az egyes kategóriákban már a különbség is egyre nagyobb lesz (6. ábra). Külön csoportba sorolható Budapest, amelynek adatai inkább a kisebb településekre hasonlítanak.

Az árbevétel-viszonyokat tekintve a foglalkoztatotti helyzethez hasonlóan a nagyobb települések magasabb értékei állapíthatóak meg, ugyanakkor több lényeges különbség is kitűnik (2. melléklet, 7. ábra). Egyrészt az országos átlagnál magasabb számított érték csak a nagyobb (100 ezer főnél népesebb) település-kategóriára jellemző, másrészt az igazán magas árbevétellel rendelkező cégek elsősorban a fővárosban működnek. Harmadrészt az egyéni és társas vállalkozások viszonyrendszerében itt csak az 50 ezer főnél népesebb településektől fordul meg a trend (innenről már a társas vállalkozásokra jellemző a magasabb árbevétel-kategória), valamint Budapest esetében közel azonos a két vállalkozás-típus helyzete.

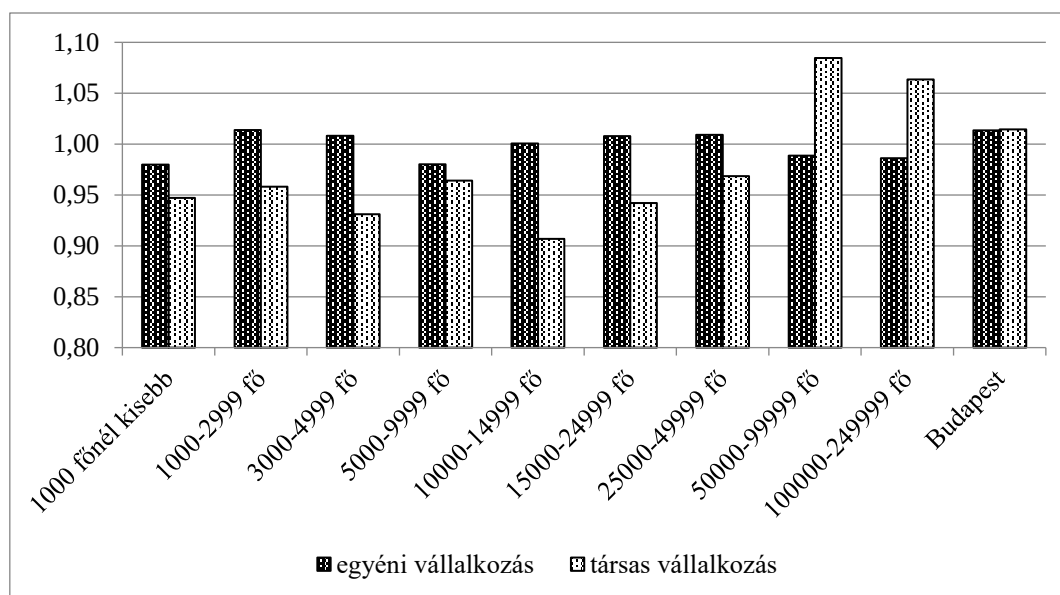

6. ábra A sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő vállalkozások foglalkoztatotti viszonyokra vonatkozó számított értéke a különböző nagyságú településeken a vállalkozás jellege alapján 2013-ban

számított érték – a különböző foglalkoztatotti kategóriákba tartozó adatok súlyozott összevonásával kapott értéknek az országos értékhez viszonyított nagysága (ez minél nagyobb, annál inkább jellemzőek a több embert foglalkoztató cégek)

Forrás: KSH 2014a

Az érintett vállalkozások települési eloszlását meghatározó tényezőket elemezve – egy-két kivételtől eltekintve – mind a három mutatónál (egy lakosra jutó belföldi jövedelem, munkanélküliségi ráta, egy lakosra jutó értékesítés nettó árbevétele) szabályszerűség tapasztalható: a fokozatosan javuló értékekhez a sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő vállalkozások magasabb értékei tartoznak (6. táblázat).

7. ábra A sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő vállalkozások árbevétel-viszonyaira vonatkozó számított értéke a különböző nagyságú településeken a vállalkozás jellege alapján 2013-ban
számított érték – a különböző árbevétel-kategóriákba tartozó adatok súlyozott összevonásával kapott értéknek az országos értékhez viszonyított nagysága (ez minél nagyobb, annál inkább jellemzőek a nagyobb árbevételű cégek)

Forrás: KSH 2014a

6. táblázat Sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő vállalkozások 100 ezer lakosra jutó értékeinek átlaga a különböző társadalmi-gazdasági mutatókkal rendelkező településeken 2013-ban

	A	B	C
első heted	10,42	26,22	32,47
második heted	21,16	41,19	59,89
harmadik heted	33,18	44,45	28,52
negyedik heted	47,52	88,65	39,29
ötödik heted	72,00	86,34	55,69
hatodik heted	94,31	92,55	73,87
hetedik heted	131,91	132,91	123,05

első heted – az adott mutató szempontjából a legrosszabb értékekkel rendelkező települések, hetedik heted – az adott mutató szempontjából a legjobb értékekkel rendelkező települések, egy-egy hetedbe ugyanolyan számú település tartozik

A – egy lakosra jutó belföldi jövedelem, B – munkanélküliség ráta, C – egy lakosra jutó értékesítés nettó árbevétele

Forrás: KSH, 2014a; TEIR

A legerősebb kapcsolat a belföldi jövedelemmel mutatható ki, és ez jellemző mind az összes vállalkozás, mind pedig a vállalkozások két típusa esetében (7. táblázat). Ennek hátterében elsősorban az áll, hogy az érintett cégek által nyújtott termékek/szolgáltatások jelentős részét a lakosság veszi igénybe, és az ő anyagi helyzetük a vállalkozások eloszlását is befolyásolja.

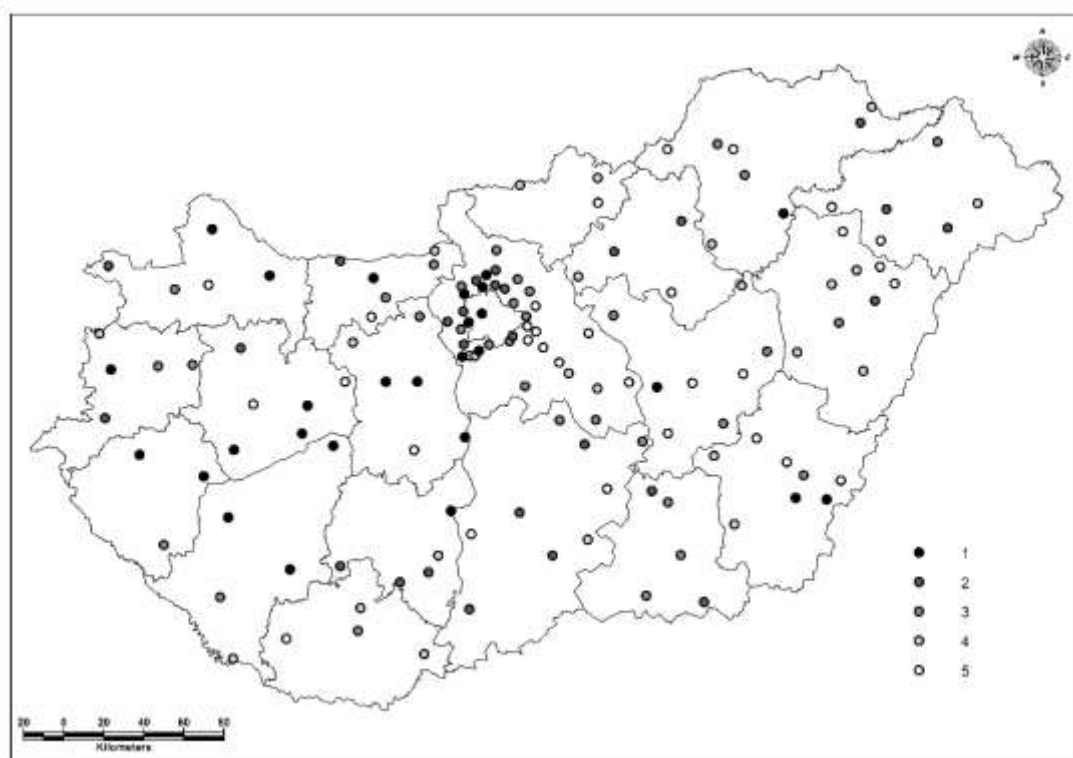
7. táblázat A Pearson-féle korrelációs együttható értéke a sportot főtevékenységként megjelölő vállalkozások és a különböző társadalmi-gazdasági mutatók viszonylatában 2013-ban

	100.000 főre jutó összes vállalkozás	100.000 főre jutó egyéni vállalkozás	100.000 főre jutó társas vállalkozás
belföldi jövedelem/fő	0,071**	0,044*	0,12**
munkanélküliség ráta	0,007	0,022	-0,016
értékesítés nettó árbevétele/fő	0,057**	0,014	0,11**

* - szignifikáns 0,05-ös szinten, ** - szignifikáns 0,01-es szinten

Forrás: KSH, 2014a; TEIR

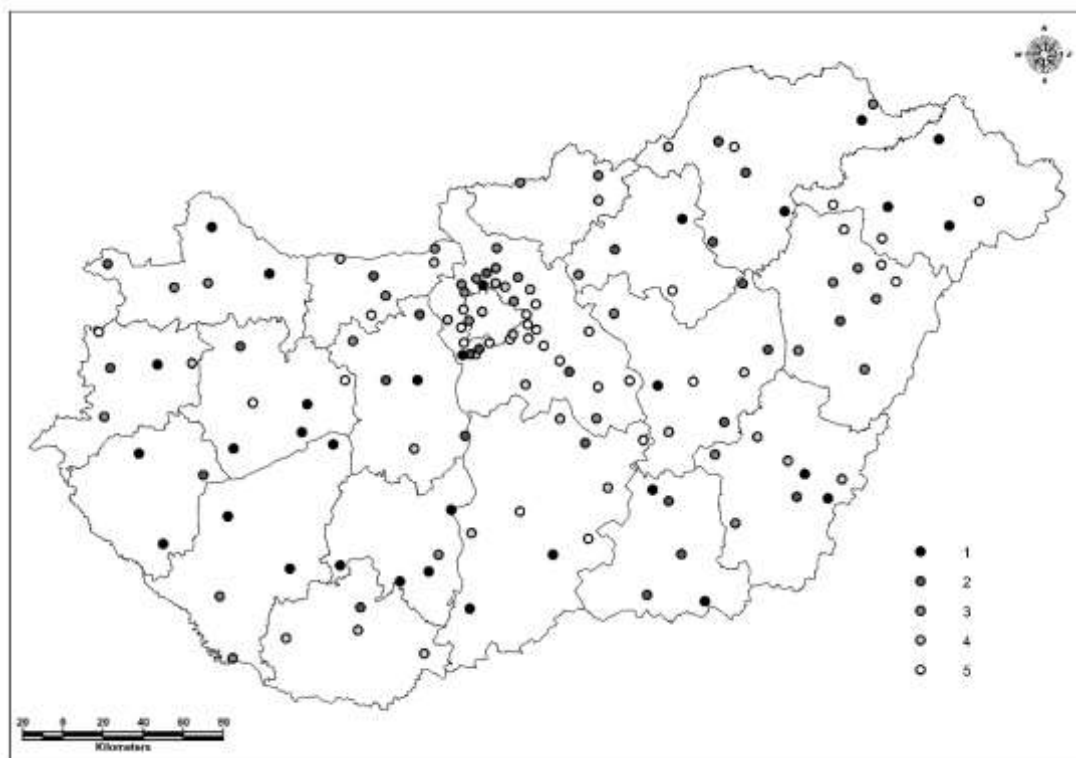
A 10 ezer lakosnál nagyobb települések esetében a sportot főtevékenységként megjelölő vállalkozások erősségét vizsgálva több koncentrációs pont is felismerhető (8. ábra). Egyrészt kiemelkedő szerepet tölt be Budapest és környéke (elsősorban az agglomeráció nyugati oldala – pl. Budaörs, Budakalász, Budakeszi, Törökbálint), amely az érintett területek gazdasági életben betöltött szerepével van összefüggésben. Másrészt megemlíthető a Balaton és a Velencei-tó környéke (pl. Balatonfüred, Keszthely, Siófok), ahol elsősorban a vízzel kapcsolatos tevékenységek játszanak fontos szerepet. A harmadik jelentős koncentrációs térségnek a Győr – Tata tengely tekinthető, amelynél a győri gazdaság ösztönző ereje és a tatabi olimpiai edzőközpont közelsége a magyarázó tényező, míg a Délkelet-alföldi magasabb értékek (pl. Gyula, Békéscsaba) a gyógyturizmushoz kapcsolódó tevékenységekkel magyarázhatóak. A fentiek mellett egyedi, a környezetétől jelentős eltérő magas értékek figyelhetők meg többek között Tiszaújvárosban és Pakson (utóbbihoz kapcsolódik részben Dunaújváros is), amelyek elsősorban a helyi jelentős gazdasági bázisra támaszkodva alakultak ki.

8. ábra A vizsgált magyarországi települések erőssorrendje a sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő összes vállalkozás körében 2013-ban (maximális érték – Budaörs – százalékában kifejezve, a településszámot egyenlő részekre osztva, 1: 44%-100%; 2: 37%-43%; 3: 28%-36%; 4: 20%-27%; 5: 0%-19%)

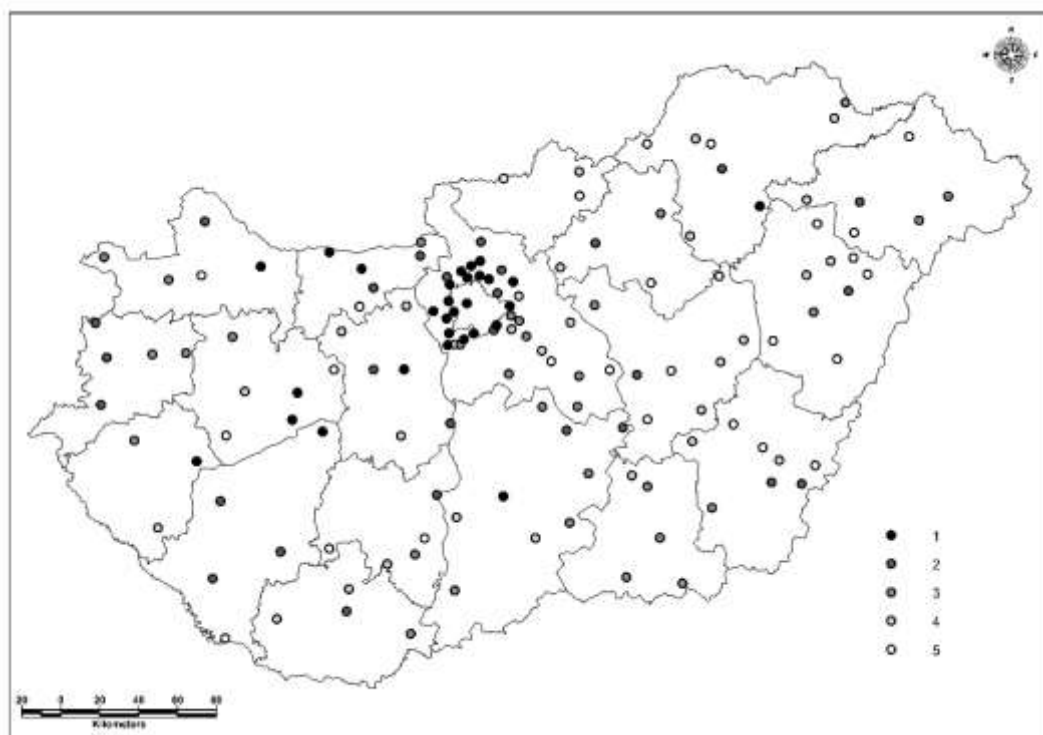
Forrás: KSH, 2014a; TEIR

Az egyéni és társas vállalkozások helyzetét külön vizsgálva több jelentős különbség is megfigyelhető (9. és 10. ábra). Az egyéni vállalkozások esetében nem jelenik meg a Budapest környéki koncentráció, amely az egyéni vállalkozások itteni gyengébb helyzetével magyarázható. A társas vállalkozásoknál ugyanakkor fordított helyzet tapasztalható: a budapesti és az agglomerációs települési értékek kimagaslóan magasak, ugyanakkor Paks szerepe ezen vállalkozástípusnál rendkívül csekély. Az alacsony értékkel rendelkező települések esetében nagyjából hasonló jellegzetességek állapíthatók meg: mind a három „vállalkozás-típusnál” ehhez a csoporthoz sorolhatók az Észak-tiszántúli (pl. Hajdúsámson, Hajdúnánás, Újfehértó) és az Észak-Duna-Tisza-közi térség (pl. Heves, Abony) főleg kisebb lakosságszámú települései.

9. ábra A vizsgált magyarországi települések erőssorrendje a sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő egyéni vállalkozások körében 2013-ban (a maximális érték – Paks – százalékában kifejezve, a településszámot egyenlő részekre osztva, 1: 35%-100%; 2: 24%-34%; 3: 19%-23%; 4: 13%-18%; 5: 0%-12%)

Forrás: KSH, 2014a; TEIR

10. ábra A vizsgált magyarországi települések erőssorrendje a sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő társas vállalkozások körében 2013-ban (a maximális érték – Budaörs – százalékában kifejezve a településszámot egyenlő részekre osztva, 1: 29%-100%; 2: 19%-28%; 3: 11%-18%; 4: 7%-10%; 5: 0%-9%)

Forrás: KSH, 2014a; TEIR

A sport települési erősségét meghatározó tényezőket vizsgálva jól megfigyelhető, hogy a sportban legerősebb települések mind a három mutató esetében igen kedvező értékekkel rendelkeznek (8. táblázat). A kapcsolat – hasonlóan a teljes települési körhöz (7. táblázat) – a belföldi jövedelem esetében a legerősebb, amely mögött a korábban említett tény (az érintett vállalkozások termékeit/szolgáltatásait fogyasztó lakosság vásárlóerejének hatása) áll, különbségnek tekinthető ugyanakkor, hogy a második helyet mind a három „vállalkozás-típus” esetében a munkanélküliségi ráta foglalja el.

8. táblázat A vizsgálatba bevont (10 ezer főnél népesebb) települések társadalmi-gazdasági mutatóinak értékei az ott működő és a sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő vállalkozások erőssége alapján 2013-ban

	A	B	C
első hatod	1.049,4	4,09	10.807
második hatod	942,0	4,54	7.244
harmadik hatod	948,1	4,72	8.197
negyedik hatod	810,3	6,04	7.904
ötödik hatod	857,4	6,58	4.764
hatodik hatod	726,3	7,99	2.345

első hatod – a számított érték alapján a legerősebb települések, hatodik hatod – a számított érték alapján a leggyengébb települések)

A – egy lakosra jutó belföldi jövedelem (ezer Ft/fő), B – munkanélküliség ráta (%), C – egy lakosra jutó értékesítés nettó árbevétele (ezer Ft/fő)

Forrás: KSH, 2014a; TEIR

3.2. A települések társadalmi szférája és a sport közötti kapcsolat

A társadalmi szféra és a sport közötti kapcsolat vizsgálata során a helyi lakosság és a helyi lakosságot tömörítő nonprofit szervezetek sporttal kapcsolatos tevékenysége áll a középpontban, és értekezésem ezen alfejezete is erre a két témakörre koncentrálna.

3.2.1. A település és a társadalom sportolási hajlandósága

A társadalom sportolási hajlandóságának vizsgálata hosszú idő óta a tudomány és politika kedvelt kutatási területének tekinthető, amely azzal magyarázható, hogy ez a tevékenység igen fontos szerepet játszik az egészséges életmód kialakításában. Az eddigi elemzések jelentős részénél ugyanakkor megfigyelhető az a tendencia, hogy a sportolási hajlandóságban megfigyelhető különbségeket elsősorban a különböző társadalmi-gazdasági jellemvonások oldaláról vizsgálták, és kevesebb figyelmet fordítottak a területi-települési jellemzők bemutatására.

Az eredmények szerint (pl. Aibar et al., 2013; Downward et al., 2014a; Gáldi, 2002; Henderson et al., 2002; Perényi, 2010; Vail, 2007) jelentős nemek és korcsoportok szerinti különbségek figyelhetők meg: a férfiak sokkal nagyobb sportolási hajlandóságot mutatnak, mint a nők, az életkor növekedése a sportolási gyakoriság csökkenését vonja maga után (ez azonban kisebb mértékű a nőknél – Downward et al., 2014a), míg a nyugdíjba vonulás után kismértékű emelkedés figyelhető meg.

A harmadik fontos változót az iskolai végzettség jelenti, amely esetében a magasabb végzettséghez magasabb sportolási hajlandóság társult (pl. Giles-Corti – Donovan, 2002; Karusisi et al., 2013; Neulinger, 2008). A kutatók szerint ez elsősorban arra vezethető vissza, hogy az érintett társadalmi rétegek jobban tisztában vannak a sport előnyeivel és életmódbeli fontosságával. Az utóbbi évtizedben kaptak egyre nagyobb figyelmet azok az elemzések, amelyek a sportolási hajlandóság és az etnikumok közötti kapcsolatot állították a központba, és rámutattak bizonyos etnikai csoportok alacsonyabb sportolási hajlandóságára (pl. Anglia: Délkelet-Ázsiából és Fekete-Afrikából érkezők, Svédország: Délkelet-Európából és az egyéb országokból érkezők, USA: bennszülött indiánok és feketék), kiemelve a nemek közötti különbség szerepét is (pl. Dawson et al., 2005; Higgins – Dale, 2013; Huston et al., 2003).

A sportolási hajlandósággal kapcsolatos kutatások egyik kitüntetett területét alkotja az ifjúság vizsgálata, amely azzal indokolható, hogy elsősorban ezen korosztály aktivitását lehet nagyobb mértékben befolyásolni, illetve a pozitív irányú változások a felnőttkori sporthoz való kedvezőbb hozzáálláshoz is hozzájárulhatnak. A kutatások megerősítették a már korábban említett eredményeket (pl. a nemek és az életkor hatása), valamint új változókat is feltártak (pl. Aibar et al., 2013; Perényi, 2010; Slater – Tiggemann, 2011). Egyrészt az egyetemisták körében végzett elemzések kimutatták a sportolási gyakoriság és a kapcsolati háló közötti összefüggést (pl. a gyakoribb és rendszeresebb sportolás magasabb számú fiú baráttal párosult, a gyakrabban sportolók körében volt a legmagasabb azok aránya, akik a legkönnyebben kötnek barátságot), valamint bebizonyították, hogy a rendszeresebben sportolók egészségesebben étkeznek és erre tudatosan oda is figyelnek (Keresztes – Pikó, 2008; Keresztes et al., 2014; Neulinger, 2009).

Másrészt a vizsgálatok feltárták, hogy a szülők fiatalkori sportolása pozitív irányba befolyásolja a gyerekeik ilyen jellegű tevékenységét, és ez a hatás különösen erős a férfi szülők és férfi gyerekek vonatkozásában (Downward et al., 2014b). Harmadrészt a szociális értékek hatásának elemzése során megállapították, hogy a sportolási tevékenységet pozitív irányba a legnagyobb mértékben az ún. „open values” (pl. változatos életmód, kreativitás, barátság) preferálása befolyásolja, míg a materialista értékek (pl. hatalom, gazdagság, szépség) előnyben részesítése és a sportolási tevékenység között negatív kapcsolat figyelhető meg (Perényi, 2010).

A sportolási hajlandóság területi sajátosságait központba állító eddigi kutatások három tényezőre koncentráltak: milyen települési különbségek figyelhetők meg a sportolási tevékenységben, milyen okokra vezethető vissza a sportolás a különböző településtípusok esetében, valamint mi akadályozza a gyakoribb sportolást az egyes településeken. A legszélesebb körű vizsgálatok az Európai Bizottság nevében rendszeresen elvégzett Eurobarométer közvélemény-kutatáshoz kapcsolódnak (erre az elmúlt időszakban 2004-ben, 2009-ben és 2013-ban került sor), amelynek legfrissebb eredményei szerint a településnagyság növekedésével az unió szintjén fokozatosan emelkedik a sportolási hajlandóság: a nagyvárosokban nagyobb arányban figyelhető meg gyakoribb sporttevékenység, mint a falvakban és a vidéki térségekben (9. táblázat).

9. táblázat A sporttevékenység gyakorisága különböző településtípusokban az Európai Unióban 2013-ban (%)

	nagyvárosok	kis- és középvárosok	falú/vidéki térségek	EU 28
hetente legalább háromszor	21,8	21,4	18,5	20,5
hetente 1-2 alkalommal	19,5	19,0	17,4	18,6
havonta 1-3 alkalommal	6,0	5,5	4,9	5,4
ritkábban	12,5	13,0	13,1	12,9
soha	40,2	41,1	46,1	42,6
számított érték*	2,80	2,76	2,58	2,71

* - az egyes sportolási gyakorisági lehetőségek értékeinek súlyozásával kialakított mutató (ez minél nagyobb, annál nagyobb a sportolási gyakoriság)

Forrás: Kozma et al., 2015b

A sportolási gyakoriságban megfigyelhető települési különbségeket országonként vizsgálva (11. ábra) a legfontosabb megállapítás, hogy a nagyvárosokban magasabb sportolási hajlandóságot felmutató országok döntő része az Európai Unióhoz az új évezredben csatlakozó államok közé tartozik, a falvakban és a vidéki térségekben magasabb sportolási hajlandósággal rendelkező országok köre ugyanakkor igen vegyes képet mutat. A különböző társadalmi-gazdasági mérőszámok (pl. népsűrűség, urbanizáció szintje, gazdasági fejlettség) közül a legszorosabb összefüggés – összhangban a korábban leírtakkal – a GDP/fő mutatóval mutatható ki, amely esetben a Pearson-féle korrelációs együttható értéke -0,443, és 0,05-ös szinten szignifikáns kapcsolatot jelez.

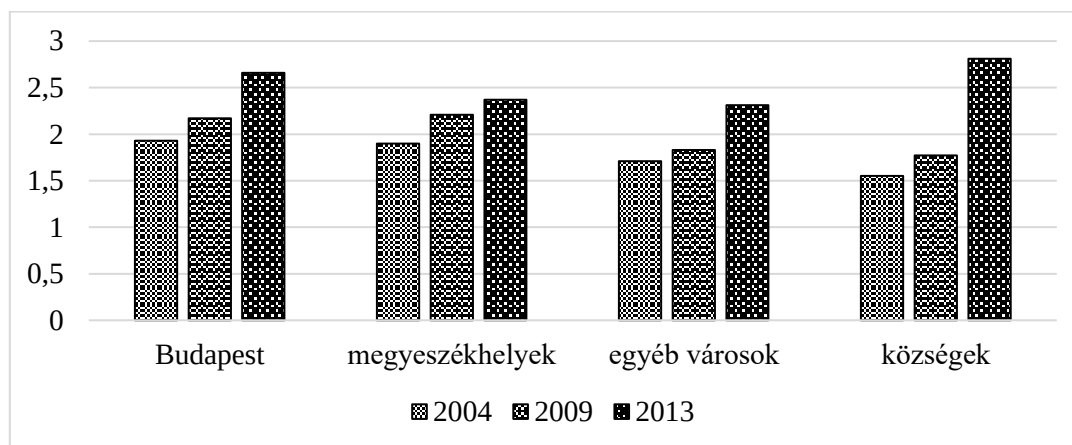
A magyarországi helyzetet tekintve a különböző kutatások eltérő eredményeket mutattak. A már korábban említett Eurobarométer felmérések szerint 2004 és 2013 között mind a négy településtípusban emelkedett a sportolási gyakoriság, a növekedés ugyanakkor legnagyobb mértékű a falvakban volt (ez különösen igaz a 2009 és 2013 közötti időszakra). Ennek következtében 2013-ban – szemben a 2004-es és 2009-es helyzettel – a falvakban volt a legnagyobb a sportolási gyakoriság (12. ábra), míg a második helyet Budapest foglalta el.

11. ábra A sportolási gyakoriság az Európai Unió egyes országaiban településtípus szerint 2013-ban

(a sportolási gyakoriság különböző településtípusaira jellemző értékeinek súlyozásával, majd a nagyvárosokra és a falvak/vidéki térségekre kapott értékek elosztásával kapott érték, ez minél nagyobb, annál inkább a nagyvárosokra jellemző a nagyobb sportolási gyakoriság)

Forrás: European Commission, 2014b alapján saját számítás

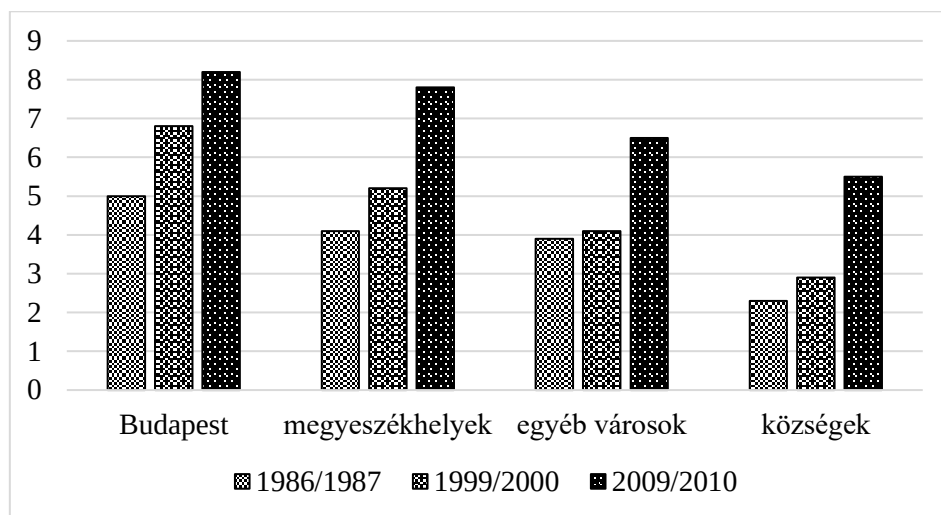

12. ábra A sportolási gyakoriság 2004-ben, 2009-ben és 2013-ban Magyarország különböző településtípusaiban (az egyes sportolási gyakorisági lehetőségek – lásd 10. táblázat – értékeinek súlyozásával kialakított mutató, ez minél nagyobb, annál nagyobb a sportolási gyakoriság)

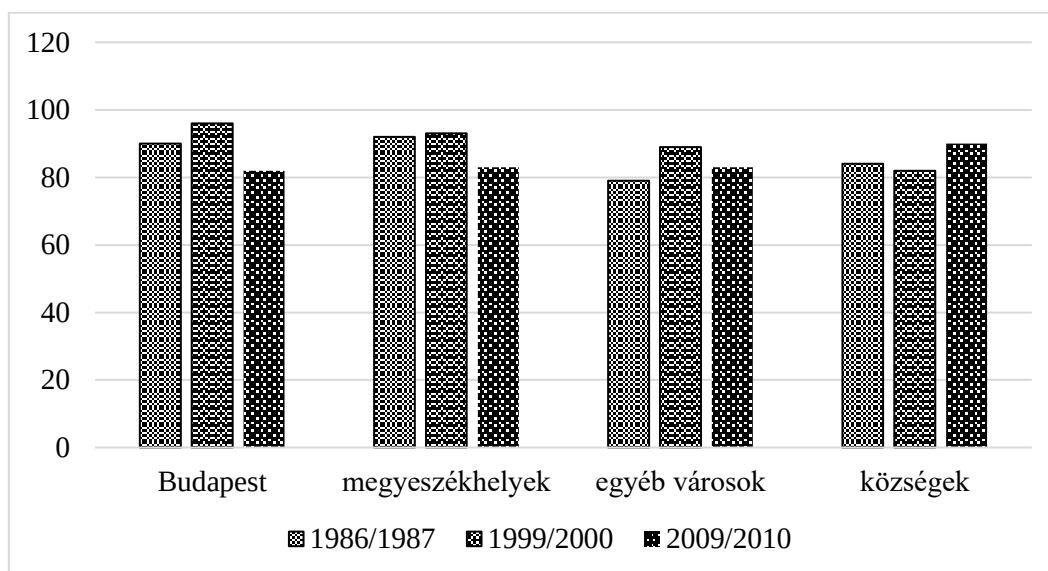
Forrás: European Commission, 2004, 2010, 2014b adatai alapján saját számítás

A Központi Statisztikai Hivatal tízévenként elvégzett Időmérleg felméréseinek eredményei szintén változó tendenciákra utalnak (KSH, 2012). Egyrészt megfigyelhető, hogy a sportot és egyéb testedzést végzők aránya esetében érvényesül a településnagyság pozitív

hatása: a nagyobb településeken élők nagyobb arányban végeznek ilyen jellegű tevékenységet, igaz ugyanakkor az is, hogy a 2000-es évtizedben a községekben élők körében egy jelentős előretörés volt megfigyelhető (13. ábra). Másrészt az ilyen jellegű tevékenységet végzők időráfordítását vizsgálva az állapítható meg, hogy a községekben élők – a 2000-es évtizedben megfigyelhető növekedésnek köszönhetően – 2009/2010 folyamán több időt fordítottak erre a célra (14. ábra). Ezzel szemben a nagyobb településeken élők körében az elmúlt 10 évben már visszaesés következett be (ez különösen nagymértékű volt Budapesten), és a legutóbbi felmérés időpontjában nem volt közöttük jelentős különbség.

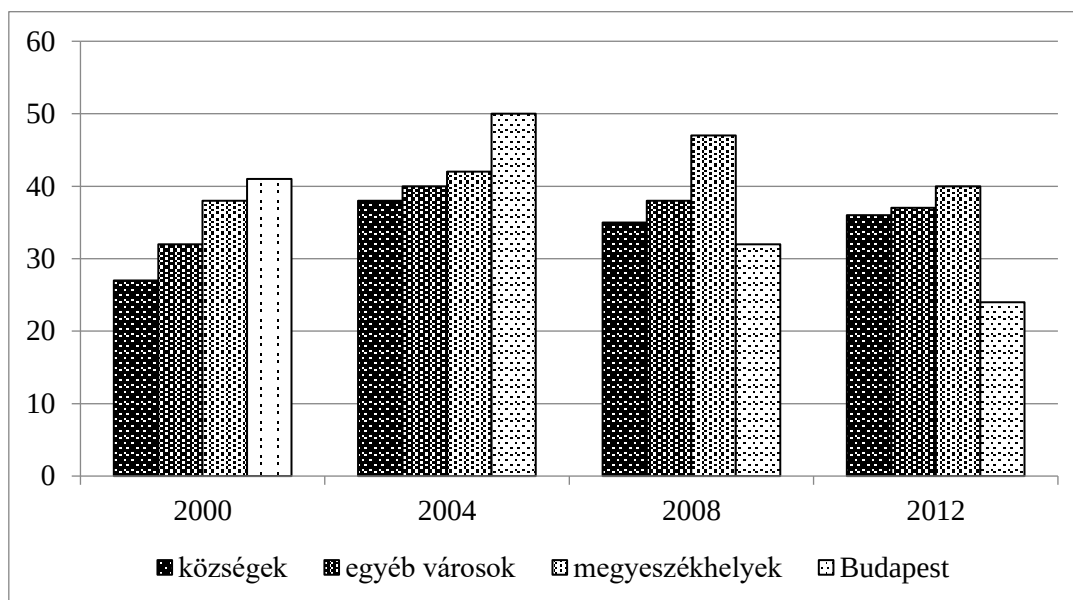
13. ábra A sportolás és testedzés tevékenységet végzők aránya a vizsgált népesség körében a KSH időmérleg-felmérés különböző időpontjaiban (%)
Forrás: KSH, 2012 adatai alapján saját számítás

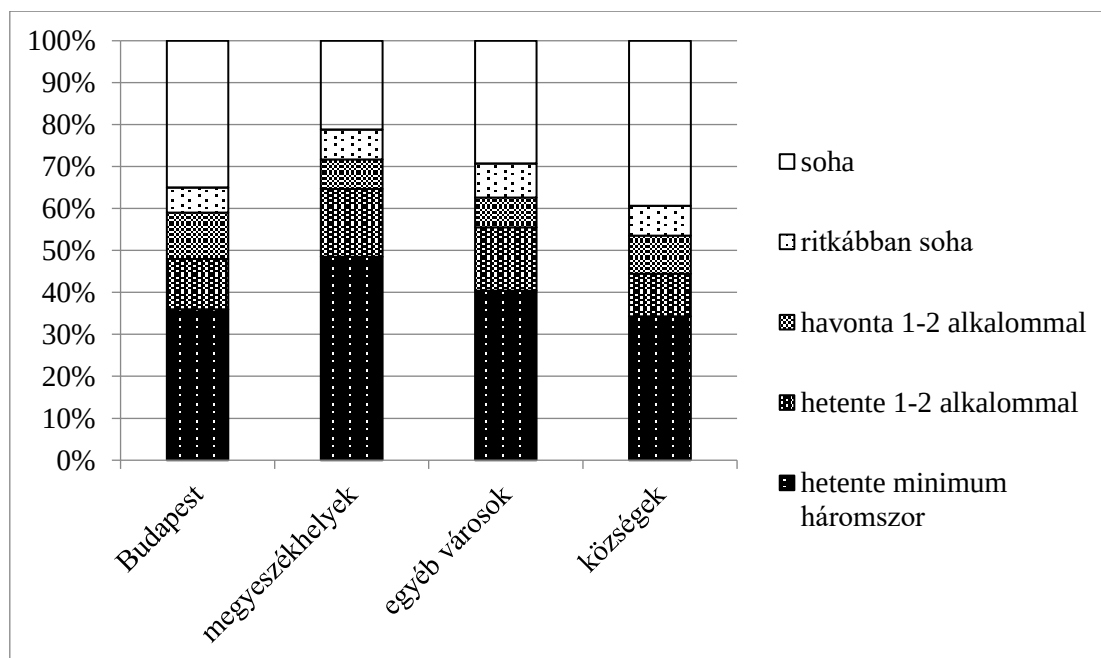
14. ábra A sportolás és testedzés tevékenységet végzők időráfordítása a KSH időmérleg-felmérés különböző időpontjaiban (perc/fő)
Forrás: KSH, 2012 adatai alapján saját számítás

A felmérések másik csoportjába azok a tanulmányok sorolhatóak, amelyek a nagyvárosi környezetben élők nagyobb sportolási gyakoriságát emelték ki. A négyévente lebonyolított Ifjúság kutatások eredményei szerint a nagyobb településeken élő fiatalok sokkal nagyobb gyakorisággal sportolnak, mint a községben élők (15. ábra), feltűnő ugyanakkor a budapesti

adatok jelentős visszaesése (Perényi, 2013). Az International Social Survey Programme 2007-es felmérése szerint a nagyobb településeken élők nagyobb sportolási gyakoriságot mutatnak (16. ábra), Budapest azonban ebben az esetben is alacsonyabb értékekkel rendelkezik (Gál, 2008). Emellett az ezen a téren 2013/2014 folyamán TAMOP-pályázat keretében megvalósított kutatás eredményei is arra a következtetésre jutottak, hogy az urbanizáltsági fok emelkedésével a sportolási hajlandóság növekedése tapasztalható (Dóczi et al., 2014).

15. ábra A rendszeresen sportoló 15-29 éves fiatalok megoszlása településtípusok szerint az Ifjúság felmérések alapján (%)
Forrás: Perényi, 2013, p. 236.

16. ábra A sportolási gyakoriság Magyarország különböző településtípusaiban
Forrás: Gál, 2008, p. 31.

A kutatások eredményei szerint ugyanakkor a településtípusok között (elsősorban Budapest és a községek viszonylatában) különbségek figyelhetők meg a gyakorolt sportágak

szerint is (Laki – Nyerges, 2001). A falusi fiatalok körében igen magas (például a fiúk között 54,9% szemben a budapesti 24,5%-os értékkel) a labdarúgást űzők aránya, míg a budapesti fiatalok sokrétűbb preferenciarendszert (például körükben az átlagosnál magasabb volt az tenis� és a vízlabda, a lányok esetében az aerobik és a fitnesz aránya) mutatnak. A jelenség hátterében minden bizonnyal az áll, hogy a labdarúgás – alacsonyabb eszközigénye miatt – sokkal könnyebben űzhető a falvakban, ugyanakkor a Budapest igen változatos lehetőségeket tud felkínálni az érdeklődőknek.

A Hajdú-Bihar megyében elvégzett vizsgálataim eredményei inkább az utóbbi csoporthoz állnak közelebb (Kozma, 2015). A különböző településtípusban élő és társadalmi-gazdasági szempontból azonos összetételű válaszadók közül a Debrecenben és a megye középvárosaiiban élők sokkal gyakoribb sportolási tevékenységet mutattak fel, mint a kisebb városok és a községek lakosai (10. táblázat).

10. táblázat A sportolási gyakoriság mértéke Hajdú-Bihar megye különböző településtípusaiban 2015-ben (%)

	Debrecen	középvárosok (10.000 fő felett)	kisvárosok (10.000 fő alatt)	községek	Hajdú-Bihar megye
hetente háromszor vagy többször	36,0	30,9	27,3	23,5	32,0
hetente egy vagy két alkalommal	17,0	16,4	13,6	9,8	15,2
havonta egy és három alkalom között	8,0	9,1	6,8	3,9	6,4
ritkábban	17,0	18,2	20,5	29,4	20,4
soha	22,0	25,5	31,8	33,4	26,0
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

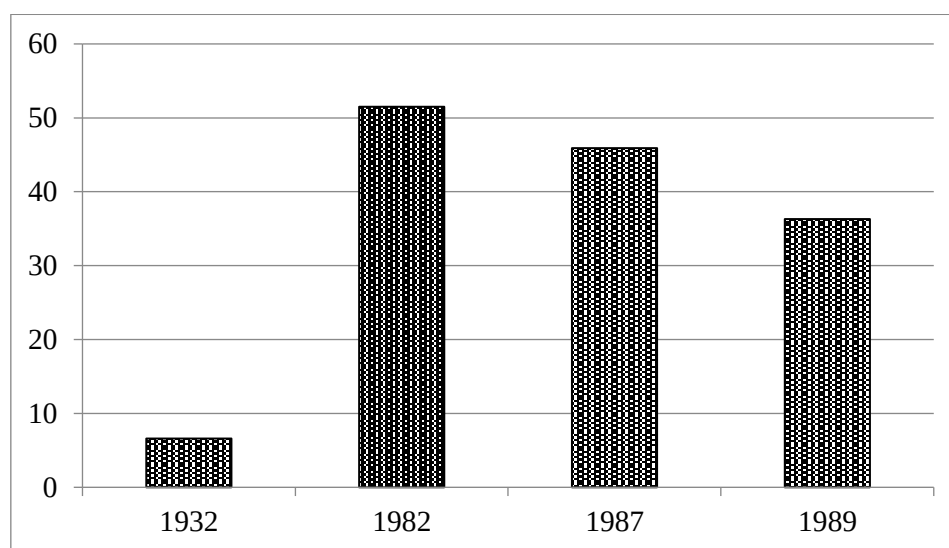
Forrás: Kozma, 2015

A társadalom sporttevékenysége települési kapcsolatának következő vizsgálati területe a sportolás okai, valamint a gyakoribb sporttevékenységet akadályozó tényezők vonatkozásában megfigyelhető települési különbségek elemzése. Az első szempont vonatkozásában a már korábban említett Eurobarométer felmérés és a Hajdú-Bihar megyében elvégzett vizsgálataim szerint (3. melléklet) a legfontosabb tényezőknek (20% feletti említési gyakoriság) az egészség, az állóképesség, a fizikai megjelenés és a fizikai teljesítmény javítása, valamint a kikapcsolódás igénye tekinthető. A települési különbségeket elemezve megállapítható, hogy a magyarországi és Hajdú-Bihar megyei értékek a legtöbb esetben – a sorrendet tekintve – nem egyeznek: a magyarországi eredményeknél a legtöbb esetben a községek adatai nagyobbak az egyéb városokénál, míg Hajdú-Bihar megyében alig lehet ezt megfigyelni.

A gyakoribb sporttevékenységet akadályozó tényezők vizsgálata során (4. melléklet) elsősorban az idő-hiány, a motiváció-hiány, az egészségügyi szempontok (rokkantság vagy betegség) és az anyagi szempontok (túl drága) hatása emelhető ki. A települések közötti különbséget tekintve a legmarkánsabb eltérések a sportlétesítmény-ellátottság vonatkozásában jelentkeznek: az érintett tényezőt a községekben élők sokkal gyakrabban jelölték meg, mint a nagyobb települések lakói.

3.2.2. A település és a nonprofit szféra sporttal kapcsolatos tevékenysége

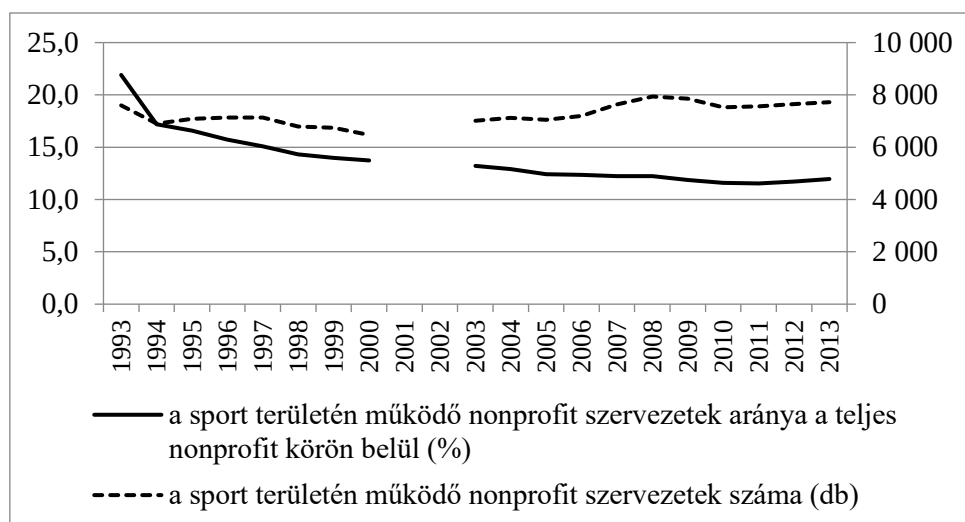
A nonprofit szervezetek hosszú idő óta fontos szerepet töltenek be a sportban, amely több tényezőre is visszavezethető. Egyrészt a második világháború előtti időszakban jelentős számú vívó-, lövész-, torna- és atlétaegylet jött létre, amelyek elsősorban a lakosság magasabb társadalmi státuszú rétegeit tömörítették (Bukta, 2005). Másrészt 1945 és 1990 között – a szféra egyes területeinek szinte teljes felszámolása mellett – a sport volt az egyik olyan tevékenységcsoport, ahol megmaradtak a civil szervezetek (Bukta, 2013). Igaz ugyanakkor az is, hogy az érintett egyesületek igen jelentős politikai ellenőrzés mellett működtek, amely alól csak egy-két szakosztály (pl. sakk, természetjárás) jelentett kivételt (Bakonyi, 2007). A fentiek szellemében nem meglepő, hogy – az 1970-es évek második felétől jelentkező gazdasági pangás hatására megfigyelhető visszaesés ellenére – a rendszerváltás előtti időszakban az összes nonprofit szervezet több mint 1/3-át a sporttal foglalkozó szervezetek alkották (17. ábra).

17. ábra A sporttal foglalkozó egyesületek arányának változása a teljes egyesületi körön belül a 20. század folyamán (%)

Forrás: Bocz, 2009, p. 125.

A rendszerváltozás utáni időszakot vizsgálva (18. ábra) az abszolút számokat tekintve alapvetően stagnálás (az új évezredben enyhe növekedés), míg az összes nonprofit szervezetből való részesedést elemezve inkább csökkenés figyelhető meg, amely több tényezőre vezethető vissza (Bukta, 2005; 2013). Az 1990 előtt az egyesületek anyagi bázisát biztosító állami vállalatok válsága miatti finanszírozási nehézségek következtében jelentős számú nonprofit szervezet szűnt meg, és ezt a folyamatot csak részben tudták ellensúlyozni a szabadidősport és a korábban nem művelt sportágak (pl. fitness, amerikai foci, curling) területén megjelenő új szervezetek és alapítványok. Emellett a politikai szabadság kiteljesedésével és az állam által kevésbé ellátott feladatok (pl. szociális ellátás) számának a növekedésével országos szinten jelentős mértékben megnőtt a civil szervezetek száma.

18. ábra A sport területén tevékenykedő nonprofit szervezetek legfontosabb mutatóinak változása 1993 és 2013 között

Forrás: Balogh et al, 2003; KSH, 2014b; www.ksh.hu

(a KSH 2001-re és 2002-re vonatkozó adatai reprezentatív adatgyűjtésen alapultak, és ezért nem megbízhatóak)

Az érintett szervezetek települési jellegzetességeit elemezve (11. táblázat) több határozott tendencia is megfigyelhető. Az ezer főre jutó értékeket tekintve a 3 - 5 ezer fő közötti kategóriára jellemző mélypont után fokozatos emelkedés tapasztalható, amelyet az 50 - 100 ezer fő közötti csúcspon után ismét visszaesés követ. Igen figyelemreméltó ugyanakkor az a tény, hogy az érintett szervezetek a teljes nonprofit szférán belül a legnagyobb arányban a legkisebb település-kategóriákban működnek. Ez alapvetően arra a tényre vezethető vissza, hogy a nonprofit szervezetek körében jelentős szerepet betöltő oktatási és kulturális szervezetek alig vannak jelen ezeken a településeken, és így szerepüket a szabadidő megszervezésében fontos szerepet betöltő sporttal kapcsolatos tevékenységet végző szervezetek veszik át.

11. táblázat Sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő nonprofit szervezetek jellegzetességei a különböző nagyságú településeken Magyarországon 2013-ban

településnagyság	A	B	C
1.000 főnél kisebb	129,91	101,50	14,00
1.000 - 2.999 fő	106,14	82,93	14,79
3.000 - 4.999 fő	94,26	73,64	13,57
5.000 - 9.999 fő	104,31	81,49	13,58
10.000 - 14.999 fő	112,76	88,10	12,13
15.000 - 24.999 fő	112,94	88,24	10,39
25.000 - 49.999 fő	156,68	122,41	11,45
50.000 - 99.999 fő	175,49	137,11	10,41
100.000 - 250.000 fő	137,00	107,04	8,01
Budapest	145,53	113,70	6,84

A – a 100 ezer főre jutó sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő nonprofit szervezetek száma a különböző nagyságú településeken (db), B – a 100 ezer főre jutó sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő nonprofit szervezetek aránya a különböző nagyságú településeken az országos értékhez viszonyítva (%), C – az érintett nonprofit szervezetek aránya az összes nonprofit szervezethez viszonyítva (%)

Forrás: KSH 2014a

A foglalkoztatotti viszonyokat településnagyság szerint vizsgálva (5. melléklet) nagyobb szabályszerűség nem állapítható meg: a legjobb értékek az 1 - 3 ezer fő és a 100 - 250 ezer fő kategóriákra (vagyis szinte a két szélsőségre) jellemzőek. A számított értékekre támaszkodva az érintett szervezetek adatait a teljes nonprofit körrel összehasonlítva szinte minden településkategória esetében alacsonyabb értékek figyelhetők meg, a kivételt a 100 - 250 ezer fős csoport és Budapest jelenti. Ez a tény arra utal, hogy a kisebb településeken a sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő nonprofit szervezetek foglalkoztató ereje elmarad a teljes non-profit szférától (igaz ugyan az is, hogy az országos átlagot meghaladja), és ezzel ellentétes trendek csak a legnagyobb településekre jellemzőek. Ennek hátterében elsősorban az állhat, hogy Budapesten működnek az országos szakszövetségek (pl. Magyar Kézilabda Szövetség, Magyar Labdarúgó Szövetség) sok alkalmazottat foglalkoztató központjai, illetve a nagyobb települések a fő színhelyei önkormányzati tulajdonban lévő sportlétesítményeket működtető és szintén sok embert alkalmazó nonprofit szervezeteknek.

A szervezetek árbevételét elemezve (6. melléklet) markáns települési különbségek tapasztalhatók: a nagyobb lakosságszámú településeken működő szervezetek sokkal jobb helyzetben vannak, mint a kisebb települések szervezetei. Különösen kiemelendő Budapest magas értéke, amely elsősorban azzal a korábban említett ténnyel magyarázható, hogy az ott működő országos szakszövetségek, amelyek egy-egy sportág tevékenységét irányítják, különböző forrásokból (pl. állami támogatás, szponzori szerződés) jelentős bevételre tesznek szert.

Az érintett szervezetek települési eloszlását meghatározó tényezőket elemezve (12. táblázat) a legerősebb összefüggés (javuló értékhez nagyobb relatív szervezet-szám) az egy lakosra jutó belföldi jövedelem esetében figyelhető meg, míg a leggyengébb az egy lakosra jutó értékesítés nettó árbevétele mutatójánál. A táblázatból levonható következtetést megerősíti a Pearson-féle korrelációs együttható is, amelynek értéke a legnagyobb az egy lakosra jutó belföldi jövedelemnél (igaz még ez is kisebb, mint 0,1, de 0,01-es szinten szignifikáns kapcsolatot jelez) és a legkisebb az értékesítés nettó árbevételénél.

12. táblázat Sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő nonprofit szervezetek 100 ezer lakosra jutó értékeinek átlaga a különböző társadalmi-gazdasági mutatókkal rendelkező településeken 2013-ban

	A	B	C
első heted	64,3	79,2	94,6
második heted	81,7	98,8	149,8
harmadik heted	94,2	96,9	96,1
negyedik heted	103,7	131,7	101,5
ötödik heted	128,0	130,2	113,2
hatodik heted	135,0	138,7	109,4
hetedik heted	144,9	140,4	141,3

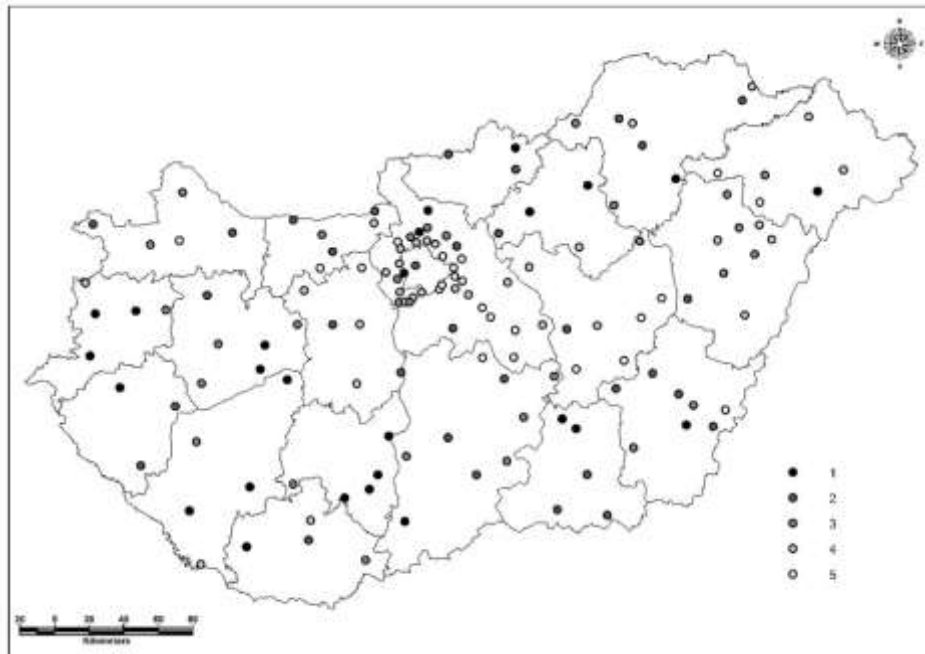
első heted – az adott mutató szempontjából a legrosszabb értékekkel rendelkező települések, hetedik heted – az adott mutató szempontjából a legjobb értékekkel rendelkező települések, egy-egy hetedbe ugyanolyan számú település tartozik

A – egy lakosra jutó belföldi jövedelem, B – munkanélküliség ráta, C – egy lakosra jutó értékesítés nettó árbevétele

Forrás: KSH, 2014a; TEIR

A 10 ezer lakosnál nagyobb települések esetében a sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő nonprofit szervezetek erősségét vizsgálva (19. ábra) két nagyobb

központ emelhető ki: egyrészt a Dunántúl középső és déli része (pl. Szekszárd, Balatonfüred, Kaposvár, Bonyhád, Paks), illetve az Észak-magyarországi térség (pl. Gyöngyös, Eger, Tiszaújváros, Salgótarján). Az alacsony értékkel rendelkező településeket tekintve rendkívül feltűnő az ország közepén nyugat-keleti irányban végighúzódó sáv (pl. Csorna, Dorog, Mór, Bicske, Cegléd, Kisújszállás, Tiszaföldvár), amely mind fejlett, mind pedig fejletlen térségeket is magában foglal.

19. ábra A vizsgált magyarországi települések erőssorrendje a sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő nonprofit szervezetek körében 2013-ban (a maximális érték – Szekszárd – százalékában kifejezve, a településszámot egyenlő részekre osztva, 1: 54%-100%; 2: 46%-53%; 3: 33%-45%; 4: 25%-32%; 5: 0%-24%)

Forrás: KSH 2014a; TEIR

Az sporttal foglalkozó nonprofit szervezetek jelentőségét jelző mutatót a társadalmi-gazdasági fejlettséget jelző mutatókkal összehasonlítva (13. táblázat) megfigyelhető bizonyos összefüggés: a romló adatokhoz a legtöbb esetben egyre alacsonyabb sporterősségi értékek tartoznak.

13. táblázat A vizsgálatba bevont települések társadalmi-gazdasági mutatói értékeinek átlaga az ott működő és a sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő társas vállalkozások erőssége alapján 2013-ban

	A	B	C
első hatod	962,7	5,28	9.437,3
második hatod	892,4	5,50	9.141,0
harmadik hatod	892,7	4,97	6.330,9
negyedik hatod	832,1	6,01	6.189,1
ötödik hatod	900,1	6,18	4.529,3
hatodik hatod	765,1	5,80	4.823,8

első hatod – a végső érték alapján a legerősebb települések, hatodik hatod – a végső érték alapján a leggyengébb települések

A – egy lakosra jutó belföldi jövedelem (ezer Ft/fő), B – munkanélküliség ráta (%), C – egy lakosra jutó értékesítés nettó árbevétele (ezer Ft/fő)

Forrás: KSH, 2014a; TEIR

3.3. A település infrastrukturális szférája és a sport közötti kapcsolat

Az infrastrukturális szféra elemzése során a kutatók elsősorban a településen található sportlétesítmények elhelyezkedésének a vizsgálatára és az időbeli változások bemutatására koncentráltak. A kutatások igen fontos kiindulópontját jelentette a létesítmények tipizálása, amelynek során különböző kategóriákat alkottak meg. Westerbeek et al. (2005) négy csoportot különített el:

- természetes létesítmények (pl. tavakon és csatornákon kialakított természetes jégpályák);
- látványos létesítmények (pl. labdarúgó stadionok);
- résztvevő létesítmények (pl. tornatermek vagy közösségi uszodák);
- többcélú létesítmények (pl. mozgatható nézőtérrel rendelkező létesítmények, amelyek mind közösségi, mind pedig versenycélra hasznosíthatók).

A leggyakrabban alkalmazott csoportosítás ugyanakkor három típust különít el, és különbséget tesz az elsősorban a versenysport, illetve a szabadidős sport keretében felhasználásra kerülő létesítmények, valamint az oktatásban használt létesítmények (tornatermek, tornaszobák) között. A három típus esetében ugyanakkor megfigyelhető bizonyos átfedés: a döntő mértékben a versenysport céljára épült létesítmények egy részénél előfordulhat szabadidős sport célú hasznosítás (pl. egy versenyuszodát használhat a lakosság is), és az iskolai tornatermek esetében is megfigyelhető ez a jelenség (pl. az esti órákban kibérelhetik azokat baráti társaságok), a másik irányba azonban – bár vannak erre is példák – sokkal kisebb ennek a valószínűsége (pl. jól felszerelt és lelátóval ellátott iskolai tornatermekben lehet teremsportágak bajnoki mérkőzéseit játszani).

3.3.1. A versenysportot szolgáló létesítmények településföldrajzi jellemzői

A versenysportot szolgáló létesítmények városon belüli elhelyezkedése esetében az egyedi sportlétesítményekre vonatkozó csoportosítás keretében alapvetően három típus különíthető el: a városközponti vagy ahhoz közeli, a városon belüli és az elővárosi (városperemi) fekvés (a tipizálást elsősorban a stadionokra támaszkodva alakították ki, de véleményem szerint szélesebb körben is alkalmazható) (Thornley, 2002).

Az első típus egyrészt történelmi okok miatt alakult ki, mivel ebben az esetben az objektum a 19. század végén kiformalódó település peremén helyezkedett el, annak növekedése, térbeli szétterjedése miatt azonban napjainkra már inkább központinak tekinthető az elhelyezkedés. A városközponti fekvésre az egyik legszebb, ugyanakkor szinte egyetlen európai példát a cardiffi Millennium Stadion jelenti, amelynek előfutára még a 19. század végén, az akkori városközpont peremén jött létre, és a létesítmény többszöri átalakítása után 1999-ben nyerte el mai formáját.

Az 1990-es évek elejétől ugyanakkor az Amerikai Egyesült Államokban is előtérbe került a belvárosi telephely (14. táblázat), amely több tényezővel is indokolható (Delaney – Eckstein, 2006; Nelson, 2007; Santo, 2005; Turner - Rosentraub, 2002). Az új létesítmények finanszírozásában egyre nagyobb szerepet játszanak a köz (pl. önkormányzati) források, amely alapvetően azzal indokolható, hogy a csapatok tulajdonosai – ráébredve a csapatoknak a város életében betöltött fontos szerepére – új létesítmény felépítéséhez (vagy legalábbis a régi jelentős modernizálásához) kötik ott-maradásukat. A települések vezetői ugyanakkor a beruházásokhoz szükséges anyagi erőforrások biztosítása fejében a korábbinál nagyobb mértékben kívánnak részt venni a létesítmény helyének kiválasztásában.

A fenti folyamattal szorosan összefügg a második – korábban már említett – tényező, amely szerint az 1990-es évtizedtől kezdve a települések vezetői egyre inkább felismerték a sport és a sportlétesítmények potenciális szerepét a leromlott belváros megújításában, új szórakozási-kikapcsolódási lehetőségek megteremtésében (3. fénykép). A korábban vázolt

okok miatt ugyanakkor jelentős szavuk volt az új sportlétesítmények helyének kiválasztásában, és ez az objektumok belvárosi telephelyét vonta maga után.

14. táblázat A négy legnépszerűbb észak-amerikai sportágban (kosárlabda – NBA, jégkorong – NHL, baseball – MLB, amerikai futball – NFL) szereplő csapatok pályái elhelyezkedésének változása 1965 és 1997 között (zárójelben a %-os megoszlás)

	1965	1985	1997
Városközponti (CBD)	24 (42,1)	38 (38,8)	58 (51,3)
Városon belüli	28 (49,1)	31 (31,6)	26 (23,0)
Elővárosi	5 (8,8)	29 (29,6)	29 (25,7)
Összesen	57 (100,0)	98 (100,0)	113 (100,0)

Forrás: Newsome - Comer, 2000 alapján saját szerkesztés

3. fénykép A clevelandi Quicken Loans Arena

(az objektumot 1994-ben adták át, egy korábbi zöldség- és gyümölcs piac helyén épült, jelenleg az NBA-ban szereplő Cleveland Cavaliers, az AHL-ben szereplő Lake Erie Monsters és az AFL-ben szereplő Cleveland Gladiators otthona, valamint többfajta kikapcsolódási lehetőséget is biztosít)

Forrás: <http://www.theqarena.com/premium/suite-sales-service/suite-features-amenities>

A városközponti telephelyek harmadik fontos tényezőjének a professzionális sport gazdasági háttere tekinthető (Chapin, 2000). Ez azt jelenti, hogy az elmúlt huszonöt évben fokozatosan kialakult egy új és igen fizetőképes szurkolótábor, amely a helyi pénzügyi intézmények (pl. bankok és biztosítótársaságok) és ügyvédi irodák magas jövedelmű alkalmazottjait foglalja magában. Napjainkban egyre inkább ezek a csoportok vásárolják meg a stadionokban kialakított, luxuskörülményeket biztosító VIP páholyokat, amelyek igen jelentős bevételeket hoznak a tulajdonosok számára. Az érintett csoportok ugyanakkor döntő mértékben a belváros megújítása során épített új irodaházakban dolgoznak, azok szomszédságában élnek, és a hozzájuk való közelség szándéka is indokolja a sportlétesítmények városközponti telephelyét.

A típus előnyei közé sorolható a közösségi közlekedés eszközeivel való jó megközelíthetőség, a szállás- és kikapcsolódási lehetőségek bősége, amelyek hozzájárulhatnak egy igazi „turista-központ” kialakulásához. A hátrányok között említhető, hogy a sportesemények alkalmával több esetben jelentős rendőri biztosításra van szükség, ami, társulva a rendezvényekre érkező nézőközönség viselkedésével, kellemetlenséget okozhat.

Az a tény, hogy Európában a korábban ismertetett cardiffi példán kívül nincs nagyobb városközponti sportlétesítmény két dologgal magyarázható. Egyrészt a kontinensen a történelmi belvárosok kialakulásának időszakában a sport még nem játszott fontos szerepet a

települések életében, másrészt ezen városrészekben – esztétikai-kulturális értékük miatt – alig jelentkeztek olyan problémák, amelyek – szemben az észak-amerikai helyzettel – leromlásukhoz, és így új épületekkel (pl. sportlétesítményekkel) történő átépítésükhöz vezetett volna.

Az elővárosi fekvés az Amerikai Egyesült Államokban az 1960/70-es években (23. táblázat) vált több ok miatt rendkívül népszerűvé (Bale, 1994; Barghchi et al., 2009). Az aktuális helyen történő bővítés/modernizálás nehézsége miatt – az 1960-as években igazodva a városok szuburbanizációjához – magától értetődően vetődött fel az olcsó városperemi „telephely” ötlete, és a gazdaságosságot az is növelte, hogy a korábbi – városközponti, de inkább városon belüli – létesítmény ingatlanját kedvező áron lehetett értékesíteni (Chapin, 2000). Az objektumok az autópályákhoz közel, jól megközelíthető területen helyezkedtek el, és nem kellett attól sem tartani, hogy a nézőközönség zavarná a környéken lakókat.

A harmadik fontos tényezőnek tekinthető, hogy ez a terület ebben az időben még sokkal pozitívabb imázssal rendelkezett, mint a belváros, és ez is fontos tényezőnek számított. Emellett a sportlétesítmények szomszédságában lehetőség kínálkozott egyéb fejlesztések (pl. szálloda, bevásárlóközpont, konferenciaközpont) megvalósítására (itt előnyt jelentett a közös parkolóhely léte), ami tovább növelte az adott komplexum vonzerejét. Az elővárosi fekvés hátrányai között említhető meg, hogy megközelítése a legtöbb esetben csak személygépkocsival biztosítható, valamint a településtervezésben napjainkban már egyre nagyobb hangsúlyt kap a városok további területi terjeszkedésének a megállítása.

Az európai kontinensen a sportlétesítmények (elsősorban labdarúgó-stadionok) szuburbanizációja az 1990-es évek elejétől vett nagyobb lendületet (15. táblázat), amelynek háttérében két tényező állt. A labdarúgás növekvő népszerűsége miatt a meglévő létesítmények egyre kisebbnek bizonyultak, és a labdarúgóklubok bevételeik növelése érdekében célul tűzték ki nagyobb létesítmények felépítését. Emellett az angliai Hillsboroughban 1989-ben történt tragédia következményeként egyre szigorúbb előírásokat léptettek életbe a stadionok felszereltségét illetően. A felmerülő igényeket azonban a meglévő helyen több esetben nem lehetett kielégíteni, ennek következtében merült fel az elővárosi telephely (pl. Allianz Arena – München: 4. fénykép, Amszterdam ArenA, Stade de France – Párizs), amelyet tovább erősített Amerikai Egyesült Államok vonatkozásában említett okok (például az autópályán történő jó megközelíthetőség).

15. táblázat Az Európában 1990 és 2010 között épült 30 ezer főnél nagyobb befogadóképességű stadionok területi elhelyezkedése (a táblázat nem tartalmazza a régi lebontott létesítmény helyén épült új objektumokat)

	városközponti	városon belüli	elővárosi
Németország	0	2	5
Nagy-Britannia	1	6	1
Spanyolország	0	1	3
Olaszország	0	1	2
Portugália	0	0	3
egyéb országok	1	1	6
összesen	2	11	20

Forrás: www.fussballtempel.net/uefa/listeuefa.html és az egyes stadionok honlapja alapján saját szerkesztés

4. fénykép A müncheni Allianz Arena

(a létesítményt 2005-ben adták át, és két autópálya kereszteződése és egy gyorsvasút megállója mellett helyezkedik el)

Forrás: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Allianz-Arena-M%C3%BCnchen.jpg>

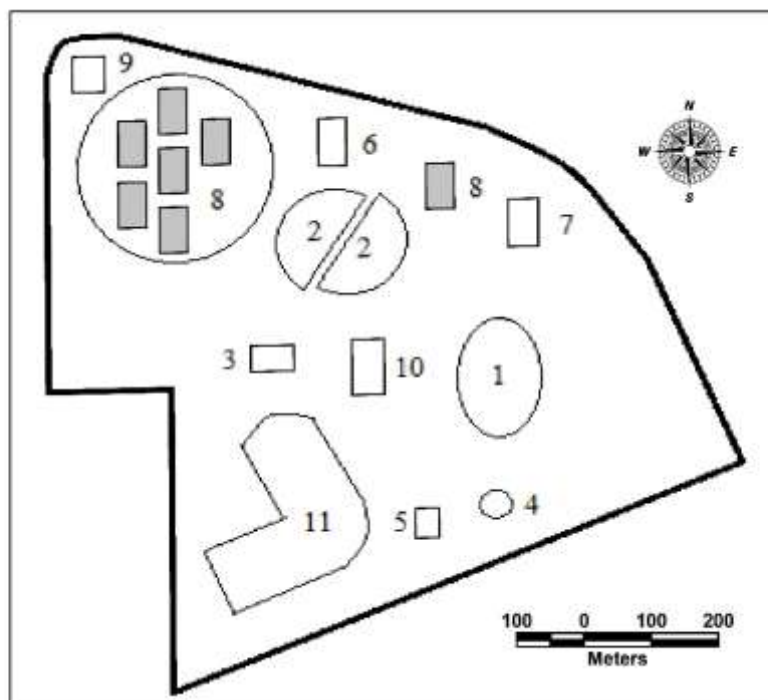
A napjainkban szintén egyre népszerűbb településen belüli, de a jelenlegi városközponttól már bizonyos távolságra történő elhelyezkedés mögött több tényező is állhat (Barghchi et al., 2009). Egyrészt a 20. század első felében – akkor még a települések szélén – épült létesítmények jelentős részét körbevette a térben terjeszkedő város, és így az adott hely napjainkban már településen belülinek számít (Bale, 1994; Horak, 1995; Black – Lloyd, 1992).

Másrészt kiválthatja az a tény, hogy a korábbi helyen már nincs lehetőség a létesítmény szükségyszerű modernizálására/bővítésére (lásd fentebb), ugyanakkor a csapat – részben a szurkolók megtartása érdekében – nem kíván túlságosan nagy távolságra költözni (pl. 2006-ban az Arsenal új stadionja a korábbi létesítménytől kb. 460 méternyi távolságra épült fel). A fenti jelenség különösen gyakori volt az 1990-es években Nagy-Britanniában (25. táblázat), ahol a Hillsboroughi tragédia után született Taylor-riport szerint az első és másodosztályú csapatok stadionjaiban csak ülőhelyeket lehetett kialakítani.

A versenysporthoz kapcsolódó infrastruktúra városon belüli elhelyezkedését elemző vizsgálatok másik csoportja egy-egy nagyobb létesítménycsoport fekvésével foglalkozott. Ennek keretében a kutatók egyrészt felhívták a figyelmet arra, hogy a többfajta kikapcsolódási lehetőséget biztosító tematikus „parkok” (pl. jazz-negyed, szórakoztató-negyed) növekvő népszerűségének hatására egyre több város törekszik olyan sport-negyed/zóna kialakítására, amelyek a turisták vonzásában is fontos szerepet tölthetnek be (Smith, 2010). Az érintett városrészek (pl. Dubai Sports City, SportCity Manchester, Cardiff – International Sports Village, Doha (Qatar) – Aspire Zone (20. ábra) sajátosságai közé tartozik, hogy a többfajta sportlétesítmény (pl. stadionok, sportcsarnokok, uszodák) mellett egyéb szolgáltatásoknak (pl. sportmúzeumok, sportszaküzletek, hotelek, sportorvosi rendelők) is helyszínül szolgálnak, az elmúlt időszakban több világversenyt is vendégül láttak, és a legtöbb esetben a tömegsport képviselői számára is nyújtanak kikapcsolódási lehetőségeket.

A létesítmény-csoportokkal kapcsolatos vizsgálatok másik jelentős területének a nyári olimpiai játékok tekinthetőek, amelyek esetében a kutatások hat különböző modellt különítettek el (21. ábra). A decentralizált modell elsősorban a jó infrastruktúrával rendelkező városok esetében alkalmazható, a belvárosi egyközpontú modell kiváló lehetőséget teremt a városrész megújítására, míg a városon belüli többközpontú modell számos, problémával küzdő városnegyed helyzetén javíthat. A periférikus csoportosulás modell a gyors lakosságszám-

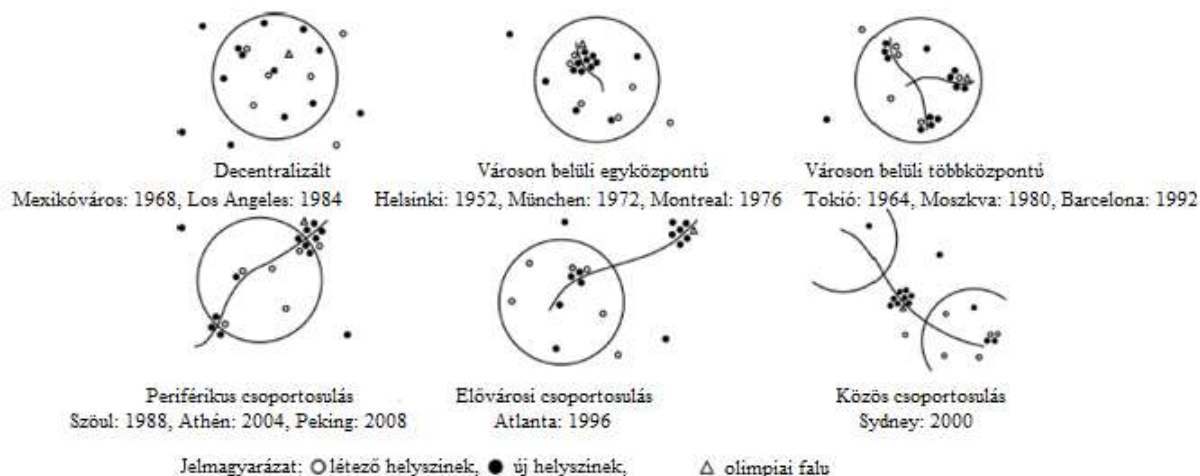
növekedést felmutató, és ennek következtében térbeli kiterjedési nyomás alatt álló városok számára előnyös, az elővárosi csoportosulás a nagyobb kiterjedésű konurbációk területén felmerülő nehézségeket tudja jól kezelni, míg a közös központú modell esetében két közelben elhelyezkedő fejlődő település közös fejlődésének stratégiai megtervezésére nyílik lehetőség.

20. ábra A Dohában (Qatar) elhelyezkedő Aspire Zone alaprajza

1 – Khalifa Stadion, 2 – Aspire Dome (multifunkcionális sportcsarnok-komplexum),
3 – Hamad Vízi Központ, 4 – Ladies Sports Hall, 5 – Ladies Club, 6 – Aspire Academy for Sports Excellence, 7 – Sportegészségügyi Központ, 8 – edzőpályák, 9 – Mövenpick Hotel Al Aziziyah Doha, 10 – Torch Doha Hotel, 11 – Villagio Bevásárlóközpont

Forrás: www.aspirezone.qa alapján saját szerkesztés

21. ábra A nyári olimpiai játékokhoz kapcsolódó létesítmények városon belüli elhelyezkedésének modelljei

Forrás: Liao – Pitts, 2006, p. 1249.

A magyarországi megyei jogú városok érintett sportlétesítményeinek fejlődését vizsgálva (Kozma et al., 2012a, Kozma et al., 2016) több szakaszt különítettem el (16. táblázat, 7-8. melléklet). Az 1920-as évek előtti időszak egyik jelentős jellemzőjének tekinthető, hogy a torna testedzésben betöltött fontos szerepének köszönhetően több nagyobb városban (pl. Debrecen, Pécs, Székesfehérvár, Veszprém, Sopron) is sor került tornacsarnokok felépítésére, ezek azonban még nem voltak képesek nagyobb számú nézőközönség befogadására. Másrészt a labdarúgás és atlétika növekvő népszerűségének köszönhetően több településen is létesültek stadionok, ezeknek a felszereltsége azonban a legtöbb esetben még eléggé alacsony színvonalú volt (döntő részük alig rendelkezett tribünnel).

A sportlétesítmény-fejlesztés első jelentős periódusát a két világháború közötti időszak jelentette, amelyben több komoly beruházásra is sor került: egyrészt új, már többfajta sportág (pl. labdarúgás, atlétika, lövészet, tenisz) művelésére alkalmas, a nézőket és a sportolókat a korábbinál magasabb színvonalon kiszolgáló pályákat építettek (pl. a teremsportok művelőinek érdekében több esetben a tribünöket is magukban foglaló kisebb sportszarnokot alakítottak ki), másrészt a meglévők jelentős korszerűsítését hajtották végre (pl. Debrecen: DVSC-pálya – fedett tribün felépítése).

A fejlesztések finanszírozását tekintve két nagyobb csoport volt elkülöníthető. A beruházások anyagi erőforrásainak a biztosításában igen fontos szerepet játszott a Magyar Államvasutak (pl. Debrecen, Szombathely), ami a vállalat tőkeerejével, valamint azzal indokolható, hogy a cég a sport támogatásával is igyekezett távol tartani dolgozóit a munkásmozgalomtól (Filep, 1998; Kövér, 2009). A második forrást azon ipari cégek jelentették (Győr: Vagongyár, Miskolc: Diósgyőri Vasgyár, Székesfehérvár: Vadásztölténygyár), amelyeknek pénzügyi helyzete a második világháborúra történő felkészülésnek köszönhetően szilárdult meg (Papp, 2005; Posch et al., 2003). A többi sportlétesítmény vonatkozásában már sokkal komplexebb a kép: fontosabb stadionok esetében a helyi önkormányzat, vagy egy tőkeerős magánvállalkozó finanszírozta az építkezést, míg a többi, alapvetően kisebb létesítmény esetében gyakran az egyesületi tagok adományának és munkájának eredményeként valósult meg a beruházás.

16. táblázat A magyarországi megyei jogú városok sportlétesítmény-fejlesztésének szakaszai

	Új létesítmény		Meglévő létesítmény jelentős* modernizációja (db)
	Abszolút érték	Egy évre eső új létesítmény	
1920-as évek előtt	17	1,13	0
két világháború között	28	1,40	4
1940-es évek közepe – 1960-as évek közepe	27	1,35	4
1960-as évek közepe – 1980-es évek vége	72	2,88	11
1980-es évek vége – 1990-es évek vége	3	0,30	8
az 1990-es évek – 2000-es évek vége	14	1,40	30

* - jelentős modernizáció: a létesítmény befedése (pl. műjégpálya) illetve férőhely-bővítés (sportszarnok, labdarúgó-stadion)

Forrás: Kozma et al., 2012a

A második világháború utáni 15-20 évre a sportlétesítmények kisebb költségigényű fejlesztése volt jellemző, amely elsősorban két ténnyel magyarázható. Egyrészt a két

világháború közötti beruházások eredményeként a meglévő létesítmények döntő mértékben biztosítani tudták a felmerülő igényeket. Másrészt ebben az időszakban a rendelkezésre álló erőforrásokat főleg a gazdaságfejlesztésre, illetve a lakossági igényeket közvetlenül kiszolgáló infrastrukturális beruházásokra fordították, így alig maradt pénz a sporttal kapcsolatos nagyobb forrásigényű fejlesztésekre (emellett a budapesti Népstadion 1950-es évekbeli építése lekötötte a sportra fordítható beruházási keret döntő részét).

Az adott időszakban a sporttal kapcsolatos beruházások/fejlesztések alapvetően két területre koncentráálódtak. Egy-két városban (pl. Pécs) ebben az időszakban épült egy-egy nagyobb stadion, amely elsősorban az adott településen a tömegek kulturált szórakozását lehetővé tevő létesítmény hiányával volt indokolható. Emellett a második világháború utáni időszakban több, korábban Magyarországon kevésbé ismert sportág (pl. kézilabda, kosárlabda, röplabda) népszerűségének a növekedését lehetett megfigyelni, és ennek következtében merült fel új, alapvetően kisebb méretű és alacsonyabb költségű nyitott pályák, illetve a kosárlabda esetében már nézőket is befogadni képes sportcsarnokok, iskolai tornatermek (pl. Miskolc, Pécs, Székesfehérvár) építésének a szükségessége (Gáspár, 1999).

A sportlétesítmény-fejlesztés második nagy periódusának az 1960-as évek közepe és az 1980-as évek vége közötti időszak tekinthető (ekkor minden vizsgált városban sor került sporttal kapcsolatos beruházásra), amelynek háttérében több tényező állt (22. ábra). Az 1960-as évek közepén az állami- és pártvezetés is felismerte a meglévő problémákat, és szükségesnek tartotta a sport anyagi és létesítményi feltételeinek a javítását (Bakonyi, 2007). A gazdasági fejlődés eredményeként a legtöbb városban kialakult egy-két olyan nagyobb vállalat, amely a sportegyesületek mögé állva nem csak a működés forrásait biztosította, hanem jelentősebb infrastrukturális beruházásokat is megvalósított. Emellett a helyi tanácsok is egyre több anyagi erőforrással rendelkeztek, amelyek egy részét a lakosság igényeit kielégítő (többek között a sporttal kapcsolatos) fejlesztésekre fordították, és végül egyes sportágak nemzetközi feltételrendszere is szigorodott (pl. egyre több labdajátékban írták elő terem használatát), ami további fejlesztéseket tett szükségessé.

22. ábra Az 1960-as évek közepe és az 1980-as évek vége között épült sportlétesítmények a magyarországi megyei jogú városokban
(Forrás: saját szerkesztés)

A versenysporthoz kötődő infrastrukturális fejlesztéseket több típusba lehet sorolni. Az 1960-as évek második felétől – a kézilabdasport fejlődésével – több városban (pl. Debrecen, Pécs, Székesfehérvár, Veszprém) is épültek olyan nyitott kézilabda-stadionok, amelyek már több ezer fő befogadására voltak alkalmasak, és az 1970-es évek végéig a sportág helyi bázisának számítottak (Horváth, 1987). A vizsgált városok jelentős részében sor került a nagyobb településeken 2 - 3 ezer, a kisebbeken kb. ezer fő befogadására alkalmas városi sportcsarnok felépítésére, amely több csapatsportágnak, valamint egyes városi rendezvényeknek is helyszínül szolgáltak.

Harmadrészt döntő mértékben vállalati finanszírozással új stadionokat építettek, vagy a meglévő pályák jelentős korszerűsítésére került sor (pl. Győr: RÁBA ETO Stadion), valamint – városi sportcsarnok hiányában, vagy annak felépítése mellett – a nagyobb településeken (pl. Debrecen, Szeged, Székesfehérvár) a jelentősebb vállalatok is létrehozta kisebb (maximum másfél ezer fős) sportcsarnokot, amelyekben az adott cég által támogatott egyesületek csapatai játszottak (Thékes, 2004).

Az ötödik csoportba az uszodák és az ekkor még döntő mértékben a lakosság által használt nyitott műjégpályák, míg a hatodikba a lakossági és diáksport-igényeket kielégítő, többfajta sportág művelésére is lehetőséget biztosító ifjúsági sporttelepek tartoznak. Az utolsó kategóriába a vízi sportokkal kapcsolatos fejlesztések sorolhatók, amelyek elsősorban a folyók mellett elhelyezkedő városokra voltak jellemzőek (Győr, Szeged).

A sportlétesítmény-fejlesztés területén az 1980-as évek vége és az 1990-es évek vége között jelentős visszaesés következett be, amit meggyőzően bizonyít az új létesítmények szinte teljes hiánya, valamint az a tény, hogy a modernizáció is elsősorban a kisebb helyigényű létesítményekre terjedt ki (7-8. melléklet). A jelenség alapvetően két dologra volt visszavezethető: a korábbi időszak jelentős beruházásai biztosítani tudták a felmerült igényeket, valamint a rendszerváltozást kísérő gazdasági válság következtében sem a központi kormányzat, sem a helyi önkormányzatok, sem pedig a gazdasági élet szereplői nem rendelkeztek olyan anyagi erőforrásokkal, amelyeket erre a célra tudtak volna fordítani. Az időszakban lezajló fejlesztések három csoportba sorolhatók be: két egyetemi városban (Szeged, Pécs) a hallgatói létszámnövekedés szükségessé tette a sportlétesítmények jelentős bővítését, valamint két városban (Szeged, Székesfehérvár) végbement a korábban épült nyitott műjégpályák befedése. Emellett egy-egy konkrét sporteseményhez kapcsolódva több városban is megvalósult a sportlétesítmények korszerűsítése (pl. Pécs: az 1997-es női kosárlabda EB keretében megvalósuló sportcsarnok-modernizálás, Szeged: az 1998-as kajak-kenu VB előtt a Maty-éri pálya korszerűsítése).

Az 1990-es évek végétől a sportlétesítmény-fejlesztés területén újabb növekedést lehetett megfigyelni, ebben az időszakban ugyanakkor a beruházásoknál már fontosabb szerepet játszott a modernizálás és korszerűsítés. A fellendülés hátterében egyrészt az objektumokkal szemben megnövekedett igények álltak, ami azt jelenti, hogy nemzetközi sporteseményeket (pl. Bajnokok Ligája mérkőzések, Európa- és Világbajnokságok) csak magas színvonalú létesítményekben lehet megrendezni. Másrészt az 1990-es évek végétől hatalomra került kormányok (döntő mértékben az 1998 és 2002 között az országot vezető Orbán-kormány) is nagy figyelmet és komoly anyagi erőforrásokat (pl. Stadionkorszerűsítési Program, Sport XXI Létesítményfejlesztési Program) biztosítottak erre a célra, amelynek a hátterét a gazdasági növekedés jelentette. Emellett részben a gazdasági fejlődés hatására a magánszféra növekvő érdeklődését is meg lehetett figyelni, amely a sportegyesületek működésének a finanszírozása mellett egyes esetekben az infrastruktúra-fejlesztésben (pl. a győri stadion átépítése) is megmutatkozott.

A fejlesztések első nagy csoportjába a már korábban említett program által finanszírozott labdarúgópálya-korszerűsítések tartoznak (pl. Miskolc: DVTK-pálya, Eger: Városi Stadion, Békéscsaba: Kórház utcai pálya). A második csoportba azon modernizálások sorolhatók, amelyekre a létesítmény korábbi korlátozott befogadóképessége, vagy pedig egy jelentős nemzetközi sportesemény színvonalas megrendezése érdekében került sor (pl. Szeged: Városi Sportcsarnok bővítése, Veszprém: Március 15. úti sportcsarnok bővítése). A harmadik csoportot a teljesen új beruházások alkotják, amelyek között új sportcsarnokok (Debrecen: Főnix Csarnok, Győr: Unihall egyetemi sportcsarnok, Veszprém: Veszprém Aréna), uszodák (Debrecen: Debreceni Fedett Sportuszoda, Miskolc: Kemény Dénes Sportuszoda) és fedett műjégpályák (pl. Miskolc) találhatók.

A sportlétesítmények városon belüli elhelyezkedése, illetve az arra ható tényezők egyrészt a fejlesztések korábban bemutatott szakaszaival, másrészt a létesítmények jellegével mutatnak szoros kapcsolatot. (17. táblázat). A második világháború előtti időszakban épült tornacsarnokok esetében a legfontosabb tényezőnek a jó megközelíthetőség számított, és ennek szellemében, a közösségi közlekedés alacsony színvonalának következtében döntő mértékben a városon belül/városközponti fekvés volt a jellemző.

Ezzel szemben a labdarúgó-pályák helyszínének kijelölése során elsősorban a városperemi elhelyezkedést preferálták, amelynek hátterében több tényező állt. A fejlesztésekhez jelentős nagyságú szabad földterületre volt szükség, amely döntő mértékben itt állt rendelkezésre. Emellett a beruházások jelentős részét – mint már korábban utaltam rá – a MÁV, illetve egy-egy nagyobb – a városok külső részein elhelyezkedő – cég finanszírozta, és mivel a létesítmények az adott vállalatok munkásainak a kikapcsolódását is szolgálták, magától értetődő volt az ahhoz közeli „telephely”.

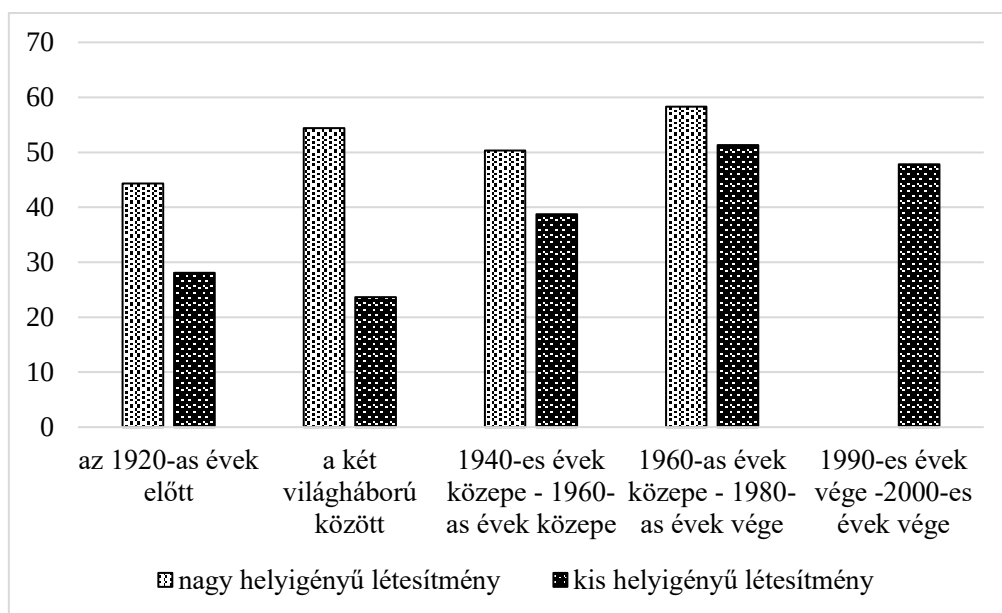
17. táblázat Az újonnan épült különböző típusú sportlétesítmények városon belüli elhelyezkedése az építés időszakában a magyarországi megyei jogú városokban (%)

	nagy helyigényű sportlétesítmények			kis helyigényű sportlétesítmények		
	A	B	C	A	B	C
1920-as évek előtt	0,0	18,2	81,8	50,0	33,3	16,7
két világháború között	4,2	16,7	79,2	25,0	75,0	0,0
1940-es évek közepe – 1960-as évek közepe	0,0	22,2	77,8	26,7	40,0	33,3
1960-as évek közepe – 1980-es évek vége	0,0	25,0	75,0	5,7	52,8	41,5
1980-es évek vége – 1990-es évek vége	-	-	-	-	-	-
az 1990-es évek vége – 2000-es évek vége	-	-	-	15,4	46,2	38,5

A – városközpont, B – városon belül, C – városperem

Forrás: Kozma et al., 2012a

A városközponttól való távolságot tekintve a nagy helyigényű sportlétesítmények esetében az 1920-as évek előtti és a két világháború közötti időszak viszonylatában megfigyelhető növekedés elsősorban két tényezőre vezethető vissza: egyrészt a városok térbeli kiterjedése miatt nagyobb szabad területek már csak a városközponttól nagyobb távolságra voltak elérhetőek, másrészt a közösségi közlekedés fejlődése a távolabbi városrészek könnyű megközelíthetőségét is lehetővé tette (23. ábra).

23. ábra Az újonnan épült, különböző típusú sportlétesítmények távolsága az adott település központjától az egyes időszakokban a magyarországi megyei jogú városokban (az adatok %-ban vannak kifejezve, és arra utalnak, milyen az arány az objektum és a városközpont közötti távolság valamint egy adott területű, kör alakú város sugara között)
Forrás: Kozma et al., 2012a

A második világháború vége és az 1960-as évek közepe közötti időszakban a létesítmény-helyszín kiválasztása szempontjából továbbra is a korábban bemutatott kettősséget lehetett megfigyelni. A kis helyigényű létesítmények esetében megmaradt a városközponti/városon belüli fekvés dominanciája, amely a kosár- és kézilabdapályák kisebb helyigényével, valamint azzal magyarázható, hogy így biztosítható volt az objektumok könnyű megközelítése.

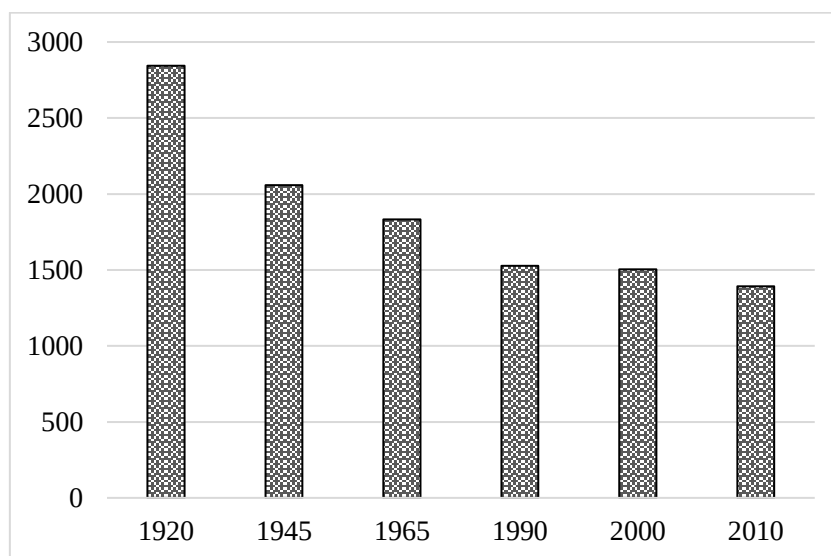
A nagy helyigényű létesítmények esetében – a már korábban említett ok, a szabad földterületek elhelyezkedése következtében – továbbra is elsősorban a városperemi fekvés volt jellemző. A városközponttól való átlagos távolság előző időszakhoz képesti csökkenése elsősorban pécsi sajátosságokra vezethető vissza: az első világháború után a városközpont szomszédságában kiépült egyetem mellett sporttelepet hoztak létre, illetve a szintén a városközpont közelében elhelyezkedő MÁV-állomás szomszédságában épült fel a Pécsi Vasutas Sport Klub sportpályája.

Az 1960-as évek közepe és az 1980-as évek közepe között a korábban tapasztalhatókkal részben egyező, részben azokkal ellentétes tendenciák jelentkeztek. Az időszakban felépített négy nagyobb stadion közül háromra (Debrecen: Hajdú Volán salakmotor-stadion, Győr: RÁBA ETO-stadion, Szeged: Szeged Volán salakmotor-stadion) és az ifjúsági sporttelepek egy részére (Debrecen, Székesfehérvár) továbbra is a városperemi fekvés volt a jellemző, igaz ugyanakkor az is, hogy a potenciális használókhoz (a lakótelepeken élő fiatalokhoz) való közelség miatt a miskolci és a győri ifjúsági sporttelep a városon belül helyezkedett el.

A kisebb létesítmények esetében különböző folyamatok voltak megfigyelhetők. Az újabb nyitott kézilabdapályák, a városi sportcsarnokok és a műjégpályák beruházása során városon belüli, közösségi közlekedési eszközökkel jól megközelíthető helyszín kiválasztására törekedtek. A városközpont közel fekvő beépítetlen ingatlanok „elfogyása” (mint kényszer), illetve a közösségi közlekedési hálózat fejlődése (mint lehetőség) következtében azonban az új létesítmények a korábbi időszakhoz képest már távolabb helyezkedtek el a városközponttól.

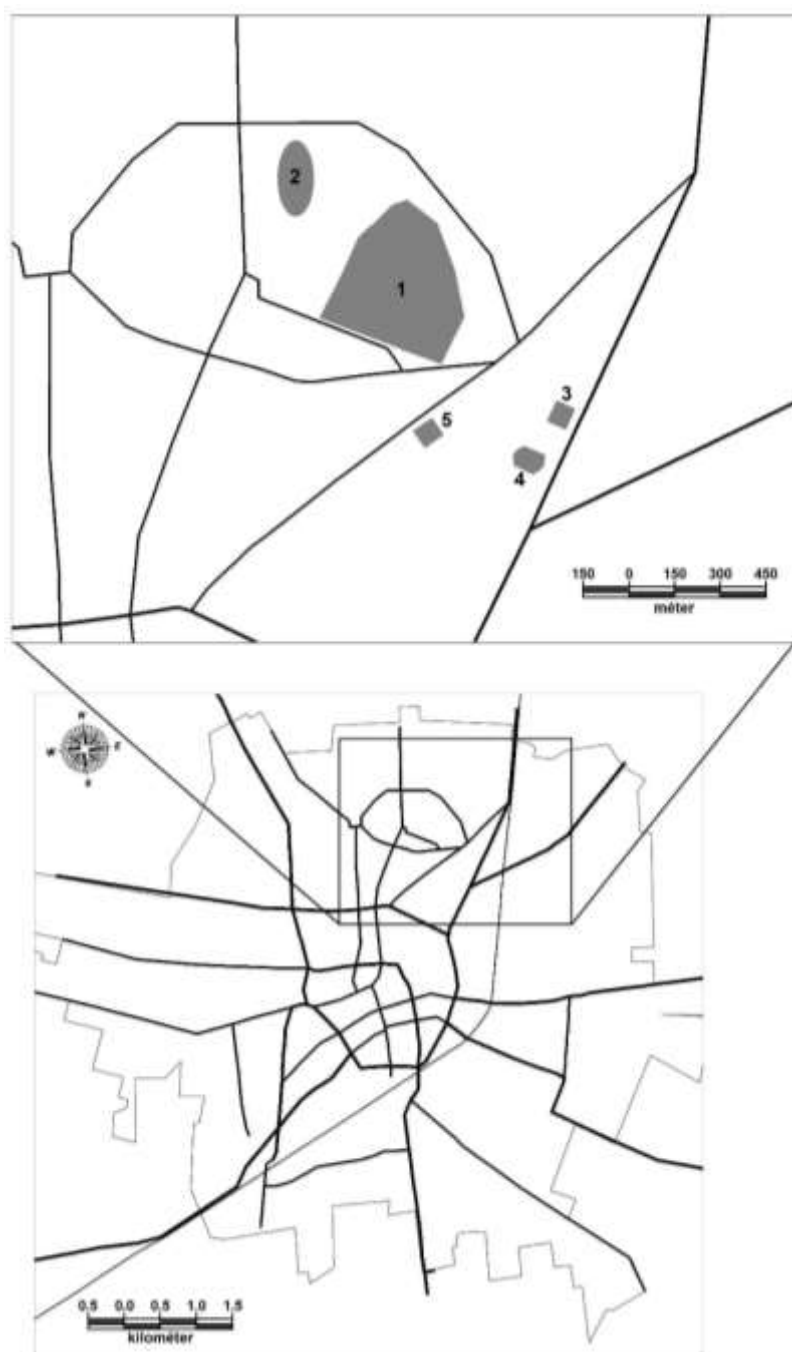
Ezzel szemben a vállalatokhoz köthető sportcsarnok-fejlesztéseknél inkább a városperemi fekvés dominált, ami azzal magyarázható, hogy a létesítmények a minőségi sport igényeinek kielégítése mellett a cégek tömegsportját is kiszolgálták, és ez az adott vállalat város peremén elhelyezkedő telephelyéhez közeli fekvést tett szükségessé. Emellett ebben az időszakban jelent meg új telepítőtényezőként az ingatlanokkal történő takarékoskodás szándéka, amely azt jelentette, hogy az új fejlesztések egy része a már korábban is sportra hasznosított területeken ment végbe (pl. Debrecen, Szeged).

A sportlétesítmény-fejlesztés utolsó nagy periódusában (az új évezred első évtizede) – mint a 17. táblázat is mutatja – továbbra is fontos szerepet játszott a korábbi időszakban beindult modernizálás/korszerűsítés. Az újonnan felépített, kis helyigényű objektumok elsősorban a városon belül helyezkedtek el (kivétel a veszprémi VeszprémAréna és a miskolci Kemény Dénes uszoda), ami a jó megközelíthetőség igényével magyarázható. A fentiek mellett ugyanakkor már több esetben is megjelent a kis helyigényű létesítmények városrehabilitációban történő felhasználásának szándéka, amit a létesítmények városközponttól való távolságának a csökkenése bizonyít (23. ábra), illetve a meglévő adottságokhoz történő kapcsolódás igénye, amit a létesítmények egymástól való távolságának csökkenése is igazol (24. ábra). A fenti tényre a legszebb példát Debrecen szolgáltatja, ahol az 1970-es évtizedben a város északkeleti részén kiformálódó sport-központ a 2000-es évtizedben egy egykori szovjet katonai laktanya és leromlott állapotú fürdő ilyen jellegű hasznosítása (Főnix Csarnok és a Debreceni Fedett Uszoda felépítése, illetve az utóbbi tervbe vett bővítése), valamint a Nagyerdei Stadion rekonstrukciója révén egy igazi sport-negyeddé fejlődött (25. ábra).

24. ábra A sportlétesítmények egymástól való átlagos távolsága a magyarországi megyei jogú városokban különböző időpontokban
(méter, az egyes településeinek értékeinek átlaga)

Forrás: Kozma et al., 2012a

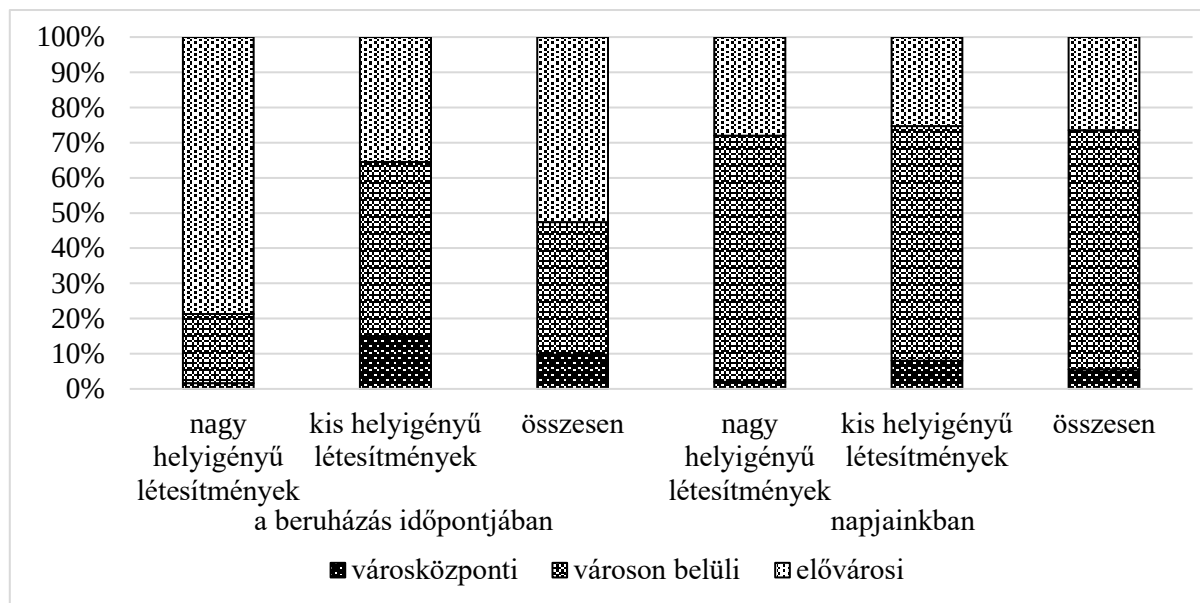

25. ábra A Debrecen északkeleti részén elhelyezkedő sport-negyed

1 – Oláh Gábor utcai sporttelep (fedett csarnok, atlétikai pálya, műfüves pályák, tenispályák), 2 – Nagyerdei Stadion, 3 – Hódos Imre Sportcsarnok, 4 – Főnix Csarnok, 5 – Debreceni Fedett Uszoda

Forrás: saját szerkesztés

A bemutatott folyamat összegzéseként megállapítható, hogy a magyarországi megyei jogú városokban a sportlétesítmények térbeli elhelyezkedésében a 20. század eleje óta jelentős változások mentek végbe (26. ábra). Az építés időpontjában a nagy helyigényű létesítmények döntő része a város peremén, míg a kis helyigényű sportlétesítmények jelentős része a településen belül helyezkedett el. A települések térbeli fejlődése ugyanakkor bizonyos változásokat eredményezett: elsősorban a második világháború előtt épített létesítmények jelentős része napjainkban már inkább a városon belüli fekvésűnek számít

26. ábra A sportlétesítmények településen belüli fekvése a beruházás időpontjában és napjainkban a magyarországi megyei jogú városokban (%)

Forrás: saját adatgyűjtés

A sportlétesítmények térbeli elhelyezkedését befolyásoló tényezőket (városi – rendelkezésre álló szabad földterületek, logisztikai – jó megközelíthetőség, társadalmi – a potenciális használókhoz való közelség, gazdasági – a meglévő létesítményekhez való közelség) elemezve a létesítmények jellegétől függően az egyes időszakok között azonosságok és különbségek is megfigyelhetők (18. táblázat).

18. táblázat A telepítőtényezők fontossága az egyes periódusokban az újonnan épült sportlétesítmények esetében a magyarországi megyei jogú városokban

	telepítőtényezők							
	nagy méretű létesítmények				kisméretű létesítmények			
	városi	logisztikai	társadalmi	gazdasági	városi	logisztikai	társadalmi	gazdasági
az 1940-es évek közepe előtt	***	*	***	*	*	**	**	*
az 1940-es évek közepétől az 1960-as évek közepéig	***	**	*	*	*	***	**	*
az 1960-es évek közepétől az 1980-as évek közepéig	***	**	*	**	*	**	**	**
az 1990-es évek végétől 2010-ig	n.a	n.a	n.a	n.a	*	***	*	**

*** - nagyon fontos (a hatása az új létesítmények legalább 66%-nál megfigyelhető)

** - fontos (hatása az új létesítmények 33-66%-a esetében megfigyelhető)

* - nem fontos (hatása az új létesítmények kevesebb, mint 33%-nál figyelhető meg)

Forrás: Kozma et al., 2016

A nagyobb méretű sportlétesítmények esetében a városi tényező minden időszakban fontos szerepet játszott, míg a logisztikai tényező szerepe a második világháború utáni évtizedekben növekedett meg. A társadalmi tényező fontossága elsősorban a kezdeti időszakban emelhető ki (pl. a vállalatokhoz való közelség), gazdasági tényezőkre pedig az 1960-as évek közepétől kezdtek nagyobb figyelmet fordítani.

A kisebb méretű sportlétesítmények esetében alapvetően ellentétes folyamatokat lehet megfigyelni. A kisebb telekigénynek köszönhetően a városi tényező szerepe sosem volt kiemelkedő fontosságú, míg a logisztikai tényező esetében éppen ellenkező tendencia figyelhető meg. A társadalmi tényező szerepe a második világháború utáni negyven évben volt a legjelentősebb, a gazdasági tényező fontossága – hasonlóan a nagyobb méretű sportlétesítményekhez – pedig az utóbbi évtizedekben növekedett meg.

3.3.2. Az iskolai- és a szabadidősportot kiszolgáló létesítmények településföldrajzi jellemzői

Az iskolai- és a szabadidősportot kiszolgáló létesítmények térbeli elhelyezkedését elemző kutatások elsősorban az utóbbi területre koncentráltak, amely döntő mértékben azzal magyarázható, hogy az előbbi esetben egyértelmű az oktatási intézményekhez való kötődés, amelyek a kisebb településeken inkább térben koncentrálnak, míg nagyobb településeken az alapfokú oktatásnál egyenletes eloszló, míg a középfokú oktatásnál (különösen a gimnáziumoknál) térben koncentrálnak mintát mutatnak (Kozma et al., 2014a).

A szabadidősportot szolgáló létesítmények térbeli elhelyezkedésének vizsgálata során az egyik fontos megállapításnak a különböző nagyságú/elhelyezkedésű/jövedelmi helyzetű települések közötti különbségek kimutatása tekinthető. A németországi vizsgálatok szerint a relatív (azaz ezer főre jutó) értékeket figyelembe véve mind a sportcsarnokok, mind a sportpályák, mind az uszodák, mind pedig a parkok vonatkozásában a közepes nagyságú városok jobb adatokkal rendelkeztek, mint a nagyváros (adott esetben München) (Hallmann et al., 2011).

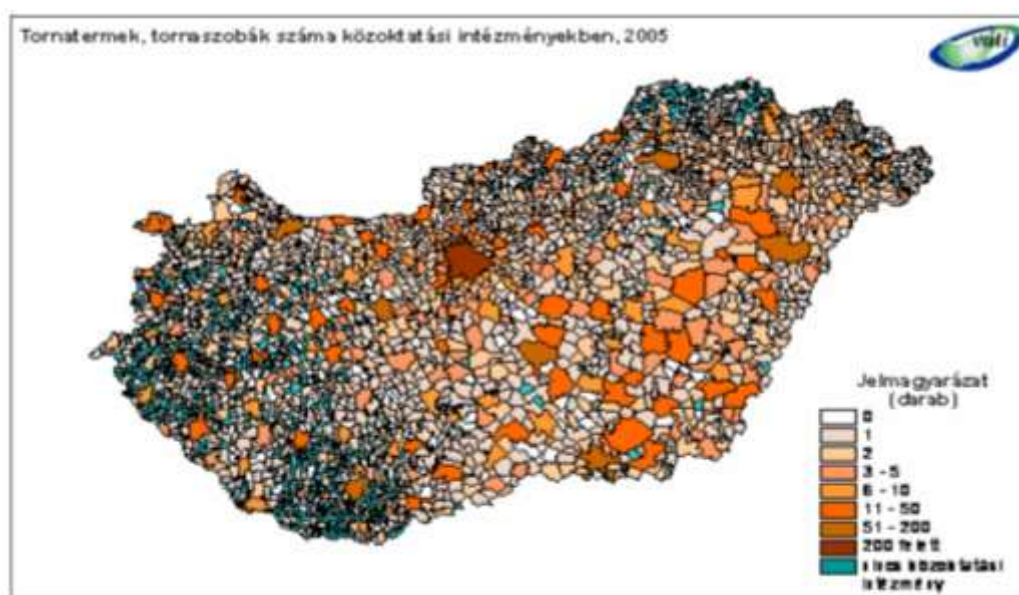
Az agglomerációk vonatkozásában Kanadában végzett kutatás egyrészt rámutatott arra, hogy a nagyvárosi magasabb relatív értéket a szuburbanizációs zóna első övezetében elhelyezkedő települések alacsonyabb értéke követi, a távolabbi elővárosok ugyanakkor ismét jobb értékekkel rendelkeznek (O'Reilly et al., 2015). Másrészt a létesítmények minőségi jellemzőit (pl. kiegészítő szolgáltatások megléte, parkolóhelyek száma, öltözők száma) tekintve is megfigyelhetők voltak bizonyos különbségek: a nagyvárosban – elsősorban a régi építésnek köszönhetően – inkább az alacsonyabb vonzerővel rendelkező létesítmények jellemzőek, és ezt a szuburbanizációs zóna első övezetében magasabb értékek, majd a második övezetben alacsonyabb – de a nagyvárosinál jobb – értékek követték. A jövedelmi viszonyok vonatkozásában a kutatások nem mutattak egyértelmű trendeket, ugyanakkor fontos megállapításnak tekinthető, hogy a magántulajdonban lévő sportlétesítmények elsősorban a magasabb jövedelmi csoportba tartozók által lakott településekre koncentrálnak (pl. Higgs et al., 2015; Lamb et al., 2010).

A településeken belüli vizsgálatok elsődlegesen a különböző társadalmi rétegek által lakott övezetek és a sportlétesítmények jelenléte közötti kapcsolatok kimutatására irányultak. Estabrooks et al. (2003) eredményei szerint az alacsony és közepes társadalmi státuszú városnegyedek sokkal kevesebb sportlétesítménnyel rendelkeztek, mint a magasabb társadalmi státuszba tartozók által lakott negyedek, és ugyanezt a következtetést vonták le a Párizs környéki megyékben elvégzett kutatások során is (Billaudeau et al., 2011). Az elemzések ugyanakkor rámutattak a sportlétesítmények különböző típusai közötti különbségekre is: a skóciai Glasgowban megállapították, hogy a szegényebb rétegek által lakott városrészekben sokkal nagyobb arányban voltak jelen a közsféra által működtetett uszodák és sportközpontok, míg a gazdagabb rétegek által lakott negyedekben ugyanez volt megfigyelhető a tenispályák, a bowling központok és a magánuszodák vonatkozásában (Macintyre et al., 2008).

A fentiek mellett a már korábban említett párizsi elemzés is azt a következtetést vonta le, hogy a magasabb státuszú területek fölénye a tenispályák és az uszodák esetében sokkal

nagyobb, mint amilyen a sportlétesítmények átlagánál figyelhető meg (Billaudeau et al., 2011). A sportlétesítmény-tipizálás másik megközelítését jelentette – amint arra már történt utalás – a tulajdonviszonyok figyelembevétele: az eredmények szerint a magánszféra által üzemeltetett létesítmények az átlagnál nagyobb arányban voltak jelen a jobb társadalmi-gazdasági státuszú lakosság által lakott településrészekben (pl. Higgs et al., 2015; Lamb et al., 2010).

A magyarországi települési szintű elemzéseket nagymértékben megnehezíti, hogy az elmúlt években alig zajlott le olyan országos felmérés, amely a sportlétesítmények települési szintű felmérését célozta volna meg. A 2000-es évek közepén, a Sport XXI. Nemzeti Sportstratégia 2007-2020 dokumentumhoz megalapozását szolgáló tanulmány az iskolai létesítmények vonatkozásában igen kedvezőtlen képet rajzolt meg: többek között a 3.500 általános iskola közül 700 csak tornaszobával rendelkezett, 300-nak pedig egyáltalán nem volt sportcélra alkalmas létesítménye, míg a 2 ezer középiskolának csak 75%-a rendelkezett tornateremmel. A területiség szempontjából a dokumentum kiemelte, hogy a sportélet és a sportlétesítményekhez való hozzáférés feltételei elsősorban a 2.500 főnél kisebb településeken okoznak problémákat (27. ábra).

27. ábra Tornatermek és tornaszobák száma a közoktatási intézményekben 2005-ben
Forrás: GYISM et al., 2007, p. 85.

A Hajdú-Bihar megyében lezajlott – a társadalom sportolási hajlandóságát felmérő – kérdőíves vizsgálat településein a sportlétesítmények regiszterének elkészítése céljából végzett felmérés eredményei (19. táblázat) megerősítik a településnagyság befolyásoló szerepét tükröző külföldi eredményeket. A teljes sportlétesítmény-állományt a lakosságarányhoz viszonyítva a kisvárosok és községek esetében felülreprezentáltság, míg Debrecen vonatkozásában alulreprezentáltság volt megfigyelhető, a minőségi szempontokat tekintve ugyanakkor már eltérő kép rajzolódik ki. A magasabb színvonalú (bizonyos esetben elit-jellegű tevékenységnek számító) sportolási tevékenységet lehetővé tevő létesítmények (pl. tenispálya, fitneszközpont, nagyméretű tornaterem, műfüves kispálya) elsősorban a megyeszékhelyen és a középvárosokban helyezkedtek el, míg a községek részesedése csak a kisméretű tornatermek és a szabadtéri labdarúgó-pályák esetében haladta meg az átlagot (ez utóbbi létesítmény szinte minden vizsgált településen megtalálható volt).

19. táblázat Sportlétesítmények előfordulási gyakorisága a vizsgálatba bevont Hajdú-Bihar megyei településeken (%)

		Debrecen	középvárosok (10.000 fő felett)	kisvárosok (10.000 fő alatt)	községek	összesen
torna- terem	kisméretű*	36,0	41,0	8,2	14,8	100,0
	közepes méretű**	60,0	30,0	10,0	0,0	100,0
	nagyméretű***	44,4	44,4	11,2	0,0	100,0
	teljes állomány	42,2	38,9	8,9	10,0	100,0
teniszpálya		76,9	23,1	0,0	0,0	100,0
uszoda		38,1	47,6	14,3	0,0	100,0
fitneszközpont		68,4	28,9	2,6	0,0	100,0
szabadtéri kispálya		49,2	30,0	10,0	10,8	100,0
- ebből műfüves		65,2	26,1	0,0	8,7	100,0
szabadtéri nagypálya		16,4	20,0	34,5	29,1	100,0
összes létesítmény		46,7	31,3	12,0	10,0	100,0
lakossági arány		54,9	32,3	7,9	4,9	100,0

* - 400 m²-nél kisebb, ** - 400 m² és 800 m² közötti méretű, *** - 800 m²-nél nagyobb

Forrás: saját felmérés

3.4. A helyi (települési) önkormányzatok sporttal kapcsolatos tevékenysége

A sportirányítás, az egyes országok sportpolitikájának a vizsgálata hosszú ideje a kutatások fontos területének tekinthető. Az elemzések ugyanakkor az elmúlt évtizedekben elsősorban az országos szintre koncentráltak, és feltárták a központi államigazgatási szervek (pl. minisztériumok) és a nonprofit szervezetek (pl. országos szakszövetségek) szerepét, a közöttük lévő kapcsolatok legfontosabb jellegzetességeit.

A vizsgálatok egyrészt különbséget tettek a sport európai és amerikai modellje között (Szymanski, 2011), és az állam szerepének vonatkozásában megállapították, hogy Európában az sokkal fontosabb szerepet tölt be a sport megszervezésében és finanszírozásában. Másrészt az egyes európai országok sporttal kapcsolatos jogszabályainak az elemzése során (Siekman – Soek, 2011) két típust különítettek el: az ún. „beavatkozó” (interventionist) országok (pl. Belgium, Dánia, Németország) jellegzetessége, hogy a sportszövetségek az állam ellenőrzése és felügyelete alatt működnek, míg az ún. nem-beavatkozó (noninterventionist) országok (pl. Bulgária, Románia, Franciaország) esetében fordított a helyzet.

A sport növekvő népszerűsége ugyanakkor az 1990-es évek közepétől mind Európában mind az Amerikai Egyesült Államokban is azzal a következménnyel járt, hogy a helyi önkormányzatok is egyre nagyobb figyelmet szenteltek ennek a területnek, amely az ilyen témájú kutatások népszerűségének a növekedését eredményezte (Chalkley – Essex, 1999; Essex – Chalkley, 1998; Gratton et al., 2005; Henry, 2001; Houlihan, 2005; Maenning – du Plessis, 2009; Weed, 2001). A jelenség hátterében több tényező is állt. Az 1980-as évektől kezdve mind nagyobb hangsúlyt kapott az egészséges életmód fontossága, és a feltételek biztosítása során igen nagy feladat hárult a lakossággal legszorosabb kapcsolatban álló helyi önkormányzatokra.

Emellett a központi költségvetésben jelentkező pénzügyi problémák miatt a helyhatóságok több országban is rákényszerültek arra, hogy anyagi segítséget nyújtsanak mind a tömegsport (ebben az esetben kiemelt szerepet kapott az előző bekezdésben említett tény), mind pedig versenysport számára. A harmadik oknak tekinthető, hogy – a versenysporthoz kapcsolódva – a települések közötti verseny következtében növekvő jelentőségű terület- és településmarketing keretében az önkormányzatok egyre nagyobb része ismerte fel a sport fontosságát: rádöbbenek arra, hogy a különböző sportesemények révén jelentős bevételekre tehetnek szert, valamint a helyi sportsikerek a lakosság lokálpatriotizmusának és ezáltal elégedettségének a növekedését eredményezik, így növelve az aktuális vezetők újraválasztási esélyeit (Kozma, 2010a; Rein – Shileds, 2007; Smith, 2005).

A fenti tényezők hatására a nemzetközi szervezetek is felismerték a helyi önkormányzatok és a sport közötti kapcsolat fontosságát, és az általuk elfogadott különböző dokumentumokban hangsúlyozták a helyi szervek szerepét. Az Európa Tanács által 1992-ben elfogadott Európai Sport Charta elsősorban a sport-infrastruktúra területét emeli ki: „Mivel a sportolási lehetőség részben a létesítmény ellátottságtól, a létesítmények számától és kihasználtságától függ, azok tervezését és kialakítását állami (kormányzati és önkormányzati) feladatnak kell tekinteni” (Európa Tanács, 1992 – 4 cikk, 3. bekezdés).

Az Európai Unió keretein belül az első sporttal foglalkozó összefoglaló dokumentum – az Európai Bizottság által kiadott Fehér Könyv (European Commission, 2007) – még alig érintette a témát (pl. a sporthelyszínek és helyiség kialakítása során a helyi hatóságoknak biztosítani kell a megközelíthetőséget a fogyatékkal élők számára is), ugyanakkor a dokumentum 2011-es továbbfejlesztése (Európai Bizottság, 2011) már részletesebben foglalkozott a témakörrel (pl. a regionális érdekelt felek – önkormányzatok és régiók – lényeges szerepet játszanak a sport finanszírozása és a sporthoz való hozzáférés tekintetében, ezért őket fokozottabban be kell vonni a kapcsolódó uniós szintű megbeszélésekbe).

Az Európai Parlament bizottsági dokumentumokkal kapcsolatos állásfoglalásai ugyanakkor még konkrétabban fogalmaztak. Egyrészt 2008-ban (Európai Parlament, 2008) hangsúlyozták a régiók és a helyi önkormányzatok jelentőségét a következő területeken: hivatalos sportrendezvények és tömegsport-rendezvények szervezése, infrastruktúra kiépítése, valamint a sport és az egészséges életmód uniós polgárok – különösen az iskolaköteles fiatalok – körében való előmozdítása. Másrészt 2012-ben (Európai Parlament, 2012) felhívták a figyelmet arra, hogy a helyi szervek fontos szerepet játszanak a tömegsport egész társadalmon belüli előmozdításában, és kiemelték, hogy a helyi és regionális hatóságok alapvető szerepet töltenek be a sport uniós dimenziójának kifejlesztésében.

A magyarországi viszonyokat elemezve a rendszerváltozás utáni időszakban szintén megfigyelhető volt a helyi önkormányzatok sportban betöltött szerepének a növekedése, amely mögött részben a már korábban említett nemzetközi okok, részben hazai specialitások játszottak fontos szerepet. Ez utóbbiak között elsősorban azt kell megemlíteni, hogy 1990 előtt a sport finanszírozásában igen fontos szerepet töltöttek be a nagyvállalatok és a különböző minisztériumok (pl. Rába Vagon- és Gépgyár, Videoton, Belügyminisztérium) (Bukta, 2011), amelyek az új körülmények között nem tudták a korábbi szinten ellátni ezt a feladatot (Frenkl – Gallov, 2002).

A nemzetközi és hazai szinten jelentkező problémák ellenére az elmúlt 25 évben a helyi (és itt elsősorban a települési önkormányzatokra kell gondolni) önkormányzatok igen jelentős eredményeket értek el, tevékenységüket azonban több tényező is hátráltatta. A kezdeti időszakban csak korlátozott mértékben állt rendelkezésre a szükséges humán erőforrás, amit részben az is indokolt, hogy az 1990 előtti helyi tanácsok érintett munkatársai elsősorban felügyeleti szerepet töltöttek be, és egy ideig idegen volt számukra az új feladatkör (Bukta, 2011; Hajdú, 2000). Emellett a sikeres munkához elengedhetetlenül szükséges forrásokat és jogosítványokat a központi szint csak korlátozottan biztosította (Bakonyi, 2007; Földesiné, 1996). Ennek legszemléletesebb példája, hogy az 1991 és 2010 közötti 20 évben a központi költségvetés csak 10 évben tartalmazott kifejezetten a sportra fordítható normatív támogatást, a többi évben általában a helyi önkormányzatok igazgatási, kommunális és sportcélra kaptak egy összevont összeget, és kétséges volt, mennyi költenek ebből kifejezetten sportra (20. táblázat). A fenti tény annak tükrében tekinthető igen negatív hozzáállásnak, hogy a különböző felmérések szerint a sportlétesítmények kb. 70-80%-nak a helyi önkormányzatok a fenntartói (Ábrahám, 2004; Bukta, 2003).

20. táblázat A helyi önkormányzatok számára kifejezetten sportra fordítható normatív támogatások összege a központi költségvetésekben az 1991 és 2010 közötti időszakban

	települési sportfeladatok	a diáksport támogatása
1993	50 Ft/lakos	-
1994	50 Ft/lakos	-
1995	50 Ft/lakos	-
2000	-	1.200 Ft/fő
2001	-	1.200 Ft/fő
2002	-	1.200 Ft/fő
2003	-	1.200 Ft/fő
2004	200 Ft/lakos	1.300 Ft/fő
2005	219 Ft/lakos	-
2009	500 Ft/lakos	-

Forrás: az érintett évekre vonatkozó költségvetési törvények

A helyi önkormányzatok (ebbe a körbe tartozik a fővárosi önkormányzat, a fővárosi kerületi önkormányzatok, valamint a települési és a megyei önkormányzatok) sporttal kapcsolatos feladatait két jogszabály-csoport (helyi önkormányzatokkal, illetve a sporttal kapcsolatos törvények) is megfogalmazza, amelyek esetében a rendszerváltozás óta eltelt időszakban nagyobb változásokat nem lehet megfigyelni. Egyrészt az 1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról 8. paragrafusa a települési önkormányzatok feladatai között említette a sport támogatását, és ugyanezt tartalmazza a 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól 13. paragrafusa is, amely a helyi közügyek, valamint a helyben biztosítható közfeladatok körében ellátandó helyi önkormányzati feladatok között sorolja fel a sportügyeket. Másrészt a sportról szóló jogszabályok (1996. évi LXIV. törvény a sportról, 2000. évi CXLV. törvény a sportról, 2004. évi I. törvény a sportról) közös sajátossága, hogy valamennyi helyi önkormányzat számára kötelezővé tesznek néhány feladatot (pl. meghatározza a helyi sportfejlesztési koncepciót és gondoskodik annak végrehajtásáról, fenntartja és működteti a tulajdonát képező sportlétesítményeket) emellett pedig a megyei jogú városi, a fővárosi és a megyei önkormányzatok esetében további kötelezettségeket írnak elő (pl. közreműködik a sportszakemberek képzésében és továbbképzésében, a sportorvosi tevékenység feltételeinek biztosításában).

A sport és a helyi önkormányzatok viszonyrendszerének elemzése során alapvetően három területre koncentráltam: vizsgáltam a sport helyi önkormányzatok szervezetében betöltött szerepét és a képviselőtestület által elfogadott sporttal kapcsolatos jogszabályokat, valamint elemeztem a sportra fordított kiadások szerkezetét és nagyságát, különös figyelmet szentelve a települések között különböző szempontok szerint tapasztalható különbségekre.

3.4.1. A sport helye a települési önkormányzatok szervezeti rendszerében

A helyi önkormányzatok és a sport kapcsolatrendszerét elemző kutatások egyik igen lényeges eredménye volt, hogy a megfelelő szervezeti háttér kialakítása a sikeres tevékenység egyik elengedhetetlen feltétele (Hoye – Cuskelly, 2007; Hums – MacLean, 2009; King, 2009; Kluka et al., 2005), amely különösen fontos az egyes települések életében kiemelkedő szerepet betöltő sportesemények (pl. olimpiai játékok, Európa- és világbajnokságok) megrendezése során (Emery, 2010; Westerbeek et al., 2005).

A mai magyarországi viszonyokat alapvetően meghatározza, hogy a jogszabályok (pl. a 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól) sem a Polgármesteri Hivatal belső szervezetéről, egy-két kivételtől eltekintve pedig sem a képviselőtestületi bizottságok elnevezéséről nem tartalmaztak kötelező előírást, így a helyi önkormányzatok (vagyis a helyi képviselőtestületek) szabadon dönthetnek ebben a kérdésben (Árva et al., 2012; Belányi et al., 2010).

A sport Polgármesteri Hivatali struktúrában történő megjelenését a 10 ezer főnél népesebb településeken elemző kutatásom során (Kozma 2016b) az első fontos kérdés az volt, meg van-e említve a sport a szervezeti egységek nevében, és ha igen, akkor az adott egység a hivatal mely szintjén található. Az érintett hivatalok vizsgálatának eredményeként a településnagyság egyértelmű determináló hatása említhető meg: a vizsgált települések közül a sport kifejezés csupán 12 esetben szerepelt szervezeti egység nevében, amelyek közül 10 város lakosszáma meghaladta az 50 ezer főt (a két kivétel Tiszaújváros és Balatonfüred), és ezek az adott település-kategória 55,6%-át alkották.

Az adott szervezeti egység Polgármesteri Hivatalon belüli helyét tekintve általánosnak tekinthető a második/harmadik szint (9. melléklet), ettől eltérő helyzet (a sport kifejezés legfelső szinten történő megjelenése) csak három településen fordult elő (Győr, Tiszaújváros,

Békéscsaba – 10. melléklet), amelyek esetében az is megfigyelhető volt, hogy a sport kifejezés az eggyel lentebbi szervezeti egység nevében is ott szerepelt.

A sport Polgármesteri Hivatalon belüli szerepét tekintve a második fontos területet a hivatal személyi állományán belüli helyzetének elemzése jelentette. Ebből a szempontból alapvetően kedvező helyzet figyelhető meg: a vizsgált települések több mint 80%-ában a hivatalon belül alkalmazásban állt olyan köztisztviselő, akinek a feladata a sportügyek intézése volt (21. táblázat). A településnagyság szerinti elemzés segítségével kimutatható, hogy az igazán nagy törés a 25 ezer főnél nagyobb, illetve kisebb települések között húzható meg: az utóbbi esetben a hivatalok közel 25%-a nem alkalmazott olyan köztisztviselőt, aki a sporttal foglalkozott volna.

21. táblázat A Polgármesteri Hivatalban sporttal foglalkozó köztisztviselők jellegzetességei a vizsgált településeken

	A	B
10.000 és 25.000 fő közötti települések	74,6	1,00 fő
25.000 és 50.000 fő közötti települések	95,6	1,05 fő
50.000 főnél népesebb települések	100,0	1,59 fő
a teljes vizsgált települési kör (10.000 főnél népesebb települések)	83,8	1,17 fő

A – a sporttal foglalkozó köztisztviselőket foglalkoztató Polgármesteri Hivatalok aránya a teljes települési körben (%), B – a sporttal foglalkozó köztisztviselők átlagos (egy Polgármesteri Hivatalra eső) száma (fő)

Forrás: Kozma, 2016b

A sporttal foglalkozó köztisztviselők számát tekintve a településnagyság szintén igen fontos determináló tényező, az éles határvonal ebben az esetben ugyanakkor az 50 ezer főnél húzódott. Ezen lakosságszám alatt mindössze egy olyan település (Dunaújváros) volt, amely Polgármesteri Hivatalában egy főnél több köztisztviselő intézte a sport ügyeit, míg az 50 ezer főnél népesebb települések 47,1%-ra volt érvényes ez.

A sport ugyanakkor olyan szempontból nem tartozott a kiemelt területek közé, hogy az ezen a területen dolgozó köztisztviselők jelentős része (72,3%-a) a sport mellett egyéb ágazatok ügyeit is intézte, és csak a legnagyobb, 50 ezer főnél népesebb településeken lehetett azzal a helyzettel találkozni, hogy alkalmaznak a Polgármesteri Hivatalban csak a sportért felelős személyeket (22. táblázat). A sport mellett egyéb ügyekkel is foglalkozó köztisztviselők átlagosan közel két ágazatért feleltek, és ebben az esetben is jól megfigyelhető a településnagyság hatása.

22. táblázat A Polgármesteri Hivatalban sporttal foglalkozó köztisztviselők kapcsolódása egyéb területekhez

	A	B
10.000 és 25.000 fő közötti települések	95,5	1,81
25.000 és 50.000 fő közötti települések	77,3	1,65
50.000 főnél népesebb települések	5,9	-*
a teljes vizsgált települési kör (10.000 főnél népesebb települések)	72,3	1,75

A – a sporttal foglalkozó köztisztviselők közül egyéb területekkel is foglalkozók aránya (%), B – a sporttal foglalkozó köztisztviselők által kezelt egyéb területek átlagos száma (db)

* - az alacsony elemszám miatt nem számítható

Forrás: Kozma, 2016b

A települési önkormányzatok legfontosabb döntéshozó szerve a képviselőtestület (a megyei jogú városok esetében közgyűlés), amely rendeletekkel és határozatokkal irányítja a település életét. A döntések előkészítésében ugyanakkor igen fontos szerepet játszanak bizottságok, amelyek egy-két esetben a képviselőtestület által átadott/átruházott feladat- és hatáskörben (pl. támogatások elosztása) önálló döntéseket is hozhatnak. A bizottságok a legtöbb esetben több ágazattal foglalkoznak, mint ami a nevükből következne, elnevezésük ugyanakkor bizonyos mértékig tükrözi a helyi képviselőtestület preferenciarendszerét.

A helyi önkormányzat képviselőtestületi bizottságai esetében az elmúlt években az egyik legnagyobb változás 2010-ben következett be. Ennek háttérében az állt, hogy az új kormány jelentős mértékben csökkentette a képviselőtestületi tagok számát, és ez kihatott a bizottságok számára/elnevezésére is. A 2010 előtti időszakban a vizsgált 144 10 ezer főnél népesebb települési önkormányzat közül 121 esetében szerepelt a bizottsági struktúrában a sport elnevezés (Kozma et al., 2012b), és a 84,0%-os arány a bizottságok elnevezése között szereplő 42 ágazat közül az 5-6. helyet jelentette. A 2010-es választások utáni bizottsági struktúra-változás a legtöbb ágazathoz hasonlóan kedvezőtlenül érintette a sportot is: az új helyzetben a 10 ezer főnél népesebb települések közül csak 85-ben (59,0%) működött olyan bizottság, amely a nevében utal a sportra. A csökkenés mértéke (kb. 30%) kismértékben meghaladta az átlagot, és ennek következtében a sport a 42 ágazat sorrendjében a 8. helyre esett vissza.

A 2014-es választások után már csak kisebb korrekciók következett be (Kozma et al., 2015c): az 5 ezer főnél nagyobb települések esetében a választások előtt a helyi önkormányzatok 52,7%-nál volt a nevében is sporttal foglalkozó bizottság, és ez az érték a választások után 50,5%-ra csökkent (a sorrendet tekintve a 7. helyről a 6. helyre lépett előre a sport). A budapesti helyzetet tekintve alapvetően rosszabb helyzet állapítható meg: a 23 fővárosi kerületi önkormányzatból napjainkban csak 11-ben van sporttal is foglalkozó bizottság (47,8%), és ez az érték az ágazatok sorrendjében a 9-10. helyet jelenti.

A sport képviselőtestületi bizottsági helyzetét tükröző másik fontos érték arra vonatkozik, hány ágazattal foglalkozik az érintett bizottság (a bizottságok esetében nagyon gyakori, hogy több szektorért is felelősek – pl. Oktatási, Kulturális, Sport és Ifjúsági Bizottság). Ebből a szempontból a sport helyzetét vizsgálva igen kedvezőtlen helyzet állapítható meg: a teljes bizottsági szerkezethez képest sokkal magasabb a sport mellett minimum két területtel foglalkozó bizottságok aránya, és alig létezik olyan képviselőtestület, amelyben egy bizottság csak a sporttal, illetve maximum egy másik ágazattal foglalkozna (23. táblázat).

23. táblázat A képviselő-testület bizottsági struktúra legfontosabb elemei a vizsgált településeken és a sport helyzete a 2014-es helyi önkormányzati választások előtt és után (%)

	az önkormányzati választások előtt		az önkormányzati választások után	
	teljes szféra	sport	teljes szféra	sport
csak egy ágazattal/területtel foglalkozó bizottságok aránya	30,2	2,8	30,5	0,7
két ágazattal/területtel foglalkozó bizottságok aránya	37,1	5,6	37,3	7,3
három vagy több ágazattal/területtel foglalkozó bizottságok aránya	32,7	91,6	32,2	92,0
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Kozma et al., 2015c

A sport önkormányzati bizottsági helyzetét meghatározó tényezők között először a település méretét kell megemlíteni: a nagyobb népességszámmal rendelkező települések esetében (és ez elsősorban az 50 ezer főnél népesebb településekre igaz) sokkal nagyobb gyakorisággal fordulnak elő olyan bizottságok, amelyek nevében szerepel a sport kifejezés (24. táblázat). A jelenség háttérében elsősorban az a tény áll, hogy a jogszabályi előírásoknak megfelelően a nagyobb településeken magasabb a képviselőtestületek létszáma, és a több képviselő – törekedve minél több ágazat lefedésére – nagyobb gyakorisággal hozott létre a sporttal is foglalkozó bizottságot.

A fővárosi kerületi önkormányzatok vizsgálata jól mutatja a sport kevésbé kedvezményezett budapesti helyzetét (24. táblázat). Az 50 ezer főnél kisebb és nagyobb lakosságszámú kerületi képviselőtestületi bizottságait összehasonlítva alig figyelhető meg közöttük különbség a sport helyzetét illetően, és az értékük elsősorban az 50 ezer főnél népesebb kerületek esetében (52,6%) marad el a hasonló nagyságú településeknél tapasztalható adattól (72,2%).

24. táblázat A sport szerepe a helyi önkormányzatok képviselőtestületi bizottságaiban az adott települések nagyságának függvényében az 5 ezer főnél népesebb települések esetében (az érintett kategóriába tartozó települések képviselőtestületi bizottságaiban a sport kifejezés előfordulásának aránya - %)

	A	B
5.000 és 10.000 fő közötti települések	47,0	48,5
10.000 és 25.000 fő közötti települések	54,2	49,5
25.000 és 50.000 fő közötti települések	50,1	50,0
50.000 főnél népesebb települések	77,8	72,2
a teljes vizsgált települési kör (5.000 főnél népesebb települések)	52,8	50,5
fővárosi kerületi önkormányzatok 50.000 fő alatti lakosságszámmal	n.a.	47,4
fővárosi kerületi önkormányzatok 50.000 fő feletti lakosságszámmal	n.a.	52,6

A - 2014-es önkormányzati választás előtti helyzet, B - 2014-es önkormányzati választás utáni helyzet

Forrás: Kozma et al., 2015c, saját felmérés

A mai magyarországi helyzetet – azaz a sport igen erőteljes kormányzati preferenciáját – tekintve joggal merül fel a kérdés, milyen befolyást gyakorol az adott település pártállása a sport bizottságokban betöltött szerepére. A teljes vizsgált önkormányzati kört a sportot a bizottsági struktúrában megjelenítő önkormányzatokkal összehasonlítva (11. melléklet) nagyobb eltérés nem állapítható meg: mind két típusnál szinte azonos arányban vannak jelen teljesen kormánypárti, átmeneti helyzetben lévő és teljesen nem kormánypárti (függetlennek vagy ellenzékinak tekinthető) önkormányzatok.

A változás irányát tekintve ugyanakkor már bizonyos tendenciák jól megfigyelhetők (12. melléklet). Az adatok alapján a romló sport-pozíciót mutató önkormányzatok esetében inkább a kormánypártiságtól elmozduló, míg a javuló sport-pozícióval jellemezhető önkormányzatoknál a kormánypártiság felé elmozduló önkormányzatok vannak főként, ugyanakkor mind a két esetben domináltak azon települések, ahol nem történt változás a pártállást tekintve.

3.4.2. A települési önkormányzatok sporttal kapcsolatos jogszabályalkotó tevékenysége

A települési önkormányzatok sportpolitikájának igen jelentős elemét alkotják a sporttal kapcsolatos települési szintű jogszabályok, amelyek közül Magyarországon a sportkonceptiót és a 10 ezer főnél népesebb településeken kötelező jelleggel megalkotandó sportrendelet kell elsősorban kiemelni. A magyarországi megyei jogú városok sportkonceptiót elemző kutatásaim (Kozma, 2010b) rámutattak arra, hogy a dokumentumokban szereplő területek szoros kapcsolatban állnak az érintett témakör fontosságával (pl. szinte minden koncepcióban szerepeltek a finanszírozási kérdések és a létesítmények helyzetének megtárgyalása). Emellett egyes esetekben határozott időbeli változások (pl. a sportegészségügy növekvő szerepe), illetve területi sajátosságok (a sportszakember-képzés kérdésköre azon városokban került elő, ahol a helyi felsőoktatási intézményekben működik sporttal/testneveléssel kapcsolatos oktatás) is megfigyelhetők.

A helyi képviselőtestület által elfogadott sportrendelet esetében a kutatásaim több fontos tényrt tártak fel (Kozma et al., 2015c). Egyrészt rámutattak a települések politikai beállítódottságának a hatására: a 2010-es parlamenti és helyi önkormányzati választást követő évben sportrendeletet elfogadó önkormányzatok között nagyobb arányban voltak jelen olyan települések, amelyek képviselőtestületének az összetétele a kormánypártiság felé mozdult el (25. táblázat), másrészt hangsúlyozták a jogszabályi előírások befolyásoló szerepét (a Sporttörvény részletesen tárgyalja az önkormányzatok sporttal kapcsolatos feladatait, így ezek a helyi rendeletekbe is bekerülnek).

25. táblázat A 2011-ben sportrendeletet elfogadó 10 ezer főnél nagyobb lakosságszámú települések helyi önkormányzatainak jellegzetességei (%)

politikai hovatartozás változási iránya a 2010-es önkormányzati választás után ^a	A	B
nem történt változás a „pártállás” vonatkozásában	35,7	63,7
elmozdulás a kormánypártiság felé*	50,0	25,7
elmozdulás a nem-kormánypártiság felé**	14,3	10,6

a – a politikai hovatartozás a 2010 utáni helyzetnek megfelelően van figyelembe véve (ez azt jelenti, hogy a 2010 előtt ellenzékinak számító, azaz a FIDESZ-KDNP által vezetett települések a táblázatban kormánypártinak vannak tekintve, és ez fordítva is igaz)

* - az adott önkormányzat köztes helyzetűből kormánypárti, vagy nem-kormánypártiból köztes helyzetű vagy kormánypárti lett

** - az adott önkormányzat köztes helyzetűből nem-kormánypárti, vagy kormánypártiból köztes helyzetű vagy nem-kormánypárti lett

A – a sportrendeletet 2011-ben elfogadó helyi önkormányzatok, B – teljes önkormányzati kör
Forrás: Kozma et al., 2015c

Harmadrészt a sportrendeletek esetében is igazoltam a településnagyság fontosságát: a sporttal kapcsolatos feladatok ellátási struktúrája például azon nagyobb településeken van megemlítve a dokumentumokban, ahol a Polgármesteri Hivatalban nagyobb gyakorisággal dolgozik a sporttal is foglalkozó köztisztviselő, és működnek a sporttal kapcsolatos képviselőtestületi bizottságok. Emellett az is megfigyelhető volt, hogy bizonyos feladatokat (pl. versenysport támogatása, sportrendezvények szervezése, nemzetközi sportkapcsolatok támogatása, létesítmények fejlesztése) nagyobb gyakorisággal vállalják a nagyobb lakosságszámú települések, ami elsősorban azzal magyarázható, hogy az ezek megvalósításához szükséges anyagi erőforrások elsősorban az ő esetükben állnak rendelkezésre (26. táblázat).

26. táblázat A 10 ezer főnél nagyobb lakosságú települések sportrendelethez felsorolt feladatok megemlékezési gyakorisága a különböző nagyságú településeken a 2010-es évek elején (%)

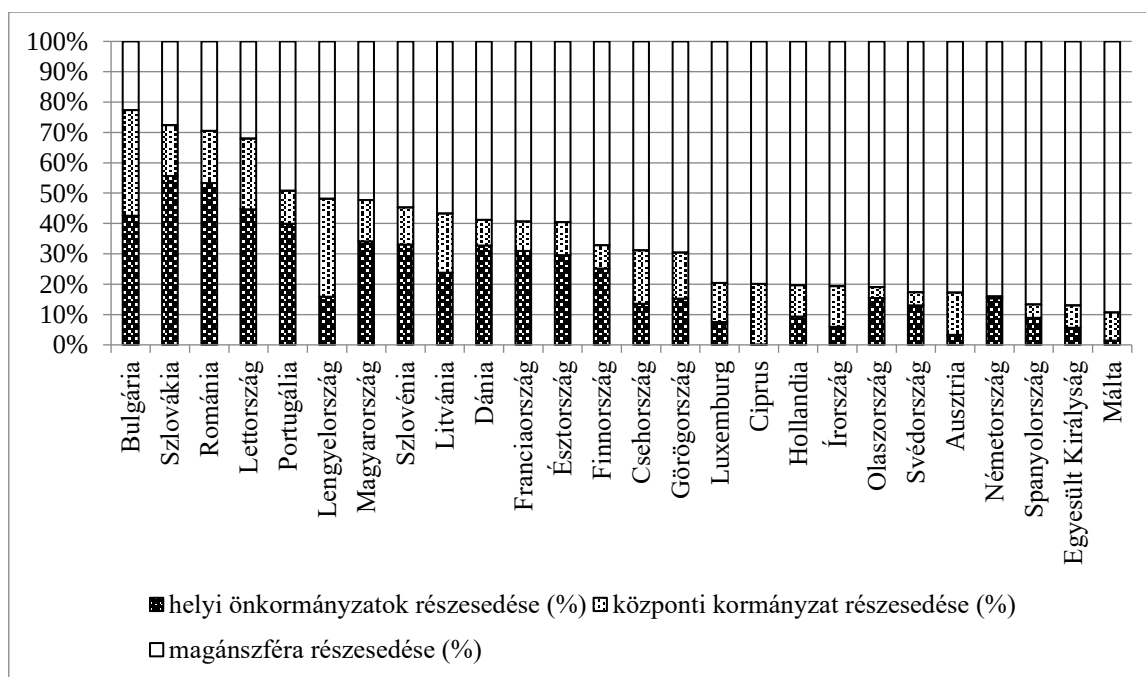
	A	B	C
versenysport támogatása (%)	27,0	37,5	83,3
sportrendezvények szervezése	52,7	70,8	91,7
nemzetközi sportkapcsolatok támogatása	44,6	75,0	91,7
létesítmények fejlesztése	54,1	66,7	100,0
egészséges életmód támogatása	33,8	54,2	50,0
óvodai sport-tevékenység támogatása	36,5	33,3	25,0
fogyatékosok sportolásának segítése	63,5	83,3	75,0
utánpótlás-nevelés támogatása	67,6	66,7	100,0

A – 10 ezer és 25 ezer fő közötti települések, B – 25 ezer és 50 ezer fő közötti települések, C – 50 ezer főnél nagyobb települések

Forrás: Kozma et al., 2015c

3.4.3. A települési önkormányzatok sporttal kapcsolatos kiadásai

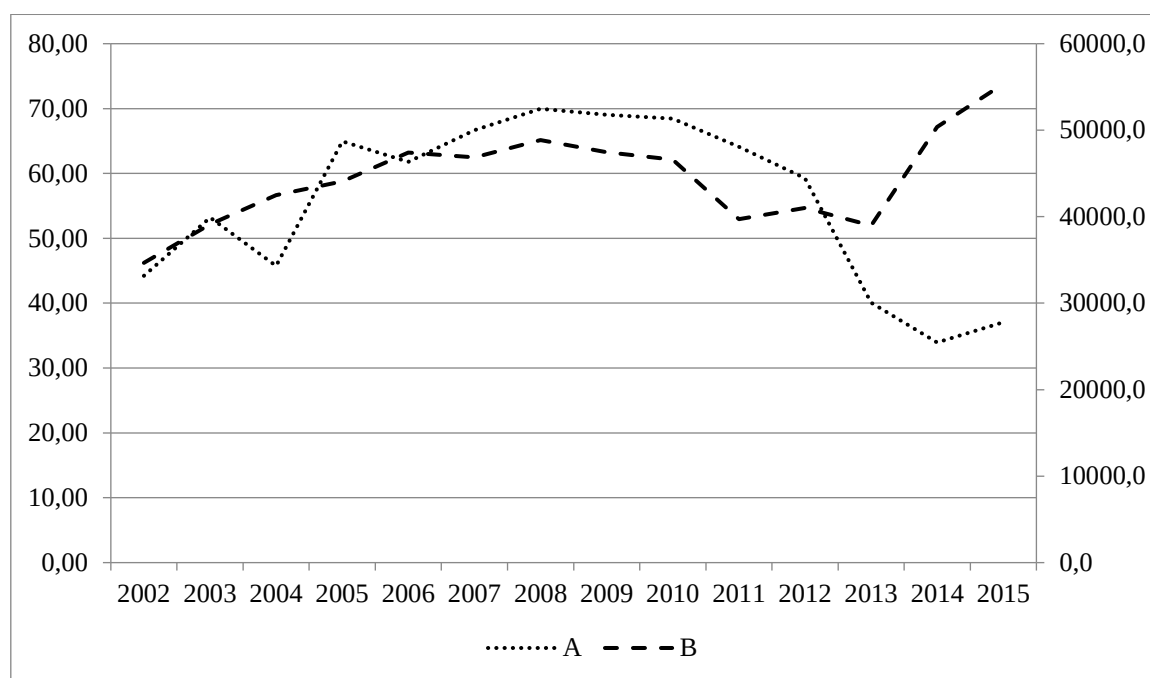
A helyi önkormányzatok sporttal kapcsolatos kiadásai vizsgálatának fontossága elsősorban azzal indokolható, hogy a felmérések szerint az európai országok egy részében ez a szféra igen fontos szerepet játszik a sporttal kapcsolatos kiadásokban (28. ábra). Az adatokat elemezve ez a tény elsősorban az egykori szocialista országokra jellemző, amely két tényezővel magyarázható. A szocialista időszakban a sport egyik legfontosabb finanszírozója az állam volt, és ennek hagyományai 1990 után is tovább éltek, ugyanakkor a központi kormányzat gyengesége miatt a helyi önkormányzatoktól várták a támogatást. Emellett az új körülmények között még sem a háztartások sem a magánszféra fejlettsége nem érte el azt a szintet, hogy jelentősebb összegeket fordítson erre a célra.

28. ábra A sportra fordított összegek forrása szektorok szerint az Európai Unió egyes országaiban az 2000-es évek közepén (%)

Forrás: Eurostrategies, 2011 alapján

A magyarországi helyi önkormányzatok sportra fordított kiadásait az elmúlt 15 évben vizsgálva kezdetben egy fokozatos növekedést lehetett megfigyelni, amelyet az elmúlt évtized második felében stagnálás váltott fel (29. ábra). 2010 után, minden valószínűség szerint a gazdasági válság utóhatásaként visszaesés ment végbe, a 2014-es és 2015-ös esztendő ugyanakkor már ismét fellendülést hozott. A 29. ábra adatai szerint a helyi önkormányzatok ugyanakkor igen fontos szerepet töltöttek be az állami (államháztartási forrásból történő) sportfinanszírozásban: a 2000-es évtized második felében hosszú ideig 65-70% körül volt a részesedésük (ez az emelkedő abszolút összeg mellett azzal is magyarázható, hogy az akkori baloldali kormányok kisebb figyelmet szenteltek a sport támogatásának), és arányuk csak a sportot markánsan támogató FIDESZ-KDNP kormány hatalomra jutása után kezdett el erőteljesen csökkenni (ez elsősorban a központi költségvetésből megvalósított létesítményfejlesztések – pl. debreceni és ferencvárosi labdarúgó-stadion – hatásának tekinthető).

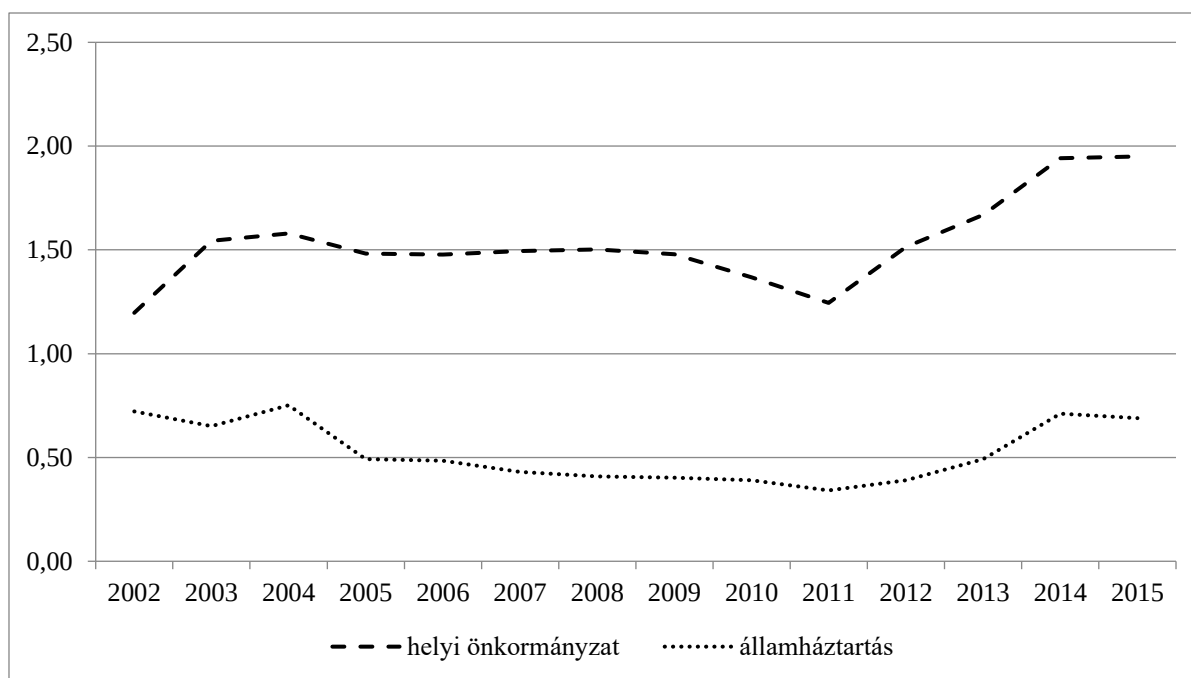
29. ábra A helyi önkormányzatok sporttal kapcsolatos kiadásainak legfontosabb adatai 2002 és 2015 között Magyarországon

(az adatok az egyes évek zárszámadási törvényeinek F08.a Sport és szabadidős tevékenységek és szolgáltatások (A sportintézmények, sportlétesítmények szolgáltatásai, a verseny- és élsport, a diáksport, az aktív vagy passzív sportolási lehetőségek és rekreációs elfoglaltságok és események támogatása) funkcióra kiadott összegeit tartalmazzák)

A – a helyi önkormányzatok sportra fordított kiadásainak részesedése az államháztartás sportra fordított kiadásain belül (%), B – a helyi önkormányzatok sportra fordított kiadásai (millió Ft)

Forrás: adott évek Parlament elé kerülő zárszámadási törvényjavaslata

A fentiek szellemében nem meglepő, hogy az összkiadáson belüli részesedést tekintve a helyi önkormányzatok értéke a 2000-es évtized közepétől hosszú ideig háromszorosa volt az országos (államháztartási) adatnak (30. ábra). Az új évtizedben mind a két mutató értékében jelentős emelkedés tapasztalható, amely a helyi önkormányzatok esetében két tényezővel magyarázható: 2014-ben már az abszolút értékben is jelentős növekedés ment végbe, valamint az oktatás állami kézbe kerülésének következményeként csökkent az összkiadás nagysága.

30. ábra A helyi önkormányzatok és az államháztartás sportra fordított kiadásai arányának változása az összes kiadáson belül 2002 és 2015 között Magyarországon (%)
(az adatok az egyes évek zárszámadási törvényeinek F08.a Sport és szabadidős tevékenységek és szolgáltatások (A sportintézmények, sportlétesítmények szolgáltatásai, a verseny- és élsport, a diáksport, az aktív vagy passzív sportolási lehetőségek és rekreációs elfoglaltságok és események támogatása) funkcióra kiadott összegeit tartalmazzák
Forrás: adott évek Parlament elé kerülő zárszámadási törvényjavaslata

A helyi önkormányzatok sporttal kapcsolatos kiadásainak területi/települési megoszlásának kutatása az eddigiek során kevesebb figyelmet kapott. A 2000-es évek közepén végzett vizsgálat (Bukta, 2011) eredményei szerint a kiadások közel 50%-a a megyei jogú városokhoz kapcsolódott, a második helyet az egyéb vidéki települések, míg a harmadik helyet a fővárosi és kerületi önkormányzatok foglalták el (az egy lakosra jutó értékek alapján ugyanakkor az utóbbi két településkategória fordított sorrendben helyezkedett el) A felhasználás irányát tekintve a sportlétesítmény-üzemeltetés valamint a versenysport és utánpótlás-nevelés részesedése nagyjából hasonló értékeket ért el, míg a szabadidősport és a diáksport szerepe sokkal kisebb volt.

A megyei jogú városok jelentőségét erősítette meg Dénes (2015) 2000-es évtizedben lezajlott vizsgálata, amely egyrészt rámutatott a sport fővárosi diszpreferáltságára, valamint felhívta a figyelmet arra, hogy a versenysport legfontosabb bázisát a megyei jogú városok, valamint a többi város jelenti.

A 2000-es évtized második felében lefolytatott kutatás Debrecen, Veszprém, Győr, Szeged, Sopron és Pécs helyi önkormányzatait vizsgálta, és többek között megállapította, hogy az érintett települések városfejlesztési és sportpolitikai dokumentumaiban megfogalmazott célok és a rendelkezésre álló pénzügyi eszközök elosztása között nem figyelhető meg közvetlen kapcsolat, valamint az érintett helyi önkormányzatok elsősorban a hivatásos sportot támogatják (Gyömörei, 2014).

A sportra fordított kiadások települési szintű jellegzetességeit vizsgáló kutatásaim eredményeként egyrészt a településnagyság befolyásoló szerepe figyelhető meg (27. táblázat). A kisebb települések esetében (ez főleg az 5 ezer fő alatti településekre jellemző) az önkormányzatok rendkívül korlátozott pénzügyi erőforrásokkal rendelkeznek, és ennek

következtében igen keveset tudnak sportra költeni. A településnagyság növekedésével fokozatosan növekszik mind az egy lakosra jutó összeg, mind pedig a teljes kiadáson belüli részarány, amely a maximumot az 50 ezer és 100 ezer fő közötti településeken éri el. Igen feltűnő Budapest (vagyis a fővárosi és a kerületi önkormányzatok) alacsony értéke, amely jelzi, hogy a főváros kevesebb figyelmet fordít erre a területre, amely alapvetően két ténnyel magyarázható. Egyrészt Budapesten sokkal kisebb mértékben alakult ki szerves kapcsolat a kerületi önkormányzatok és a versenysport, illetve az ahhoz kapcsolódó utánpótlás-nevelés között, mint a vidéki térségekben (a fővárosban például kevésbé érezték magukénak a vezetők a sportsikereket, mint vidéken), és ez a finanszírozásban is megmutatkozott. Másrészt a budapesti sportlétesítmények egy része állami kezelésben maradt, így az önkormányzatoknak kevésbé kellett ezek fenntartására költeni.

27. táblázat A helyi önkormányzatok sportra fordított kiadásai 2014-ben településnagyság szerint

	egy lakosra jutó összeg (Ft/fő)	az összkiadáson belüli részesedés (%)
1.000 fő alatt	1.201,9	0,61
1.000 – 2.999	1.882,2	1,19
3.000 – 4.999	1.553,1	1,06
5.000 – 9.999	5.092,0	3,23
10.000 – 14.999	4.911,8	3,88
15.000 – 24.999	5.094,6	3,72
25.000 – 49.999	6.982,0	4,83
50.000 – 99.000	11.111,0	8,64
100.000 – 249.999	6.774,3	5,09
Budapest	3.292,4	1,45

Forrás: Magyar Államkincstár adatszolgáltatása

A településnagyság melletti egyéb magyarázó tényezőket elemezve három további mutató szerepe került elemzésre: a helyi adó, az összes kiadás és a gépjárműadó (28. táblázat). A két adó szerep azért lehet jelentősnek, mivel az önkormányzatok – a dedikált források szükségessége miatt – csak saját bevételeikből tudnak a sportra áldozni, az összkiadás vizsgálata pedig rávilágít arra, többet költenek-e a gazdagabb önkormányzatok erre a célra. Az eredmények szerint a három mutató közül a legszorosabb kapcsolat a helyi adó vonatkozásában állapítható meg, ugyanakkor még ennek a hatását is felülmúlja a településnagyság befolyásoló ereje.

28. táblázat A Spearmann-féle rangkorrelációs együttható értéke a sporttal kapcsolatos kiadások vonatkozásában

	A	B	C	D
az egy főre jutó sportkiadások értéke	-0,171*	0,273*	0,175*	0,415*
a sportra fordított kiadások aránya az összes kiadáshoz viszonyítva	-0,221*	0,274*	0,186*	0,419*

A – az egy főre jutó összkiadások nagysága, B – az egy főre jutó helyi adó nagysága, C – az egy főre jutó gépjárműadó nagysága, D – lakosságszám

* - a kapcsolat 0,01-es szinten szignifikáns

Forrás: Magyar Államkincstár adatszolgáltatása

A sportra fordított kiadások nagyságát befolyásoló tényezők vizsgálatának utolsó részét a települési önkormányzatok kormányzati szakpolitikával történő azonosulásának az elemzése

jelentette: megfigyelhető-e az a tendencia, hogy a kormánypártinak tekinthető helyhatóságok többet fordítanak erre – a központi kormányzat által kiemelten preferált – területre. A kutatás során – támaszkodva az előző alfejezetbe leírtakra – az 5 ezer főnél népesebb településekre koncentráltam, és az érintett települési önkormányzatok sport-kiadásainak egy főre jutó értékét vettem alapul. Az eredmények szerint tapasztalható bizonyos összefüggés: a kormánypárti önkormányzatok körében az átlagnál magasabb azon helyi önkormányzatok száma, amelyek nagyobb összeget áldoznak erre a célra, míg az ellenzéki önkormányzatok esetében az alacsony sportkiadással jellemezhető önkormányzatok dominálnak (29. táblázat).

29. táblázat A helyi önkormányzatok sportra fordított kiadásai (Ft/fő) és a kormányzati szakpolitikával való azonosulás közötti kapcsolat erőssége a 2014-es választások előtti időszakban az 5 ezer főnél nagyobb településeken^a

	első kvartilis	második kvartilis	harmadik kvartilis	negyedik kvartilis	összesen
kormánypárti*	15,9	24,6	27,5	31,9	100,0
vegyes**	35,3	17,6	23,5	23,5	100,0
ellenzéki***	36,6	26,7	20,8	15,8	100,0
átlag	26,0	24,5	24,5	24,9	100,0

a – első kvartilis: legalacsonyabb értékek, negyedik kvartilis: legnagyobb értékek, a táblázat nem tartalmazza Budapest értékeit

* - mind a polgármester, mind pedig a képviselőtestület kormánypárti, ** - a polgármester vagy a képviselőtestület kormánypárti, *** - mind a polgármester, mind pedig a képviselőtestület ellenzéki

Forrás: Magyar Államkincstár adatszolgáltatása; Kozma et al., 2015c

A sportra fordított összegek konkrét célok szerinti megoszlását településnagyság szerint elemezve (13. és 14. melléklet) több jelentős különbség is megfigyelhető. Egyrészt a verseny- és utánpótlássport esetében kiemelkedő szerepet játszanak a nagyobb (25 ezer és 250 ezer fő közötti) települések, amelynek háttérében az áll, hogy elsősorban ezen településeken működnek olyan sportegyesületek, amelyek csapataikkal vagy egyéni versenyzőikkel az országos bajnokságokba is bekapcsolódnak, és így finanszírozásuk nagyobb önkormányzati támogatást igényel. Másrészt a kisebb települések a rendelkezésre álló anyagi erőforrások döntő részét a meglévő sportlétesítményeik működtetésére, illetve a szabadidősport támogatására fordítják, de az egy főre jutó összegek vonatkozásában még itt is elmaradnak a nagyobb települések értékeitől.

Az iskolai sport támogatása elsősorban a nagyobb településekre jellemző, amely azzal magyarázható, hogy döntő mértékben itt működnek olyan általános iskolák, amelyek esetében szükség van ilyen jellegű segítségre. A sportági szakszövetségek támogatása tétel a legnagyobb szerepet Budapesten játssza, amely a fővárosban működő országos szervezetekkel magyarázható.

4. A települési szférák közötti sporttal kapcsolatos kölcsönhatások

4.1. A természeti környezet és a települési szférák közötti kapcsolat

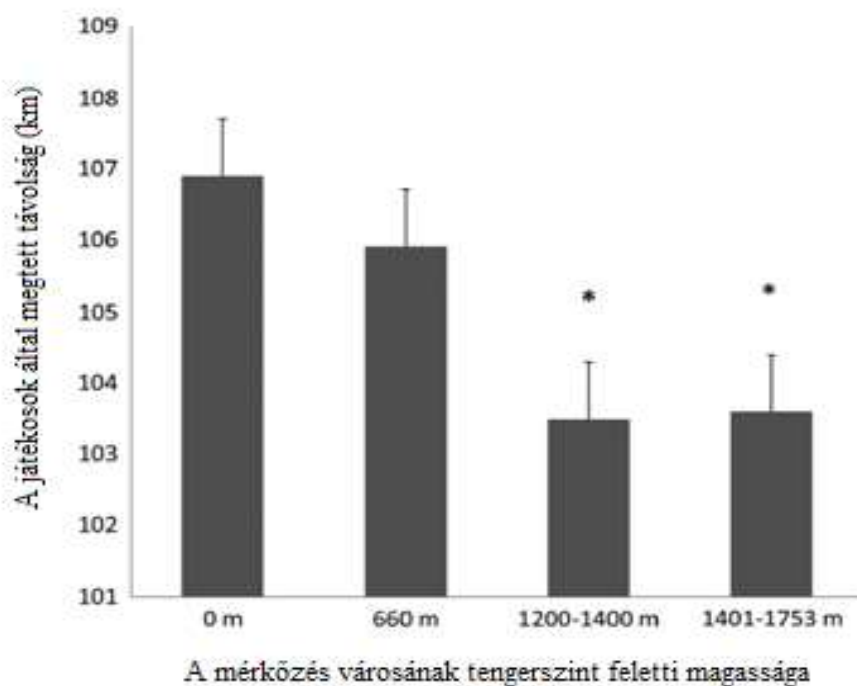
A természeti környezet és a települési szférák közötti sporttal kapcsolatos kölcsönhatások tekintetében két nagyobb terület különíthető el: a kutatók egyrészt vizsgálták, hogyan befolyásolja a természeti környezet a sport különböző megnyilvánulási formáit, másrészt elemezték a sport természetre gyakorolt hatását. A kutatások során települési szintű vizsgálatok elvégzésére csak néhány alkalommal került sor, a legtöbb esetben – és ez elsősorban a második vizsgálati területre igaz – csak általánosságban foglalmaztak meg törvényszerűségeket, példaként említve egy-egy konkrét esetet (pl. Peronnet et al., 1991; Perry, 2004; Quinn, 2003; Thornes, 1997).

4.1.1. A természeti szféra hatásának települési vonzatai

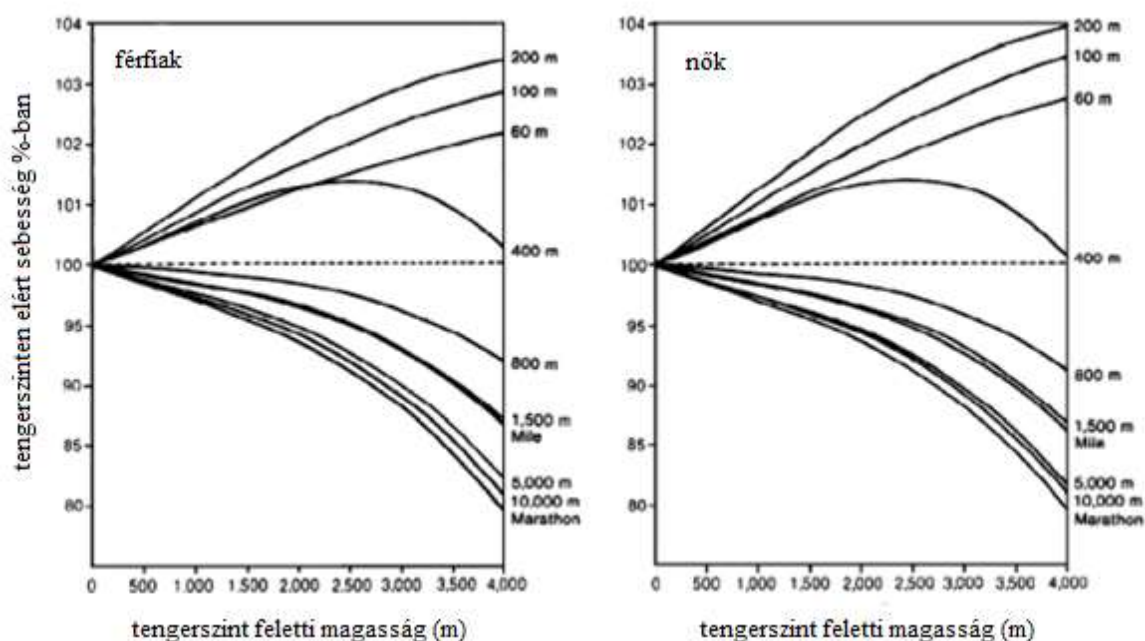
A természeti környezet elemei közül elsősorban a domborzatot és az éghajlatot kell kiemelni, mint a sporttal kapcsolatos tevékenységeket befolyásoló tényezőket, és ezek bizonyos településeket kedvező, másokat kedvezőtlen helyzetbe hoznak, valamint szükségessé teszik a hozzájuk történő alkalmazkodást. A domborzat oldaláról egyrészt igen fontos az adott felszín lejtésviszonya, amely szempont elsősorban a sportinfrastruktúra kialakítása során jelentkezik. Az atlétikai versenyeket és a különböző labdajátékokat befogadó stadionok és sportcsarnokok esetében alapvető elvárás a vízszintes felszín, ugyanakkor elsősorban a téli sportágakhoz kapcsolódó beruházások (pl. síugró sánc, lesikló-pálya) során előnyben részesítik a változatos domborzatot.

A domborzat másik fontos részét alkotja a tengerszint feletti magasság, amely elsősorban a sportesemények megszervezését és az ott elért eredményeket befolyásolja. Egyrészt a tengerszint feletti magasság emelkedésével növekszik az évenkénti havas napok száma, és ez egyre alkalmasabbá teszi az adott területet a téli sportok művelése számára. Másrészt a nagyobb tengerszint feletti magasságokban alacsonyabb a levegő oxigén-tartalma, és ez a versenyszerűen sportolók körében bizonyos problémákat, adott esetben teljesítménycsökkenést is okozhat. A 2010-es Dél-afrikai Labdarúgó Világbajnokságon készült vizsgálat eredményei szerint az alacsonyabb tengerszint feletti magasságon lejátszott mérkőzéseken nagyobb volt a játékosok általános futómennyisége, ugyanakkor a maximális futósebességben, a passzolási eredményességben és a kapusteljesítményben nem volt lényeges különbség (31. ábra) (Nassis, 2013). Az atlétikai futószámokban végzett elméleti kutatások (Peronnet et al., 1991) arra mutattak rá, hogy a 400 méternél nagyobb távú futások esetében a távolság növekedésével a tengerszinthez képest fokozatosan csökken a futás sebessége, ugyanakkor a férfiak és nők teljesítménye között alig mutatható ki eltérés (32. ábra).

A harmadik fontos hatás az előzővel szoros összefüggést mutat: a nagyobb tengerszint feletti magasságban végzett rendszeres edzés pozitívan hat a vörös vérszettek termelésére, és ennek következtében az itt edzőtáborozó sportolók az alacsonyabb magasságokba való visszatérésük után 1-2 hétig előnyben vannak a tengerszinten felkészült sportolótársaikkal szemben. A részletes kutatások arra mutattak rá, hogy a legnagyobb előnyt az élj magasán – edz alacsonyan módszer (living high-training low) módszer jelenti (a magasságot a 2.500 méter, az alacsony szintet pedig az 1.300 méter jelentette), felhívták ugyanakkor arra is a figyelmet, hogy a tényleges javulás több egyéb tényezőtől (pl. az atléták előzetes edzettségi állapota) is függ (pl. Brugniaux et al, 2006; Lundby et al., 2012; Stray-Gundersen, et al., 2001; Wehrlin et al., 2006).

31. ábra A játékosok által megtett futómennyiség a 2010-es Dél-afrikai Labdarúgó Világbajnokság különböző tengerszint feletti magasságú helyszínein lejátszott mérkőzéseken
Forrás: Nassis, 2013, p. 705.

32. ábra Az átlagos futási sebesség változása a különböző magasságokban a tengerszinthez viszonyítva férfiak és nők esetében
Forrás: Peronnet et al., 1991, p. 402.

A domborzat negyedik fontos hatása azzal van kapcsolatban, hogy a tengerszint feletti magasság növekedésével csökken a levegő ellenállása, és ez a tény elsősorban a gyors mozgást/sprintet igénylő sportágakban jelent komoly előnyt. A kutatások eredményei szerint a gyorskorcsolya esetében azonos egyéb feltételeket alapul véve például a magasság

növekedésével a modell 2,5-5,0%-os javulást feltételez (30. táblázat) (napjainkban például a felnőtt férfiak és nők esetében az összes gyorskorcsolya világcsúcs két városban – Calgary-ban és Salt Lake City-ben – született, és egyetlen táv kivételével ugyanez igaz a juniorokra is: <http://speedskatingresults.com/index.php?p=9>). Hasonló jelenség figyelhető meg az atlétikában is: a 2000-es évtized közepén a 200 méteres síkfutás 20 legjobb eredményéből hatot ezer méter tengerszint feletti magasságú pályán értek el (napjainkban ez már csak kettőre igaz), és a 2015-ben a 10. helyen álló olasz Pietro Mennea későbbi pályafutása során sosem közelítette meg a Mexico City-ben 1979-ben elért eredményét (Quinn, 2003). A fentiek következtében az érintett települések igen fontos szerepet játszanak a sportturizmusban, és ez a tény gazdasági előnyöket is jelent a számukra. A jelenség ugyanakkor csak bizonyos esetekben figyelhető meg: a szabadtéren lebonyolításra kerülő futóversenyeken a 400 méter feletti távokon már a ritkább levegő negatív hatása érvényesül (36. ábra)

30. táblázat A tengerszint feletti magasság számítógép által kiszámolt hatása a különböző hosszúságú gyorskorcsolyatávok időeredményeire

versenytávok	helyszínek (tengerszint feletti magasság)				
	Hamar (126 m)	Nagano (375 m)	Inzell (690 m)	Calgary (1.035 m)	Salt Lake City (1.305 m)
500 méter	39,70 s	39,49 s	39,25 s	38,98 s	38,81 s
1.000 méter	1 perc 18,53 s	1 perc 17,24 s	1 perc 17,02 s	1 perc 16,15 s	1 perc 15,56 s
1.500 méter	2 perc 04,41 s	2 perc 03,05 s	2 perc 01,43 s	1 perc 59,69 s	1 perc 58,55 s

Forrás: Chapman et al., 2010, p. 415

A természeti környezet második fontos eleme az éghajlat, amelynek hatása a szabadtéren lebonyolításra kerülő sportrendezvények esetében érzékelhető. A témában született első jelentős publikációban Thornes (1977) egyrészt hangsúlyozta, hogy az éghajlati viszonyok nem csak a játékosok, hanem a látogatók szempontjából is fontosak, és ez utóbbi tényező a sportesemények gazdaságosságát is befolyásolja. Másrészt a szerző a sportágak három csoportját különítette el:

- speciálisan időjárásfüggő sportágak: a rendezvények előfeltétele bizonyos időjárási körülmények megléte (pl. vitorlázás, siklórepülés, hőlégballonozás);
- az időjárás által „befolyásolt” sportágak: a legalkalmasabb viszonyokat a szélsőségektől mentes időjárás jelenti, ugyanakkor az esetleges szélsőségek mindegyik résztvevőt ugyanúgy érintenek (pl. labdarúgás, amerikai futball, rugby);
- az időjárás által „kedvezményezett” sportágak: a változó időjárási körülmények előnyt vagy hátrányt jelenthetnek egyes – a versenyben korábban vagy később sorra kerülő – résztvevők számára (pl. golf, atlétika, krikett, lesiklás).

Az egyes időjárási elemek részletes vizsgálata során a kutatók rámutattak arra, hogy azok hatása sportáganként eltérő, illetve az egyes sportágak különböző mértékben vannak kitéve az időjárás hatásainak (15. melléklet). A legnagyobb befolyást a szél, a hőmérséklet és a csapadék játssza, míg a sportágak közül a téli sportágak (pl. tavaszi sielés, jégvitorlázás, sífutás, lesiklás) esetében mutatható ki jelentősebb hatás (Perry, 2004).

A szél hatását elemző kutatások jelentős része az atlétika területén született, amelyek döntő része az ugró- és a futószámokra koncentrált. Az eredmények (31. táblázat) szerint a szél iránya és sebessége jelentős mértékben befolyásolja a versenyzők teljesítményét, és elsősorban ezzel magyarázható, hogy a 2 m/s-nál nagyobb hátszélben született világcsúcsokat nem hitelesítik. A szélesebbség ugyanakkor az előre nem kiszámítható tényezők közé tartozik (bár vannak olyan térségek, ahol éves átlagban nagyobb gyakorisággal fordulnak elő szeles időszakok), és ennek következtében előzetesen csak korlátozottan lehet hatását figyelembe venni a sporttal kapcsolatos szervező tevékenységekben.

31. táblázat A különböző nagyságú szélesség hatása az atléták teljesítményére (a nyert és veszített másodpercek)

		szélesség (m/s)				
		5,0	4,0	3,0	2,0	1,0
ellenszél	férfi 100 méter	-0,340	-0,262	-0,189	-0,121	-0,058
	női 100 méter	-0,378	-0,291	-0,209	-0,134	-0,064
hátszél	férfi 100 méter	+0,217	+0,183	+0,145	+0,101	+0,053
	női 100 méter	+0,231	+0,196	+0,156	+0,110	+0,058

Forrás: Quinn, 2003, p. 54.

A második fontos tényezőnek tekinthető a hőmérséklet, amely – a szélhez viszonyítva – már sokkal állandóbb időjárási elem, ezért hatása nagyobb mértékben előreszámítható. Figyelembevételének fontosságát az adja, hogy a túlságosan magas hőmérsékleten történő sportolás nem csak a teljesítmény hanyatlásával jár, hanem a túlmelegedés és a folyadékvesztés miatt az egészséget is veszélyezteti. A jelenség különösen élesen jelentkezik az északi féltekén a közepes szélességi körökön elhelyezkedő térségek (és így városok) esetében, amelyek egyrészt a gazdaságilag fejlettebb régiókhoz tartoznak, és így fejlett sportlétesítményekkel rendelkeznek (pl. a nagy világesemények – olimpiai játékok, világbajnokságok), másrészt – elsősorban a nyári időszakban – hangsúlyozottan ki vannak téve az említett klimatikus veszélynek. A kockázatok mérséklése érdekében a szervezők különböző módszereket alkalmaznak. A Nemzetközi Olimpiai Bizottság ajánlása (Bergeron et al., 2012) szerint egyrészt szükséges a létesítményeken belül megfelelő helyiségek (pl. légkondicionált öltözők) kialakítása, másrészt a konkrét időpont kiválasztása során célszerű a későbbi kezdést előnyben részesíteni (16. melléklet).

A harmadik fontos sportot befolyásoló időjárási elemnek a csapadék tekinthető, amelynek hatása alapvetően kettős jellegű. Egyrészt a víz formájában érkező csapadék igen fontos hátráltató tényezőnek számít: bizonyos sportágakban (pl. tenisz) lehetetlenné teszi a versenyek megrendezését, míg más esetben (pl. labdarúgás) nagymértékben megnehezíti a folyamatos játék kialakulását. Külön csoportba sorolhatók azon sportágak (pl. golf, krikett), ahol a versenyzők egy napon belül különböző időpontokban kerülnek sorra, és a változó viszonyok (és ez elsősorban az eső eleredtét jelenti) eltérő eredményeket hozhatnak.

A csapadék hatásának másik megnyilvánulási területét jelentik azon sportágak, amelyek versenyének a megrendezése alig képzelhető el megfelelő mennyiségű csapadék, azaz például hó nélkül. Ebbe a kategóriába természetesen a téli sportágak sísíeléssel kapcsolatos (pl. sífutás, műlesiklás) része sorolható, és ebben az összefüggésben szerepe a tömegsport és a turizmus oldaláról is számottevő (a kutatók szerint a téli sportturizmus alapvető feltétele minimum 100 napos megbízható hóborítottság). A fenti szempontok miatt tekinthető igen veszélyesnek a klímaváltozáshoz kapcsolódó hóhatár-emelkedés, amelynek mértéke a becslések szerint kb. 120-150 méter/°C (a jelenség ugyan elsősorban a hőmérséklet-emelkedésnek köszönhető, de hatása miatt itt mutatom be) (Gobiet et al., 2014; Hantel – Maurer, 2011).

A jelenség igazán nagy problémát Európában az Alpok térségében okoz, ahol az OECD 2007-ben kiadott jelentése szerint a megbízható sítérségek száma 1 °C-os hőmérséklet-emelkedés esetében a létező 609 darabról 500 alá, míg 2 °C-os emelkedés esetében 404-re csökken (különösen érzékeny helyzetben van Németország, ahol már az 1 °C-os emelkedés is 60%-os csökkenést eredményez) (Agrawala et al. 2007). Ennek következtében mindazon településeknek, amelyek gazdasági életében a téli turizmus fontos szerepet játszik, a hosszú távú működése veszélybe kerül, vagy legalábbis új gazdasági bázist kell kialakítaniuk (a

mesterséges hó ugyan csökkentheti ezt a kockázatot, de nem jelent igazi megoldást). A veszély komolyságát mutatja, hogy az elmúlt időszakban több téli olimpiai játék (pl. 1964 – Innsbruck, 1980 – Lake Placid) esetében is nagyobb távolságból kellett a helyszínre szállítani a versenyekhez szükséges havat.

Az említett időjárási elemek hatása több esetben komplex módon is megfigyelhető, amely esetekben a csonka gúla modell egy-egy szférája érintett. Az infrastruktúra szempontjából megállapítható, hogy a kedvezőtlen időjárási körülmények (a túl gyakori eső, az északi fekvésből eredő alacsonyabb napfénytartam) igen nehezíti a természetes gyeptakaró fenntartását, és ennek következtében az utóbbi időszakban gyakran bonyolítják le a mérkőzéseket műfüves pályán (a megfelelő minőség esetén ezt már a FIFA is engedélyezi). A világon megépített műfüves pályák számáról, területi megoszlásáról ugyan nem állnak rendelkezésre részletes statisztikai adatok, ugyanakkor a FIFA által elfogadott és ajánlott pályák Európán belüli számát tekintve az északi és egyes déli országok (pl. Portugália) magasabb értékei figyelhetők meg (33. ábra).

33. ábra A FIFA által elfogadott és ajánlott műfüves pályák 10 millió főre eső száma az európai országokban

Forrás: <http://quality.fifa.com/en/Football-Turf/FIFA-recommended-pitches-worldwide/#/index>, letöltés: 2016. július 23.

Az események vonatkozásában a komplex hatás olyan módon figyelhető meg, hogy az északi félteke téli időszakában az időjárási körülmények csak korlátozottan alkalmasak a szabadtéri sportágak versenyszerű művelésére, és ennek következtében jelentős mértékben megnő az érdeklődés az enyhébb, elsősorban a mediterrán éghajlatú területeken elhelyezkedő helyszínek iránt. A jelenség különösen élesen jelentkezik a labdarúgás esetében, amelynél a január és február a tavaszi-nyári szezonra történő fő felkészülési időszak. Ennek következtében ebben a periódusban a csapatok jelentős része választja edzőtáborozási céllal a Földközi-tenger medencéjét, amely az adott térségnek – egy idegenforgalmi szempontból elvileg holtszezonnak számító időszakban – jelentős idegenforgalmi bevételt eredményez (34. ábra) (Kartakoullis – Karlis, 2002; Koc, 2005). Az adottság kihasználása érdekében az érintett településeken a befogadáshoz már speciális infrastruktúra (pl. jelentős számú edzőpálya) is kialakításra került, ugyanakkor az erre időszakra jellemző mediterrán esők – akadályozva a zavartalan felkészülést – már több esetben is problémát okoztak.

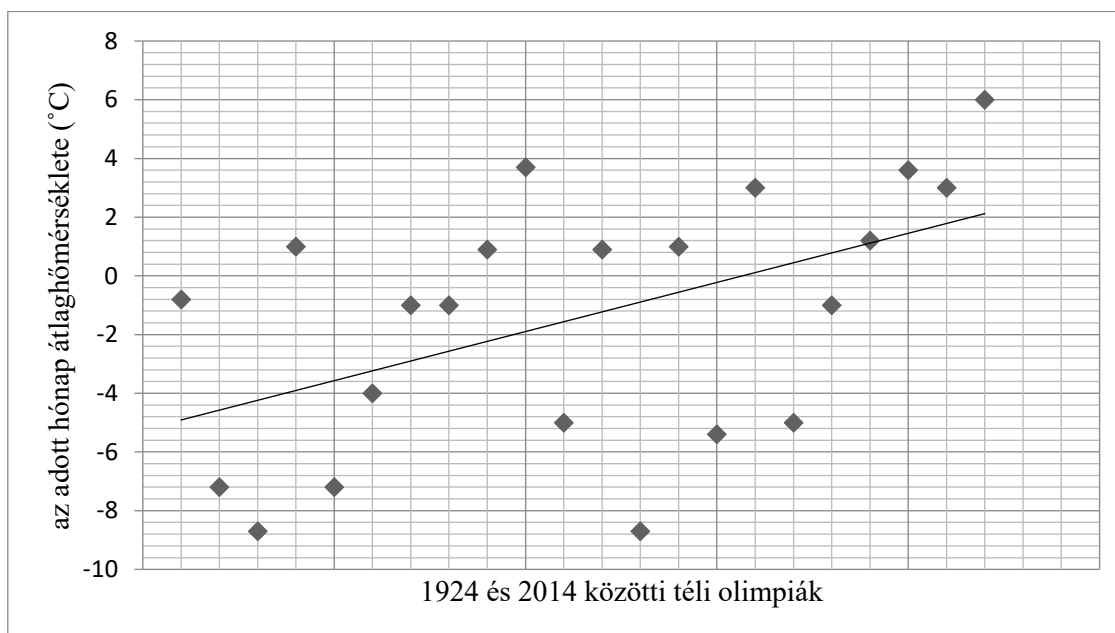
34. ábra A német első osztályú labdarúgó csapatok téli edzőtáborának helyszíne a 2015/2016 téli szezonban

Forrás: <http://www.bundesliga.com/en/news/Bundesliga/blmd17n-infographic-the-bundesliga-clubs-winter-schedules-2015-16.jsp>

Az időjárás komplex hatásának harmadik területe a sportesemények eredményeinek befolyásolása. Ebből a szempontból a kutatók a hazai pálya előnye („home advantage”) jelenségére szoktak elsősorban utalni, amely mögött különböző tényezők állnak (pl. közönség támogatása, sportlétesítmények ismertsége, bírói elfoglaltság) (Courneya – Carron, 1992). A magyarázó okok között ugyanakkor bizonyos esetben az éghajlat is megemlíthető: a braziliai Belém, illetve a törökországi Van városa időjárási viszonyaihoz (pl. Belém – nedvesebb és melegebb klíma) az ország más részeiből érkező csapatok csak nehezen tudnak alkalmazkodni, és ez a hazai csapat számára igen jelentős előnyt biztosít (Pollard et al., 2008; Seckin – Pollard, 2007).

A természeti környezet és a különböző települési szférák közötti kölcsönhatás igen szemléletesen tanulmányozható a téli olimpiák infrastruktúrája vonatkozásában. A játékok sportágait alapvetően két nagy típusba lehet besorolni. Az első csoportba tartoznak a séléssel kapcsolatos versenyszámok (pl. síugrás, biatlon, óriás-műlesiklás), amelyek változatos domborzati viszonyokat és jelentős mennyiségű hótakarót igényelnek. Ennek következtében gyakran az eredeti helyszíntől igen távol rendezik meg őket (a 2014-ben Szocsiban megrendezett téli olimpia esetében a sípályák a 75 km-re fekvő Krasznaja Poljana településen helyezkedtek el), de még így is előfordul, hogy nagyobb távolságból kell a havat a pályákra szállítani vagy műhavat használni (Scott et al., 2015).

A másik kategóriába azon, a legtöbb esetben a játékok eredeti helyszínén lebonyolításra kerülő sportágak tartoznak (pl. műkorcsolya, jégkorong, szánkó), amelyek az elmúlt évtizedben egyre inkább elszakadtak a természeti környezet adottságaitól, és napjainkban szinte már teljesen mesterséges körülmények (fedett csarnokok, hűtött bob- és szánkópályák) között kerülnek megrendezésre (ebben igen nagy szerepet játszott a sportlétesítmények technikai fejlődése). Ennek következtében ezen versenyszámok sikeres lebonyolítása sokkal kisebb mértékben függ az éghajlati adottságoktól (Ivanics – Lévai, 2012), és részben ez a tény is szerepet játszott abban, hogy a téli olimpiáknak otthont adó települések éghajlatát tekintve fokozatos melegedés figyelhető meg (35. ábra)

35. ábra Az 1924 és 2014 közötti téli olimpiák helyszíneinek átlaghőmérséklete a játékok hónapjában

Forrás: www.weatherbase.com

4.1.2. A sport hatása a természeti szférára

A sport természeti szférára gyakorolt hatását a középpontba állító vizsgálatok többfajta megközelítési módot alkalmaztak: különbséget tettek rövid és hosszú távú, közvetlen és közvetett következmények között, valamint elemezték a természeti elemekért hatásokat (pl. Orams, 2005). Emellett a sport különböző megnyilvánulási formáit (pl. sportlétesítmény, sportrendezvény, „tömegsport”) tekintették kiindulópontnak, és ezek esetében tárták fel a természetben megfigyelhető következményeket.

A sport-infrastrukturális elemek alapvetően háromfajta módon hatnak a természeti környezetre. A nagy vízszintes területet igénylő létesítmények (pl. stadionok) esetében a beruházás előtt szükséges a felszín egyengetése, amely a talaj és a növényzet megbolygatását, bizonyos esetekben a domborzat módosítását (pl. bevágások kialakítása) is szükségessé teszi (ezt a hatást tovább fokozza, hogy nem csak a létesítménynek, hanem az azt megközelítő utaknak és a parkolóknak is helyet kell biztosítani). A sípályák kialakítása során több esetben is elkerülhetetlen a felszín lejtésviszonyainak a megváltozása (az esésszög csökkentése vagy növelése), valamint az erdők kiirtása, amely felerősítheti a talajeróziót. A golf-pályák megépítéskor – a minél változatosabb környezet megalkotása érdekében – szintén több esetben került sor a meglévő domborzati adottságok módosítására, új tájelemek beiktatására (Dávid – Szilágyi, 2006). Másrészt magának a beruházásnak a folyamata is jelentős környezeti teherrel jár. A létesítmények kialakításához szükséges építőanyagok döntő részét nagyobb távolságról kell szállítani, és ez nagymértékű levegőszennyezéshez vezethet.

A fentiek mellett a létesítmények működtetése is potenciális forrása lehet természeti szférák veszélyeztetésének. A golfpályák fűtakarója minőségének megőrzése érdekében gyakran alkalmaznak műtrágyázást, amely a talajba jutva súlyos veszélyeket okozhat, míg a műhó készítése során használt víz – ha nem megfelelő minőségű – a műhó olvadása után vezethet környezeti károkhoz.

A sport környezetre gyakorolt hatásának másik alapvető része a sporteseményekkel van kapcsolatban. Egyrészt a rendezvényre érkező látogatók nem közösségi közlekedést használó része igen komoly levegőszennyezést okoz. Másrészt az eseményekhez gyakran kötődő zaj- és fényszennyezés (pl. esti mérkőzések) valamint levegőszennyezés (pl. rally-versenyek) az állatvilág számára jelenhet problémákat. Harmadrészt a nem megfelelően kialakított infrastruktúra esetén a látogatók a magukkal hozott dolgokat szétszórják a természetben (pl. az autóversenyek közelében).

A fenti problémák kezelése érdekében az elmúlt évtizedekben a különböző nemzetközi szervezetek több komoly lépést is tettek. A Nemzetközi Olimpiai Bizottság 1996-ban módosította az Olimpiai Chartát, a sport, valamint a kultúra mellett a környezetet nyilvánította az olimpiai mozgalom harmadik elemének. Ennek szellemében kötelezővé tette az olimpiák szervezőbizottságának a rendezvényhez kapcsolódó környezetvédelmi politika kialakítását és megvalósítását (Hinch – Higham, 2005), valamint kiadványokkal (1997 – Manual on sport and the environment, 2005 – Sport, Environment and Sustainable Development) segítette a szervezők munkáját.

A FIFA a 2000-es évek közepén indította el a Football for the Planet programot, amelynek keretében a szervezet célja az általa rendezett események környezetre gyakorolt hatásának minimalizálása, valamint a környezettudatos magatartás támogatása. A program megvalósításának elősegítése érdekében került többek között alkalmazásra a sportban is az Amerikai Egyesült Államokban kifejlesztett LEED-rendszer (Leadership in Energy and Environmental Design): a környezeti szempontból kiemelkedő tulajdonságokkal rendelkező stadionok „Platinum”, „Gold”, „Silver” illetve „Certified” fokozatot kaphatnak.

4.2. A települési önkormányzat és a települési szférák közötti kapcsolat a sport szempontjából

4.2.1. A kapcsolat általános jellegzetességei

A települési önkormányzatok – igazodva a 3.4. alfejezetben leírtakhoz – alapvetően három módon tudják befolyásolni az egyes szférák sporttal kapcsolatos megnyilvánulási formáját. A helyhatóságon belül sporttal foglalkozó személyek (itt elsősorban a Polgármesteri Hivatalban dolgozó alkalmazottakra kell gondolni) fontos szerepet töltenek be a helyi sport működését meghatározó jogszabályok előkészítésében/megalkotásában, a különböző sportesemények megszervezésében és az egyesületekkel, nonprofit szervezetekkel történő kapcsolattartásban.

A második fontos területet maguk a jogszabályok jelentik, amelyek vonatkozásában két nagyobb csoport különíthető el. A legfontosabb szerepet természetesen a kimondottan sporttal foglalkozó jogszabályok (sportkoncepció, sportrendelet) alkotják, amelyek az önkormányzatok sportpolitikájának meghatározó elemét alkotják, és ebben a minőségben rögzítik a helyhatóságoknak az adott területtel kapcsolatos legfontosabb feladatait (26. táblázat) és azok ellátásának módját.

A jogszabályok vonatkozásában a másik nagy csoportba azok sorolhatóak, amelyek nem kimondottan a sportra irányulnak, ugyanakkor hatással vannak az ott lezajló folyamatokra. Ebből a szempontból kiemelkedő szerepet játszanak a helyi önkormányzatok által elfogadott különböző településrendezési eszközök/építészeti előírások: egyrészt kijelölik a potenciálisan sportcélra használható városrészek helyszínét, másrészt az érintett övezetekben betartandó szabályok előírásával meghatározzák az építendő sportlétesítmény maximális magasságát, az adott telken alkalmazható legnagyobb beépítési arányt és minimális zöldfelület-nagyságot. A Magyarországon jelenleg érvényben lévő jogszabályok (253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet az országos településrendezési és építési követelményekről, 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről) értelmében például sportlétesítmény többek között elhelyezhető nagyvárosias, kisvárosias, kertvárosias és falusias lakóterületen, településközponti vegyes területen, valamint kereskedelmi-szolgáltató területen.

Az infrastruktúra-fejlesztés jogi háttérének szabályozásának fontosságát az adja, hogy a helyi önkormányzatok az elmúlt időszakban a sporthoz kapcsolódó beruházások révén két fontos célt is megpróbálnak elérni, a lepusztult városnegyedek megújítását, illetve a településről kialakult kép pozitív irányú módosulását.

Az előbbi célkitűzés vonatkozásában a nagy-britanniai tapasztalatokra támaszkodva Davies (2011) a sporttal kapcsolatos városi megújulásnak három típusát különböztette meg. A sport és megújulás (sport and regeneration) esetében alapvetően kisebb léptékű beruházásokra kerül sor, amelyek egy adott terület fejlesztése során csak később merülnek fel, és mint kiegészítő elem valósulnak meg. A sport megújulás (sports regeneration) keretében lezajló fejlesztések már kezdetektől fogva beépülnek az adott területtel kapcsolatos elképzelésekbe, és azoknak szerves, gyakran egyik legfontosabb elemét jelentik (pl. az 2002-es Községi Játékokhoz kapcsolódva Kelet-Manchester megújítása). A harmadik típust a sport által vezérelt megújulás (sport-led regeneration) alkotja, amely esetben a beruházások az adott terület megújításának kulcs-elemét, katalizátorát jelentik, egyediek, és gyakran szimbolikus jelentőségűek (pl. a Wembley stadion felújítása).

A második és harmadik típus döntő mértékben az olimpia játékokkal kapcsolatban jelentkezik, mivel ebben az esetben kerül sor olyan nagyméretű fejlesztésekre, amelyek már egész városrészeket érintenek. A változásokat történelmileg szemlélve elmondható, hogy először az 1960-as Római Olimpiára történő felkészülés jegyében fogalmazódott meg az a cél, hogy a rendezvény a város megújulásának eszközévé váljon (Liao – Pitts, 2006). A kutatók véleménye szerint ugyanakkor a legszebb példát az 1992-es Barcelonai Olimpia szolgáltatja (Essex – Chalkley, 1998), ahol a nagyarányú létesítményfejlesztés (pl. 15 új helyszín, 10 létező létesítmény, illetve 43 létesítmény kismértékű átalakítása) mellett jelentős változásokon ment át a város közlekedési hálózata (pl. vasúthálózat fejlesztése, új tengerparti körgyűrű építése), és megújításra került egy korábban iparterületként használt, leromlott állapotú, a városközponti és a tenger között elhelyezkedő terület, amely napjainkra a tengerparti turizmus egyik fellegrárává vált.

A sport városnegyed-felújításhoz történő hozzájárulásának igen fontos eleme, hogy a korábban említett kulturális fordulat szellemében a napjainkban felépített létesítmények jelentős része már multifunkcionális jellegűnek tekinthető. Ez azt jelenti, hogy a sport mellett egyéb tevékenységeknek, azon belül is elsősorban kikapcsolódási-szórakozási lehetőségeket biztosító szolgáltatásoknak is helyszínül szolgálnak, és így a helyi kulturális élet egyre fontosabb színterének is tekinthetők (Berry et al., 2007; Geraint et al., 2007; Zinganel, 2010) (32. táblázat).

32. táblázat A multifunkcionalitás megjelenése a napjaink modern stadionjaiban a befogadóképesség függvényében

	megastadionok	nagy stadionok	közepes méretű stadionok
vendéglátóipari egység	***	***	***
konferencia-helyiség	***	***	***
Sky-box	***	***	***
saját termékeket árusító üzlet	***	***	**
szabadidős létesítmény	***	**	**
múzeum	***	*	*
hotel	**	**	*
koncertterem (music arena)	**	*	*
night-club	*	*	*
irodák	*	*	*

megastadionok: 60 ezer és 80 ezer fő közötti kapacitás, nagy stadionok: 40 ezer és 60 ezer fő közötti kapacitás, közepes méretű stadionok: 20 ezer és 60 ezer fő közötti kapacitás

*** - majdnem minden modern stadionban megtalálható, ** - a stadionok jelentős részében megtalálható, * - csak alkalomszerűen fordul elő a modern stadionokban

Forrás: KPMG, 2011, p. 18.

Az infrastruktúra-fejlesztéshez kapcsolódó imázs-javítás vonatkozásában elsősorban az állapítható meg, hogy nagyobb volumenű sportberuházások igen jelentős médiafigyelmet is kiválthatnak. Newman - Tual (2002) vizsgálatai szerint az 1998-as FIFA Labdarúgó Világbajnokságra felépült Stade de France hatására ugrásszerűen megnőtt az adott városszettel (Saint Denis) foglalkozó publikációk száma (kb. 500 video és 6.000 újságcikk jelent meg), és a helyi lakosság 78%-a úgy vélte, hogy a létesítmény hatására javulni fog az adott terület imázsa.

Hasonló megállapítások vonhatók le Davies (2005, 2006) nagy-britanniai vizsgálatainak eredményei alapján is, amelyek szerint mind Manchesterben, mind pedig Cardiffban egy új sportlétesítmény felépítése/felújítása (Manchester – The City of Manchester

Stadium, Cardiff – Millennium Stadium) jelentős mértékben javította mind a város külső megítélését, mind pedig az érintett városrészről a településen belül kialakult képet.

Az adott hatás növelése érdekében – a posztindusztriális város kialakításának a szellemében – ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy a tervezők a nemzetközi közvélemény figyelmének felhívása, a város megújulásának szimbolizálása érdekében meghökkentő építészeti megoldásokat is alkalmaznak, és így a létesítmények gyakran a települések új szimbólumává válnak (Ahlfeldt – Maenning, 2010; Ren, 2008; Sklair, 2010). A 2008-as Pekingi Olimpiára külföldi építészek tervei alapján elkészült uszoda és Nemzeti Stadion az egész rendezvény emblematikus építményévé vált (5. fénykép). A 2010-es Dél-afrikai Labdarúgó Világbajnokságra Nelspuitban épült létesítményt például Zsiráf stadionnak is nevezik, mert a tetőszerkezetet tartó oszlopok zsiráfokra hasonlítanak, amellyel utalnak a közelben található Kruger Nemzeti Parkra (6. fénykép).

5. fénykép A Pekingi Nemzeti Vízi Központ (Vízikocka) épülete
(háttérben Nemzeti Stadion, a madárfészek)

Forrás: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2183785/Beijings-aquatic-centre-The-Cube-transformed-multi-coloured-water-world-high-speed-rides-floating-jellyfish.html>

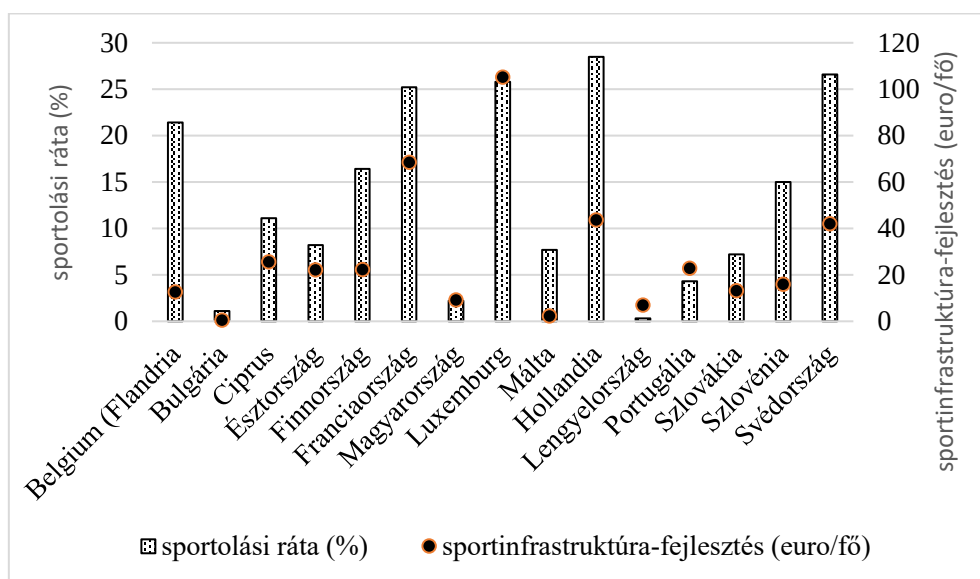

6 fénykép A Dél-Afrikában található Mbombela stadion

Forrás: <https://www.theguardian.com/football/2010/feb/28/world-cup-stadium-south-africa>

A helyi önkormányzatok befolyásoló tevékenységének harmadik fontos elemét a települési költségvetésből sportcélra fordítható pénzügyi erőforrások jelentik, amelyek – mint a 3.4. alfejezetben részletesen is bemutattam – különböző célokat szolgálhatnak: a települések támogathatják a helyi sportlétesítmények működését és fejlesztését, a versenysport és utánpótlássport színvonalának emelkedését, valamint a szabadidősport feltételeinek a javítását. A terület fontosságát többek között jól jelzi, hogy a kutatások eredményei szerint a sportinfrastruktúra fejlesztésére fordított közkiadások (ez nem csak az önkormányzati, hanem

a központi forrásokat is magában foglalja) jelentős mértékben befolyásolják a lakosság sportolási hajlandóságát (Andreff, 2009) (36. ábra).

36. ábra A sportolási hajlandóság és a sportinfrastruktúrában közpénzből megvalósított fejlesztések közötti kapcsolat
Forrás: Andreff, 2009

A helyi önkormányzatok korábban bemutatott sporttal kapcsolatos különböző jellegű tevékenységeinek fontosságát széleskörűen alátámasztják a már idézett Eurobarométer-felmérések és saját vizsgálataim adatai is. Egyrészt az Európai Unió, másrészt a Hajdú-Bihar megyei eredmények is azt bizonyították, hogy a helyhatóságok munkájával elégedettek körében magasabb a rendszeresebben sportolók aránya (33. és 34. táblázat).

33. táblázat A sportolási hajlandóság és a helyi hatóságok sporttal kapcsolatos tevékenységének megítélése az Európai Unióban és Magyarországon 2013-ban (%)

		a helyi önkormányzat munkájának megítélése (a helyi önkormányzatok nem tesznek eleget az állampolgárokért és a sport és fizikai tevékenység területén)			
	a sportolási tevékenység gyakorisága	A	B	C	D
Európai Unió	hetente minimum egyszer	39,6	37,0	41,9	46,0
	havonta 1-3 alkalommal	5,8	5,5	5,7	5,9
	ritkábban	12,0	14,1	14,0	11,4
	soha	42,6	43,5	38,4	36,7
	összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
Magyarország	hetente minimum egyszer	36,0	38,5	39,3	35,8
	havonta 1-3 alkalommal	5,1	4,9	3,5	4,1
	ritkábban	10,3	13,5	11,8	15,4
	soha	48,5	43,1	45,4	44,7
	összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

A – teljes mértékben egyetért, B – inkább egyetért, C – inkább nem ért egyet, D – egyáltalán nem ért egyet

Forrás: European Commission, 2014b

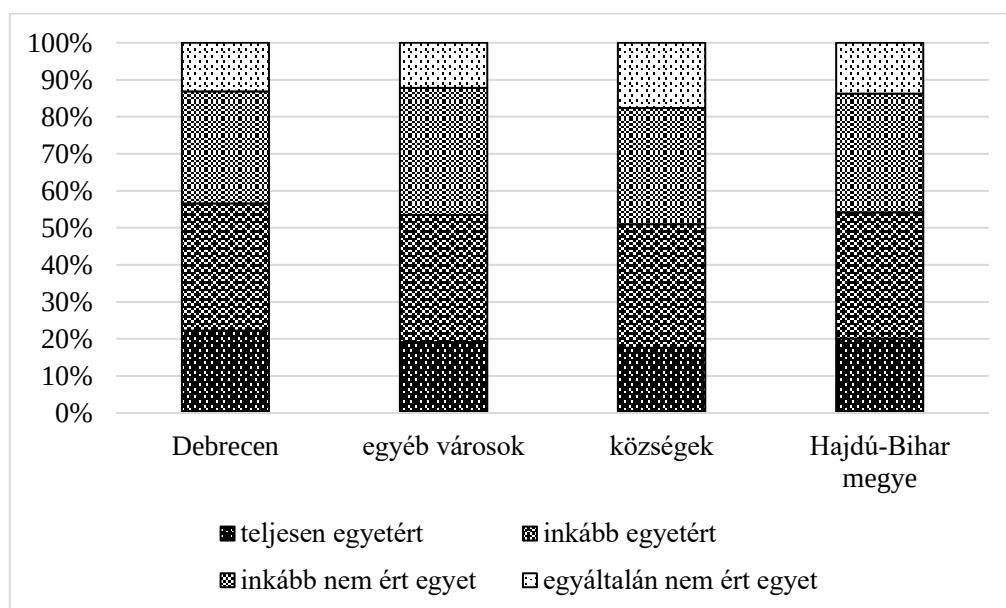
34. táblázat A sportolási hajlandóság és a helyi önkormányzatok munkájának megítélése közötti kapcsolat Hajdú-Bihar megyében („A helyi önkormányzat eleget tesz a helyi lakosságért a sportolás és testmozgás területén”, %)

	A	B	C	D	E	F
teljesen egyetért	30,0	15,8	6,7	25,5	6,2	19,3
inkább egyetért	25,0	50,0	66,6	31,4	27,7	33,3
inkább nem ért egyet	30,0	21,1	20,0	29,4	44,6	31,7
egyáltalán nem ért egyet	15,0	13,1	6,7	13,7	21,5	15,7
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A – hetente minimum 3 alkalommal, B – hetente 1-2 alkalommal, C – havonta 1-3 alkalommal, D – ritkábban, E – soha, F – Hajdú-Bihar megye

Forrás: Kozma, 2015

A helyi önkormányzatok munkájának megítélése vonatkozásában ugyanakkor bizonyos területi különbségek is megfigyelhetők. Mind az országos elemzések (Sterbenz – Gulyás, 2014), mind pedig a Hajdú-Bihar megyei vizsgálatok (Kozma, 2015) arra az eredményre vezettek, hogy a nagyobb települések lakossága elégedettebb a helyhatóságok ilyen jellegű tevékenységével (37. ábra). Ez minden valószínűség szerint arra vezethető vissza, hogy a nagyobb településeken a helyi önkormányzatok mind a humán, mind pedig a pénzügyi erőforrásokat tekintve jobb lehetőségekkel rendelkeznek.

37. ábra A helyi önkormányzatok sport területén folytatott tevékenységével való elégedettség mértéke lakóhely szerint Hajdú-Bihar megyében („A helyi önkormányzat eleget tesz a helyi lakosságért a sportolás és testmozgás területén”, %)

Forrás: Kozma, 2015

4.2.2. A sport városfejlesztésben betöltött szerepének időbeli változása: debreceni esettanulmány

A sport városfejlesztésben betöltött szerepének, azaz a települési önkormányzatok sporttal kapcsolatos politikájának, és így a különböző települési szférákra való hatásának a magyarországi helyzetét vizsgálva időbeli változások figyelhetők meg. Az 1919 és 1945 közötti időszak alapvető sajátosságának tekinthető, hogy az első világháború előtti időszakkal szemben a központi kormányzat már sokkal nagyobb figyelmet szentelt a sport támogatásának. Ennek

szellemében született meg az 1921. évi LIII. törvénycikk a testnevelésről (Szegnerné Dancs, 2011), amely többek között kimondta, hogy

- A községek és városok kötelesek a testnevelést előmozdítani, a helyszükségletnek megfelelő játszóterek létesítésével és fenntartásával, valamint testnevelési célokra szükséges egyéb területeknek használatra való átengedésével, fürdők, uszodák stb. létesítésével vagy támogatásával,
- A testnevelés céljaira szükséges ingatlan megszerzésére és nagybővítésére – amennyiben erre a célra városi vagy községi tulajdonban levő alkalmas terület rendelkezésre nem áll – a községet és a várost az 1881. évi XLI. törvénycikkben szabályozott kisajátítási jog illeti meg.
- Minden, legalább 1000 munkaerőt alkalmazó kereskedelmi, ipari, mezőgazdasági vagy hatósági üzem (gyár, vállalat stb.) köteles munkásai és egyéb alkalmazottai testnevelési szükségleteinek kielégítéséről (sporttér, fürdőhely, gyakorlóterem stb.) megfelelően gondoskodni.

A kormányzati törekvések következtében a két világháború közötti időszakban a debreceni városvezetés is a korábbinál nagyobb figyelmet szentelt a sport területének, amelynek legszemléletesebb bizonyítéka, hogy 1933-ban a Nemzeti Sport karácsonyi nagydíját – a sport érdekében kifejtett tevékenységéért – a város polgármestere kapta. Ennek szellemében – figyelembe véve bizonyos népegészségügyi szempontokat – az abban az időszokban készülő német testnevelési törvénytervezetre hivatkozva arra törekedett, hogy a városi sport- és játszóterek, valamint az azokhoz kapcsolódó létesítmények nagyságának egy lakosra jutó értéke érje el a 3 m²-t (Sajó, 1934), valamint sikerült elérnie, hogy az ebben az időszokban épülő új iskolák egy részében már tornaterem is a diákok rendelkezésére állt.

A város ugyanakkor a kötelezően előírtakon túllépve a sportot sokkal szélesebb értelemben kezelte, és a település északi részén fekvő Nagyerdő 1920-as években megkezdett fejlesztése során a kikapcsolódási-szórakozási funkció keretében nagy figyelmet szentelt ennek a területnek is, amelyet az is meggyőzően tükröz, hogy a különböző dokumentumokban gyakran lehetett találkozni a sportpark és sportváros kifejezésekkel (pl. Sajó, 1934).

A tervek szerint az objektum többfajta sportlétesítményt foglalt volna magában (38. ábra): részét képezte a Nagyerdei Stadion, a télen korcsolyapályaként használható csónakázótó, a fedett uszodával is rendelkező strandfürdő, szánkó-, sí- és tenispályák, megfelelő infrastruktúra biztosítása a vívók és az ökölvívók számára (a tervekből végül az első három beruházás valamint a szánkó és sípályák valósultak meg, ugyanakkor az utóbbi két objektum a második világháborúban megsemmisült).

A fejlesztések indokaként különböző tényezőket lehet megemlíteni (Kozma et al., 2014b). A beruházások munkahelyteremtéssel is jártak (az építkezések során ugyanis jelentős mennyiségű földtömeg megmozgatására került sor, amelyet döntő mértékben ún. inségmunka keretében valósítottak meg), amely a világgazdasági válság éveiben igen fontos tényező volt. Az új létesítmények által vonzott/támogatott sportesemények jelentős szerepet játszottak abban, hogy a sport a város idegenforgalmának fontos eleme legyen. Ebből a szempontból a meghatározó szerepet az 1930-as években a magyar profi labdarúgás élvonalában szereplő Bocskai játszotta, amelynek mérkőzéseire távolabbról is nagyszámú szurkoló érkezett (Szegedi, 2005).

Emellett a város vezetői igyekeztek felhasználni a sportot Debrecen kommunikációs tevékenységében, a településről Magyarországon és külföldön kialakított kép javításában. Ennek keretében a Nagyerdei Stadion építése során gyakran hivatkoztak arra, hogy ez lesz az ország első igazi stadionja, amelyben akár 20.000 néző is elférhet. A város közvéleménye hasonlóképpen tekintett a labdarúgócsapat külföldi túráira is: „Ma már fogalom a Bocskay úgy itthon, mint külföldön, úgy belföldi vonatkozásban, mint nemzetközi viszonylatban. ...

mindenütt hírt, dicsőséget szerez a magyar névnek, közelebbről Debrecen városának is ...” (Tamássy, 1935). A fentiek szellemében nem meglepő, hogy a városi önkormányzat több alkalommal is pénzügyi támogatásban részesítette az egyesületet (pl. 1931 – 3200 pengő, 1934 – 3000 pengő), igaz ugyanakkor az is, hogy az adott összegek csak 1-2 heti működési költséget fedeztek.

38. ábra A debreceni Nagyerdő Borsos József által készített fejlesztési helyszínrajza
Forrás: Rác, 2015, p. 144.

A második világháború utáni időszakban az 1950-es években a hangsúly a szocialista ipar legfontosabb településeinek a fejlesztésén volt, és ennek következtében a sporttal kapcsolatos beruházási elképzelések megfogalmazása, és maguk a megvalósuló fejlesztések is ezekbe a városokba koncentráltak (az egyedüli kivételt a budapesti Népstadion jelentette). Az 1960-as évektől kezdve ugyanakkor a gazdaságfejlesztés decentralizációjával párhuzamosan több figyelmet kapott a többi település fejlesztéseinek a támogatása, amelynek keretében egyre nagyobb szerepet szántak a kommunális célú, és köztük a sportot is támogató beruházásoknak.

A fentiek következtében nem meglepő, hogy az 1960-as években Debrecenben elfogadott tanácsi határozatok több szempontból is foglalkoztak a sport városi helyzetével. A dokumentumok elsősorban az infrastrukturális adottságok elmaradottságát emelték ki, és emellett kritizálták az iskolai sport és az utánpótlás területén lezajló folyamatokat is. Ezzel szemben kiemelték a tömegsport magas színvonalát (itt döntő mértékben az ipari üzemek munkásaira kell gondolni), ugyanakkor ezen a területen is markáns létesítménybeli fejlesztést tartottak szükségesnek.

A fentiek szellemében az 1961-ben elfogadott Általános Rendezési Terv többközpontúvá tette a sporttal kapcsolatos fejlesztési elképzeléseket. Egyrészt továbbra is fontosnak tartotta a Nagyerdő által kínált lehetőségek bővítését, hangsúlyozta ugyanakkor, hogy a területen a meglévőkön kívül más sportlétesítményt nem szabad elhelyezni. Másrészt a

társadalmi edzés és az üzemi sportegyesületek részére két új, nagyobb kiterjedésű sporttelep koncepcióját fogalmazták meg (Niklai, 1962), az egyiket (39. ábra – 1) az 1960-as évek elején a város északkeleti részére telepített Gördülő-csapágygyár (39. ábra – 2) mellé, a másikat (39. ábra – 3) a város délnyugati részén kiformálódó ipari körzet (39. ábra – 4) mellé tervezték (ezek végül nem valósultak meg), emellett a déli iparterület (39. ábra – 6) számára megmaradt a MÁV Járműjavító melletti nagy sporttelep (a tulajdonképpeni DVSC pálya: 39. ábra - 5).

Az 1960-as évek közepén elfogadott elképzelések továbbra is hangsúlyozták a többközpontúság fontosságát. Debrecen Városrendezési Távlati tervének irányelvei (18/1965 (III. 11.) T. sz. határozat) szerint a Nagyerdőn a meglévő sportlétesítmények közül csak a Stadion és az egyetemi sporttelep fejleszthető jelenlegi helyén, míg a többi sportlétesítmény ebben a városrészben fokozatosan megszűnik, és a nagyobb területet igénylő sportlétesítmények helyét a város északnyugati és nyugati peremén, és általában a város szélén kell kijelölni.

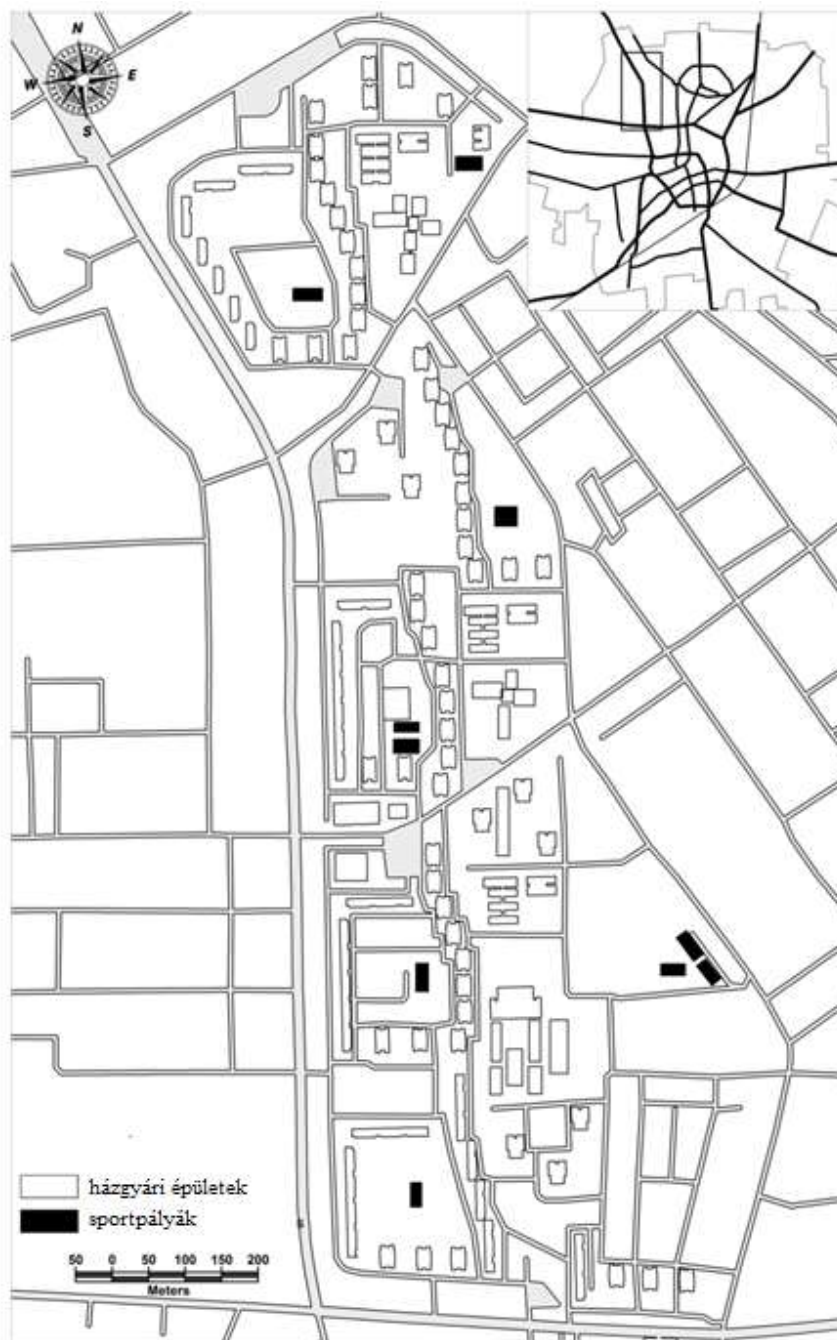

39. ábra A sporttal kapcsolatos fejlesztések helyszínei Debrecen 1960-es évek elején készült városfejlesztési terveiben

Forrás: saját munka az 1961-es terv alapján

Az 1960-as évek második felében megszületett városfejlesztési elképzelések, amelyek között kiemelt szerepet töltött be az 1969-ben elfogadott Általános Rendezési Terv (Szokolay, 1969), a sporttal kapcsolatban már új szempontokat is megfogalmaztak. Egyrészt a város növekvő lakosság száma szükségessé tette új lakótelepek felépítését, és a tervek fontosnak tartották, hogy ezeken a lakótelepeken az ott lakó fiatalok igényeinek kielégítése céljából a

házak közötti területeken új kisméretű sportpályákat hozzanak létre (ez az elképzelés alapvetően meg is valósult: például a Vénkerti lakótelepen egyenletes térbeli eloszlásban 10 bitumenes pályát alakítottak ki – 40. ábra). Másrészt a terv tartalmazta több – elsősorban a tömegsport céljait szolgáló – komplex sporttelep (41. ábra – 1) felépítésének a szükségességét is, amelyek nagyobb térigényük miatt a város peremterületein helyezkedtek el. A konkrét telephelyválasztást a tervezett lakótelepek (41. ábra – 2), valamint a város egyik fő ipari területének (41. ábra – 3) a közelsége indokolta, a közösségi közlekedés fejlődése következtében ugyanakkor ezek elérhetősége már nagyobb távolságról sem volt olyan bonyolult.

40. ábra Kisméretű bitumenes kézilabdapályák (ú.n. mikropályák) elhelyezkedése az 1970/80-as évtizedben épült Újkerti lakótelepen
Forrás: saját munka

Harmadrészt – a Nagyerdőre vonatkozó előírások enyhítésével – megfogalmazta a már az 1900-as évek elején kialakult, majd a második világháború után kibővült Oláh Gábor utcai sporttelep továbbfejlesztésének szükségességét, és egy több elemből (15 – 20 ezer fő befogadására és esti mérkőzések lebonyolítására is alkalmas labdarúgó pálya, fedett sportcsarnok, sportuszoda, műjégpálya, tekecsarnok, valamint tömegsportcélokat szolgáló kispályák egész sora) álló modern sportkombinát kialakításának szükségességét (a beruházások a sportuszoda és a megfelelő minőségű labdarúgó pálya kivételével az 1980-as évek első felében el is készültek) (25. ábra).

41. ábra Az 1969-es Általános Rendezési Tervben megfogalmazott sportfejlesztési elképzelések

Forrás: Debrecen 1969-es Általános Rendezési Terve alapján saját munka

Az 1980-as évek eleje és az 1990-es évek vége között a városfejlesztési tervekben kisebb figyelmet kapott a sport, amely két tényezővel volt indokolható. A helyhatóságnak jelentős számú problémával is meg kellett küzdenie, és sem neki, sem a vállalatoknak nem volt anyagi erőforrásuk nagyobb fejlesztésekre. Emellett a meglévő létesítmények (két ezer főnél nagyobb befogadóképességű fedett sportcsarnok, három – a nem túlságosan szigorú magyar előírásoknak megfelelő – labdarúgó-stadion) alapvetően kiszolgálták a debreceni sportegyesületeket (pl. a sportcsarnokok színhelyül szolgáltak a női kézilabdacsapat nemzetközi mérkőzéseinek, beleértve több kupadöntőt is).

A fenti állításokat több, az adott időszakban született dokumentum is igazolja. Debrecen 1980-as évek első felében elkészült városépítési koncepciója szerint: „Debrecenben a DMVSC és a Volán sporttelepei és a városi sportcsarnok országos, nemzetközi és esetenként világversenyek lebonyolítását is lehetővé teszik” (Balogh - Radnai, 1983; p. 47.). A város VII. ötéves sportfejlesztési terve (Debrecen, 1986b) kimondta, hogy „A sportolás tárgyi és anyagi feltételei az elmúlt években számottevően javultak. Jók a lakótelepi szabadtéri sportolási

lehetőségek és javultak a versenysport feltételei is”. Az érintett dokumentumok a szükséges fejlesztések között elsősorban a sportuszoda megépítését említették, ezt azonban a korábban említett anyagi problémák megakadályozták.

A helyi önkormányzatok és a sport közötti kapcsolat új elemeinek a jelentkezése (a helyhatóságok növekvő érdeklődése az ágazat iránt) az 1990-es évek végétől figyelhető meg, és alapvetően több tényezőre vezethető vissza. A központi kormányzat (kiemelten az 1998-ban hatalomra került Orbán-kormány) is nagyobb figyelmet szentelt a sportnak, és a gazdaság fejlődése következtében több pénzügyi erőforrás állt rendelkezésre erre a célra. Emellett az új évezredben egyre több település vezetősége kezdte felismerni a sport szerepét a helyi társadalom egészséges életmódjának fenntartásában, valamint a potenciális célcsoportok körében végzett marketingmunkában (Kozma, 2004; 2005).

A fentiek szellemében az 1998-ban megválasztott helyi önkormányzat is úgy tekintett a sportra, mint a magas hozzáadott értékű ipar és a kulturális turizmus mellett a település harmadik jelentős kitörési pontjára, és ezt tükrözte a település 2000-ben elfogadott sportkoncepciója (192/2000. (VII. 6.) Kh. határozat) (Kozma, 2009). A dokumentum a szabadidősport és az iskolai sport támogatásának szükségessége mellett kiemelte, hogy a nemzetközi és kiemelkedő országos sporteseményeknek jelentős marketing, infrastruktúra- és sportágfejlesztő hatása van, ezért az önkormányzatnak erejéhez mérten elő kell segítenie a kiemelkedő sportesemények szervezését (Kozma et al., 2012c). Emellett Debrecen 2004-ben elfogadott idegenforgalmi fejlesztési koncepciójának is igen fontos elemét alkotta a sportturizmus prioritás, amely új sportlétesítmények megépítését, a meglévők felújítását, valamint magyarországi és nemzetközi sportrendezvények megszervezését foglalta magában.

Az eseményekhez megrendezése ugyanakkor jelentős beruházásokat igényelt, amelyek fontosságára már az 1990-es évek közepén felhívták a figyelmet: a Nagyerdő 1996-ban elkészült fejlesztési terve (Archi-Comp, 1996) többek között tartalmazta fedett uszoda megépítését, a labdarúgópálya fejlesztését, az atlétikai pálya teljes felújítását, a műjégpálya lefedését, a meglévő szálloda bővítését, valamint a Nagyerdei Stadion teljes átépítését.

A megfogalmazott célok megvalósítása érdekében tett első önkormányzati lépésnek az intézményi háttér megteremtése tekinthető: a helyi képviselőtestület 2000-ben létrehozta a 100%-ban önkormányzati tulajdonban lévő Debreceni Sportcentrum Szolgáltató Kht-t (2014. februárjától Debreceni Sportcentrum Közhasznú Nonprofit Kft.), amelynek fő tevékenysége a kezelésébe adott sportlétesítmények (pl. Oláh Gábor utcai sportkombinát, Sport Hotel, Fedett Sportuszoda, Debreceni Jégcsarnok) üzemeltetése, a Debreceni Sportiskola működtetése, ingatlanok bérbeadása és a Polgármesteri Hivatal szervezeti egységével közösen sportrendezvények szervezése. A fenti feladatok ellátásának finanszírozása céljából az önkormányzat anyagilag is támogatja a céget, amely összeg fontos szerepet játszik annak költségvetésében (35. táblázat).

35. táblázat A Debreceni Sportcentrum Közhasznú Nonprofit Kft. számára juttatott önkormányzati támogatás legfontosabb adatai

	a támogatás összege (ezer Ft)	a támogatás aránya a Kft. összes bevételeéhez viszonyítva (%)
2012	340.000	24,48
2013	455.107	55,41
2014	484.070	34,37

Forrás: az érintett évek önkormányzati zárszámadásai

A második fontos elemnek az infrastrukturális feltételek biztosítása számított: az új évezredben részben központi kormányzati, részben helyi önkormányzati forrásból számos sporttal kapcsolatos fejlesztésre került sor a városban (pl. 2001 – atlétikai stadion felújítása, 2002 – Főnix Csarnok megépítése, 2003/2004 – fedett jégcsarnok beruházása, 2006/2007 – fedett sportuszoda megépítése, 2013/2014 – Nagyerdei Stadion rekonstrukciója). Ezekre támaszkodva 2001 és 2014 között több mint 15 jelentős nemzetközi sportesemény megrendezésére került sor (pl. 2001 – Westel Ifjúsági Atlétikai Világbajnokság, 2005 – Siemens I. Férfi és Női Egyéni Tornász Európa-bajnokság, 2010 – Öttusa Európa-bajnokság, 2012 – Úszó Európa-bajnokság), és a város a sporttal kapcsolatos edzőtáborok egyik jelentős magyarországi központjává is vált (Kozma, 2012).

Az említett beruházások közül városfejlesztési szempontból a legjelentősebbnek a Nagyerdei Stadion rekonstrukciója tekinthető, amelynek három fontos mozzanatát lehet megemlíteni. Egyrészt az alkalmazott építészeti megoldások révén (pl. megközelítés a levegőben elhelyezkedő járdák segítségével, megfelelő beillesztés egy NATURA 2000 kategóriába tartozó területbe) városképi szempontból is kiemelkedő jelentőségű beruházásnak tekinthető, amit az is bizonyít, hogy 2014-ben a StadiumDB.com által szervezett az év stadionja választáson a zsűri rangsorában világviszonylatban a 4. helyet foglalta el (7. fénykép). Másrészt a beruházás az egész városrész megújítása kulcselemének számított (Kozma, 2014), és egy sokféle kikapcsolódást lehetővé tevő fejlesztés zászlóshajó projektjének tekinthető (8. fénykép).

Harmadrészt a felépült létesítmény – igazodva a Nyugat-Európában és Észak-Amerikában megfigyelhető trendekhez – igazi multifunkcionális stadionnak tekinthető. Az üzemeltetést biztosító irodák mellett a falain belül működik többek között a szurkolókat vendégül látó Red & White Club, a számos kulturális rendezvénynek helyszínt biztosító Hall Közösségi Tér, valamint – tanúsítva a helyi felsőoktatási intézmény sport és egészséges életmód iránti elkötelezettségét – a Debreceni Egyetem Sportdiagnosztikai, Életmód- és Terápiás és Mozgás Központja.

7. fénykép A debreceni Nagyerdei Stadion
Forrás: www.dehir.hu

8. fénykép A Nagyerdei Park a stadion-beruházás előtti és utáni időszakban

Forrás: www.dehir.hu

A beruházást a város lakossága is kedvezően értékelte (36. táblázat): a 2015-ben végzett felmérés eredményei szerint a válaszadók között többségben voltak a pozitív választ megfogalmazók, és jelentős részük úgy vélte, hogy a beruházás fontos elemévé vált a városról kialakult képnek. A fentiek alapján úgy vélem, a fejlesztés a Davies (2011) által meghatározott kategóriák közül a sport által vezérelt megújulás (sport-led regeneration) csoportjába sorolható be.

36. táblázat A Nagyerdei Stadion beruházásával kapcsolatos lakossági vélemények (%)

a Nagyerdő fejlesztésének egyik legfontosabb eleme	34,9	jól sikerült beruházás, amely a város egyik szimbólumává vált	42,2
a Nagyerdő fejlesztésének fontos elemei között említendő, de nem a legfontosabb	49,4	jól sikerült beruházás, de csak egyik eleme a városról kialakult képnek	42,2
a Nagyerdő fejlesztésének átlagos eleme	12,0	közepes minőségű beruházás	6,0
nem játszott szerepet a Nagyerdő fejlesztésében	4,8	alapvetően elhibázott beruházás	9,6

Forrás: saját felmérés

A sporttal kapcsolatos önkormányzati álláspont módosulását jól tükrözi az a tény is, hogy a várost népszerűsítő kommunikációs anyagokban (pl. kiadványok) igen jelentős helyet foglaltak el a városnak a sportban meglévő adottságai és az elért sikerek (9. fénykép).

A versenysporthoz kapcsolódó tevékenységek mellett a helyi önkormányzat az elmúlt években igen jelentős figyelmet fordított a sport egyéb városi dimenzióinak a fejlesztésére is. Ennek szellemében a köznevelési intézmények, iskolai sportkörök, diáksport-egyesületek részvételével – a Városi Diáksport Bizottság koordinálásával – lebonyolítja a városi alapfokú diáksport versenyeket, a civil szervezetekkel közösen szervezi a szabadidősport rendezvényeit, valamint a civil szervezetekkel együttműködve közreműködik a fogyatékos sportolókat érintő sportesemények lebonyolításában.

A fenti rendezvények sikeres megszervezése érdekében a helyi önkormányzat biztosítja a saját maga, valamint a tulajdonában lévő gazdasági társaságok által kezelt sportlétesítmények használatát és a szükséges humán infrastruktúrát. Az adottságok fejlesztése érdekében emellett a társasági adó támogatását felhasználva a városban az elmúlt években 9 műfüves kispálya is épült, amelyek 257 millió Ft-os beruházási költségéből 77 millió Ft-ot az önkormányzat biztosított.

9. fénykép A 2005-ös Jégkorong Világbajnokság képe Debrecen gazdasági élet szereplőit megcélzó kiadványában

Forrás: Debrecen: Az Ön választása – a mi sikerünk, p. 15.

4.3. A települési szférák és a sportesemények közötti kapcsolat

A sporteseményeknek – figyelembe véve a település életére történő hatásukat – alapvetően két típusa különíthető el, a zárt és a nyitott sportesemények (Hall, 1992). Az előző kategóriába elsősorban azon hazai és nemzetközi, egyéni és csapatsportágakban megvalósuló edzőtáborok sorolhatók, amelyek létéről a település lakosságának (és ez igaz a sportot szerető csoportokra is) szinte egyáltalán nincs tudomása, és a település mindennapi életében alig jelennek meg. Ezzel szemben a nyitott sportesemények esetében éppen fordított a helyzet: létükről a legtöbb esetben még a sporttól távol állók is értesülnek, és gyakran a település egész életét befolyásolják (pl. útlezárás egy utcai futóverseny érdekében).

Az utóbbi esetben a kutatók további csoportosítást hajtottak végre, és az angliai példákra támaszkodva négy típust különítettek el (napjainkban ez a legelfogadottabb csoportosítás) (Gratton et al., 2000):

- „A” típus: többévente megrendezésre kerülő, nemzetközi események (pl. Olimpiai játékok, labdarúgó Európa és Világbajnokság), amelyek jelentős gazdasági aktivitást és médiafigyelmet váltanak ki (ezeket a szakirodalom napjainkban már egyre inkább a mega-eseményeknek nevezi – pl. Roche, 2000);
- „B” típus: nagy események (pl. FA Kupadöntő, Wimbledon teniszbajnokság), melyek egy több részből álló versenysorozat egyik elemét alkotják, és jelentős gazdasági aktivitást és médiafigyelmet váltanak ki;
- „C” típus: többévente megrendezésre kerülő nagy események (pl. különböző sportágak ifjúsági/junior Európa és Világbajnokságai), amelyek csak korlátozott gazdasági aktivitást eredményeznek;
- „D” típus: nagy események (pl. a sportágak döntő részének nemzeti bajnokságai), amelyek egy-egy nagyobb rendezvénysorozat állomásait jelentik, és korlátozott gazdasági aktivitást eredményeznek.

4.3.1. A sportesemények és az infrastruktúra

A sportesemények és az infrastrukturális szféra között kölcsönös kapcsolat legfontosabb elemét az jelenti, hogy napjainkban egyre több sportág esetében a legfontosabb sportesemények megrendezéséhez megfelelő infrastrukturális feltételek szükségesek. Az UEFA az európai stadionok vizsgálata során például 4 kategóriát alakított ki (17. melléklet), és a magasabb szint eléréséhez egyre szigorúbb feltételeknek kell megfelelni. A létesítmények besorolásának fontosságát az adja, hogy mind az Bajnokok Ligája, mind az Európa Liga, mind pedig az Európa Bajnokság mérkőzéseit csak meghatározott kategóriákba tartozó stadionokban lehet lejátszani. A Bajnokok Ligája 2015/16-os előírása szerint (UEFA, 2015) az alábbi előírások léteznek:

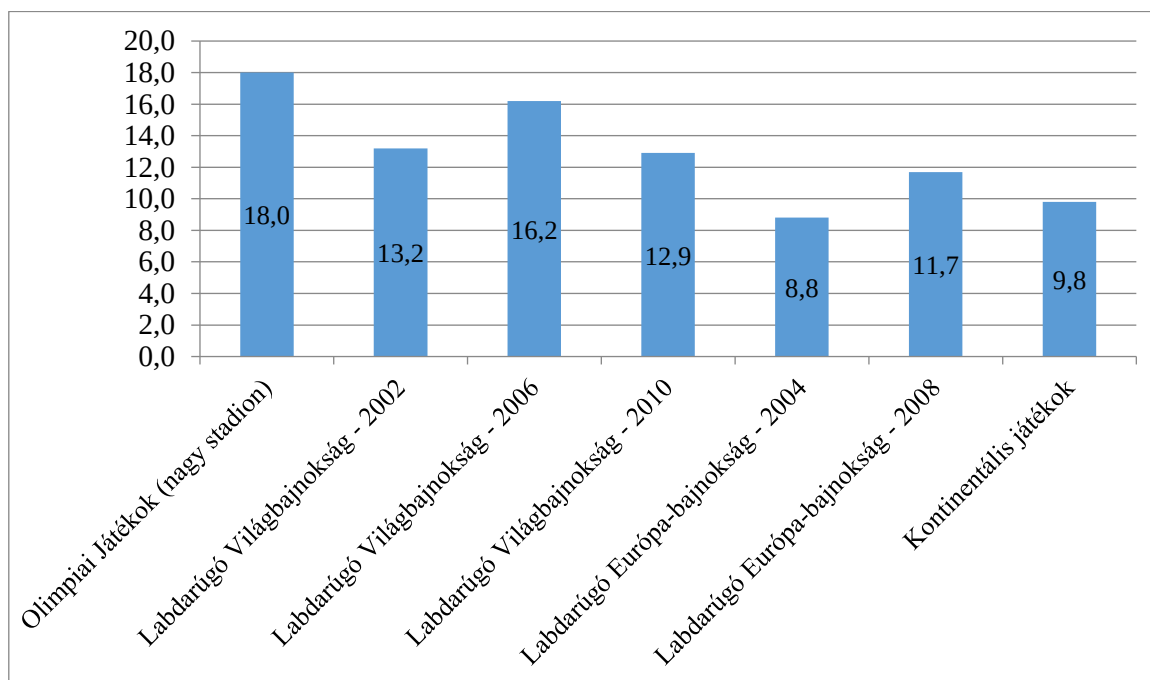
- első és második selejtező kör – 2. kategóriás stadion;
- harmadik selejtező kör – 3. kategóriás stadion;
- play-offtól az elődöntőig – 4. kategóriás stadion.

A labdarúgó világesemények esetében a minőségi feltételek mellett igen jelentős kapacitásbeli előírások is megfogalmazódnak. A 2016-os Európa Bajnokság 24-es döntőjének megszervezéséhez a kandidáló országoknak többek között az alábbi stadion-méreteket kellett biztosítani:

- 2 stadion, amelyek kapacitása minimum 50.000 fő (előnyös, ha az egyik közülük legalább 60.000 fős);
- 3 stadion, amelyek kapacitása minimum 40.000 fő;
- 4 stadion, amelyek kapacitása minimum 30.000 fő.

A sportesemények közül a legnagyobb figyelmet kiváltó nyári olimpiák esetében is igen szigorú infrastrukturális feltételek léteznek a sportlétesítmények vonatkozásában (18. melléklet). Ennek következtében a játékok sikeres megszervezése jelentős beruházásokat tesz szükségessé, amelyek a múltban rendkívüli mértékben megterhelték a rendező városok (és az őket természetesen támogató központi kormányok) költségvetését. Ebben ugyanakkor az is igen jelentős szerepet játszott, hogy a szervezők a sportlétesítményeket gyakran a település megújulása szimbólumának tekintették, és arra törekedtek, hogy meglepetésszerű, ugyanakkor igen költséges építészeti alkotásokkal kápráztassák el a rendezvényre látogatókat (például a 2012-es olimpiára épült Pekingi Nemzeti Vízi Központ kb. 200 millió dollárba került).

A rendező városokra nehezedő jelentős terhek hatására a település és sport témakörével foglalkozó kutatók körében az új évezred elejétől egyre nagyobb figyelmet kapott a már elkészült létesítmények utóhasznosításának a témaköre (pl. Kissoudi, 2008; Toohey, 2008). A témában készült legátfogóbb felmérés során az összehasonlítás érdekében alkották meg az ún. World Stadium Index-t, amely egy adott létesítmény egy évi (a vizsgálat 2010-ben készült) nézőszámát viszonyította a kapacitáshoz (Alm, 2012). Az eredmények szerint (a vizsgálatban csak az új vagy jelentős átépítésen átesett létesítményeket vették figyelembe) a nagyobb világeseményekkel kapcsolatos létesítmények esetében általában jobb kapacitás-kihasználtságot lehet elérni, mint a kontinens-bajnokságok esetében (42. ábra). A jelenség hátterében alapvetően az a tény áll, hogy a kisebb rendezvények stadion-igényei alig maradnak el a nagyobb méretű rendezvényekétől, ugyanakkor a befogadó országok lakosság száma, és így a helyszínt biztosító városok lakosság száma is lényegesen kisebb, és ennek következtében igen nehéz biztosítani a megfelelő kihasználtságot.

42. ábra A World Stadium Index a különböző nagyobb sportesemények esetében (Kontinentális játékok: Ázsia játékok, Pán-Amerikai Játékok, Nemzetközösségi Játékok)
Forrás: Alm, 2012, p 93.

A kisebb országokban megrendezésre kerülő labdarúgó-események mellett szintén igen problémásnak tekinthető az olimpiai játékokra épült létesítmények utóhasznosítása is (az előbbi elemzésben csak az olimpiai stadionok helyzete került bemutatásra). A közvélemény a legkritikusabb véleményt a 2004-es Athéni Olimpia beruházásaival kapcsolatban fogalmazott

meg (a nemzetközi sajtóban hosszú ideig lehetett elhagyatott és leromlott állapotban lévő létesítményeket látni – 10. fénykép), a témában született kutatások ugyanakkor azt mutatták ki, hogy a 2000-es évtized végére sikerült jelentős részük utóhasznosítását megoldani (pl. Boukas et al., 2013; Kissoudi, 2008).

10. fénykép Az Athéni Olimpia elhagyatott strandröplabda-pályája 2014-ben
<http://www.businessinsider.com/abandoned-athens-olympics-venues-2014-8>

A felmerülő problémák kezelése érdekében két irányból is történnek lépések. Egyrészt a szervező országok egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek az ideiglenes jellegű létesítmények felépítésére, amely vagy az esemény utáni teljes lebontását, vagy pedig kapacitásának bizonyos mértékű csökkentését jelenti (19. melléklet). Emellett az utóbbi időszakban egyre nagyobb hangsúlyt kapott a rendezvényre épült sportlétesítmények egyéb célra (pl. turista-látványosság, kereskedelmi célok, oktatási intézmények általi hasznosítás) történő felhasználása (ennek legszemléletesebb példája a Pekingi Olimpiára épült Nemzetközi Vízi Központ, amely jelenleg vízi vidámparkként üzemel), vagy az eredetileg kereskedelmi célra készült épületek (pl. kiállítási csarnok) olimpia idején megfigyelhető sportcélú hasznosítása (a 2024-es Budapesti Olimpiai pályázatban például felmerült, hogy a Millenniumi Városcsarnokba tervezett új konferenciaközpont alkalmas lehet a vívás vagy a súlyemelés versenyszámaira) (37. táblázat).

37. táblázat A 2008-as Pekingi Olimpia létesítményei utóhasznosításának megoszlása (db)

hasznosítás célja		újonnan épült létesítmények	meglévő létesítmények
turista célpont		3	0
tömegsport	kikapcsolódás	9	5
	amatőr edzés	6	3
	mérkőzések	5	1
versenysport	edzés	2	3
	nemzetközi és hazai versenyek	11	3
kereskedelmi célú hasznosítás (pl. kiállítási központ)		8	7
a lakosok találkozóhelye		7	6
oktatás		5	1

Forrás: Yu, 2012, p. 219 alapján saját szerkesztés

Másrészt a nemzetközi sportszövetségek is különböző reformjavaslatokat léptettek életbe. Az UEFA döntése szerint a 2020-as Európa Bajnokságot már nem egy ország szervezi meg, hanem a mérkőzések 13 európai nagyvárosban kerülnek megrendezésre (Budapesten például három csoportmérkőzésre és egy nyolcaddöntőre kerül sor). Emellett a Nemzetközi Olimpia Bizottság 2014-ben elfogadta az Agenda 2020 programot (IOC, 2014), amely célul tűzte ki a rendezési költségek csökkentését és a gazdaságos megoldások előnyben részesítését. Ennek szellemében a programcsomag értelmében többek között:

- korlátozzák az olimpiákon résztvevők létszámát: nyári olimpiák esetében maximum 310 versenyszám, 10.500 versenyző és 5.000 akkreditált kísérő és 310 versenyszám;
- lehetővé teszik, hogy bizonyos versenyszámokat a vendéglátó városon kívül, az ország egyéb településein rendezzenek meg (a 2024-es magyar olimpiai pályázatban is több vidéki potenciális helyszín van megemlítve - 43. ábra);
- támogatják a meglévő létesítmények maximális használatát és az ideiglenes illetve visszabontható létesítmények építését.

43. ábra A 2024-es Budapesti Olimpiára alkalmas meglévő vagy tervezett vidéki helyszínek
Forrás: PWC (2015), p. 46.

4.3.2. A társadalmi szféra és a sportesemények

A társadalmi szféra és a sportesemények vizsgálata során az egyik fontos terület a sporteseményeken való részvétel, amelynek keretében az eddig megszületett tanulmányok elsősorban három területre koncentráltak. Egyrészt kísérletet tettek arra, hogy különböző társadalmi-gazdasági mutatók mentén feltárják a sportesemények látogatóinak legfontosabb jellemvonásait. Az eredmények szerint az általános helyzetet tekintve a látogatók körében a férfiak és a középkorúak magasabb aránya mutatható ki, és ugyanez figyelhető meg a jövedelmi és iskolázottsági szintjüket tekintve is is (pl. Földesiné Szabó, 2004; Hall – O'Mahony, 2006; Hofacre – Burman, 1992; Robinson et al., 2005; Wilson, 2002). A kutatók (pl. Wilson, 2002) ugyanakkor arra is rámutattak, hogy az egyes sportágak között bizonyos különbségek is kimutathatóak: az alacsonyabb státuszú sportágak (pl. motorsport) esetében az alacsonyabb jövedelmű és végzettségű rétegek felülreprezentáltsága figyelhető meg.

A második fontos vizsgálati területet a sportesemény-látogatást meghatározó külső tényezők elemzése jelentette (Hall et al., 2010; Villar – Guerrero, 2009), és ennek keretében a tanulmányok rámutattak többek között a belépőjegyek árainak, a létesítmények minőségének

és korának (pl. Feddersen et al., 2006), az adott mérkőzés várható izgalmanak (régi rivális, nagy múltú ellenfél érkezése – pl. Kuypers, 1996), valamint a televíziós közvetítéseknek (pl. Baimbridge, 1995) a hatásaira.

Harmadrészt – szoros összefüggésben az előző bekezdésben leírtakkal – az elemzések igyekeztek feltárni, melyek a sporteseményen történő részvétel legfontosabb motivációi, és ezek alapján a látogatóknak milyen csoportjai különíthetők el. A kutatások igen jelentős számú motivációt tártak fel, amelyek magukban foglalták az élet nehézségeitől történő menekülést, a gazdasági tényezőket, az élményszerzést, a csapattal és a játékosokkal történő azonosulást, a társadalom hasonló gondolkodású tagjaival illetve a családdal való együttlét lehetőségét, a kikapcsolódást és az esztétikai élményszerzést. Emellett ugyanakkor rámutattak arra is, hogy az egyes sportágak között igen jelentős különbségek állapíthatók meg (az esztétikai motivációk például az egyéni sportágakban játszottak fontos szerepet, míg az önbecsülés, a kikapcsolódás és a családi kapcsolat a csapatsportágak esetében kapott magasabb értéket) (pl. Higham – Hinch, 2009; Mahony et al., 2002; Wann et al., 2008).

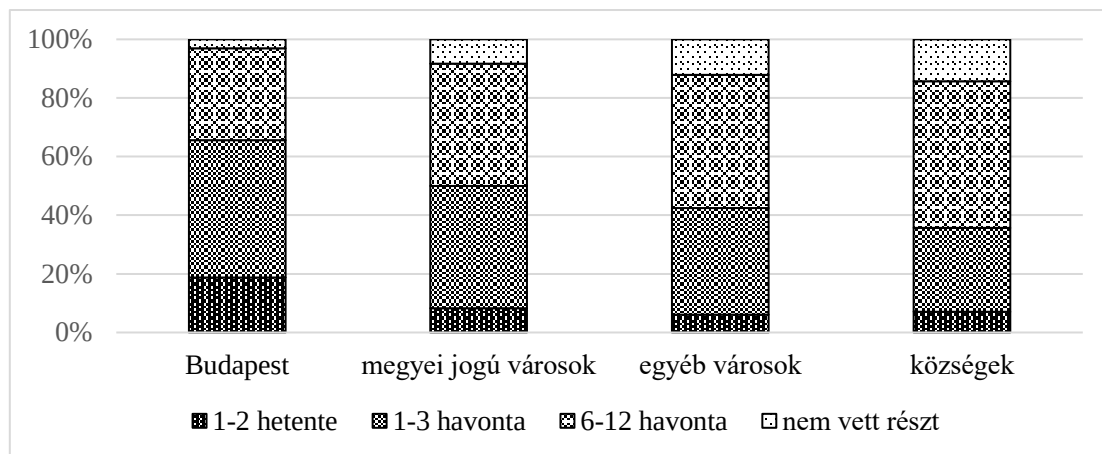
A kutatások egyik igen jelentős hiányosságának tekinthető ugyanakkor, hogy alig foglalkoztak a sportesemények látogatottságának területi vonzataival, amelyek segítségével feltárhatóak lettek volna az egyes települések jellegzetességei. Az Eurobarometer felmérések keretében az új évezred elején végzett vizsgálat eredményei szerint az egyes településtípusok között az eltérések nem számottevőek (38. táblázat). A falvak/rurális térségek lakói ugyanakkor kismértékben magasabb aktivitással rendelkeznek, és ugyanezt az eredményt mutatták a Központi Statisztikai Hivatal által elvégzett időmérleg vizsgálat értékei is (20. melléklet).

38. táblázat A sportrendezvény-látogatás gyakorisága az utóbbi 12 hónapban az Európai Unióban a lakóhely típusa alapján (%)

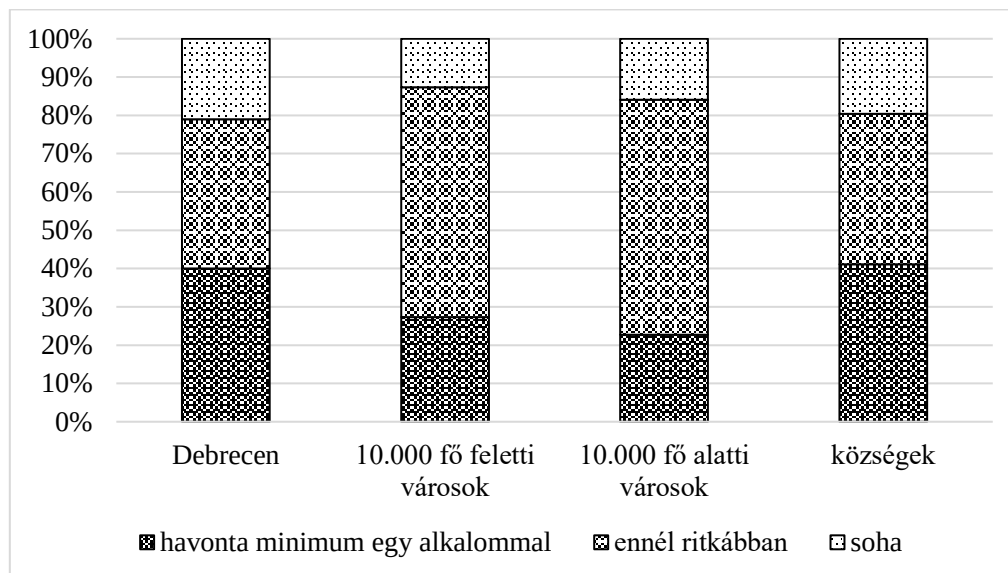
	nagyváros	kis- és középváros	falú/rurális térség	Európai Unió
több mint 12 alkalom	6,1	6,6	7,7	6,8
7-12 alkalom	3,5	3,8	4,3	3,9
4-6 alkalom	7,7	8,5	8,1	8,1
1-3 alkalom	18,2	20,2	17,8	18,8
soha	64,5	60,9	62,0	62,3
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: European Commission, 2012

A témában végzett saját vizsgálataim (Kozma, 2015) ugyanakkor ellenkező eredményeket mutatnak: a vizsgált időszakban mind Magyarországon (44. ábra), mind pedig Hajdú-Bihar megyében (45. ábra) a nagyobb települések lakói látogattak nagyobb gyakorisággal sporteseményeket, míg a kisebb településekre az alacsonyabb aktivitás volt a jellemző.

44. ábra A sportrendezvényeken történő részvétel gyakorisága (2008 óta) a válaszadó lakóhelyének függvényében Magyarországon (%)
Forrás: saját felmérés

45. ábra A sportrendezvényeken történő részvétel gyakorisága a felmérés előtti egy évben a válaszadó lakóhelyének függvényében Hajdú-Bihar megyében (%)
Forrás: Kozma, 2015

A különböző településtípusban élők esetében Hajdú-Bihar megyében ugyanakkor jelentős eltérés mutatkozik a meglátogatott sportesemények jellegét tekintve (21. melléklet). A megyeszékhely és elsősorban a községek esetében a labdarúgás játssza a legfontosabb szerepet, amely eltérő okokkal magyarázható. Az előbbi esetben a DVSC-TEVA OTP Bank Ligában szereplő csapata lehet a fő vonzerő, míg a községek jelentős része más sportágbeli rendezvényt korlátozottabb mértékben tud kínálni, és a sportág helyi beágyazódottsága és népszerűsége miatt valószínűleg a településen kívüli sportrendezvényt keresők is a labdarúgást választják. Az egyéb csapatjátékoknál Debrecen és a 10 ezer fő feletti városok mutatnak magasabb értékeket, amelyek az érintett települések széles kínálatával magyarázható (pl. Balmazújváros, Debrecen – kézilabda, Berettyóújfalu – futsal, Hajdúböszörmény – futsal).

A települések gazdasági életére az igazán pozitív hatást azon sportesemény-látogatók gyakorolják, akik az ország/megye más településeiről érkeznek (a szakirodalom őket tekinti a sportturisták egyik csoportjának). Az adatok szerint az ilyen jellegű viselkedés Magyarország viszonylatában elsősorban a Budapesten és a községekben élőkre (22. melléklet), míg Hajdú-

Bihar megyei viszonylatban a megyeszékhelyre és szintén a községekre jellemző (23. melléklet). Az utóbbi településtípusnál a nagyobb aktivitás minden bizonnyal arra vezethető vissza, hogy a falvakban sokkal kevesebb sportrendezvényt szerveznek, és ennek következtében az érdeklődő lakosok a településhatár átlépésre kényszerülnek. Budapest esetében a magas érték elsősorban a Mogyoródon megrendezésre kerülő Forma 1 versenyre vezethető vissza (az előző két csoport tagjai ugyanakkor estére valószínűleg hazatérnek, vendégéjszakát nem töltenek a másik településen, és így alig járulnak hozzá a másik település gazdasági fejlődéséhez), míg Debrecennek a megye többi városánál nagyobb aktivitása a lakosságnak a helyi kínálatnál diverzifikáltabb igényeivel magyarázható.

A társadalmi szféra és a sportesemények közötti kapcsolat vizsgálata másik jelentős területének tekinthető a sportesemények társadalomra történő pozitív és negatív hatásainak a vizsgálata (azt ugyanakkor szükséges hangsúlyozni, hogy a későbbiekben említett hatások nem minden sporteseménynél figyelhetők meg, és egyes kutatók véleménye szerint a mega és a nem-mega eseményeket összehasonlítva a pozitív hatások az utóbbiak esetében sokkal nagyobbak – Taks, 2013). A pozitív elemek közé sorolható, hogy az adott rendezvény többféle módon is közös érdeklődési területet biztosíthat a társadalmilag távoli csoportok között, és így javítja a kommunikáció lehetőségét. Egyrészt a rendezvény lebonyolítását segítő nagyszámú önkéntes között is kialakulhatnak ilyen jellegű kapcsolatok (pl. Downward – Ralston, 2006; Misener – Mason, 2006), másrészt a hazai csapat/versenyzők biztatása is közelebb hozza egymáshoz a társadalom tagjait (Chalip, 2006; O'Brien, 2007).

A sportesemény és a társadalom sportolási hajlandósága közötti kapcsolat szempontjából a vizsgálatok több dologra is rámutattak. A sporteseményre elkészülő létesítmények tovább bővítik az adott települések kínálatát, és így növelhetik a sportolási hajlandóságot. A Debrecenben a 2007-es rövid pályás Úszó Európa-bajnokságra épült fedett uszoda például jelentősen fellendítette a város ilyen jellegű sportéletét (pl. vízilabda csapat is alakult), és ennek következtében már szükségessé vált a létesítmény bővítése is. A kutatások ugyanakkor nem hoztak egyértelmű eredményt abban a vonatkozásban, hogy maga a sporteseményen látogatóként történő részvétel az érintettek körében nagyobb sportolási hajlandóságot eredményez-e, az eredményekre támaszkodva megfogalmazódtak mind ezt a véleményt támogató (pl. Bowles et al., 2006; Crofts et al., 2012), mind pedig elutasító (pl. McCartney et al., 2010; Weed et al., 2009) állásfoglalások.

A sportesemények és a társadalom közötti pozitív kapcsolat harmadik elemének tekinthető, hogy az adott események (különösen abban az esetben, ha sikeresek voltak) nagymértékben hozzájárulnak az adott területen élők büszkeségének, öntudatának az erősödéséhez, az érintett térségről kialakult saját imázsnak a javulásához, amely az egész társadalom fejlődésének jelentős bázisát alkotja (pl. Cornelissen, – Maennig, 2010; Kavetsos – Szymanski, 2010; Ohmann et al., 2006; Smith, 2009). A kutatások a negyedik fontos előnyként azt mutatták ki, hogy a rendezvényen önkéntesként megszerzett tudás és tapasztalat egyéb területeken (pl. munkahely-keresés, személyes élet) is javíthatja a társadalom tagjainak a helyzetét (Maunsell, 2004).

A hátrányok között említendő, hogy a nagyobb rendezvények igen jelentős számú látogatót/nézőt vonzanak, és maga a tömeg mozgása, valamint viselkedésének negatív elemei (pl. szurkolói huliganizmus) a közelben élőkben félelmet válthatnak ki (Barker, 2004). Ennek következtében zavartalan lebonyolításuk nagyarányú, és az elmúlt évek terrortámadásai miatt tovább fokozódó rendőri biztosítást tesz szükségessé (Giulianotti – Klauser, 2011; Taylor – Toohey, 2011), ez ugyanakkor nagymértékben zavarhatja a helyi lakosság mindennapi életét és közérzetét (lásd például az olimpiákat, a labdarúgó Világ- és Európa-bajnokságokat kísérő intézkedések). Másrészt a rendezvényre történő felkészülés a legtöbb esetben a helyi

önkormányzattól is igen jelentős pénzügyi támogatást igényel, és ennek következtében gyakran nem jut elegendő anyagi erőforrás a társadalom szegényebb rétegeinek a támogatására (pl. Owen, 2002).

Emellett az is problémát jelenthet, hogy a rendezvény közelében a megvalósított beruházások következtében megnövekedhetnek az ingatlanárak (Sdyneyben például egy év alatt az olimpia hatására a lakások ára 7.500 ausztrál dollár/m²-ről közel 24.000 ausztrál dollár/m²-re emelkedett, de növekedés volt megfigyelhető a Londoni Olimpia esetében is – Kavetsos, 2011). Ez a tény bizonyos népesség-csoportok elköltözését váltja ki, és így a már kialakult helyi közösségek szétszakítását eredményezi (az 1986-os Vancouveri Expo hatására bekövetkező ingatlanár-emelkedés következtében például kb. 1.500-2.000 főnek kellett elköltöznie, akiknek több mint 40%-a már legalább 10 éve élt az adott helyen - Hall, 1992).

4.3.3. A sportesemények és a gazdasági szféra

A sportesemények és a települési szférák közötti kapcsolat vizsgálatának legnépszerűbb részét a rendezvények helyi gazdasági életre történő hatásának elemzése alkotja, amely véleményem szerint két ténnyel indokolható. Egyrészt a játékok rendezési jogáért vívott versenyben a szervezők egyik leggyakrabban hangoztatott érve a gazdasági előny, az események által előidézett pénzügyi haszon. Másrészt a hatások elemzéséhez ebben az esetben állnak a leginkább rendelkezésre olyan statisztikai adatok, amelyekre támaszkodva többé-kevésbé megbízható vizsgálatok végezhetőek el.

A kutatók ugyanakkor több fontos dologra hívták fel a figyelmet. Hangsúlyozták a különböző típusú sportesemények közötti különbségeket: teljesen más hatások figyelhetők meg a nyitott és a zárt, valamint az előbbi esetében a mega-események és a kisebb méretű rendezvények esetében (O'Brien, 2007). Emellett igen fontos tényezőnek tekinthető, milyen területi szinten jelentkeznek a gazdasági eredményességet meghatározó kiadások és bevételek: milyen mértékben osztozik a költségeken a központi és a helyi önkormányzat, illetve hova folyik be a rendezvényhez köthető bevétel. A harmadik fontos megállapításnak az tekinthető, hogy a vizsgálatok jelentős része a játékok előtt készült, több esetben is a szervezők megbízásából, valamint nem vett figyelembe számos negatív elemet (pl. közlekedési problémák, a turisták elmaradása a várható zsúfoltság miatt), és ennek következtében pozitív következtetéseik egy része kétségbe vonható (pl. Baade et al., 2008; Kasimati, 2003).

A gazdasági hatást vizsgáló kutatások első nagy csoportja a közvetlen hatásra helyezi a hangsúlyt, és azt elemzi, mekkora bevételek kapcsolódnak az érintett rendezvényekhez (ennek egy része adó formájában eljuthat a helyi önkormányzatokhoz), kiemelt figyelmet szentelve a településen kívülről érkezők költségére. A témában készült egyik legátfogóbb felmérés (Gratton et al., 2006) keretében tíz angliai rendezvényt elemeztek, különbséget téve a szervezők és a látogatók (ez utóbbin belül is a versenyzők és szurkolók) között. Megállapításaik közül kiemelendő, hogy igen szoros kapcsolat mutatható ki a rendezvény gazdasági haszna és a szurkolók száma között, valamint a rendezvény sportéletben betöltött magasabb státusza nem garantálja a nagyobb gazdasági hasznot. A kiadások vonatkozásában ugyanakkor a kutatók arra a jelenségre hívták fel a figyelmet (és ez elsősorban az Amerikai Egyesült Államokra jellemző), hogy ezek egy része a klubtulajdonosokhoz, illetve a játékosokhoz kerül, akik nem biztos, hogy jövedelmüket a településen belül költik el, és így nem a helyi gazdaságot fejlesztik (a nemzetközi szakirodalom ezt nevezi a leakages – elszivárgás – jelenségének) (pl. Lertwachara – Cochram, 2006).

A rendezvények és a gazdaság közötti kapcsolat második fontos elemét alkotja a turizmusra gyakorolt hatás vizsgálata, amely alapvetően két részre osztható. Egyrészt a kutatók

elemezték a rendezvény alatt a településre érkező látogatók számának az alakulását, másrészt – a hosszú távú következmények megállapítása céljából – kutatták az idegenforgalom hosszú távú trendjeit. Az előbbi vonatkozásában a legfontosabb megállapításnak az tekinthető, hogy a sporteseményeket jelentős számú turista látogatja meg, akik egyrészt a versenyzőkből és sportvezetőkből, másrészt pedig a szurkolók közül kerülnek ki. A kutatások ugyanakkor arra mutattak rá, hogy az utóbbi esetben csak korlátozott mértékben jelentkezik növekedés: a Hawaii-ban megrendezett Honolulu Marathon és NFL Pro-Bowl alig növelte a turisták számát (Baumann et al., 2009), míg a 2002-es labdarúgó Világbajnokság időszakában Dél-Koreában az előző évhez képest a turisták összlétszámában visszaesést figyeltek meg (Lee – Taylor, 2005).

A tény háttérében két, egymással bizonyos mértékben összefüggő ok áll: egyrészt az eseményt rendező települések a legtöbb esetben egyébként is jelentős idegenforgalmi központok, így csak korlátozott mértékben szorulnak rá a sportturizmusból eredő nagyobb forgalomra, másrészt a várható zsúfoltság, a rendezvényhez kapcsolódó potenciális problémák (pl. szurkolók viselkedése) és a magasabb árak nagyszámú potenciális turistát tartanak távol a helyszíntől (a nemzetközi szakirodalom ezt nevezi a crowding out jelenségének). A 2008-as labdarúgó Európa Bajnokság időszakában például Svájcban a vendégéjszakák száma nem haladta meg az előző és az azt követő év értékét (24. melléklet), amelynek háttérében az áll, hogy több olyan kongresszust is elhalasztottak vagy töröltek, amelyeket egyébként júniusban szoktak tartani (Lamla et al., 2012). Az említett magyarázatokat erősítették meg az idegenforgalmi szezonban és azon kívül lezajló események idegenforgalmi vonzatait összehasonlító vizsgálatok, amelynek eredményei szerint a turista-szezonon kívüli időpontban zajló sportrendezvények esetében sokkal nagyobb volt az adott évben a területre érkezők száma, mint a turista-szezonban megrendezett eseményeknél (Fourie – Santana-Gallego, 2011).

A sportesemények több szempontból is hozzájárulhatnak a turizmus hosszú távú fejlődéséhez. A résztvevő sportolók és a szurkolók a későbbiekben visszatérhetnek a helyszínre (pl. a játékok alatt nem volt idejük a helyi látványosságok megtekintésére), valamint a rendezvényt kísérő média-kitettség is felhívja a figyelmet a településre/területre, mint potenciális desztinációra, valamint elősegítheti róla egy pozitív kép kialakulását. Az utóbbi időszakban megfigyelhető tendencia, hogy a rendezvények gazdasági hasznát megkérdőjelező kutatások eredményeként jelentős mértékben megnőtt mind a szervezők, mind pedig a kutatók érdeklődése ezen terület iránt. Az Athéni Olimpiai játékokkal kapcsolatban Ausztráliában elvégzett vizsgálat során például a megkérdezettek 38,7%-a válaszolta azt, hogy pozitív irányba változott meg véleménye Görögországról, mint turista-desztinációról (Hede, 2005), és az 1992-es dél-koreai labdarúgó Világbajnokság után a japán, a kínai és az amerikai turisták körében elvégzett vizsgálatok is hasonló eredményeket mutattak (Kim – Morrision, 2005).

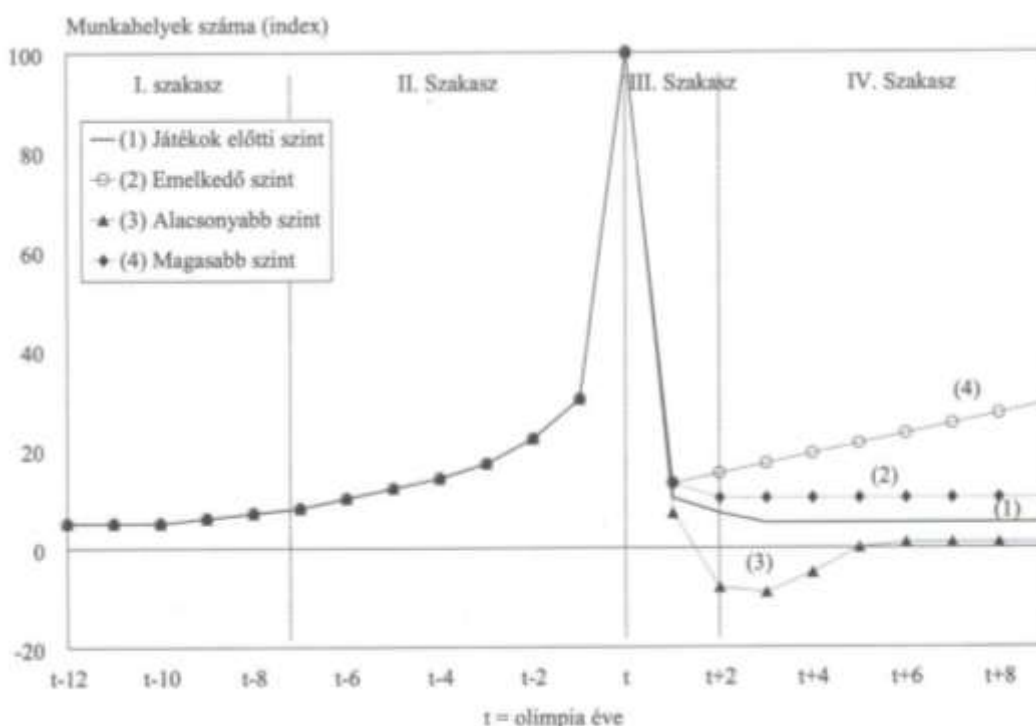
A kutatások azonban nem egyértelműek azzal kapcsolatban, hogy az imázs pozitív irányú változása kiváltja-e a területre történő újbóli látogatást: a 2002-es dél-koreai (Lee et al., 2005) és a 2010-es dél-afrikai labdarúgó (Nyikana et al., 2014) Világbajnokságokon, valamint több kisebb németországi rendezvényen (Hallmann – Breuer, 2010) végzett kérdőíves felmérések eredményei szerint a kedvező benyomások és az elégedettség növeli a területre történő visszatérés lehetőségét, míg más felmérések (pl. Kaplanidou – Vogt, 2007; Osti et al., 2012) szerint nem mutatható ki szoros kapcsolat a két tényező között (az utóbbi vizsgálat eredményei szerint az eseménnyel való elégedettség, azaz egy pozitív kép kialakulása inkább a hasonló jellegű rendezvények újbóli meglátogatását támogatja, és nem a helyszínre történő visszatérést).

A turizmus hosszú távú fejlődését az is elősegítheti, hogy a rendezvényre elkészült/modernizált infrastruktúra (és itt a sportlétesítmények mellett utalni lehet a szálláshely-kínálat bővülésére és a jobb elérhetőségre is) – mint a korábbiakban utalás történt

rá – újabb rendezvények településre csábítását segítheti elő, és ezáltal hozzájárulhat az idegenforgalom további növekedéséhez. A kutatások eredményei szerint (pl. Fourie – Santana-Gallego, 2011; Song, 2010) ugyanakkor ez a hatás nem tekinthető hosszú távúnak, és a legtöbb esetben a rendezvények után 4-5 évvel már minimálisra csökken.

Az elemzésre kerülő rendezvények között kiemelkedő, de sok kutató szerint egyedi szerepet tölt be a 1992-es Barcelonai Olimpia, amelyhez kapcsolódó idegenforgalmi hatások a legkedvezőbbek közé tartoznak: az olimpia előtt időszakhoz képest szinte minden mutatóban (pl. szállodai szobák száma, turista vendégéjszakák száma, átlagos tartózkodási idő) előrelépés következett be, amely szoros kapcsolatban áll az előző bekezdésben leírtakkal is (25. melléklet).

A gazdasági jellegű elemzések harmadik fontos területét a munkahely-teremtés jelenti, amely – a helyhatóságok finanszírozási rendszerétől függően – a személyi jövedelemadóból eredő bevételek növekedését, illetve a szociális kiadások csökkenését eredményezi (mind a kettő jelentkezhetsz országos és helyi szinten is). A mega-események esetében a munkaerőpiaci folyamatokat vizsgálva a kutatók négy szakaszt különítenek el (46. ábra), és úgy vélik, hogy a legnagyobb hatás a felkészülés (a sportinfrastruktúra és az egyéb infrastruktúra kialakítása) és a rendezés időszakában mutatható ki (1986. októbere és 1992. júliusa között például Barcelonában 18,4%-ról 9,6%-ra csökkent a munkanélküliség mértéke – Brunet, 2005).

46. ábra Az olimpiai játékok munkahelyteremtő hatása

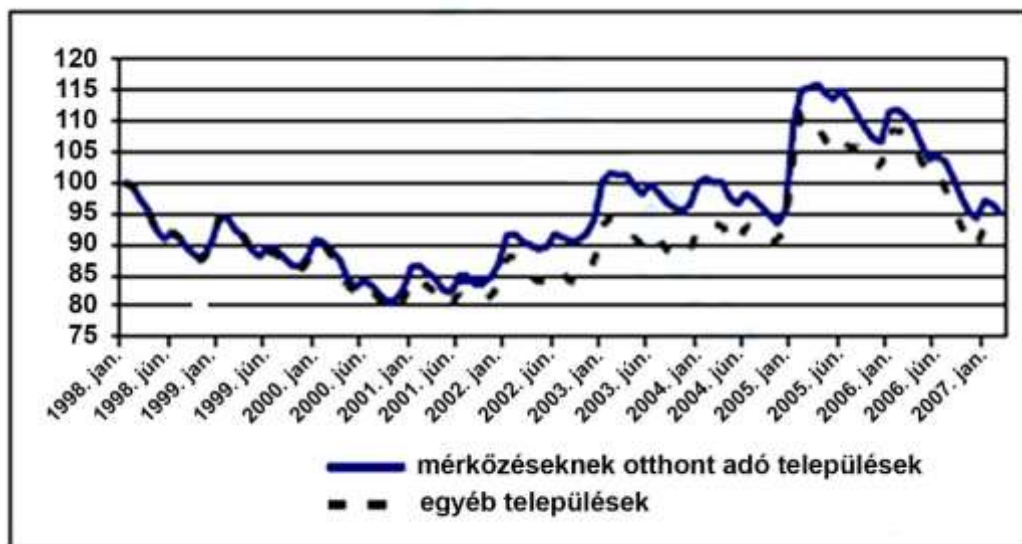
Forrás: Preuss, 2006, p. 281.

A kutatók ugyanakkor azt tartják igazán fontosnak, hogyan alakul a foglalkoztatottság a rendezvény utáni időszakban, azaz lehetőség kínálkozik-e a tartós munkahelyek létrehozására (a 46. ábrán erre utal az olimpia utáni négy különböző alternatíva). A vizsgálatok eredményei ebből a szempontból nem egyértelműek, és inkább a negatívumok irányába mutatnak. Az 1996-os Atlantai Olimpia hatásait elemezve egyes kutatók (pl. Hotchkiss et al., 2003) igen jelentős pozitív hatást állapítottak meg: egyrészt a rendezvényhez közeli megyékben a játékok alatt és után a foglalkoztatottság magasabb volt, mint a rendezvény előtt (a teljes 1985 és 2000 közötti emelkedés elérte a 17%-ot), és a növekedés az érintett megyékben nagyobb volt, mint a

távolabbi térségben. Az adatok felülvizsgálata (pl. részletesebb időbeli és területi bontás elkészítése) ugyanakkor már ezen esemény esetében sokkal kisebb pozitívumot mutatott ki, és ennek területi hatása is szűkebb volt (Feddersen – Maenning, 2013).

Az 1996-os németországi labdarúgó Világbajnokság vizsgálata hasonló eredményeket hozott: a helyszínen szolgáló 12 város munkanélküliségi adatait a 63 egyéb német város értékeivel összehasonlítva nem lehet pozitív irányú eltérést megállapítani (47. ábra) (Hagn – Maenning, 2009). Az a tény, hogy ebben az esetben még a rendezvény előtt sem tapasztalható jobb érték a kutatók véleménye szerint azzal magyarázható, hogy a stadionok jelentős része már a sikeres kandidálás időpontjában a rendelkezésre állt, így azoknál már csak felújításra volt szükség, valamint a városok egyéb – a mérkőzésekhez kapcsolódó – adottságai (pl. szálláshelyek) szintén igen magas fejlettségi szintet értek el.

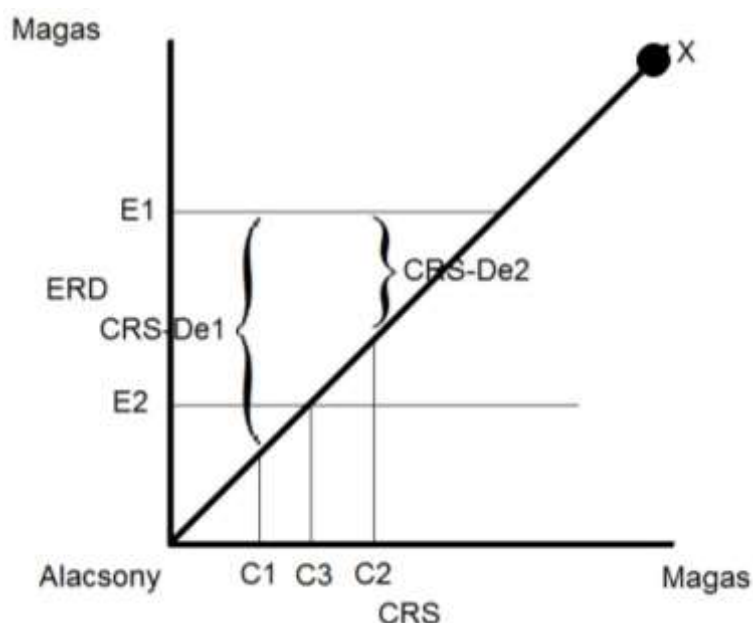
A munkaerőpiaci változásokkal kapcsolatos vizsgálatok közös következtetésének tekinthető ugyanakkor az a megállapítás, hogy a létrejövő munkahelyek jelentős része (pl. építőipar, kereskedelem, szálláshely-szolgáltatás) alacsony képzettséget igényel, és alacsonyabb jövedelemmel jár együtt, amelyet a gazdasági hatás megítélésénél figyelembe kell venni.

47. ábra A munkanélküliség alakulása az 1996-os labdarúgó Világbajnokság németországi helyszínein, illetve egyéb németországi településeken (1998. január = 100%)

Forrás: Hagn – Maenning, 2009

A mega-események gazdasági hasznával kapcsolatos viták mellett/miatt az elmúlt időszakban egyre nagyobb figyelmet kaptak a kisebb méretű események. A kutatások egyrészt kísérletet tettek a két típus közötti különbségek elméleti bemutatására (Agha – Taks, 2015): megalkották az „event resource demand – ERD” (mindazon erőforrások, amelyek szükségesek egy adott esemény megrendezéséhez) és a „city resource supply – CRS” (mindazon erőforrások, amelyeket egy város biztosítani tud az esemény megszervezéséhez) fogalmakat. Megállapításaik szerint (48. ábra) egyetlen település sem képes a legnagyobb rendezvények azonnali vendégül látásához, így bizonyos beruházások mindig szükségesek (ezért az X pont csak elméleti jellegű), amelyek nagysága a település adottságaitól függ (pl. az E1 esemény esetében a C1 településen esetében CRS-De1, míg a C2 település esetében CRS-De2). Emellett az alacsony ERD igényű rendezvények (pl. E2) sokkal több településen megrendezhetők, a méretükhöz képest legnagyobb hasznat ugyanakkor a C3 településen hozzák.

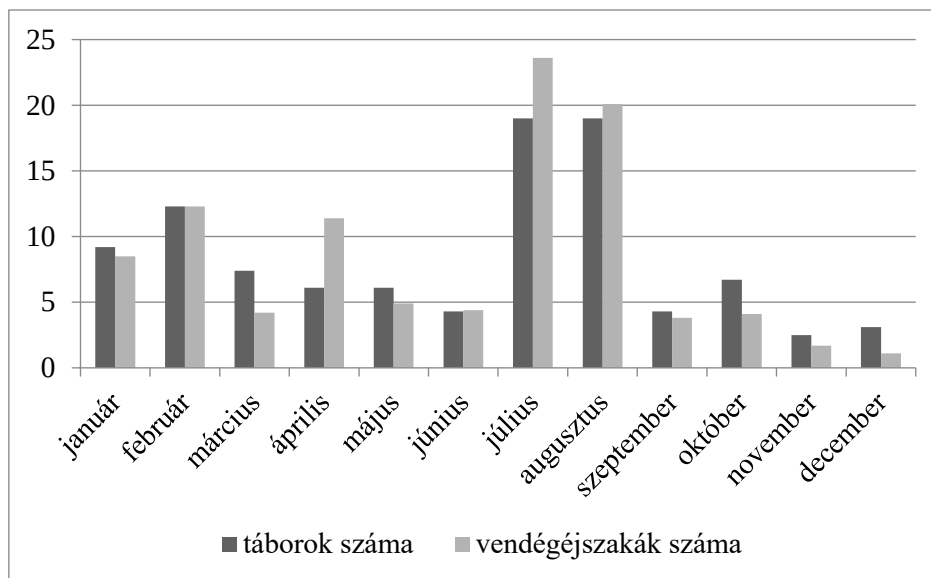
48. ábra A nagyobb és kisebb sportrendezvények elméleti jellegzetességei
Forrás: Agha – Taks, 2015, p. 211-212 alapján

Az elemzések másik csoportja konkrét rendezvényeket vizsgált, és megállapításaik szerint a kisebb események esetében sokkal gyakrabban lehet gazdasági hasznot megállapítani, mint a nagyobbak megszervezése során (Agha, 2013; Matheson, 2006). Ennek háttérében az áll, hogy véleményük szerint a kisebb eseményéknél több olyan negatív hatás (pl. crowding out, leakages) nem figyelhető meg, amelyek a nagyobbaknál a legtöbb esetben igen hangsúlyosan jelentkeznek.

4.3.4. A sportesemények és hatásaik: debreceni esettanulmány

A sportesemények vizsgálata keretében a zárt rendezvények csoportjába tartozó edzőtáborok debreceni jellegzetességeit elemeztem (Kozma et al., 2014c). Mint a 4.2. alfejezetben bemutatásra került, az új évezredben a debreceni önkormányzat a város egyik kitörési pontjának a sportot tekintette, és ennek keretében a sportrendezvények mellett fontos szerepet szánt a településen megrendezésre kerülő hazai és nemzetközi edzőtáboroknak is. A sikeres lebonyolításhoz szükséges humán háttérrel a 2000-ben megalapított Debreceni Sportcentrum Közhasznú Nonprofit Kft, míg a fizikai infrastruktúrát a város északkeleti részén a 2000-es évtizedben létrejött sport-negyed (25. ábra) egymás közelében elhelyezkedő létesítményei biztosítják.

Az edzőtáborok éven belüli megoszlását tekintve a nyári hónapok kiemelkedő szerepe figyelhető meg: az edzőtáborok közel 40%-a (a vendégéjszakákat tekintve ennél is magasabb az arány) július és augusztus hónapokra esik, amely elsősorban azzal indokolható, hogy ezek a hónapok jelentik az őszi-tavaszi rendszerben megrendezett sportágak egyik legfontosabb felkészülési periódusát (49. ábra). A harmadik helyet a február foglalja el, amely a tavaszi időnyre történő felkészüléssel indokolható.

49. ábra A Debrecenben 2005 és 2013 között megrendezésre került edzőtáborok havonkénti megoszlása (%)

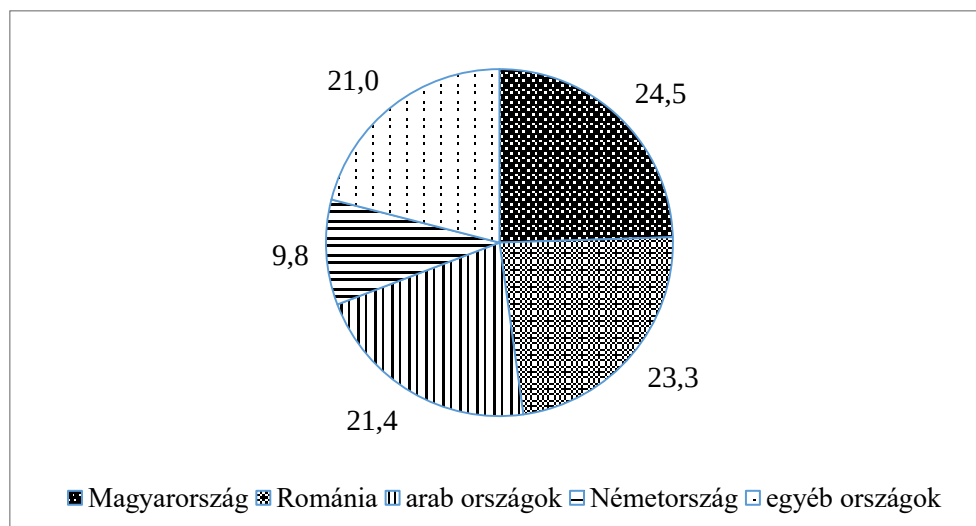
Forrás: Kozma et al., 2014c

Az edzőtáborok sportágankénti megoszlását elemezve a csapatjátékok fölénye mutatható ki (26. melléklet): az összes edzőtábor több mint 60%-a ezekhez a sportágakhoz (elsősorban labdarúgás és kézilabda) kötődik. A jelenség háttérében elsősorban a városrész kedvező sportlétesítmény-helyzete áll: az edzőtáborozóknak szállást biztosító Sport Hotel közvetlen közelében helyezkedik el egy sportcsarnok és egy műfüves labdarúgópálya, amely kiváló lehetőséget biztosít az érintett sportágak számára. A sportágak között második helyet elfoglaló úszás kiemelkedő helyzete a közelben található fedett sportuszodával magyarázható.

Az egyes sportágakban megrendezett edzőtáborok havonként eloszlást tekintve (26. melléklet) a július-augusztusi hónapok kiemelkedő szerepe egyértelműen a csapatsportágakkal magyarázható, kiemelhető ugyanakkor, hogy míg júliusban (júniushoz hasonlóan) a labdarúgás játssza a legfontosabb szerepet, addig augusztusban (és szeptemberben is) a teremhez kötődő, és ezért a bajnokságot később kezdő sportágak (kézilabda és kosárlabda) szerepe nagyobb az átlagosnál.

A sportágakat tekintve a legegyszerűsebb eloszlás az úszás esetében figyelhető meg, amely alapvetően azzal indokolható, hogy az évi 3-4 nagyrendezvényre (országos és világversenyek) való felkészülés folyamatos edzésmunkát igényel. Az atlétikai edzőtáborok 2-3 hónapra történő koncentrációja mögött az áll, hogy a nyári szabadpályás versenyidényre történő felkészülésre elsősorban az április és május biztosítja a legjobb lehetőséget.

Az edzőtáborok országonkénti megoszlását vizsgálva (50. ábra) megállapítható, hogy összesen 17 ország sportolói vettek részt debreceni edzőtáborban, emellett 5 vegyes edzőtáborra került sor (a statisztikákban az arab országokból érkezett sportolókat egy csoportba sorolták be). Az adatokat elemezve megfigyelhető, hogy 12 országból maximum két edzőtáborban vettek részt, ezen államok szerepe tehát nem tekinthető fontosnak. A Debrecen jelentős bázisnak tekintő országok közül alapvetően négyet kell kiemelni: egyrészt természetesnek tekinthető a magyar sportolók magas aránya, míg a román és német sportolók jelentős szerepe a földrajzi közelségre vezethető vissza. A negyedik nagy csoportot az arab országok alkotják, amelynek háttérében az áll, hogy a Debreceni Egyetemen jelentős számú arab hallgató tanul, akik a végzés után részben sportszervezőként, részben sportorvosként ajánlják a várost a különböző sportágak képviselői számára (ennek fontosságát az adja, hogy az arab sportolók kizárólag ilyen személyes kapcsolatokon keresztül mennek edzőtáborba).

50. ábra A Debrecenben 2005 és 2013 között megszervezett edzőtáborok országonkénti megoszlása (%)

Forrás: Kozma et al., 2014c

Az edzőtáborok város idegenforgalmában betöltött szerepét tekintve (27. melléklet) megállapítható, hogy hatásuk elsősorban a külföldiek által eltöltött vendégéjszakák esetében jelentős: az adatok szerint az érintett sportturisták elsősorban az év első felében (január, február és április hónapok) játszanak fontosabb szerepet a kereskedelmi szálláshelyek (azon belül is elsősorban a 3*-os szállodák) vendégforgalmában.

4.4. A hagyományos települési szférák közötti kölcsönhatások

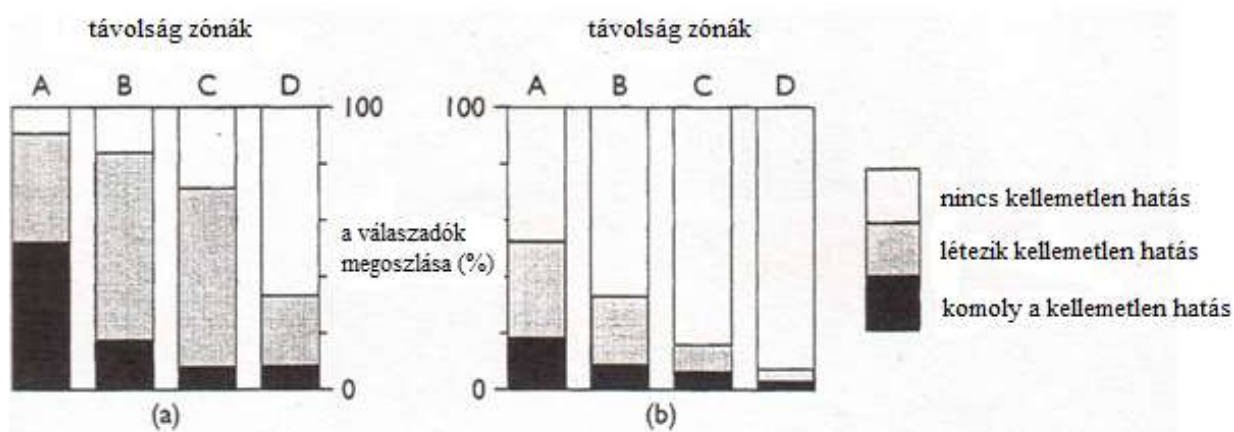
A település fogalomrendszerével foglalkozó alfejezetben bemutatott definíciók egyik közös elemének tekinthető a gazdaság, a társadalom és az infrastruktúra szerepének kiemelése, és ennek következtében ezeket a területeket – mint már korábban utalás történt rá – hagyományos települési szférának neveztem el.

4.4.1. Az infrastruktúra és a társadalmi szféra közötti kapcsolat

A települések infrastrukturális szférája és a sport közötti kapcsolatrendszer elemzése során a sport-létesítményeknek három nagyobb típusa került elkülönítésre: az elsősorban a versenysport, az elsősorban a szabadidős sport keretében, illetve az oktatásban felhasználásra kerülő létesítmények. Az előző esetében a társadalom a döntő mértékben az adott létesítményekben lezajló sporteseményekkel/sportrendezvényekkel kerül kapcsolatba, és a közöttük kialakult kapcsolatokat részben az értekezés azon részében elemeztem, míg az utóbbi kategóriákba sorolható létesítmények a lakosság és a diákok sportolásában töltenek be igen fontos szerepet, és így a társadalom sportolási gyakoriságával hozhatók kapcsolatba.

A versenysportot szolgáló létesítmények sajátossága, hogy használatuk nem egyenletes, hanem időbeli koncentráció figyelhető meg, ezen alkalmakkor ugyanakkor igen jelentős számú nézőközönség keresi fel azokat. Ez a tény elsősorban a lakott területeken fekvő létesítmények esetében okoz a környék lakosságának különböző jellegű kellemetlenségeket (pl. a zsúfoltság, a szemét, a zaj, a rendezvényeket kísérő rendbontások), és ennek következtében a kutatók is jelentős figyelmet szentelnek a témának.

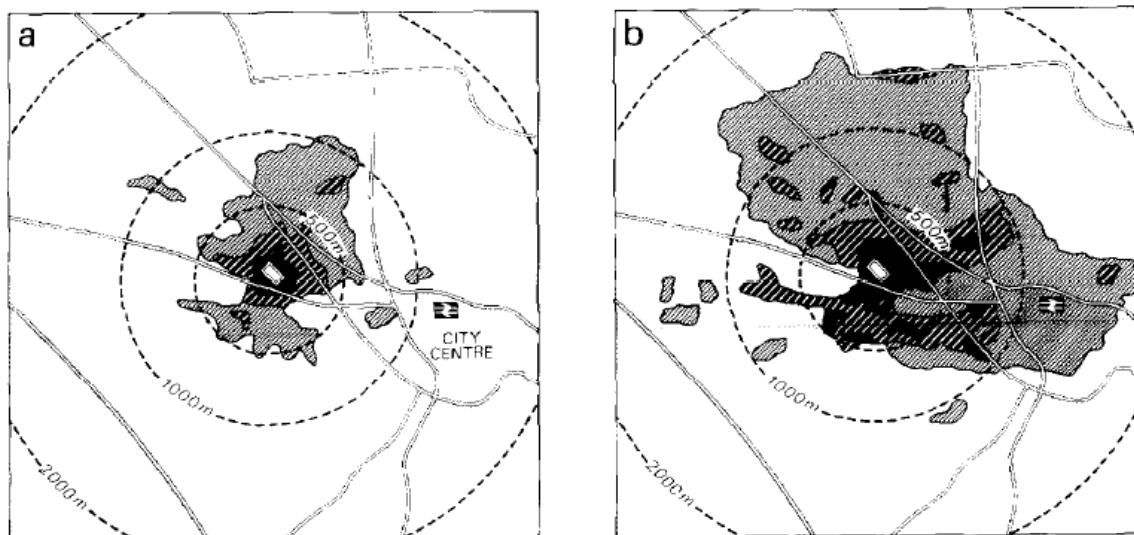
A megszületett tanulmányok ugyanakkor több fontos, az általános véleményeket módosító tényre is felhívták a figyelmet (pl. Bale, 1990; Humphreys, 1983; Mason – Robins, 1991; Mason – Moncrieff, 1993). Egyrészt hangsúlyozták a távolság szerepét: a létesítményhez közelebb lakók sokkal inkább érzik a kellemetlen hatásokat, mint a távolabb élők. Másrészt felhívták a figyelmet arra is, hogy különbség figyelhető meg az elvárt és a tényleges problémák között: a létesítmények hatásai által nem érintettek körében (51. ábra – „a”) sokkal jelentősebbnek és nagyobb hatásúnak vélték a problémákat, mint az azokat ténylegesen átélők (51. ábra – „b”).

51. ábra A stadionoktól távolabb élők (a) és a kellemetlenségeket ténylegesen átélők (b) véleménye a létesítmények által kiváltott problémák térbeli nagyságáról

Forrás: Bale, 1990, p. 326

A kutatások harmadik jelentős eredményének az tekinthető, hogy a létesítmények által okozott kellemetlenségeknek különböző fajtái vannak (pl. a zaj okozta nehézségek, a gyalogosok közlekedés problémái, parkolási gondok, általános közlekedési problémák, huliganizmus és vandalizmus), és ezek térbeli hatása különböző lehet. A zaj, mint probléma csak a stadion közvetlen környékén jelentkezik (52. ábra – „a”), a parkolási gondok térbeli kiterjedése már sokkal jelentősebb, a legnagyobb hatásúnak pedig az általános közlekedési problémák (közlekedési dugók) számítanak (52. ábra – „b”). A gyalogos közlekedés problémái és a huliganizmus-vandalizmus térbeli elterjedése nagyjából hasonlóan tekinthető, a tanulmányok következtetései alapján ugyanakkor az utóbbi hatásait a rendőrség fellépésével csökkenteni lehet.

52. ábra A labdarúgó-stadionban rendezett sportesemény által okozott problémák súlyossága és térbeli elterjedése az angliai Kenilworth Road-on (Luton)

Forrás: Mason – Robins, 1991, p. 258.

A sportinfrastruktúra és a társadalom sportolási gyakorisága közötti kapcsolat vizsgálata hosszú ideig kevés figyelmet kapott, mivel – mint korábban már utalás történt rá – döntő mértékben a különböző társadalmi-gazdasági jellemvonások szerepét emelték ki. Az utóbbi időszakban azonban egyre fontosabb szerepet töltenek be a meglévő adottságok és a sporttevékenységek közötti összefüggést a központba állító elemzések, amelyek egyrészt a lakosság szubjektív véleményének (milyen véleményt fogalmaznak meg a helyi lakosok az adottságokról), másrészt az objektív adottságoknak (milyen létesítményekkel rendelkezik az adott település) a hatását vizsgálják.

A lakosság véleményét a középpontba állító vizsgálatok legfontosabb következtetésének az tekinthető, hogy a sportlétesítményekről kialakított vélemény és a sportolási hajlandóság között pozitív kapcsolat állapítható meg (pl. Duncan et al., 2005; Huston et al., 2003; Sallis et al., 2000): a kedvezőbb álláspontot képviselők körében magasabb volt a gyakrabban sportolók aránya. A megközelítéssel kapcsolatban ugyanakkor kritikaként lehet megemlíteni, hogy a sportban kevésbé aktív lakosság az ilyen jellegű magatartását több esetben is nem belső tényezőkre (pl. nincs kedve, ideje erre), hanem külső okokra vezeti vissza, amelyek között kiemelkedő szerepet tölt be a nem megfelelő infrastruktúra (akkor is, ha az adottságok megfelelőek lennének), így az eredményeket óvatosan kell kezelni (Wickler et al., 2009).

A fentiek következtében – támaszkodva a környezeti tényezők fontosságát hangsúlyozó ökológiai modellekre (pl. Owen et al., 2000; Spence – Lee, 2003) – az elmúlt időszakban egyre nagyobb szerepet kaptak azon kutatások, amelyek a tényleges adottságok és a sportolási tevékenység közötti kapcsolatot elemezték. A kutatások egy része (pl. Prins et al., 2010; Prins

et al., 2012; Scott et al., 2007) nem mutatott ki kapcsolatot a két tényező között, azonban a nemzetközi szakirodalomban sokkal gyakrabban lehet találkozni olyan eredményekkel (pl. Giles-Corti – Donovan, 2002; Gordon-Larsen et al., 2006; Niclasen et al., 2012; Powel et al., 2007; Reed – Phillips, 2005), amelyek szerint a sportlétesítmények megléte és elérhetősége jelentős mértékben befolyásolja a sportolási tevékenységet. Az érintett elemzések ugyanakkor arra is rávilágítanak, hogy ezen általános megállapítás mögött több speciális jellegzetesség is megfigyelhető.

Az egyik fontos kiegészítő elemnek a lakosság életkora tekinthető (Wicker et al., 2009): a gyerekek és fiatalok (3-18 év) esetében a nyilvános játszóterek (itt elsősorban a sportpályákra kell gondolni) és az uszodák hatása emelhető ki. A 29-35 év közötti korosztály szempontjából a fitness-központok tekinthetők a legfontosabb befolyásoló tényezőnek, míg az idősebbek ilyen jellegű tevékenységét az erdős/parkos területek megléte határozza meg, és a fenti változásokat a tervezés során a helyi önkormányzatoknak is figyelembe kell venniük. A települések között meglévő különbségeket elemezve megállapítható, hogy a nagyvárosokban elsősorban az uszoda megléte befolyásolja pozitív irányba a sportolási aktivitást, míg a közepes nagyságú városokban ugyanez állapítható meg a sportpályák esetében (Hallman et al., 2011).

A harmadik jelentős módosító tényezőnek a sportágak/sportlétesítmények közötti különbségtétel tekinthető. Hallman et al. (2012) kutatásai például négy sportágra (úszás, futás, labdarúgás és tenisz) koncentráltak, és eredményei szerint a sportcsarnok jelenléte a labdarúgást, az uszoda megléte a futást, míg a parkterületek a teniszt befolyásolják negatív irányba, ugyanakkor a sportpályák, a tenisz és a labdarúgás, illetve a parkterületek, a futás és az úszás között ismerhető fel pozitív irányú kapcsolat. A vizsgálatok újabb megközelítési módját jelentette a sportlétesítmények minőségi jellemzőinek és ezáltal vonzerejének a figyelembe vétele, és az eredmények szerint a magasabb vonzerő nagyobb sportolási hajlandóságot von maga után (O'Reilly et al., 2015).

A sportinfrastruktúra és a sportolási hajlandóság közötti kapcsolat vizsgálatának ötödik fontos elemét az érintett létesítmények földrajzi közelsége hatásának az elemzése jelentette, amelynek során elsősorban a fiatalokra koncentráltak. A fenti tény mögött két tényező áll (Reimers et al., 2014): egyrészt az ő esetükben nagyobb földrajzi távolság a legtöbb esetben csak szülői segítséggel küzdhető le, másrészt a lakóhelyhez közelebb elhelyezkedő létesítmények napi szintű látványa befolyásolhatja a sportolási tevékenységet.

A vizsgálatok eredményei szerint egyrészt bizonyos sportlétesítményeknél (pl. nyitott sportpálya, sportcsarnok) jól megfigyelhető a közelség pozitív hatása, míg más létesítményeknél (pl. tenisz-pálya, fedett uszoda) kisebb a szerepük (a szerzők ezt azzal indokolták, hogy a létesítményekhez kapcsolódó sportágak – pl. vízilabda – kevésbé elterjedtek Németországban) (pl. O'Reilly et al., 2015; Reimers et al., 2014; Steinmayr et al., 2014). A következő fontos megállapításnak a nemek közötti különbség tekinthető (a lányok esetében sokkal jelentősebb a távolság szerepe), valamint kimutatható volt a településnagyság hatása is (a sportlétesítmények távolságának a hatása sokkal nagyobb volt a kisvárosokban és különösen vidéki térségekben, mint a nagyobb településeken).

Az Eurobarometer felmérések eredményei alapvetően megerősítik a korábbi vizsgálatok következtetéseit: mind az Európai Unióban, mind Magyarországon az ebből a szempontból pozitív véleményt megfogalmazók nagyobb gyakorisággal sportolnak, míg a terület adottságait rossznak tartók körében magasabb a soha nem sportolók aránya (28. melléklet).

A Hajdú-Bihar megyében végzett vizsgálataim megerősítették az Eurobarometer felmérések eredményeit, valamint lehetőséget kínáltak a szubjektív vélemények mellett az objektív adottságok hatásának a felmérésére is. Egyrészt itt is megfigyelhető volt, hogy az adott terület adottságairól kedvezően nyilatkozók körében magasabb volt az átlagosnál gyakrabban

sportolók aránya, míg a rossz véleményt megfogalmazók esetében ritkább testmozgást lehetett tapasztalni (39. táblázat).

39. táblázat A sportolási hajlandóság és a terület adottságainak megítélése Hajdú-Bihar megyében 2015-ben (a település, ahol élek, sok lehetőséget kínál a sportolásra)

	sportolási gyakorság					
	A	B	C	D	E	F
teljesen egyetért	40,0	18,4	6,3	25,5	4,6	22,4
inkább egyetért	36,3	50,0	68,7	27,4	26,1	36,0
inkább nem ért egyet	13,7	23,7	25,0	35,3	46,2	28,8
egyáltalán nem ért egyet	10,0	7,9	0,0	11,8	23,1	12,8
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A – hetente minimum három alkalommal B – hetente 1-2 alkalommal, C – havonta 1-3 alkalommal, D – ritkábban, E – soha, F – összesen

Forrás: Kozma et al., 2015b

Másrészt a vizsgálatba bevont települések sport-létesítményekkel való ellátottságát is figyelembe véve jól kirajzolódott az objektív adottságok hatása is. A változatos lehetőségeket felkínáló településeken magasabb a gyakrabban sportolók aránya, míg a kedvezőtlenebb adottságú településeken a ritkábban sportolók fölénye mutatható ki. (40. táblázat). A kapcsolat meglétét jelzi a Pearson-féle korrelációs együttható értéke, amely 0,146, és 0,05-ös szinten szignifikáns kapcsolatra utal.

40. táblázat A rendelkezésre álló sportolási lehetőségek és a sportolási gyakoriság közötti kapcsolat Hajdú-Bihar megye vizsgálatba bevont településein (a lehetőségek kategorizálása az egyes településeken rendelkezésre álló sportlétesítmények száma és minőségi jellemzői alapján ment végbe, %)

	kiváló lehetőségek	jó lehetőségek	átlagos lehetőségek	gyenge lehetőségek	elégtelen lehetőségek
hetente háromszor vagy többször	36,4	30,8	32,0	22,5	24,0
hetente egy vagy két alkalommal	17,2	15,4	16,0	20,0	10,0
havonta egy és három alkalom között	8,1	7,7	0,0	10,0	4,0
ritkábban	16,2	19,2	24,0	25,0	28,0
soha	22,2	26,9	28,0	22,5	34,0
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Kozma, 2015 alapján

4.4.2. Az infrastruktúra és a gazdasági szféra

A sportlétesítmények és a gazdasági élet közötti kapcsolat vizsgálata során az egyik legfontosabb kérdés arra irányult, hogyan befolyásolják az új objektumok és a segítségükkel a településre csábított egyesületek a városok gazdasági életét. A kérdésfelvetés különösen éles volt az Amerikai Egyesült Államokban, ahol jelentős mennyiségű közpénzt fordítottak az ilyen jellegű beruházásokra (2012-ben az öt észak-amerikai liga, amerikai foci, baseball, kosárlabda, jégkorong, európai futball 140 csapatából 125 játszott 1990 után épült vagy jelentősen felújított stadionban, és a beruházások értéke 33,8 milliárd dollár volt, melyből 18,2 milliárdot a közszféra biztosított – Baade – Matheson, 2012), és ezért az esettanulmányok döntő része is onnan származik. A kutatók körében hosszú ideig az a nézet uralkodott, hogy a

sportlétesítményeknek nincs jelentős pozitív gazdasági következménye, és nem mutatható ki nagyobb mértékű munkahely, személyi jövedelem és helyi adóbevétel-növelő hatás (pl. Baade, 1996; Siegfried - Zimbalist, 2000; Zimbalist, 1998).

Hasonló, vagy inkább ennél is negatívabb eredményre jutott a Coates - Humphreys (2003) szerzőpáros is, akik már sokkal részletesebb, (al)szektoronkénti vizsgálatokat végeztek. Eredményeik szerint az általuk vizsgált időpontban, az 1969 és 1996 közötti periódusban csak a szolgáltatások kategóriájába tartozó kikapcsolódás-szórakozás alszektorban lehetett az egy foglalkoztatottra jutó jövedelem vonatkozásában kismértékű emelkedést megfigyelni, míg más esetekben (pl. a szintén a szolgáltatásokhoz tartozó vendéglátás, illetve a kiskereskedelem kategóriájába tartozó vendéglátás) mind a foglalkoztatottak száma, mind pedig a jövedelem vonatkozásában visszaesés következett be. A szerzők úgy vélték, hogy ennek háttérében az ún. „helyettesítés” jelensége áll, ami azt jelenti, hogy a szurkolók sporttal kapcsolatos kiadásai azt eredményezik, hogy az érintett személyek egyéb célú kiadásai (pl. étkezés a helyi étteremben, mozi-látogatás) visszaesnek, a sporttal kapcsolatos költségek azonban a játékosok és tulajdonosok bevételeit növelik, és egyáltalán nem biztos, hogy ők ezt a pénzt a helyi gazdaság fejlődésével kapcsolatos célokra használják fel (ez a 4.3.3. alfejezetben említett leakages jelensége).

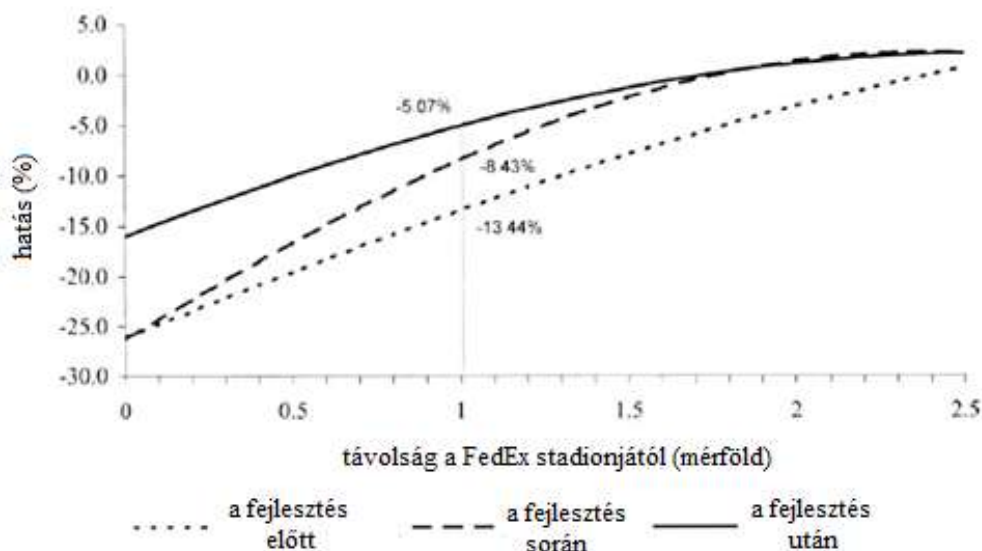
Az új évezredben ugyanakkor két szempontból is változás következett be. Egyrészt a kutatók egy része rámutatott arra, hogy a korábbi elemzések még elsősorban a városperemi/elővárosi fekvésű sportlétesítményekkel kapcsolatos vizsgálatokon alapultak. Ezzel szemben az 1990-es évektől – elsősorban az Egyesült Államokban – egyre nagyobb szerepet kapnak a városok belső részein, gyakran a CBD területén elhelyezkedő, építészetiileg újdonságot hordozó, idegenforgalmi látványosságként is funkcionáló, a belváros megújításának szerves részét képező objektumok, amelyeknél bizonyos esetekben már komoly gazdasági hatás is kimutatható (Nelson, 2007).

Santo (2005) az Egyesült Államokban végzett vizsgálatait során például 19 db 1991 és 1999 között épült, már az új generációba tartozó, NFL és MBL csapatoknak otthonául szolgáló stadion hatását elemezte, és eredményei szerint 8 esetben a lakossági jövedelem növekedését lehetett megfigyelni (a nyolc esetből hatban az új létesítmény a belváros közelében vagy a városon belül, de nem szuburbán környezetben helyezkedett el). Hasonló következtetésre jutott Nelson (2001) is, akinek a véleménye szerint a CBD-ben fekvő sportlétesítmények javítják a városok jövedelmi viszonyait, míg a CBD-n kívül fekvő objektumok esetében nem figyelhető meg ilyen hatás.

A sporttal kapcsolatos infrastruktúra és a gazdaság közötti kapcsolatot elemző vizsgálatok következő csoportja az objektumok ingatlanpiacra kifejtett hatásait elemzi, ami természetesen szorosan összefügg az adott területről kialakult imázs változásával. A napjainkban egyre inkább elterjedt NIMBY (Not In My BackYard – ne az én közlemben) megközelítésre támaszkodva hosszú ideig az a nézet uralkodott, hogy a különböző kedvezőtlen hatások (4.4.1. alfejezet) miatt a sportlétesítmények létesítésének hatására csökken az ingatlanok értéke. A 2000-es évtizedben a különböző országokban és városokban végzett empirikus kutatások jelentős része azonban éppen ellenkező eredményre jutott. A sportlétesítmények felépítése pozitívan hatott az ingatlanok értékére, amelynek háttérében a beruházást követő infrastruktúra-fejlesztés és az új objektum által kínált kikapcsolódási és szórakozási lehetőségek álltak (ez a tény főleg azon országokban játszik igen fontos szerepet, ahol a helyi önkormányzatok bevételei között az ingatlanadó jelentős arányt képvisel).

A vizsgálatok egyik legfontosabb célterületei – nem függetlenül a célra áldozott jelentős összegektől – az Amerikai Egyesült Államok városai voltak (Kozma, 2010c). Tu (2005) az 1990-es évek második felében átadott FedEx Field (az NFL-ben játszó Washington Redskins

új pályája) hatását elemezte, és eredményei szerint a pálya környékén ugyan továbbra is alacsonyabbak az ingatlanárak, a meglévő különbség azonban már az új helyszín bejelentésének hatására csökkent, majd az építkezés befejezése után tovább mérséklődött (53. ábra). Az elemzés másik fontos eredménye a térbeliség kimutatása: az új pályához közelebb nagyobb volt az áremelkedés, amelynek a hatása kb. 2,5 mérföldig figyelhető meg.

53. ábra A FedEx új stadionjának hatása a családi házak árára

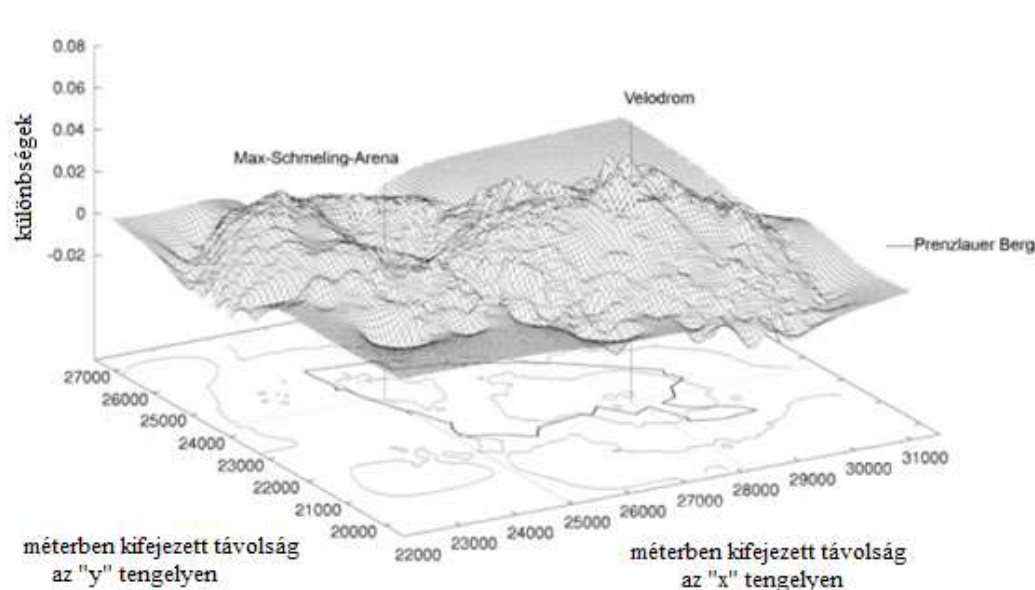
Forrás: Tu, 2005, p. 393.

Feng és Humphreys (2008) két különböző városrészben elhelyezkedő új sportlétesítmény segítségével az ingatlanárak emelkedésében tapasztalható területi különbségekre, illetve az egyes sportágak eltérő hatására mutatott rá. Az Egyesült Államok Ohio állambeli Columbus városában a városközpontban fekvő, a belváros megújulásában fontos szerepet betöltő és a jóval népszerűbb NHL-csapatnak (Blue Jackets) helyszínül szolgáló Nationwide Arena esetében sokkal nagyobb volt az áremelkedés mértéke, mint a város külső területein elhelyezkedő, és az MLS-ban (Major League Soccer) játszó Columbus Crew otthonául szolgáló Crew Stadium esetében. Az említett szerzőpárosnak a négy jelentős amerikai csapatsportág (NHL, NBA, MLS MLB) stadionjainak hatásait elemző tanulmánya megerősíti az egyedi eredményeket, vagyis a stadionokhoz való közelség pozitívan befolyásolja az ingatlanárakat, amely a helyi önkormányzatok adóbevételeit is növeli (Feng – Humphreys, 2012). Emellett arra is felhívja a figyelmet, hogy az árakban megfigyelhető emelkedés a sűrűn lakott negyedekben a legnagyobb, de még itt is kevesebb, mint az új létesítmény építési költsége.

Az új évezred egyik legnagyobb sporteseménye, a 2012-es Londoni Olimpia jelentős számú kutatást generált, amelyek egy része a településre gyakorolt hatást elemezte. Ennek keretében az ingatlanpiachoz kapcsolódó elemzések már az olimpia bejelentésének hatására is ingatlanár-emelkedést mutattak az Olimpia Stadionhoz közeli lakónegyedekben (Kavetsos, 2012).

Az európai kontinensen született tanulmányok közül a legjelentősebb a német Ahlfeldt – Maenning (2008) szerzőpáros nevéhez fűződik, akik Berlinben elemezték a város három, eredetileg a 2000-es olimpiai pályázat keretében épült, de napjainkban a helyi lakosság által is használt, új sportlétesítményének (Velodrom/Swimming Arena, Max-Schmeling-Arena) ingatlanpiaci hatását (54. ábra). Eredményeik szerint ugyan mind a két objektum esetében áremelkedés figyelhető meg (ennek hatása kb. 3.000 méterig kimutatható), a Max-Schmeling-Arena vonatkozásában azonban ez csak az objektumtól nagyobb távolságra (1.500 – 3.000

méter) tapasztalható. Ez a tény elsősorban arra vezethető vissza, hogy a létesítményt két nemzetközileg is jelentős sportklub (Alba Berlin – kosárlabda, Fűchse Berlin – kézilabda) is használja, és az ő mérkőzéseik kényelmetlenségeket is okoznak a közelebb lakók számára.

54. ábra A Velodrome és a Max-Schmeling-Arena becsült hatása az ingatlanárakra
Forrás: Ahlfeldt – Maenning, 2008, p. 23.

5. Következtetések

Értekezésem zárásaként úgy vélem, lehetséges egy általános és több konkrét következtetés levonása. Egyrészt rávilágítottam arra, hogy a csonka gúla modell megfelelő elméleti keretet biztosíthat a különböző települési funkciók rendszerszerű vizsgálatához: elemezhetők az egyes szférák adott funkcióval kapcsolatos megnyilvánulási formái, valamint jól bemutatathatók, milyen kapcsolatok léteznek az adott funkció vonatkozásában a szférák között.

Másrészt az 1. fejezetben megfogalmazott kutatási témakörök vonatkozásában – döntően saját vizsgálataim eredményeire támaszkodva – az alábbi konkrét következtetéseket/téziseket tudom megfogalmazni.

A sport és a gazdasági szféra közötti összefüggést elemezve az alábbi következtetések vonhatók le:

1. Magyarországon a sportot főtevékenységként megjelölő vállalkozások elhelyezkedését az egyes települések jellegzetességei több szempontból is meghatározzák, emellett a vállalkozások jellegzetességei is befolyásoló erővel rendelkeznek.

- A nagyobb lakosságszámú települések általában jobb mutatókkal rendelkeznek (pl. magasabb az 100 ezer lakosra jutó vállalkozások száma, a vállalkozások jobb foglalkoztatási és árbevétel-adatokat mutatnak fel).
- Az általam kialakított, a vállalkozások számát, árbevétel és foglalkoztatási helyzetét tükröző komplex mutató alapján az érintett vállalkozások a budapesti agglomerációban, a Balaton és a Velencei-tó környékén és néhány kiemelkedő ipari központban a legerősebbek;
- Az érintett vállalkozások eloszlása a települések nagysága mellett a jövedelmi viszonyokkal aival mutat fel.

2. A sportot főtevékenységként megjelölő egyéni, illetve társas vállalkozások között jelentős települési különbségek állapíthatók meg.

- Az előbbiek esetében a budapesti agglomeráció települései sokkal rosszabb értékekkel rendelkeznek, mint a társas vállalkozások vonatkozásában.
- Az egyéni vállalkozásokon belül a sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő vállalkozások nagyobb arányban vannak jelen, mint a társas vállalkozásokon belül.

A sport és a társadalmi szféra kapcsolatát elemezve két fontos tézis fogalmazható meg.

3. Kutatási eredményeim azon nemzetközi és hazai szakirodalmi megállapításokat igazolták, amelyek szerint az urbanizáltsági szint emelkedésével a sportolási hajlandóság növekedése figyelhető meg.

Ez a tény alapvetően két dologra vezethető vissza: egyrészt a nagyobb települések önkormányzatainak a munkája sokkal több területre terjed ki, másrészt az érintett települések mind objektív (tényleges helyzet), mind pedig szubjektív (a lakosság véleménye) szempontból sokkal jobb létesítmény-adottságokkal rendelkeznek.

4. A sportot főtevékenységként megjelölő nonprofit szervezetek települési jellegzetességeit vizsgálva a nagyobb lakosságszámú települések kedvezőbb helyzete állapítható meg. Emellett ugyanakkor az is leszögezhető, hogy a teljes nonprofit szférán belül az ágazat a kisebb településeken képvisel nagyobb súlyt. A települési szintű eloszlást meghatározó tényezők közül a legerősebb összefüggés a jövedelmi viszonyokkal mutatható ki.

A sportlétesítmények magyarországi településeken (megyei jogú városokon) belüli térbeli fejlődésének elemzése során az alábbi eredményekre jutottam:

5. A nagy, illetve kis helyigényű létesítmények településföldrajzi jellegzetességei között jelentős különbségek állapíthatók meg.

- A nagyobb helyigényű létesítmények (stadionok, több pályát is magukba foglaló sporttelepek) esetében a létesítések meghatározó volt a városperemi helyzet, ami jól illeszkedik a kontinentális Európában napjainkban, míg az Egyesült Államokban az 1960-as évek közepe és 1980-as évek közepe között megfigyelhető trendekhez.
- A kisebb objektumoknál (pl. uszoda, műjégpálya, sportcsarnok) a beruházáskor nagyobb szerepet játszott a városon belüli fekvés.
- Az elmúlt évtizedekben a települések térbeli terjeszkedése ugyanakkor lényegesen módosította a fekvést, és napjainkban már mind a két típus esetében a településen belüli fekvés dominál.

6. A létesítmények településeken belüli elhelyezkedését befolyásoló tényezőket vizsgálva négy típus (városi, logisztikai, társadalmi, gazdasági) különíthető el, amelyek szerepe a létesítmények nagysága és a történelmi korszakok szerint változik.

- A városi tényező (rendelkezésre álló földterületek) elsősorban a nagy helyigényű, míg a logisztikai tényező (jó megközelíthetőség) a kis helyigényű létesítményeknél töltött be fontos szerepet.
- A társadalmi tényező (a potenciális használókhoz való közelség) jelentősége az elmúlt évszázad folyamán csökkent, ugyanakkor a gazdasági tényező (a meglévő létesítményekhez való közelség) fontossága növekvő tendenciát mutatott.

A helyi önkormányzatok és a sport közötti kapcsolatot tekintve vizsgálataim eredményeként az alábbi következtetések vonhatók le:

7. A sport önkormányzaton belüli helyzetét a települések különböző jellegzetességei (pl. településnagyság, kormányzati szakpolitikával való azonosulás) nagymértékben befolyásolják.

- A sport a nagyobb lakosságszámú települések helyi önkormányzatai esetében játszik fontos szerepet, amely egyrészt az ágazatnak az önkormányzat szervezeti rendszerében elfoglalt helyzetében (pl. több a témával foglalkozó köztisztviselő a Polgármesteri Hivatalban, nagyobb számú témával is foglalkozó képviselőtestületi bizottság), másrészt a sportra fordított kiadások nagyságában (nagyobb egy főre jutó összeg, önkormányzati összkiadáson belüli magasabb részesedés) tükröződik.
- Megfigyelhető a települési önkormányzatok kormányzati szakpolitikával történő azonosulási szándéka, amely tükröződik a sport képviselőtestületi bizottsági struktúrában történő megjelenésében, illetve a költségvetés kiadási oldalában (kormánypárti önkormányzatok esetében hangsúlyosabb bizottsági jelenlét és magasabb sporttal kapcsolatos kiadások).
- Budapest és a sport közötti kapcsolat vonatkozásában megállapítható, hogy a fővárosi kerületi önkormányzatok igen jelentős diszpreferenciát tanúsítanak az adott terület irányába.

8. A sport városfejlesztésben betöltött szerepe a XX. század folyamán jelentős változáson ment keresztül.

- Magyarországon a második világháború előtti időszakban elsődleges fontosságú volt a lakosság sportolási feltételeinek a biztosítása, amely törekvésnél nagyobb ívű, több területre is kiterjedő elképzelések csak néhány város esetében figyelhetők meg (pl. Debrecen már törekedett arra, hogy a sportot felhasználja a városról kialakított imázs javítására is).

- Az 1945 és 1990 közötti időszakban az egyik jelentős súlypontot a munkásság sportolási igényeinek a kielégítése jelentette, majd az 1970-es évektől kapott nagyobb lendületet a fiatalabb korosztály sportolási lehetőségeinek a biztosítása (pl. ifjúsági sporttelepek, lakótelepeken elhelyezkedő pályák kialakítása).
- A rendszerváltás utáni időszakban Magyarországon is megjelent a sport fejlettebb világban egyre fontosabb váló önkormányzati marketing és hangsúlyos városfejlesztési funkciója. Ennek szellemében az ágazat a települések közötti verseny igen jelentős tényezőjévé vált, és a helyhatóságok vezetői tudatosan törekedtek arra, hogy ezen a téren is javítsák településük adottságait.

Irodalomjegyzék

- Agha, N. (2013) The economic impact of stadiums and teams: the case of minor league baseball. *Journal of Sports Economics*, 14,3, 227-252.
- Agha, N. – Taks, M. (2015) A theoretical comparison of the economic impact of large and small events. *International Journal of Sport Finance*, 10, 3, 199-216.
- Agrawala, S. – Abegg, B. – Jetté-Nantel, S. – Crick, F. – de Montfalcon, A. (2007) *Climate Change in the European Alps: Adapting Winter Tourism and Natural Hazards Management*. OECD, Paris
- Ahlert, G. (2000) Reasons for modelling sports in a complex economic modell: two examples. *European Journal of Sport Management*, 71, 1, 31-55.
- Ahlfeldt, G.M. – Maenning W. (2008) Impact of sports arenas on land values: evidence from Berlin. *The Annals of Regional Science*, 44, 2, 205-227.
- Ahlfeldt, G.M. – Maenning W. (2010) Stadium architecture nad urban development from the perspective of urban economics. *International Journal of Urban and Regional Research*, 34, 3, 629-646.
- Aibar, A. – Bois, J. E. – Generelo, E. – Casterad, J. Z. – Paillard, T. (2013) A cross-cultural study of adolescents' physical activity levels in France and Spain. *European Journal of Sport Science*, 13, 5, 551-558.
- Alm, J. (2012) *World Stadium Index – Stadium built for major sporting events – bright future or future burden*. Play the Game/Danish Institute for Sports Studies, Copenhagen
- Andreff, W. (2009) *Sport financing in time of global recession*. Paper presented at Play the Game International Conference, Coventry
- Archi-Comp (1996) *Nagyerdei park (34. VRK) fejlesztési programjavaslat*. Debrecen
- Ábrahám, A. (2004) Az állam és az önkormányzatok tevékenységének összehangolása a sport feltételrendszerének fejlesztése érdekében. In (szerk. Szabó, I.) *Az önkormányzatok sportban betöltött szerepének jövője az EU-tag Magyarországon*, Főpolgármesteri Hivatal, Budapest, 14-19.
- Ács, P. (2007) A magyar sport területi versenyképességének vizsgálata többváltozós statisztikai módszerrel. *Tér és Társadalom*, 21, 2, 117-126.
- Ács, P. (2009) A sportolók területi mozgásai, avagy a sportolói vándorlás. *Tér és Társadalom*, 23, 3, 147-159.
- Árva, Zs. – Balázs, I. – Barta, A. (2012) *Közigazgatás-elmélet*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen
- Baade, R.A. (1996) Professional Sport as Catalyst for Metropolitan Economic Development. *Journal of Urban Affairs*. 18, 1, 1-17.
- Baade, R.A. – Baumann, R. – Matheson, V.A. (2008) Selling the game: Estimating the economic impact of professional sports through taxable sales. *Southern Economic Journal*, 74, 3, 794-810.
- Baade, R.A. – Matheson, V.A. (2012) Financing professional sports facilities. In (szerk. Kotval Z. – White, S.) *Financing Economic Development in the 21st Century*. ME Sharpe Publishers, New York, 323-342.
- Baimbridge, M. – Cameron, S. – Dawson, P. (1995) Satellite broadcasting and match attendance: the case of rugby league. *Applied Economics Letters*, 2, 10, 343-346.
- Bakonyi, T. (2007) *Állam, civil társadalom, sport*. Kossuth Kiadó, Budapest
- Bale, J. (1989) *Sports geography*. Routledge, London – New York
- Bale, J. (1990) In the shadow of the stadium: football grounds as urban nuisances. *Geography*, 75, 4, 325-334.
- Bale, J. (1994) *Landscape of Modern Sport*. Leicester University Press, Leicester

- Balogh, B. – Mészáros, G. – Sebestyén, I. (2003) *Módszer és gyakorlat – a non-profit statisztikai 10 éve: 1992-2002*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- Balogh J. – Radnai P. (1983) *Debrecen városépítési koncepciója*. Debrecen
- Barghchi, M. – Omar, D. – Aman, M.S. (2009) Cities, Sports Facilities Development, and Hosting Events. *European Journal of Social Sciences*, 10, 2, 185-195.
- Barker, M. (2004) Crime and sport events tourism: the 1999–2000 America's Cup. In (szerk. Ritchie, B. – Adair, D.) *Sport tourism: interrelationships, impacts and issues*, Channel View Publications, Clevedon, 174-191.
- Bartoluci, M. (1997) Evaluation of the economic impact of sport in developed countries and Croatia. *Kinesiology*, 29, 1, 71-77
- Baumann, R.W. – Matheson, V.A. – Muroi, C. (2009) Bowling in hawaii examining the effectiveness of sports-based tourism strategies. *Journal of Sports Economics*, 10, 1, 107-123.
- Bánhidi, M. (1999) *A természeti környezet szerepe a sportéletben*. Közlemények a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézetének Természetföldrajz Tanszékéről, Pécs
- Bánhidi, M. – Farkas, J. (2002) A sportföldrajz alapjai. In (szerk. Tóth, J.) *Általános társadalomföldrajz II*. Dialóg Campus, Budapest – Pécs, 248-267.
- Bánhidi, M. (2011) *Sportföldrajz*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs
- Behringer, W. (2014) A sport kultúrtörténete: az ókori olimpiáktól napjainkig. Corvina, Budapest
- Benedek, P. – Gál, A. (2016) Idegenlégiós futbalisták itthon és külföldön: a hivatásos magyar labdarúgás csatornáinak azonosítása és elemzése. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 17, 1, 5-12.
- Belányi, M. – Csalló K. – Feik, Cs. – Fogarasi J. – Tábi R. (2010) *A helyi önkormányzatok. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest*
- Bell, D. (2001) Az információs társadalom társas keretrendszere. *Információs társadalom*, 1, 1, 3-33.
- Beluszky, P. (1973) A településosztályozás néhány elvi-módszertani szempontja. *Földrajzi Értesítő*, 27, 4, 453-466.
- Bergeron, M.F. et al. (2012) International Olympic Committee consensus statement on thermoregulatory and altitude challenges for high-level athletes. *British Journal of Sports Medicine*, 46, 11, 770-779.
- Berkes, P. – Bartha, Cs. (2004) A kultúra és a testkultúra értelmezési dimenzióinak tudományági perspektívái. *Új pedagógiai szemle*, 54, 10, 51-58.
- Berry, J. – Carson, D. – Smyth, M. (2007) *A Multi-purpose Sports Stadium: In-town versus out of town location*. University of Ulster, Belfast
- Billaudeau, N. – Oppert, J-M. – Simon, C. – Charreire, H. – Casey, R. – Salze, P. – Badariotti, D. – Banos, A. – Weber, C. – Chaix, B. (2011) Investigating disparities in spatial accessibility to and characteristics of sport facilities: Direction, strength and spatial scale of associations with area income. *Health & Place*, 17, 1, 114-121.
- Black, J.S. – Lloyd, M. G. (1992): Home or Away? Stadium Redevelopment and Relocation in Scotland. *Scottish Geographical Magazine*, 108, 1, 45-50.
- Bocz, J. (2009) *A non-profit szektor strukturális átalakulása Magyarországon*. PhD-értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest
- Boukas, N. – Ziakas, V. – Boustras, G. (2013) Olympic legacy and cultural tourism: Exploring the facets of Athens' Olympic heritage. *International Journal of Heritage Studies*, 19, 2, 203-228.
- Bowles, H. – Rissel, C. – Bauman, A. (2006) Mass community cycling events: Who participates and is their behaviour influenced by participation? *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 3, 1, 3–39.

- Brugniaux, J. V. et al. (2006) Eighteen days of “living high, training low” stimulate erythropoiesis and enhance aerobic performance in elite middle-distance runners. *Journal of Applied Physiology*, 100, 1, 203-211.
- Brunet, F. (1995) An economic analysis of the Barcelona’92 Olympic Games: resources, financing and impact. In (szerk. de Moragas, M. – Botella, M.) *The Keys to Success: the social, sporting, economic and communications impact of Barcelona’92*. Servei de Publicacions de la UAB, Barcelona, 203-237.
- Brunnelli, M. (1992) *The sport and economics project in Italy: Implementation and future programmes*. Paper presented at the expert meeting of The Council of Europe, Strasbourg
- Bukta, Zs. (2003) Az önkormányzatok és a sport egy felmérés tükrében. In (szerk. Földesiné Szabó, Gy. – Gál, A.) *Sport és társadalom – Válogatás doktoranduszok írásaiból*, Magyar Sporttudományi Társaság, Budapest, 99-115.
- Bukta, Zs. (2005) A sport civil szférája Magyarországon. *Civil Szemle*, 2, 3, 59-77.
- Bukta, Zs. (2011) Jogos-e a versenylőny? – Nonprofit gazdasági társaságok és más államközeli civil szervezetek a sportban. *Civil Szemle*, 8, 3, 61-82.
- Bukta, Zs. (2013) Új kihívások a sport civil szférájában: megfelelnek-e a sportegyesületek a közösségi igényeknek? *Andragógia és Művelődéstudomány*, 1, 1, 72-87.
- Burtenshaw, D. – Bateman, M. – Ashworth, G.J. (1991) *The European city – a western perspective*. David Fulton, London
- Chalip, L. (2006) Towards social leverage of sport events. *Journal of Sport and Tourism*, 11, 2, 109-127.
- Chalkley, B. – Essex, S. (1999) Urban development through hosting international events: a history of the Olympic Games. *Planning Perspective*, 14, 4, 369-394.
- Chapin, T. (2000) The political economy of sports facility location: An end-of-the century review and assessment. *Marquette Sports Law Journal*, 10, 361-382.
- Chapman, R.F. – Stickford, J.L. – Levine, B.D. (2010) Altitude training considerations for the winter sport athlete. *Experimental Physiology*, 95, 3, 411-421.
- Coates, D - Humphreys, B.R. (2003) The effect of professional sports on earnings and employment in the services and retail sectors in US cities. *Regional Science and Urban Economics*, 33, 2, 175-198.
- Cornelissen, S. – Maennig, W. (2010) On the political economy of ‘feel-good’ effects at sport mega-events: Experiences from FIFA Germany 2006 and prospects for South Africa 2010. *Alternation*, 17, 2, 96-120.
- Courneya, K.S. – Carron, A.V. (1992) The home advantage in sports competition: A literature review. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 14, 1, 13-27.
- Crofts, C. – Schofield, G. – Dickson, G. (2012) Women-only mass participation sporting events: Does participation facilitate changes in physical activity? *Annals of Leisure Research*, 15, 2, 148–159.
- Darcy, S. – Taylor, T. (2013) Managing Olympic venues. In (szerk. Frawley, S. – Adair, D.) *Managing the Olympics*, Palgrave MacMillan, New York, 99-126.
- Davies, L.E. (2002) Sport in the city: Measuring economic significance at local level. *European Sport Management Quarterly*, 2, 2, 83-112.
- Davies, L.E. (2005) Not in my back yard. Sports stadia location and the property market. *Area*, 37, 3, 268-276.
- Davies, L.E. (2006) Sporting a new role? Stadia and the real estate market. *Managing Leisure*, 11, 4, 231-244.
- Davies L.E. (2011) Sport and economic regeneration: a winning combination? In (szerk. Sam, M.P. – Hughson, J.E.) *Sport in the city*, Routledge, Abingdon, 22–41.

- Dávid, L. – Szilágyi, Zs. (2006) Egyéb antropogén geomorfológiai problémák: turizmus, sportok. In (szerk. Szabó, J. – Dávid, L.) *Antropogén geomorfológia*, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 257-274.
- Dawson, A.J. – Sundquist, J. – Johansson, S-E. (2005) The influence of ethnicity and length of time since immigration on physical activity. *Ethnicity and Health*, 10, 4, 293-309.
- Delaney, K.J. - Eckstein, R. (2006) *Public Dollars, Private Stadiums*. Rutgers University Press, New Brunswick
- Dénes, F. (2015) *Sportközgazdaságtan*. A "3.misszió" Sport és tudomány a társadalomért Kelet-Magyarországon TÁMOP-4.1.2.E-15/1/Konv-2015-0001 számú projekt keretében készült tanulmány, Debrecen
- Dicken, P. (1992) *Global shift: The internationalization of economic activity*. Paul Chapman, Liverpool
- Dimitrov, D. – Helmenstein, C. – Kleissner, H. – Moser, B. – Schindler, J. (2006) *Die makroökonomische Effekte des Sports in Europa*. SpEA, Wien
- Downward, P.M. – Ralston, R. (2006) The sports development potential of sports event volunteering: Insights from the XVII Manchester Commonwealth Games. *European Sport Management Quarterly*, 6, 4, 333-351.
- Downward P. – Lera-Lopez, F. – Rasciute, S. (2014a) The correlates of sports participation in Europe. *European Journal of Sport Science*, 14, 6, 592-602.
- Downward, P. – Hallmann, K. – Pawlowski T. (2014b) Assessing parental impact of the sports participation of children: A socio-economic analysis of the UK. *European Journal of Sport Science*, 14, 1, 84-90.
- Dóczi, T. – Gál, A. – Sáringerné, Szilárd, A. (2014) Társadalmi befogadás a sportban és a sport által. In (szerk. Farkas J.) *A fizikai aktivitás és a sport magyarországi dimenzióinak feltárása*, Magyar Sporttudományi Társaság, Budapest, 77-142.
- Duncan, M.J. – Spence, J.C. – Mummery, W.K. (2005) Perceived environment and physical activity: a meta-analysis of selected environmental characteristics. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 2, 1
- Enyedi, Gy. (2002) A városok kulturális gazdasága. *Földrajzi Értesítő*, 51, 1-2, 19-29.
- Emery, P. (2010) Past, present, future major sport event management practice: The practitioner perspective. *Sport Management Review*, 13, 2, 158-170.
- Essex, S. – Chalkley, B. (1998) Olympic Games: catalyst of urban change. *Leisure Studies*, 17, 3, 187-206.
- Estabrooks, P.A. – Lee, R.A. – Gyurcsik, N.C. (2013) Resources for physical activity participation: does availability and accessibility differ by neighborhood socioeconomic status? *Annals of behavioral medicine*, 25, 2, 100-104.
- Európa Tanács (1992) *Európai Sport Charta és Sport Etikai Kódex*. Strasbourg
- Európai Bizottság (2011) *A sport európai dimenziójának fejlesztése – a bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának*. Brüsszel
- European Commission (2004) *Eurobarometer 62.0* (2004). TNS Opinion & Social, Brussels, GESIS Data Archive, Cologne. ZA4229 data file version 1.1.0, doi:10.4232/1.10962
- European Commission (2007) *White Paper on Sport*. Office for Official Publications of the Luxembourg, European Communities, Strasbourg
- European Commission (2010) *Eurobarometer 72.3* (2009). TNS Opinion & Social, Brussels. GESIS Data Archive, Cologne. ZA4977, data file version 2.0.0, doi:10.4232/1.11140.
- European Commission (2012) *Eurobarometer 56.0* (Aug-Sept 2001). European Opinion Research Group (EORG), Brussels. GESIS Data Archive, Cologne. ZA3625 Data file Version 1.0.1, doi:10.4232/1.10944

- European Commission (2014a) *Sport and Physical Activity – Report*. Special Eurobarometer 412, Brussels
- European Commission (2014b) *Eurobarometer 80.2* (2013). TNS Opinion, GESIS Data Archive, Cologne. ZA5877 Data file Version 1.0.0, doi:10.4232/1.12010
- Európai Parlament (2008) *Állásfoglalás a sportról szóló Fehér Könyvről*. Brüsszel
- Európai Parlament (2012) *Állásfoglalás a sport európai dimenziójáról*. Brüsszel
- Eurostrategies (2011) *Study of the funding grassroots sports in the EU*. Volume II – Country Reports
- Farkas, J. (1998) A sportföldrajz elméleti és történeti kérdéseiről. *Földrajzi Értesítő*, 157, 2, 279-286.
- Feddersen, A. – Maennig, W. – Borchering, M. (2006) The novelty effect of new soccer stadia: The case of Germany. *International Journal of Sport Finance*, 1, 3, 174-188.
- Feddersen, A. – Maennig, W. (2013) Mega-Events and Sectoral Employment: The Case of the 1996 Olympic Games. *Contemporary Economic Policy*, 31, 3, 580-603.
- Feng, X. – Humphreys, B.R. (2008) Assessing the Economic Impact of Sports Facilities on Residential Property Values: A Spatial Hedonic Approach. *IASE/NAASE Working Paper Series*, Paper No. 08-12, p. 20.
- Feng, X. – Humphreys, B.R. (2012) The impact of professional sports facilities on housing values: Evidence from census block group data. *City, Culture and Society*, 3, 3, 189-200.
- Filep, T. (1988) *A football-tértől a nemzeti bajnokságig, Fejezetek a DVSC és a Bocskay történetéből*. Csokonai Kiadó, Debrecen
- Fourie, J. – Santana-Gallego, M. (2011) The impact of mega-sport events on tourist arrivals. *Tourism Management*, 32, 6, 1364-1370.
- Földesiné Szabó, Gy. (1996) A magyar sport átalakulása az 1989-90-es rendszerváltozás után. In (szerk. Földesiné Szabó, Gy.) *A magyar sport szellemi körképe*, OTSH-MOB, Budapest, 13-52.
- Földesiné Szabó, Gy. (2004) Sportfogyasztás, mint a kulturális fogyasztás válfaja. In. (szerk. Mónus A.) *Társadalmi riport a sportról*, Önkormányzati Minisztérium – Magyar Sporttudományi Társaság, Budapest, 41-89.
- Frenkl, R. – Gallov, R. (szerk.) (2002) *Fehér könyv – helyzetkép a magyar sportról*. Budapest
- Gál, A. (2008) A magyar lakosság egészségtudatossága és szabadidő-sportolási szokásai. In. (szerk. Mónus A.) *Társadalmi riport a sportról*, Önkormányzati Minisztérium – Magyar Sporttudományi Társaság, Budapest, 9-40.
- Gáldi, G. (2002) Fizikai aktivitás Magyarországon az ezredfordulón. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 3-4, 16-18.
- Gáspár, G. (1999) A nyolcvan éves PVSZK. *Pécsi Szemle*, nyár, 84-92.
- Geraint, J. – Sheard, R. – Vickery, B. (2007) *Stadia: A Design and Development Guide*. Routledge, London – New York
- Giles-Corti, B – Donovan, R.J. (2002) The relative influence of individual, social and physical environment determinants of physical activity. *Social Science & Medicine*, 54, 12, 1793-1812.
- Giulianotti, R. – Klauser, F. (2011) Introduction Security and Surveillance at Sport Mega Events. *Urban Studies*, 48, 15, 3157-3168.
- Gobiet, A. – Kotlarski, S. – Beniston, M. – Heinrich, G. – Rajczak, J. – Stoffel, M. (2014) 21st century climate change in the European Alps – A review. *Science of the Total Environment*, 493, 1138-1151.
- Goodall, B. (1987) *The Penguin Dictionary of Human Geography*. Penguin, London

- Gordon-Larsen, P. – Nelson, M.C. – Page, P. – Popkin, B.M. (2006) Inequality in the built environment underlies key health disparities in physical activity and obesity. *Pediatrics*, 117, 2, 417-424.
- Gospodini, A. (2006) Portraying, classifying and understanding the emerging landscapes in the post-industrial city. *Cities*, 23, 5, 311-330.
- Granasztói, P. – N. Lókody, E. (1969) A településtudomány tartalma és kapcsolódásai. *Településtudományi Közlemények*, 22, 47-66.
- Gratton, C. – Dobson, N. – Shibli, S. (2000) The economic importance of major sports events: a case-study of six events. *Managing Leisure*, 5, 1, 17-28.
- Gratton, C. – Shibli, S. – Coleman, R. (2005) Sport and Economic Regeneration in Cities. *Urban Studies*, 42, 5-6, 985-999.
- Gratton, C. – Shibli, S. – Coleman, R. (2006) The economic impact of major sports events: a review of ten events in the UK. *The Sociological Review*, 54, 2, 41-58.
- Gratton, C. – Preuss, H. (2008) Maximizing olympic impacts by building up legacies. *International Journal of the History of Sports*, 25, 14, 1922-1938.
- Gregory D. et al. (szerk.) (2009) *The Dictionary of Human Geography*. Wiley-Blackwell, Chichester
- Gyenyise, P. – Ronczyk, L. (2011) Az Ormánsági természeti környezet átalakítása, és ennek hatása a települések életére. In (szerk. Bunyevác, J. – Csona, P. – Fodor, I. – Gálósi-Kovács, B.) *A fenntartható fejlődés, valamint a környezet- és természetvédelem összefüggései a Kárpát-medencében*, MTA Pécsi Akadémiai Bizottság, Pécs, 1-10.
- GYISM – NSH – ÖTM (2007) *Háttéranyag a Sport XXI. Nemzeti Sportstratégiához*. Budapest
- Gyömörei, T. (2014) *Az önkormányzatok sportfinanszírozása Magyarországon*. IDResearch Kutatási és Képzési Kft., Budapest
- Győri F. – Domokos M. – Balogh L. (2011) A magyarság sporttehetségei egy földrajzi modellvizsgálat tükrében. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 12, 46, p. 38.
- Győri, F. – Balogh, L. – Vári, B. (2012) Adalékok az ultramaraton futás sportföldrajzi vizsgálatához. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 13, 50, 37.
- Győri, F. (2015) A sport földrajza. In (szerk. Balogh, L.) *Sporttudomány a mindennapos testnevelés szolgálatában*, A 21. század követelményeinek megfelelő, felsőoktatási sportot érintő differenciált, komplex felsőoktatási szolgáltatások fejlesztése a Dél-alföldi Régió felsőoktatásában című pályázat (TÁMOP-4.1.2.E-13/1/KONV-2013-0011) támogatásával készült jegyzet, Szegedi Tudományegyetem, Szeged
- Hagn, F. – Maennig, W. (2009) Large sport events and unemployment: the case of the 2006 soccer World Cup in Germany. *Applied Economics*, 41, 25, 3295-3302.
- Hajdú, P. (2000) Önkormányzati sportirányítás a rendszerváltás után és a fejlődés lehetőségei. *Magyar Közigazgatás*, 50, 2, 120-123.
- Hall, C.M. (1992) *Hallmark tourist events*. Belhaven Press, London
- Hall, J. – O'Mahony, B. (2006) An empirical analysis of gender differences in sport attendance motives. *International Journal of Sport Marketing and Sponsorship*, 7, 4, 39-51.
- Hall, J. – O'Mahony, B. – Vieceli, J. (2010) An empirical model of attendance factor at major sporting events. *International Journal of Hospitality Management*, 29, 2, 328-334.
- Hall, T. – Barrett, H. (2012) *Urban geography*. Routledge, Abingdon
- Hallmann, K. – Breuer, C. (2010) Image fit between sport events and their hosting destinations from an active sport tourist perspective and its impact on future behaviour. *Journal of Sport and Tourism*, 15, 3, 215-237.
- Hallmann, K. – Wicker, P. – Breuer, C. – Schüttoff, U. (2011) Interdependency of sport supply and sport demand in German metropolitan and medium-sized municipalities – findings from multi-level analysis. *European Journal for Sport and Society*, 8, 1, 65-84.

- Hallmann, K. – Wicker, P. – Breuer, C. – Schönherr, L. (2012) Understanding the importance of sport infrastructure for participation in different sports – findings from multi-level modelling. *European Sport Management Quarterly*, 12, 5, 525-544.
- Hantel, M. – Maurer, C. (2011) The median winter snowline in the Alps. *Meteorologische Zeitschrift*, 20, 3, 267-276.
- Harvey, D. (1989) From managerialism to entrepreneurialism: the transformation in urban governance in late capitalism. *Geografiska Annaler*, 71B, 1, 3-17.
- Healey, M.J. – Ilbery, B.W. (1990) *Location and change: Perspectives on economic geography*. Oxford University Press, Oxford
- Hede, A.M. (2005) Sports-events, tourism and destination marketing strategies: an Australian case study of Athens 2004 and its media telecast. *Journal of Sport and Tourism*, 10, 3, 187-200.
- Henderson, K. – Hodges, S. – Kivel, B. (2002) Context and dialogue in research on women and leisure. *Journal of Leisure Research*, 34, 3, 253-271.
- Henry, I.P. (2001) Postmodernism and power in urban policy: Implication for sport and cultural policy in the city. *European Sport Management Quarterly*, 1, 1, 5-20.
- Higgs, G. – Langford, M. – Norman, P. (2015) Accessibility to sport facilities in Wales: A GIS-based analysis of socio-economic variations in provision. *Geoforum*, 62, 105-120.
- Higgins, V. – Dale, A. (2013) Ethnic differences in sports participation in England. *European Journal for Sport and Society*, 10, 3, 215-239.
- Higham, J. – Hinch, T. (2009) *Sport and tourism – Globalization, Mobility and Identity*. Butterworth-Heinemann, Amsterdam
- Hiller, H.H. (2006). Post-event outcomes and the post-modern turn: The Olympics and urban transformations. *European Sport Management Quarterly*, 6, 4, 317-332.
- Hinch, T. – Higham, J. (2005) *Sport tourism development*. Channel View Publication, Amsterdam
- Hofacre, S. – Burman, T.K. (1992) Demographic changes in the US into the twenty-first century: The impact on sport marketing. *Sport Marketing Quarterly*, 1, 1, 31-36.
- Horak, R. (1995) Moving to Suburbia: Stadium Relocation and Modernization in Vienna. In (szerk. Bale, J. – Moen, O.) *The Stadium and the City*, Keele University Press, 81-94.
- Hotchkiss, J.L. – Moore, R.E. – Zobay, S. M. (2003) Impact of the 1996 Summer Olympic Games on employment and wages in Georgia. *Southern Economic Journal*, 69, 3, 691-704.
- Houlihan, B. (2005) Public sector sport policy: Developing a framework for analysis. *International review for the sociology of sport*, 40, 2, 163-185.
- Hoye, R. – Cuskelly, G (2007) *Sport governance*. Routledge, London – New York
- Humphreys, D.C. – Mason, C.M. – Pinch, S.P. (1983) The externality fields of football grounds: a case study of the Dell, Southampton. *Geoforum*, 14, 4, 401-411.
- Hums, M.A. – MacLean, J.C. (2009) *Governance and policy and sport organisation*. Holcomb Hathaway Publishers, Scottsdale
- Huston, S.L. – Evenson, K.R. – Bors, P. – Gizlice, Z. (2003) Neighborhood environment, access to places for activity, and leisure-time physical activity in diverse North Carolina population. *American Journal of Health Promotion*, 18, 1, 58-69.
- IOC (2005) *Manual on sport and the environment*. International Olympic Committee, Lausanne
- IOC (2014) *Olympic Agenda 2020: 20+20 recommendations*. International Olympic Committee, Lausanne
- Ivanics, T. – Lévai Gy. (2012) *A téli olimpiai játékok története*. Kossuth Kiadó, Budapest
- Johnston, R.J. – Gregory, D. – Smith, D.M. (szerk.) (1994) *The Dictionary of Human Geography*. Blackwell, Malden

- Jones, H. (1989) *The economic impact and importance of sport: A European study*. European Council, Strasbourg
- Kapitány, Á. – Kapitány, G. (2013) *A „szellemi termelési mód”*. Kossuth Kiadó, Budapest
- Kaplan, D. – Wheeler, J. – Holloway, S. (2009) *Urban Geography*. John Wiley & Sons, Hoboken
- Kaplanidou, K. – Vogt, C. (2007) The interrelationship between sport event and destination image and sport tourists' behaviours. *Journal of Sport and Tourism*, 12, 3-4, 183-206.
- Z. Karvalics, L. (2007) *Információs társadalom – mi az?* Budapest
- Kartakoullis, N.L. – Karlis, G. (2002) Developing Cyprus as a sport tourism destination: the results of a swot analysis. *Journal of Sport and Tourism*, 7, 4, 3-17.
- Karusisi, N. – Thomas, F. – Méline, J. – Chaix, B. (2013) Spatial accessibility to specific sport facilities and corresponding sport practice: the RECORD Study. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 10, 48
- Kasimati, E. (2003) Economic aspects and the Summer Olympics: a review of related research. *International Journal of Tourism Research*, 5, 6, 433-444.
- Kavetsos, G. (2012) The impact of the London Olympics announcement on property prices. *Urban Studies*, 49, 7, 1453-1470.
- Kavetsos, G. – Szymanski, S. (2010) National well-being and international sports events. *Journal of Economic Psychology*, 31, 2 158-171.
- Keresztes, N. – Pikó, B. (2008) Fiatalok sportolási és táplálkozási szokásainak összefüggése Donovan koherencia-elmélet tükrében. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 9, 1, 14-19.
- Keresztes, N. – Szilágyi, N. – Horváth, G. (2014) Egyetemisták sportolási gyakorságiának és kapcsolati hálójának összefüggései. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 15, 4, 8-13
- Keserű, Cs. – Dénes, F (2007) *A magyar sportfinanszírozás helyzete*. Műhelytanulmány, Budapest
- Kim, S.S. – Morrision, A.M. (2005) Change of images of South Korea among foreign tourists after the 2002 FIFA World Cup. *Tourism Management*, 26, 2, 233-247.
- Kim, Y-H. – Short, J.R. (2008) *Cities and economies*. Routledge, London
- King, N. (2009) *Sport Policy and Governance*. Butterworth-Heinemann, Oxford
- King, N. (2012) *Local authority sport and recreation service sin England: Where next?* APSE, Manchester
- King, N. (2014) Local authority sport services under the UK coalition government: retention, revision or curtailment? *International Journal of Sport Policy and Politics*, 6, 3, 349-369.
- Kiss, R. (2014) The geographical position, system and modelling of golf tourism. *Hungarian Geographical Bulletin*, 64, 2, 201-220.
- Kissoudi, P. (2008) The Athens Olympics: Optimistic legacies–post-Olympic assets and the struggle for their realization. *The International Journal of the History of Sport*, 25,14, 1972-1990.
- Kluka, D. – Stier, W. Jr. – Schilling, G. (2005) *Aspects of Sport Governance*. Meyer & Meyer Sport, Oxford
- Knox, P. – Agnew, J. (1994) *The geography of world economy*. Edward Arnold, London
- Koc, E. (2005) New product development in the Turkish tourism market: the case of football tourism. *Journal of Sport and Tourism*, 10, 3, 165-172.
- Kovács, T. (1969) A statisztikai település- és városfogalom. *Területi Statisztika*, 19, 5, 477-489.
- Kovács, Z. (2002) *Népesség- és településföldrajz*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- Kozma, G. (1989) A debreceni belváros területhasznosításának alakulása 1940-1980. között. *Településfejlesztés*, 4, 79-96.
- Kozma, G. (1993) A debreceni ipar területi fejlődése az 1930-as évek vége és 1990. között. *Debreceni Szemle*, 1, 1, 87-98.

- Kozma, G. (1994) A debreceni lakóterületek fejlődése az 1930-as évek vége és 1990. között. In (szerk. Tímár J.) *Az alföldi út kérdőjelei*, MTA RKK ATI Békéscsabai Osztály, Békéscsaba, 296-304.
- Kozma, G. (1998) A debreceni önkormányzat marketingtevékenysége. *Marketing és menedzsment*, 32, 4, 18-22.
- Kozma, G. (1999) *A városmarketing elemeinek alkalmazása Debrecenben a rendszerváltozás után*. Studia Geographica, 7., Debrecen
- Kozma, G. (2000) A debreceni önkormányzat költségvetésének sajátosságai 1992-98. *Tér és Társadalom*, 14, 2-3, 23-32.
- Kozma, G. (2002a) Miskolc, Nyíregyháza és Debrecen költségvetésében megfigyelhető különbségek az 1990-es évtizedben. *Északkelet-Magyarország*, 7, 3-4, 9-16.
- Kozma, G. (2002b) Az önkormányzatok költségvetésében megfigyelhető sajátosságok és főbb időbeli változások az 1990-es évtizedben. *Pénzügyi Szemle*, 47, 5, 439-463.
- Kozma, G. (2004) The use of slogans and symbols in the Hungarian regional and place marketing. In (szerk. Süli-Zakar, I.) *Cross-border Co-operations – Schengen Challenges*, Debrecen, 227-232.
- Kozma, G. (2005) The brochures of the local governments in Hungary for potential investors. In (szerk. Ilic, M.) *Regional development problems in Croatia and neighbouring countries*, Zagreb, 183-194.
- Kozma, G. (2009) Place marketing in Hungary: The Case Study of Debrecen. *European Spatial Research and Policy*, 16, 1, 59-74.
- Kozma, G. – Danyi, Z. (2009) The role of international sporting events in the place marketing activity of Debrecen (Hungary). *Journal of Tourism Challenges and Trends*, 2, 2, 141-153.
- Kozma, G. (2010a) Sport as an element in the place branding activities of local governments. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 3, 2, 133-143.
- Kozma, G. (2010b) A terület- és településmarketing megjelenése a megyei jogú városok sportkoncepcióiban. *Comitatus – Önkormányzati Szemle*, 20, 7, 44-50.
- Kozma G. (2010c) A sport és a települések belső élete közötti kapcsolat a nemzetközi szakirodalom tükrében. In (szerk. Lóki, J.) *Interdiszciplinaritás a természet- és társadalomtudományokban*, Debrecen, pp. 189-196.
- Kozma, G. (2012) Examining the link between sports and urban structure through the example of Debrecen. In (szerk. Trócsányi, A. – Pirisi, G.) *The role of the cultural economy and tourism in the renewal of cities*, Publikon, Pécs 65-78.
- Kozma G. – Péntes J. – Molnár E. (2012a) A sportlétesítmények elhelyezkedésének térbeli fejlődése a magyarországi megyei jogú városokban. *Településföldrajzi Közlemények*, 1., 1., 48-62.
- Kozma, G. – Radics, Zs. – Teperics, K. (2012b) A sport szerepe a helyi önkormányzatok bizottsági struktúrájában. *Új Magyar Közigazgatás*, 5, 7-8, 25-31.
- Kozma, G. – Radics, Zs. – Teperics, K. (2012c) The new role of sport: the use of sport in place branding activity of local government of Debrecen (Hungary). *Journal of Physical Education and Sport*, 12, 4, 507-513.
- Kozma G. (2014) A sportlétesítmények szerepe a városok megújításában: a debreceni Nagyerdei Stadion példája. In (szerk. Kórodi T., Samsumné Molnár J., Siskáné Szilasi B., Dobos, E.) *VII. Magyar Földrajzi Konferencia kiadványa*, Miskolci Egyetem Földrajz-Geoinformatikai Intézet, Miskolc, 363-374.
- Kozma G. – Dézsi Gy. – Teperics K. (2014a) Az alap- és középfokú oktatási intézmények térbeli elhelyezkedésének változása Debrecenben 1939 és 2013 között. *Modern Geográfia*, 4, 93-105.

- Kozma, G. – Teperics, K. – Radics, Zs. (2014b) The Changing Role of Sports in Urban Development: A Case Study of Debrecen (Hungary). *The International Journal of the History of Sport*, 31, 9, 1118-1132.
- Kozma, G. – Bujdosó, Z. – Radics, Zs. (2014c) The characteristic feature of training camps in a lesser-known region: a Central European case study. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 7, 2, 151-158.
- Kozma, G. (2015) Geographical aspects of sports participation. *Central European Regional Policy and Human Geography*, 5, 2, 7-16.
- Kozma, G. – Bács, Z. – Zilinyi, Zs. (2015a) The possibilities and results for the scientific research into the relationship between settlements and sport. *GeoSport for Society*, 2, 2, 37-47.
- Kozma, G. – Bács, Z. – Perényi, Sz. (2015b) Differences and similarities in sports participation: analysis considering regions and settlements in case of Hungary and European Union. *Journal of Physical Education and Sport*, 15, 3, 551-560.
- Kozma, G. – Perényi, Sz. – Bácsné Bába, É. (2015c) *A helyi önkormányzatok és a sport kapcsolata. A "3. misszió" Sport és tudomány a társadalomért Kelet-Magyarországon* TÁMOP-4.1.2.E-15/1/Konv-2015-0001 számú projekt keretében készült tanulmány, Debrecen
- Kozma, G. (2016a) A sporttal foglalkozó társas vállalkozások települései jellemzői Magyarországon. In (szerk. Fodor Gy. et al.) *Társadalmi kihívások és adekvát válaszlehetőségek a XXI. század Közép-Európájában*, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász, 268-275.
- Kozma G. (2016b) A sport helye a helyi önkormányzatok Polgármesteri Hivatalaiban. In (szerk. Kókai S.) *A változó világ XXI. századi kihívásai, Nyíregyháza*, 325-336.
- Kozma, G. – Péntes, J. – Molnár, E. (2016) Spatial development of sports facilities in Hungarian cities of county rank. *Bulletin of Geography, Socio-economic Series*, 31, 37-44.
- Kövér I. (2009) *A Haladás. Szombathelyi MÁV Haladás Vasutas Sportegyesület*, Szombathely
- Köszegfalvi, Gy. (2004) *Magyarország településrendszere*. Alexandra Kiadó, Pécs.
- KPMG (2011) *European Stadium Insight 2011*. KPMG Tanácsadó Kft., Budapest
- KSH (1957) *Statisztikai Évkönyv. 1949-1955*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- KSH (1959) *Nemzetközi statisztikai évkönyv, 1929-1957*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- KSH (1989) *Statisztikai évkönyv, 1988*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- KSH (1993) *Magyar statisztikai évkönyv, 1992*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- KSH (2012) *Időmérleg 2009/2010, Összefoglaló adattár*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- KSH (2013) *Magyar statisztikai évkönyv, 2012*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- KSH (2014a) *Cég-Kód-Tár 2013*. KSH, Budapest
- KSH (2014b) *Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2012*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- Kuypers, T. (1996). *The beautiful game? An econometric study of why people watch English football*. Univ. College London, Department of Economics, London
- Laki, L. – Nyerges, M. (2001) Sportolási szokások az ezredfordulón a fiatalok körében. *Kalokagathia*, 1-2, 5-19.
- Lamb, K.E. – Ferguson, N.S. – Wang, Y. – Ogilvie, D. – Ellaway, A. (2010) Distribution of physical activity facilities in Scotland by small area measures of deprivation and urbanicity. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 7, 76.

- Lamla, M.J. – Straub, M. – Girsberger, S. – Esther, M (2012) *On the economic impact of international sport events: Microevidence from survey data at the EURO 2008*. KOF Working Paper, KOF Swiss Economic Institute, Zürich
- Lee, C.K. – Taylor, T. (2005) Critical reflections on the economic impact assessment of a mega-event: the case of 2002 FIFA World Cup. *Tourism Management*, 26, 4, 595-603.
- Lee, C-K. – Lee, Y-K. – Lee, B. (2005) Korea's destination image formed by the 2002 World Cup. *Annals of Tourism Research*, 32, 4, 839-858.
- Leitner, H. (1990) Cities in pursuit of economic growth. *Political Geography Quarterly*, 9, 2, 146-170.
- Leopkey, B. – Parent, M. M. (2009) Risk Management Issues in Large-scale Sporting Events: a Stakeholder Perspective. *European Sport Management Quarterly*, 9, 2, 187-208.
- Lertwachara, K. – Cochran, J.J. (2007) An event study of the economic impact of professional sport franchises on local US economies. *Journal of Sports Economics*, 8,3, 244-254.
- Liao, H. – Pitts, A. (2006) A brief historical review of Olympic urbanization. *The International Journal of the History of Sport*, 23, 7, 1232-1252.
- Lundby, C. – Millet, G.P. – Calbet, J.A. – Bärtsch, P. – Subudhi, A.W. (2012) Does 'altitude training' increase exercise performance in elite athletes?. *British Journal of Sports Medicine*, 46, 792-795.
- Macintyre, S. – Macdonald, L. – Ellaway, A. (2008) Do poorer people have poorer access to local resources and facilities? The distribution of local resources by area deprivation in Glasgow, Scotland. *Social Science & Medicine*, 67, 6, 900-914.
- Maenning, W. – du Plessis, S. (2009) Sport Stadia, Sporting Events and Urban Development: International Experience and the Ambitions of Durban. *Urban Forum*, 20, 1, 61-76.
- Mahony, D.F. – Nakazawa, M. – Funk, D.C. – James, J.D. – Gladden, J.M. (2002) Motivational factors influencing the behaviour of J. League spectators. *Sport Management Review*, 5, 1, 1-24.
- Mallen, C. – Adams, L. – Stevens, J. – Thompson, L. (2010) Environmental Sustainability in Sport Facility Management: A Delphi Study. *European Sport Management Quarterly*, 10, 3, 367-389.
- Mason, C. – Robins, R. (1991) The spatial externality fields of football stadiums: the effects of football and non-football uses at Kenilworth Road, Luton. *Applied Geography*, 11, 4, 251-266.
- Mason, C. – Moncrieff, A. (1993) The effect of relocation on the externality fields of football stadia: the case of St Johnstone FC. *The Scottish Geographical Magazine*, 109, 2, 96-105.
- Matheson, V.A. (2006) Is smaller better? A comment on "Comparative Economic Impact Analyses" by Michael Mondello and Patrick Rishe. *Economic Development Quarterly*, 20, 2, 192-195.
- Maunsell, F. (2004) *Commonwealth Games benefits study*. Final Report. Warrington
- McCartney, G. – Thomas, S. – Thomson, H. – Scott, J. – Hamilton, V. – Hanlon, P. – Bond, L. (2010) *The health and socioeconomic impacts of major multi-sport events: systematic review (1978-2008)*. BMj, 340
- Mendöl, T. (1963) *Általános településföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Misener, L. - Mason, D.S. (2006) Creating community networks: Can sporting events offer meaningful sources of social capital? *Managing Leisure*, 11, 1, 39-56.
- Molnár, Gy. (2014) The league of retirees: foreigners' perception of Hungarian pro football. In (szerk. Elliott, R. – Harris, J.) *Football and Migration: Perspectives, places, players*, Routledge, London – New York, 106-124.
- Nassis, G.P. (2013) Effect of altitude on football performance: analysis of the 2010 FIFA World Cup Data. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 27, 3, 703-707.

- Nelson, A.C. (2001) Prosperity or Blight? A Question of Major League Stadia Location. *Economic Development Quarterly*, 15, 3, 255-265.
- Nelson, S.L. (2007) *Sports Facilities: From Multipurpose Stadia to Mixed Use Developments*. Paper presented at American Real Estate Society Conference, San Francisco
- Neulinger, Á. (2008) A szabadidősport iránti érdeklődés Magyarország 1.: a sportolás megítélése és gyakorlata. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 9, 4, 12-15.
- Neulinger, Á. (2009) A szabadidősport iránti érdeklődés Magyarország 3.: társas kapcsolatok és interakciók a sportban. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 10, 3-4, 29-32.
- Newman, P. – Tual, M. (2002) The Stade de France. The Last Expression of French Centralism? *European Planning Studies*, 10, 7, 831-843.
- Newsome, T.H. – Comer, J.C. (2000) Changing Intra-Urban Location Patterns of Major League Sports Facilities. *Professional Geographer*, 52, 1, 105-120.
- Niclasen, B. – Petzold, M. – Schnohr, C.W. (2012) The association between high recreational physical activity and physical activity as a part of daily living in adolescents and availability of local indoor sports facilities and sport clubs. *Scandinavian Journal of Public Health*, 40, 7, 614-620.
- Niklai, A. (1962) *Város és városfejlesztés – Debrecen távlati fejlesztési terve*. Debrecen Megyei Jogú Városi Tanácsa VB, Debrecen
- Nyikana, S. – Tichaawa, T.M. – Swaer, K. (2014) Sport, tourism and mega-event impact on host cities: A case study of the FIFA 2010 World Cup in Port Elizabeth. *African Journal for Physical, Health Education, Recreation and Dance*, 20, 1, 548-556.
- O'Brien, B. (2007) Points of leverage: maximizing host community benefit from a regional surfing festival. *European Sport Management Quarterly*, 7, 2, 141-165.
- Ohmann, S. – Jones, I. – Wilkes, K. (2006) The perceived social impacts of the 2006 Football World Cup on Munich residents. *Journal of Sport and Tourism*, 11, 2, 129-152.
- Orams, M. (2005) Sport tourism and natural resource impact. In (szerk. Higham, J.) *Sport tourism destination*, Elsevier Butterworth-Heinemann, Amsterdam, 248-259.
- O'Reilly, N. – Berger, I.E. – Hernandez, T. – Parent, M.M. – Séguin, B. (2015) Urban sportscapes: An environmental deterministic perspective on the management of youth sport participation. *Sport Management Review*, 18, 2, 291-307.
- Osti, L. – Disegna, M. – Brida, J.G. (2012) Repeat visits and intentions to revisit a sporting event and its nearby destinations. *Journal of Vacation Marketing*, 18, 1, 31-42.
- Owen, K. (2002) The Sydney Olympics and urban entrepreneurialism. *Australian Geographical Studies*, 40, 3, 323-336.
- Owen, N. – Leslie, E. – Salmon, J. – Fotheringham, M.J. (2000) Environmental determinants of physical activity and sedentary behavior. *Exercise and Sport Sciences Reviews*, 28, 4, 153-158.
- Papp, Gy. (2005) *ETO 100: a Győri ETO centenáriuma*. Győr Megyei Jogú Város Sportigazgatósága, Győr
- Perényi, I. (1972) *Településtervezés*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Perényi, I. (szerk.) (1987) *Urbanisztikai Kézikönyv*. Építésügyi Tájékoztató Központ, Budapest
- Perényi, Sz. (2010) The relation between sport participation and the value preferences of Hungarian youth. *Sport in Society*, 13, 6, 984-1000.
- Perényi, Sz. (2013) Alacsonyán stagnáló mozgástrend: a fizikai inaktivitás újratermelődése. In (szerk. Székely, L.) *Magyar Ifjúság, 2012*, Kutatópont, Budapest, 229-240.
- Peronnet, F. – Thibault, G. – Cousineau, D.L. (1991) A theoretical analysis of the effect of altitude on running performance. *Journal of Applied Physiology*, 70, 1, 399-404.
- Perry, A. (2004). Sports tourism and climate variability. In (szerk. Matzarakis, A. – de Freitas, C.R. – Scott, D.) *Advances in Tourism Climatology*, Berichte des Meteorologische Institute der Universität Freiburg Nr. 12, Freiburg, 174-179.

- Pirisi, G. (2009) Differenciálódó kisvárosaink. *Földrajzi Közlemények*, 133, 3, 313-325.
- Pollard, R. – Silva, C.D. – Medeiros, N.C. (2008) Home advantage in football in Brazil: differences between teams and the effects of distance travelled. *Brasilian Journal of Soccer and Science*, 1, 1, 3-10.
- Posch, E. et al. (2003) *A fehérvéri sport aranykönyve*. Lénia 2 Kft., Székesfehérvár
- Powell, L.M. – Chaloupka, F.J. – Slater, S.J. – Johnston, L.D. – O'Malley, P.M. (2007) The availability of local-area commercial physical activity-related facilities and physical activity among adolescents. *American Journal of Preventive Medicine*, 33, 4, 292-300.
- Preuss, H. (2006) *Az olimpiai játékok gazdasági háttere: Az 1972-2008. évi játékok összehasonlítása*. Sanoma, Budapest
- Prins, R.G. – van Empelen, p. – te Velde, S.J. – Timperio, A. – Lenthe, F.J. – Tak, N.I. – Crawford, D. – Brug, J. – Oenema, A. (2010) Availability of sports facilities as moderator of the intention – sports participation relationship among adolescents. *Health Education Research*, 25, 3, 489-497.
- Prins, R.G. – Mohnen, S. – van Lenthe, F.J. – Brug, J. – Oenema, A. (2012) Are neighbourhood social capital and availability of sports facilities related to sports participation among Dutch adolescents? *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 9, 90
- PWC (2015) *Budapest 2024: Nyári Olimpiai és Paralimpiai Játékok – Megvalósíthatósági Tanulmány*. Budapest
- Quinn, M.D. (2003) The effects of wind and altitude in the 200-m sprint. *Journal of Applied Biomechanics*, 19, 1, 49-59.
- Rácz, Z. (2015) *Borsos József*. Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények, Budapest
- Reed, J.A. – Phillips, D.A. (2005) The relationship between physical activity and the proximity of exercise facilities and home exercise equipment used by undergraduate university students. *Journal of American College Health*, 53, 6, 285-290.
- Reimers, A.K. – Wagner, M. – Alvanides, S. – Steinmayr, A. – Reiner, M. – Schmidt, S. – Woll, A. (2014) Proximity to sports facilities and sports participation for adolescents in Germany. *PLOS-ONE*, 9, 3,
- Rein, I. – Shields, B (2007) Place branding sport: Strategies for differentiating emerging, transitional, negatively viewed and newly industrialised nations. *Place Branding and Public Diplomacy*, 3, 1, 73-85.
- Ren, X. (2010) Architecture and national building in the age of globalization: Construction of National Stadium of Beijing for the 2008 Olympics. *Journal of Urban Affairs*, 30, 2, 175-190.
- Rétsági, E. – H. Ekler, J. (2011) A testnevelés elmélet és a testnevelés módszertan alapjai. In (szerk. Nádori, L. et al.) *Sportelméleti ismeretek*, Dialóg Campus – Nordex, Pécs-Budapest
- Riza, M. – Doratli, N. – Fasli, M. (2012) City branding and identity. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 35, 293-300.
- Robinson, M.J. – Trail, G.T. – Dick, R.J. – Gillentine, A.J. (2005) Fans vs. spectators: An analysis of those who attend intercollegiate football game. *Sport Marketing Quarterly*, 14, 1, 43-53.
- Roche, M. (2000) *Mega-events and Modernity*. Routledge, London
- Sajó, I. (1934) Debrecen sz. kir. város sportpark és stadion építkezése. *Debreceni Képes Kalendárium*, 142-143.
- Sallis, J.F. – Prochaska, J.J. – Taylor, W.C. (2000) A review of correlates of physical activity of children and adolescents. *Medicine & Science in Sport & Exercise*, 32, 5, 963-975.
- Santo, C. (2005) The economic impact of sport stadiums: recasting the analysis in context. *Journal of Urban Affairs*, 27, 2, 177-191.

- Sassen, S. (2006) *Cities in a world economy*. Pine Forge, London
- Schweitzer, F. – Tóth, J. (2011) A Balaton-kutatás feladatai. In (szerk. Bokor, L. – Marton, G. – Szelesi, T. – Tóth, J.) *Geográfusok a Balatonért*, Publikon, Pécs, 19-30.
- Scott, A.J. (2000) *The Cultural economy of cities*. Sage, London
- Scott, M.M. – Evenson, K.R. – Cohen, D.A. – Cox, C.E. (2007) Comparing perceived and objectively measured access to recreational facilities as predictors of physical activity among adolescent girls. *Journal of Urban Health*, 84, 3, 346-359.
- Scott, D. – Steiger, R. – Rutty, M. – Johnson, P. (2015) The future of the Olympic Winter Games in an era of climate change. *Current Issues in Tourism*, 18, 10, 913-930.
- Seckin, A – Pollard, R. (2007) Home advantage in Turkish professional soccer. *Journal of Sports Science and Medicine*, Supplement 10, 203-204.
- Siegfried, J. – Zimbalist, A. (2000) The economics of sports facilities and their communities. *Journal of Economic Perspectives*, 14, 3, 95-114.
- Siekmann, R. – Soek, J. (2011) Models of sport governance within the European Union. In (szerk. Nafzinger, J.A.R – Ross, S.F.) *Handbook on International Sports Law*, Edgar Elgar, Cheltenham – Northampton, 112-130.
- Sklair, L. (2010) Iconic architecture and the culture-ideology of consumerism. *Theory, Culture & Society*, 27, 5, 135-159.
- Slater, A. – Tiggemann, M. (2011) Gender differences in adolescent sport participation, teasing, self-objectification and body image concerns. *Journal of Adolescence*, 34, 3, 455-463.
- Smith, A. (2005) Reimagining the city: the value of sports initiatives. *Annals of Tourism Research*, 32, 1, 217-236.
- Smith, A. (2009) Theorising the relationship between major sport events and social sustainability. *Journal of Sport and Tourism*, 14, 2-3, 109-120.
- Smith, A. (2010) The development of „Sports-City” zones and their potential values as tourism resources for urban areas. *European Planning Studies*, 18, 3, 385-410.
- Smith, H. – Ferrari, M.S.G. (szerk.) (2012) *Waterfront regeneration: experiences in city-building*. Routledge, Abingdon
- Smith, N. (2002) New globalism, new urbanism: gentrification as global urban strategy. *Antipode*, 34, 3, 427-450.
- SpEA (2012) *Study on the contribution of sport to economic growth and employment in the EU*. Brussels
- Song, W. (2010) Impacts of Olympics on exports and tourism. *Journal of Economic Development*, 35, 4, 93-109.
- Spence, J.C. – Lee, R.E. (2003) Towards a comprehensive model of physical activity. *Psychology of Sport and Exercise*, 4, 1, 7-24.
- Steinmeyr, A. – Felfe, C. – Lechner, M. (2011) The closer the sportier? Childrens sports activity and their distance to sports facilities. *European Review of Ageing and Physical Activity*, 8, 2, 67-82.
- Sterbenz, T. – Gulyás, E. (2014) Jó kormányzás a sportban. In (szerk. Farkas J.) *A fizikai aktivitás és a sport magyarországi dimenzióinak feltárása*, Magyar Sporttudományi Társaság, Budapest, 201-278.
- Stray-Gundersen, J. – Chapman, R.F. – Levine, B.D. (2001) “Living high-training low” altitude training improves sea level performance in male and female elite runners. *Journal of Applied Physiology*, 91, 3, 1113-1120.
- Szegedi P. (2005) *Pozíciók és oppozíciók: a futballmező kialakulása, struktúrája és dinamikája*. PhD értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest
- Szegerné Dancs, H. (2011) Sporttörténet. In (szerk. Nádori, L. et al.) *Sportelméleti ismeretek*, Dialóg Campus – Nordex, Pécs-Budapest

- Szmyńska, D. – Sroda, S. (2007) The servicisation process based on the structure of employment in large German cities in 1996-2002. In (szerk. Słodczyk, J. – Hasiński, W.) *Problems of the Life Quality of City-Dwellers, Economic and Environmental Studies*, No. 9, Opole, 43-53.
- Szmyński, S. (2011) Sport financing and governance in Europe. In (szerk. Andreff, W.) *Contemporary issues in sport economics*, Edward Edgar, Cheltenham – Northampton, 65-79.
- Szokolay, Ö. (1969) *Debrecen Megyei Jogú Város Általános Rendezési Terv – Ismertetés II.* Debrecen
- Takács, F. (2005) A kultúra történeti formái és a testkultúra. *Kalokagathia*, 1-2, 7-14.
- Taks, M. (2013) Social sustainability of non-mega sport events in a global world. *European Journal for Sport and Society*, 10, 2, 121.
- Taks, M. – Kesenne, S. (2000) The economic significance of sport in Flanders. *Journal of Sport Management*, 14, 4, 342-365.
- Tamássy, L. (1935) A Bocskay FC diadalmas éve és jövője. *Debreceni Képes Kalendárium*, 147-148.
- Taylor, T. – Toohey, K. (2011) Ensuring safety at Australian sport event precincts: Creating securitised, sanitised and stifling spaces?. *Urban Studies*, 48, 15, 3259-3275.
- Thékes, I. (1994) *Hetvenöt éves a Szegedi Vasutas Sport Egyesület*. Délmagyarország, Szeged
- Thornes, J.E. (1977) The effect of weather on sport. *Weather*, 32, 7, 258-268.
- Thornley, A. (2002) Urban regeneration and sports stadia. *European Planning Studies*. 10, 7, 813-818.
- Toohey, K. (2008) The Sydney Olympics: Striving for legacies—overcoming short-term disappointments and long-term deficiencies. *The International Journal of the History of Sport*, 25, 14, 1953-1971.
- Tóth, J. (1981) A településhálózat és a környezet kölcsönhatásának néhány elméleti és gyakorlati kérdése. *Földrajzi Értesítő*, 30, 2-3, 267-292.
- Tóth, Z. (1997) *A települések világa*. Ponte Press Kiadó, Pécs
- Trócsányi, A. (2008) A kulturális gazdálkodás szerepe a városok megújulásában – Pécs adottságai és esélyei. In (szerk. Pap, N.) *Kultúra – területfejlesztés. Pécs – Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben*, Imedias – PTE FI, Pécs, 231-244.
- Tu, C.C. (2005) How does a new sports stadium affect housing values? The case of FedEx Fields. *Land Economics*, 81, 3, 379-395.
- Turner R. S. – Rosentraub, M. S. (2002) Tourism, sport and the centrality of cities. *Journal of Urban Affairs*, 24, 5, 487-492.
- UEFA (2010) *UEFA Stadium Infrastructure Regulations*. UEFA, Geneva
- UEFA (2015) *Regulation of UEFA Champions League 2015/2016*. UEFA, Geneva
- Yu, X. (2012) *The question of legacy and the 2008 Olympic games: An exploration of the post-games utilisation of Olympic sport venues in Beijing*. PhD-értekezés, The University of Western Ontario
- Vail, S. (2007) Community development and sports participation. *Journal of Sport Management*, 21, 4, 571-596.
- Varjú, V. (2010) *A környezeti politika fejlesztéspolitikába történi integrációja – a stratégiai környezeti vizsgálat*. PhD értekezés, Pécs
- Villar, J. G. – Guerrero, P.R. (2009) Sports attendance: a survey of the literature 1973-2007. *Rivista di Diritto e di Economia dello Sport* 5, 2, 112-151.
- Wann, D.L. – Grieve, F.G. – Zapalac, R.K. – Pease, D.G. (2008) Motivational profiles of sport fans of different sports. *Sport Marketing Quarterly*, 17, 1, 6-19.
- Ward, S.V. (1998) *Selling places: The marketing and promotion of towns and cities 1850-2000*. E & FN Spon, London

- Weed, M. (2001) Towards a model of cross-sectoral policy development in leisure: The case of sport and tourism. *Leisure Studies*, 20, 2, 125-141.
- Weed, M. – Coren, E. – Flore, J. – Mansfield, L. – Wellard, I. – Chatziefstathiou, D. – Dowse, S. (2009) *A systematic review of the evidence base for developing a physical activity and health legacy from the London 2012 Olympic and Paralympic Games*. Department of Health, London
- Wehrlin, J.P. – Zuest, P. – Hallén, J. – Marti, B. (2006) Live high-train low for 24 days increases hemoglobin mass and red cell volume in elite endurance athletes. *Journal of Applied Physiology*, 100, 6, 1938-1945.
- Westerbeek, H. – Smith, A. – Turner, P. – Emery, P. – Green, C. – van Leeuwen, L. (2005) *Managing sport facilities and major events*. Routledge, London – New York
- Wicker, P. – Breuer, C. – Pawlowski, T. (2009) Promoting sport for all to age-specific target groups: the impact of sport infrastructure. *European Sport Management Quarterly*, 9, 2, 103-118.
- Wilhelm, Z. – Rudl, J. – R. Bank, K. – Gálosi-Kovács, B. – Benovics, G. – Déri, I. – Piszter, G. (2010) Területi különbségek vizsgálata Indiában. *Földrajzi Közlemények*, 134, 3, 299-312.
- Wilson, T.C. (2002) The paradox of social class and sports involvement: The roles of cultural and economic capital. *International Review for the Sociology of Sport*, 37, 1, 5-16.
- Zimbalist, A. (1998) The economics of stadiums, teams and cities. *Policy Studies Review*, 15, 1, 17-29.
- Zinganel, M. (2010) The Stadium as cash machine. In (ed. Frank, S. – Steets, S.) *Stadium Worlds: Football, space and the built environment*, Routledge, London – New York, 77-97.
- Zsótér, B. (2008) Mezőhegyes between the two wars – introduction to the history of Mezőhegyes with the tetrahedron-model. *Scientific Papers Agricultural Management – Series I*, 10, 1,

Ábrák jegyzéke

1. ábra	A foglalkoztatási szerkezet változása az Amerikai Egyesült Államokban 1860 és 1980 között	9
2. ábra	A település tetraéder modellje	14
3. ábra	A település csónka gúla modellje	16
4. ábra	A tágabb értelemben vizsgált sport részesedése a bruttó hozzáadott értékből az Európai Unió egyes országában	20
5. ábra	A tágabb értelemben vizsgált sport részesedése az összes foglalkoztatottból az Európai Unió egyes országában	21
6. ábra	A sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő vállalkozások foglalkoztatotti viszonyokra vonatkozó számított érték a különböző nagyságú településeken a vállalkozás jellege alapján	23
7. ábra	A sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő vállalkozások árbevétel-viszonyaira vonatkozó számított érték a különböző nagyságú településeken a vállalkozás jellege alapján	24
8. ábra	A vizsgált magyarországi települések erősorrendje a sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő vállalkozások körében	25
9. ábra	A vizsgált magyarországi települések erősorrendje a sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő egyéni vállalkozások körében	26
10. ábra	A vizsgált magyarországi települések erősorrendje a sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő társas vállalkozások körében	27
11. ábra	A sportolási gyakoriság az Európai Unió egyes országában településtípus szerint 2013-ban	30
12. ábra	A sportolási gyakoriság 2004-ben, 2009-ben és 2013-ban Magyarország különböző településtípusaiban	30
13. ábra	A sportolás és testedzés tevékenységet végzők aránya a vizsgált népesség körében a KSH időmérés-felmérés különböző időpontjaiban	31
14. ábra	A sportolás és testedzés tevékenységet végzők időráfordítása a KSH időmérés-felmérés különböző időpontjaiban	31
15. ábra	A rendszeresen sportoló 15-29 éves fiatalok megoszlása településtípusok szerint az Ifjúság felmérések alapján	32
16. ábra	A sportolási gyakoriság Magyarország különböző településtípusaiban	32
17. ábra	A sporttal foglalkozó egyesületek arányának változása a teljes egyesületi körön belül a XX. század folyamán	34
18. ábra	A sport területén tevékenykedő nonprofit szervezetek legfontosabb mutatóinak változása 1993 és 2013 között	35
19. ábra	A vizsgált magyarországi települések erősorrendje a sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő nonprofit szervezetek körében	37
20. ábra	A Dohában (Qatar) elhelyezkedő Aspire Zone alaprajza	42
21. ábra	A nyári olimpiai játékokhoz kapcsolódó létesítmények városon belüli elhelyezkedésének modelljei	42
22. ábra	Az 1960-as évek közepe és az 1980-as évek vége között épület sportlétesítmények a magyarországi megyei jogú városokban	44

23. ábra	Az újonnan épült, különböző típusú sportlétesítmények távolsága az adott település központjától az egyes időszakokban a magyarországi megyei jogú városokban	47
24. ábra	A sportlétesítmények egymástól való átlagos távolsága a magyarországi megyei jogú városokban különböző időpontokban	48
25. ábra	A Debrecen északkeleti részén elhelyezkedő sport-negyed	49
26. ábra	A sportlétesítmények településen belüli fekvése a beruházás időpontjában és napjainkban a magyarországi megyei jogú városokban	50
27. ábra	Tornatermek és tornaszobák száma a közoktatási intézményekben Magyarországon 2005-ben	52
28. ábra	A sportra fordított összegek forrása szektorok szerint az Európai Unió egyes országaiban az 2000-es évek közepén	61
29. ábra	A helyi önkormányzatok sporttal kapcsolatos kiadásainak legfontosabb adatai 2002 és 2015 között Magyarországon	62
30. ábra	A helyi önkormányzatok és az államháztartás sportra fordított kiadásai arányának változása az összes kiadásból 2002 és 2015 között Magyarországon	63
31. ábra	A játékosok által megtett futómennyiség a 2010-es Dél-afrikai Labdarúgó Világbajnokság különböző tengerszint feletti magasságú helyszínein lejátszott mérkőzéseken	67
32. ábra	Az átlagos futási sebesség változása a különböző magasságokban a tengerszinthez viszonyítva férfiak és nők esetében	67
33. ábra	A FIFA által elfogadott és ajánlott műfüves pályák 10 millió főre jutó száma az európai országokban	70
34. ábra	A német első osztályú labdarúgó csapatok téli edzőtáborának helyszíne a 2015/2016 téli szezonban	71
35. ábra	Az 1924 és 2014 közötti téli olimpiák helyszíneinek átlaghőmérséklete a játékok hónapjában	72
36. ábra	A sportolási hajlandóság és a sportinfrastruktúrában közpénzből megvalósított fejlesztések közötti kapcsolat	77
37. ábra	A helyi önkormányzatok sport területén folytatott tevékenységével való elégedettség mértéke lakóhely szerint Hajdú-Bihar megyében	78
38. ábra	A debreceni Nagyerdő Borsos József által készített fejlesztési helyszínrajza	80
39. ábra	A sporttal kapcsolatos fejlesztések helyszínei Debrecen 1960-es évek elején készült városfejlesztési terveiben	81
40. ábra	Kisméretű bitumenes kézilabdapályák (ú.n. mikropályák) elhelyezkedése az 1970/80-as évtizedben épült Újkerti lakótelepen	82
41. ábra	Az 1969-es Általános Rendezési Tervben megfogalmazott sportfejlesztési elképzelések	93
42. ábra	A World Stadium Index a különböző nagyobb sportesemények esetében	89
43. ábra	A 2024-es Budapesti Olimpiára alkalmas meglévő vagy tervezett vidéki helyszínek	91
44. ábra	A sportrendezvényeken történő részvétel gyakorisága (2008 óta) a válaszadó lakóhelyének függvényében Magyarországon	93
45. ábra	A sportrendezvényeken történő részvétel gyakorisága a felmérés előtti egy évben a válaszadó lakóhelyének függvényében Hajdú-Bihar megyében	93

46. ábra	Az olimpiai játékok munkahelyteremtő hatása	97
47. ábra	A munkanélküliség alakulása az 1996-os labdarúgó Világbajnokság németországi helyszínein, illetve egyéb németországi településeken	98
48. ábra	A nagyobb és kisebb sportrendezvények elméleti jellegzetességei	99
49. ábra	A Debrecenben 2005 és 2013 között megrendezésre került edzőtáborok havonkénti megoszlása	100
50. ábra	A Debrecenben 2005 és 2013 között megszervezett edzőtáborok országonkénti megoszlása	101
51. ábra	A stadionoktól távolabb élők és a kellemetlenségeket ténylegesen átélők véleménye a létesítmények által kiváltott problémák térbeli nagyságáról	102
52. ábra	A labdarúgó-stadionban rendezett sportesemény által okozott problémák súlyossága és térbeli elterjedése az angliai Kenilworth Road-on (Luton)	103
53. ábra	A FedEx új stadionjának hatása a családi házak árára	107
54. ábra	A Velodrome és a Max-Schmeling-Arena becsült hatása az ingatlanárakra	108

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat	A foglalkozási átrétegződés menete néhány fejlett országban az 1950-es évek eleje és 2012 között	8
2. táblázat	A közszolgáltatások biztosításának lehetséges modelljei	12
3. táblázat	A sporttal kapcsolatos kiadások legfontosabb adatai a 2000-es évek közepén egyes Európai Unió tagállamokban	19
4. táblázat	A sporthoz kapcsolódó gazdasági tevékenységek szektorok szerinti megoszlása Shieffieldben 1996/97 folyamán	21
5. táblázat	Sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő vállalkozások jellegzetességei a különböző nagyságú településeken Magyarországon 2013-ban	22
6. táblázat	Sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő vállalkozások 100 ezer lakosra jutó értékeinek átlaga a különböző társadalmi-gazdasági mutatókkal rendelkező településeken	24
7. táblázat	A Pearson-féle korrelációs együttható értéke a sportot főtevékenységként megjelölő vállalkozások és a különböző társadalmi-gazdasági mutatók viszonylatában	25
8. táblázat	A vizsgálatba bevont települések társadalmi-gazdasági mutatóinak értékei az ott működő és a sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő vállalkozások erőssége alapján	27
9. táblázat	A sporttevékenység gyakorisága különböző településtípusokban az Európai Unióban 2013-ban	29
10. táblázat	A sportolási gyakoriság mértéke Hajdú-Bihar megye különböző településtípusaiban	33
11. táblázat	Sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő nonprofit szervezetek jellegzetességei a különböző nagyságú településeken Magyarországon 2013-ban	35
12. táblázat	Sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő nonprofit szervezetek 100 ezer lakosra jutó értékeinek átlaga a különböző társadalmi-gazdasági mutatókkal rendelkező településeken	36
13. táblázat	A vizsgálatba bevont települések társadalmi-gazdasági mutatói értékeinek átlaga az ott működő és a sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő társas vállalkozások erőssége alapján	37
14. táblázat	A négy legnépszerűbb észak-amerikai sportágban szereplő csapatok pályái elhelyezkedésének változása 1965 és 1997 között	39
15. táblázat	Az Európában 1990 és 2010 között épült 30 ezer főnél nagyobb befogadóképességű stadionok területi elhelyezkedése	40
16. táblázat	A magyarországi megyei jogú városok sportlétesítmény-fejlesztésének szakaszai	43
17. táblázat	Az újonnan épült különböző típusú sportlétesítmények városon belüli elhelyezkedése az építés időszakában a magyarországi megyei jogú városokban	46
18. táblázat	A telepítőtényezők fontossága az egyes periódusokban az újonnan épült sportlétesítmények esetében a magyarországi megyei jogú városokban	50

19. táblázat	Sportlétesítmények előfordulási gyakorisága a vizsgálatba bevont Hajdú-Bihar megyei településeken	53
20. táblázat	A helyi önkormányzatok számára kifejezetten sportra fordítható normatív támogatások összege a központi költségvetésekben az 1991 és 2010 közötti időszakban	55
21. táblázat	A Polgármesteri Hivatalban sporttal foglalkozó köztisztviselők jellegzetességei a vizsgált településeken	57
22. táblázat	A Polgármesteri Hivatalban sporttal foglalkozó köztisztviselők kapcsolódása egyéb területekhez	57
23. táblázat	A képviselő-testület bizottsági struktúra legfontosabb elemei a vizsgált településeken és a sport helyzete a 2014-es helyi önkormányzati választások előtt és után	58
24. táblázat	A sport szerepe a helyi önkormányzatok képviselőtestületi bizottságaiban az adott települések nagyságának függvényében az 5 ezer főnél népesebb települések esetében	59
25. táblázat	26. táblázat A 2011-ben sportrendeleetet elfogadó 10 ezer főnél nagyobb lakosságszámú települések helyi önkormányzatainak jellegzetességei (%)	60
26. táblázat	A 10 ezer főnél nagyobb lakosságszámú települések sportrendelethez felsorolt feladatok megemlékezési gyakorisága a különböző nagyságú településeken	61
27. táblázat	A helyi önkormányzatok sportra fordított kiadásai 2014-ben településnagyság szerint	64
28. táblázat	A Spearmann-féle rangkorrelációs együttható értéke a sporttal kapcsolatos kiadások vonatkozásában	64
29. táblázat	A helyi önkormányzatok sportra fordított kiadásai (Ft/fő) és a kormányzati szakpolitikával való azonosulás közötti kapcsolat erőssége a 2014-es választások előtti időszakban az 5 ezer főnél nagyobb településeken	65
30. táblázat	A tengerszint feletti magasság számítógép által kiszámolt hatása a különböző hosszúságú gyorskorcsolyatávok időeredményeire	68
31. táblázat	A különböző nagyságú szélesebbesség hatása az atléták teljesítményére	69
32. táblázat	A multifunkcionalitás megjelenése a napjaink modern stadionjaiban a befogadóképesség függvényében	75
33. táblázat	A sportolási hajlandóság és a helyi hatóságok sporttal kapcsolatos tevékenységének megítélése az Európai Unióban és Magyarországon 2013-ban	77
34. táblázat	A sportolási hajlandóság és a helyi önkormányzatok munkájának megítélése közötti kapcsolat Hajdú-Bihar megyében	78
35. táblázat	A Debreceni Sportcentrum Közhasznú Nonprofit Kft. számára juttatott önkormányzati támogatás legfontosabb adatai	84
36. táblázat	A Nagyerdei Stadion beruházásával kapcsolatos lakossági vélemények	86
37. táblázat	A 2008-as Pekingi Olimpia létesítményei utóhasznosításának megoszlása	90
38. táblázat	A sportrendezvény-látogatás gyakorisága az utóbbi 12 hónapban az Európai Unióban a lakóhely típusa alapján	92

39. táblázat	A sportolási hajlandóság és a terület adottságainak megítélése Hajdú-Bihar megyében 2015-ben	105
40. táblázat	A rendelkezésre álló sportolási lehetőségek és a sportolási gyakoriság közötti kapcsolat Hajdú-Bihar megye vizsgálatba bevont településeiben	105

Fényképek jegyzéke

1. fénykép	A Bilbaóban felépített Guggenheim múzeum	11
2. fénykép	A London Dokknegyed területén egykori raktárépületben kialakított loft lakás	11
3. fénykép	A clevelandi Ouicken Loans Arena	39
4. fénykép	A müncheni Allianz Arena	41
5. fénykép	A Pekingi Nemzeti Vízi Központ (Vízikocka) épülete	76
6. fénykép	A Dél-Afrikában található Mbombela stadion	76
7. fénykép	A debreceni Nagyerdei Stadion	85
8. fénykép	A Nagyerdei Park a stadion-beruházás előtti és utáni időszakban	86
9. fénykép	A 2005-ös Jégkorong Világbajnokság képe Debrecen gazdasági élet szereplőit megcélzó kiadványában	87
10. fénykép	Az Athéni Olimpia elhagyatott strandröplabda-pályája 2014-ben	90

Mellékletek

1. melléklet Sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő vállalkozások foglalkoztatotti viszonyai különböző nagyságú településeken Magyarországon 2013-ban (%)

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K
0 fő	17,5	13,5	16,1	15,1	15,2	11,6	12,5	14,4	11,2	27,4	17,3
1 fő	66,7	67,7	67,3	67,0	68,3	68,7	65,6	68,0	70,0	51,4	63,4
2 fő	8,8	10,0	8,9	10,3	10,4	12,2	11,2	7,8	9,2	9,6	9,8
3 - 4 fő	2,6	5,9	4,0	4,5	2,7	4,5	6,0	4,1	3,9	5,7	4,8
5 - 9 fő	2,6	1,9	2,7	1,8	1,8	1,9	2,9	3,0	3,2	3,4	2,8
10 - 19 fő	0,9	0,8	0,5	0,5	1,1	0,4	1,2	1,4	1,2	1,8	1,2
20 - 49 fő	0,9	0,2	0,5	0,3	0,4	0,6	0,6	1,0	0,7	0,5	0,6
50 - 99 fő	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0	0,2	0,0	0,2	0,4	0,2	0,2
100 - 149 fő	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1
150 - 199 fő	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
200 - 249 fő	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
számított érték	0,96	0,99	0,97	0,99	0,97	1,01	1,03	1,02	1,04	0,98	1,00
számított érték – teljes vállalkozási kör	1,00	1,02	1,02	1,02	1,02	1,02	1,03	1,00	1,01	0,96	1,00

A – 1 ezer főnél kisebb, B – 1 ezer és 3 ezer fő közötti, C – 3 ezer és 5 ezer fő közötti, D – 5 ezer és 10 ezer fő közötti, E – 10 ezer és 15 ezer fő közötti, F – 15 ezer és 25 ezer fő közötti, G – 25 ezer és 50 ezer fő közötti, H – 50 ezer és 100 ezer fő közötti, I – 100 ezer és 250 ezer fő közötti, J – Budapest, K – Magyarország

számított érték – a különböző foglalkoztatotti kategóriákba tartozó adatok súlyozott összevonásával kapott értéknek az országos értékhez viszonyított nagysága (ez minél nagyobb, annál inkább jellemzőek a több embert foglalkoztató cégek)

Forrás: KSH 2014a

2. melléklet Sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő vállalkozások árbevétel-viszonyai különböző nagyságú településeken Magyarországon 2013-ban (%)

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K
0 - 20 m. Ft	92,5	92,5	92,6	94,1	94,1	93,8	90,4	90,9	90,0	87,3	90,6
21-50 m. Ft	4,5	3,6	4,1	2,7	2,6	3,1	6,2	4,3	5,5	6,0	4,8
51 - 300 m. Ft	2,5	3,4	2,5	2,8	3,0	2,3	3,1	4,0	3,4	5,3	3,7
301 - 500 m. Ft	0,5	0,2	0,8	0,0	0,4	0,5	0,1	0,4	0,5	0,8	0,5
501 - 700 m. Ft	0,0	0,2	0,0	0,2	0,0	0,3	0,0	0,2	0,4	0,2	0,2
701 - 1.000 m. Ft	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,2	0,1	0,1
1.001 - 2.500 m. Ft	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,2	0,1
2.501 - 4.000 m. Ft	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
számított érték	0,94	0,97	0,95	0,94	0,93	0,94	0,97	1,00	1,01	1,08	1,00
számított érték – teljes vállalkozási kör	0,98	0,97	0,97	0,97	0,97	0,96	0,98	0,96	0,96	1,07	1,00

A – 1 ezer főnél kisebb, B – 1 ezer és 3 ezer fő közötti, C – 3 ezer és 5 ezer fő közötti, D – 5 ezer és 10 ezer fő közötti, E – 10 ezer és 15 ezer fő közötti, F – 15 ezer és 25 ezer fő közötti, G – 25 ezer és 50 ezer fő közötti, H – 50 ezer és 100 ezer fő közötti, I – 100 ezer és 250 ezer fő közötti, J – Budapest, K – Magyarország

számított érték – a különböző foglalkoztatotti kategóriákba tartozó adatok súlyozott összevonásával kapott értéknek az országos értékhez viszonyított nagysága (ez minél nagyobb, annál inkább jellemzőek a magasabb árbevétel-kategóriába tartozó cégek)

Forrás: KSH 2014a

3. melléklet A sportolás okai Magyarországon (2013-ban) és Hajdú-Bihar megyében (2015-ben) településtípusok szerint (több válasz is elképzelhető volt, %)

	Magyarország				Hajdú-Bihar megye		
	A	B	C	D	E	C	D
egészség javítása	49,1	38,2	35,9	40,0	44,2	38,9	28,8
fizikai megjelenés javítása	35,7	27,2	17,7	21,6	37,9	40,0	16,0
öregedés ellensúlyozása	18,8	14,7	9,3	13,6	11,6	7,4	2,0
szórakozás	10,7	4,4	8,9	6,0	25,3	17,9	10,0
kikapcsolódás	30,4	39,7	19,8	19,6	31,6	26,3	16,0
együttlét a barátokkal	11,6	12,5	7,3	9,2	13,7	12,6	4,0
új ismeretségek kötése	1,8	2,2	0,8	2,8	1,1	2,1	2,0
más kultúrájú emberek barátsága	0,9	0,7	0,8	2,0	1,1	2,1	0,0
fizikai teljesítmény javítása	29,5	27,9	24,6	27,6	18,9	15,8	10,0
állóképesség javítása	39,3	35,3	25,8	27,6	30,5	24,2	20,0
a súly ellenőrzése	9,8	13,2	7,7	4,8	18,9	13,7	12,0
az önbecsülés javítása	13,4	6,6	7,7	6,0	6,3	5,3	2,0
új képességek fejlesztése	3,6	4,4	1,6	1,6	3,2	1,1	0,0
versenyszellem	0,9	2,2	4,0	1,6	4,2	2,1	2,0
jobb beilleszkedés a társadalomba	0,9	0,0	0,8	2,0	1,1	1,1	0,0
egyéb	10,7	9,6	17,3	16,8	14,7	12,6	16,0

A – Budapest, B – megyeszékhelyek C – egyéb városok, D – községek, E – Debrecen

Forrás: European Commission, 2014b alapján saját számítás; Kozma, 2015

4. melléklet A gyakoribb sporttevékenységet akadályozó tényezők Magyarországon (2013-ban) és Hajdú-Bihar megyében (2015-ben) településtípusok szerint (több válasz is elképzelhető volt, %)

	Magyarország				Hajdú-Bihar megye		
	A	B	C	D	E	C	D
idő-hiány	42,3	40,4	41,3	40,4	42,4	41,5	41,0
túl drága	11,9	15,0	10,3	13,1	10,6	10,8	10,3
nem szereti a versenyszerű dolgokat	10,7	7,3	12,7	9,6	3,0	3,1	0,0
sportlétesítmény-hiány	6,0	2,6	4,1	9,6	0,0	6,2	15,4
rokkantság vagy betegség	17,9	16,6	19,8	21,8	13,6	10,8	15,4
barát-hiány	7,1	4,1	3,5	5,1	4,5	0,0	0,0
kiközösítés	1,2	0,5	1,5	1,9	0,0	0,0	0,0
motiváció-hiány, nem érdekli	19,0	20,7	23,3	15,4	12,1	7,7	17,9
sérüléstől való félelem	9,5	6,2	5,0	8,3	6,1	3,1	7,7
más	6,0	9,3	8,6	4,8	7,6	16,9	12,8

A – Budapest, B – megyeszékhelyek C – egyéb városok, D – községek, E – Debrecen

Forrás: European Commission, 2014b alapján saját számítás; Kozma, 2015

5. melléklet Sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő nonprofit szervezetek foglalkoztatotti viszonyai a különböző nagyságú településeken Magyarországon 2013-ban (%)

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K
0 fő	50,3	44,5	49,5	49,9	48,5	51,3	53,0	57,2	51,8	62,2	52,8
1 fő	48,6	54,5	49,3	48,4	50,6	46,5	45,2	42,0	46,1	36,2	45,7
2 fő	0,3	0,4	0,4	0,3	0,0	0,5	0,4	0,0	0,2	0,4	0,3
3 - 4 fő	0,1	0,2	0,2	0,7	0,0	0,3	0,3	0,2	0,5	0,3	0,3
5 - 9 fő	0,3	0,2	0,4	0,3	0,4	0,5	0,3	0,1	0,3	0,5	0,3
10 - 19 fő	0,5	0,2	0,2	0,3	0,4	0,6	0,5	0,2	0,6	0,2	0,4
20 - 49 fő	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,4	0,1	0,2	0,2	0,1
50 - 99 fő	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,3	0,1	0,1
100 - 149 fő	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0
150 - 199 fő	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
200 - 249 fő	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
számított érték	100,7	103,7	100,8	102,5	101,6	102,3	100,7	96,0	103,1	94,0	100,0
számított érték – teljes nonprofit kör	101,3	105,1	108,0	110,4	105,5	106,5	102,8	96,8	101,0	91,5	100,0

A – 1 ezer főnél kisebb, B – 1 ezer és 3 ezer fő közötti, C – 3 ezer és 5 ezer fő közötti, D – 5 ezer és 10 ezer fő közötti, E – 10 ezer és 15 ezer fő közötti, F – 15 ezer és 25 ezer fő közötti, G – 25 ezer és 50 ezer fő közötti, H – 50 ezer és 100 ezer fő közötti, I – 100 ezer és 250 ezer fő közötti, J – Budapest, K – Magyarország

számított érték – a különböző foglalkoztatotti kategóriákba tartozó adatok súlyozott összevonásával kapott értéknek az országos értékhez viszonyított nagysága (%)

Forrás: KSH 2014a

6. melléklet Sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő nonprofit szervezetek árbevétel-viszonyai a különböző nagyságú településeken Magyarországon 2013-ban (%)

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K
0 - 20 m. Ft	99,3	99,6	99,3	97,7	98,5	97,6	97,0	97,2	96,8	94,6	97,4
21-50 m. Ft	0,4	0,3	0,2	0,5	0,5	1,0	1,7	1,7	1,5	1,8	1,1
51 - 300 m. Ft	0,1	0,2	0,5	1,7	1,0	1,0	1,0	0,9	1,3	3,3	1,3
301 - 500 m. Ft	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,4	0,0	0,2	0,3	0,1
501 - 700 m. Ft	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,2	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1
701 - 1.000 m. Ft	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1.001 - 2.500 m. Ft	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0
2.501 - 4.000 m. Ft	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
számított érték	95,8	95,0	95,8	100,5	97,6	100,2	100,3	100,7	101,2	106,5	100,0
számított érték – teljes non-profit kör	94,8	94,9	98,5	101,0	100,3	100,2	100,6	98,5	100,2	103,2	100,0

A – 1 ezer főnél kisebb, B – 1 ezer és 3 ezer fő közötti, C – 3 ezer és 5 ezer fő közötti, D – 5 ezer és 10 ezer fő közötti, E – 10 ezer és 15 ezer fő közötti, F – 15 ezer és 25 ezer fő közötti, G – 25 ezer és 50 ezer fő közötti, H – 50 ezer és 100 ezer fő közötti, I – 100 ezer és 250 ezer fő közötti, J – Budapest, K – Magyarország

Forrás: KSH 2014a

7. melléklet Az új sportlétesítmények építési ideje és a létesítmény típusai közötti összefüggés a magyarországi megyei jogú városokban

	nagy helyigényű létesítmény ¹	kis helyigényű létesítmény ²		
		szabadtéri pálya	sportcsarnok	műjégpálya, uszoda
1920-as évek előtt	11	0	6	0
két világháború között	23	0	2	3
1940-es évek közepe – 1960-as évek közepe	12	7	4	4
1960-as évek közepe – 1980-es évek vége	17	5	33	17
1980-es évek vége – 1990-es évek vége	1	0	1	1
az 1990-es évek vége – 2000-es évek vége	0	0	5	9

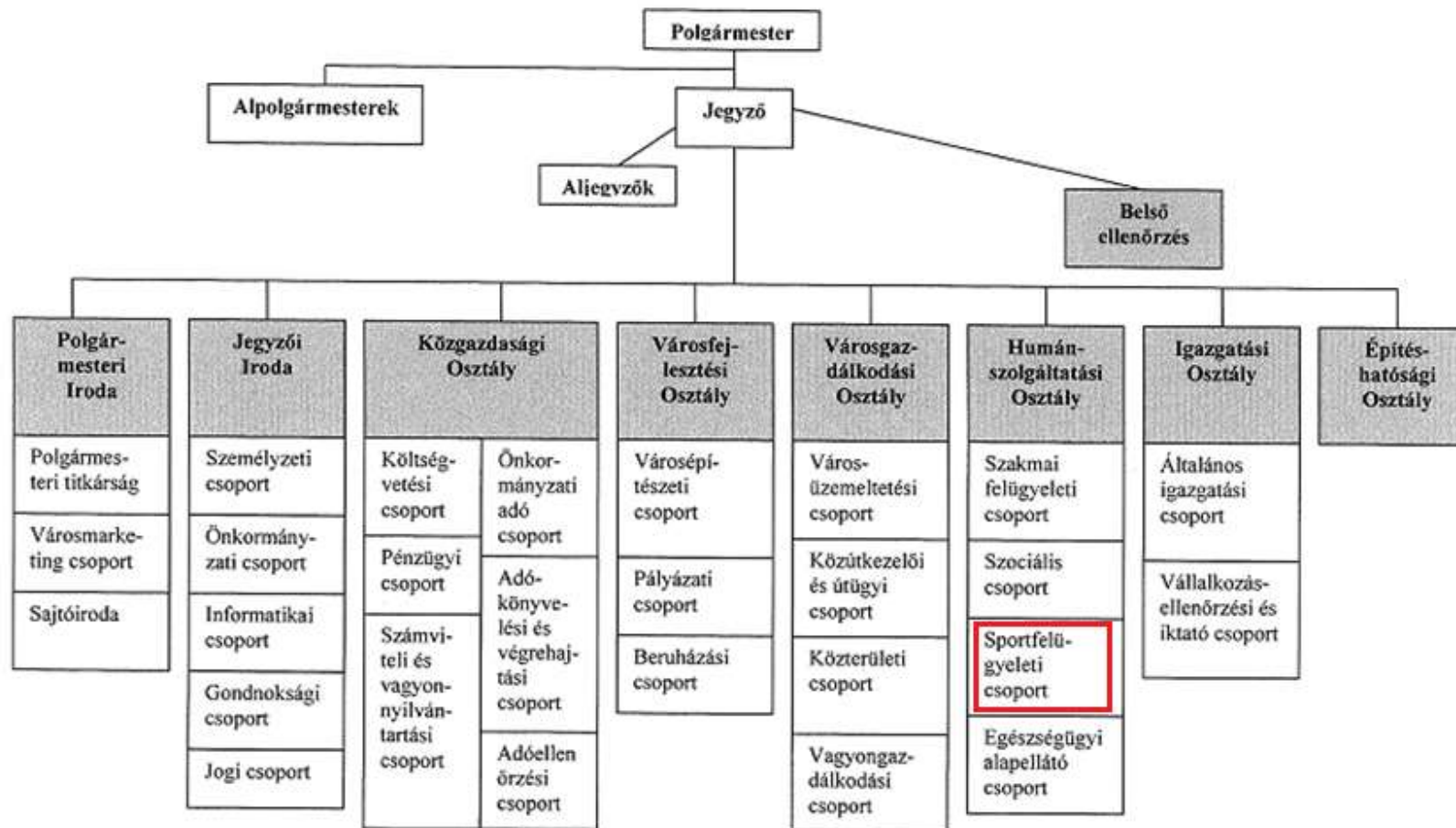
1 – labdarúgópályák és sportközpontok, 2 – szabadtéri kosár- és kézilabdapályák, a sportcsarnokok, valamint a műjégpályák és uszodák

Forrás: Kozma et al., 2012a

8. melléklet A sportlétesítmények modernizációjának ideje és a létesítmény típusai közötti összefüggés a magyarországi megyei jogú városokban

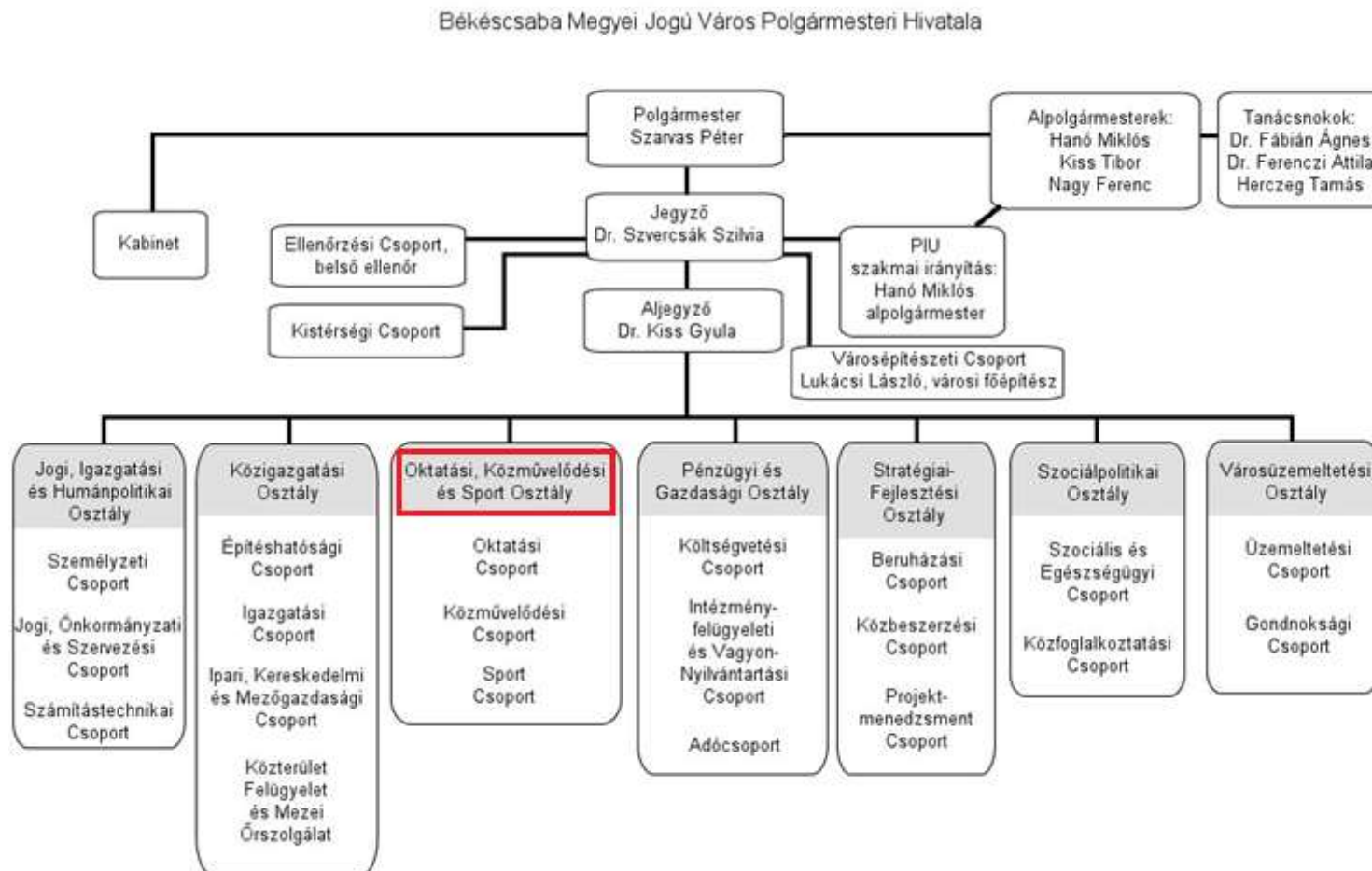
	nagy helyigényű létesítmény	kis helyigényű létesítmény
1920-as évek előtt	0	0
két világháború között	4	0
1940-es évek közepe – 1960-as évek közepe	3	1
1960-as évek közepe – 1980-es évek vége	10	1
1980-es évek vége – 1990-es évek vége	1	7
az 1990-es évek vége – 2000-es évek vége	17	13

Forrás: Kozma et al., 2012a

9. melléklet A Soproni Polgármesteri Hivatal szervezeti felépítése

Forrás: www.sopron.hu

10. melléklet A Békéscsabai Polgármesteri Hivatal szervezeti felépítése

Forrás: www.bekescsaba.hu

11. melléklet A kormányzati szakpolitikával történő azonosulás és a sport bizottsági struktúrában való jelenléte közötti kapcsolat a 2014-es önkormányzati választások után az 5 ezer főnél népesebb településeken (%)

	teljes önkormányzati kör (n = 273)	a sportot a bizottsági struktúrában megjelenítő önkormányzatok (n = 138)
teljesen kormánypárti*	51,3	50,7
részben kormánypárti/nem kormánypárti**	10,6	10,9
teljesen nem kormánypárti***	38,1	38,4

* - mind a polgármester mind a képviselőtestület többsége kormánypárti, ** - a polgármester vagy a képviselőtestület többsége nem kormánypárti, *** - sem polgármester sem a képviselőtestület többsége nem kormánypárti

Forrás: Kozma et al., 2015c

12. melléklet A sport bizottsági struktúrában elfoglalt helyzete a 2014-es önkormányzati választások utáni változásának és az adott települések „pártállásának” változása közötti kapcsolat az 5 ezer főnél népesebb településeken (%)^a

	romlott a sport pozíciója	javult a sport pozíciója
nem történt változás a „pártállás” vonatkozásában	70,3	64,3
elmozdulás a kormánypártiság felé*	10,8	25,0
elmozdulás a nem- kormánypártiság felé**	18,9	10,7

a - a táblázatban azon önkormányzatok adatai szerepelnek, amelyekben a 2014-es önkormányzati választások után megváltozott a sport bizottsági struktúrában betöltött szerepe

* - az adott önkormányzat köztes helyzetűből kormánypárti, vagy nem-kormánypártiból köztes helyzetű vagy kormánypárti lett

** - az adott önkormányzat köztes helyzetűből nem-kormánypárti, vagy kormánypártiból köztes helyzetű vagy nem-kormánypárti lett

Forrás: Kozma et al., 2015c

13. melléklet A helyi önkormányzatok által sportra fordított összegek szektorok szerinti megoszlása települések nagysága szerint 2014-ben (%)

	A	B	C	D	E	F	összesen
1.000 fő alatt	48,4	4,7	0,2	45,5	1,0	0,2	100,0
1.000 – 2.999	66,6	5,7	0,2	26,1	1,1	0,3	100,0
3.000 – 4.999	48,3	10,0	1,7	38,1	1,7	0,2	100,0
5.000 – 9.999	41,5	7,2	0,3	50,7	0,4	0,0	100,0
10.000 – 14.999	63,6	13,5	0,0	20,6	2,3	0,1	100,0
15.000 – 24.999	35,8	32,4	0,1	29,9	1,6	0,2	100,0
25.000 – 49.999	38,1	37,6	0,7	21,1	2,3	0,2	100,0
50.000 – 99.000	41,3	41,6	0,0	16,0	1,0	0,2	100,0
100.000 – 249.999	54,0	38,6	0,0	6,0	1,0	0,5	100,0
Budapest	53,6	13,4	8,2	18,7	6,1	0,1	100,0
összesen	47,6	26,5	1,3	22,6	2,0	0,2	100,0

A – sportlétesítmények üzemeltetése és fejlesztése, B – verseny- és utánpótlássport támogatása, C – sportszövetségek támogatása, D – szabadidősport támogatása, E – iskolai sport támogatása, F – egyéb sporttal kapcsolatos kiadások

Forrás: Magyar Államkincstár adatszolgáltatása

14. melléklet A helyi önkormányzatok által sportra fordított összegek egy főre jutó értékének viszonya az országos átlaghoz az egyes szektorokban a különböző nagyságú településeken 2014-ben (%)

	A	B	C	D	E	F
1.000 fő alatt	27,3	4,7	5,1	54,1	13,3	30,5
1.000 – 2.999	58,8	9,0	7,5	48,7	23,2	57,0
3.000 – 4.999	35,2	13,1	47,5	58,5	30,0	33,2
5.000 – 9.999	99,0	30,9	23,4	255,2	23,1	19,9
10.000 – 14.999	146,5	56,0	0,0	99,9	129,1	30,3
15.000 – 24.999	85,6	139,1	7,8	150,8	94,2	118,4
25.000 – 49.999	124,8	221,4	85,3	145,6	187,0	141,1
50.000 – 99.000	215,0	390,4	0,2	175,7	121,6	185,1
100.000 – 249.999	171,6	220,5	0,3	40,0	74,4	358,8
Budapest	82,7	37,1	476,3	60,8	230,0	45,3
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Magyar Államkincstár adatszolgáltatása

15. melléklet Az egyes időjárási elemek hatása a sportágakra (az eredeti táblázatban 20 sportág szerepelt, és az utolsó sor adata ezek átlagát tartalmazza)

	légnyomás	hőmérséklet	szél	csapadék	köd	átlag
íjászat	-	3	5	3	4	4,0
tavaszi sélés	1	4	5	5	5	4,0
ejtőernyőzés	2	3	5	4	4	3,6
jég-vitorlázás	1	5	5	4	4	3,6
sífutás	2	5	4	5	2	3,6
bob	1	5	3	4	4	3,4
lesiklás	1	4	3	5	4	3,4
vitorlázás	1	4	5	3	4	3,4
kerékpár	3	3	5	4	1	3,2
atlétika (futószámok)	3	3	5	3	1	3,0
atlétika (ugrószámok)	2	4	5	3	1	3,0
evezés	2	4	5	3	1	3,0
kajak-kenu	2	4	5	3	1	3,0
lövészet	1	1	5	3	4	2,8
labdarúgás	1	2	4	5	1	2,6
úszás	1	5	4	1	1	2,4
átlag	1,65	3,75	4,30	3,25	2,35	3,1

1 – enyhe, 2 – kicsi, 3 – észrevehető, 4 – jelentős, 5 - nagymértékű

Forrás: Perry, 2004, p. 176.

16. melléklet Kezdési időpontok a spanyol bajnokságban különböző évszakokban

kezdési időpont	2015. augusztus 30.	2016. február 28.
12.00	0 mérkőzés	1 mérkőzés
16.00	0 mérkőzés	2 mérkőzés
18.15	0 mérkőzés	3 mérkőzés
18.30	2 mérkőzés	0 mérkőzés
20.30	4 mérkőzés	3 mérkőzés
22.00	1 mérkőzés	1 mérkőzés (22.05)
22.30	3 mérkőzés	0 mérkőzés

Forrás: <http://www.eredmenyek.com/foci/spanyolorszag/primera-division/eredmenyek/>

17. melléklet Az UEFA által meghatározott stadion-kategóriák minimális feltételei (példák)

	1. kategória	2. kategória	3. kategória	4. kategória
állóhelyek lehetősége	igen	nem	nem	nem
ülőhelyek száma	200	1.500	4.500	8.000
VIP-helyek száma (ebből a vendégcsapat számára)	50 (10)	100 (20)	250 (50)	500 (100)
közvetítő-riporter helyek száma	2 hely	3 hely	5 hely	25 hely
sajtókonferencia-terem nagysága	1 hely	30 hely	50 hely	75 hely
média munkaterület nagysága	50 m ²	100 m ²	100 m ²	200 m ²
külső terület a közvetítő- kocsiknak	100 m ²	200 m ²	200 m ²	1.000 m ²

Forrás: UEFA, 2010

18. melléklet A különböző olimpiai létesítmények minimális befogadóképességével kapcsolatban megfogalmazott 2012-es NOB-előírás néhány sportág esetében

sportág	kapacitás
atlétika	60.000 fő
kosárlabda	12.000 fő (döntő)
labdarúgás	50.000 fő (döntő)
kézilabda	8.000 fő (döntő)
vízilabda	5.000 fő
síkvízi kajak-kenu	10.000 fő
lövészet	3.000 fő

Forrás: Preuss, 2006, p. 84-85.

19. melléklet A nyári olimpiákra épült állandó és ideiglenes létesítmények száma 1968 és 2012 között

olimpia	állandó létesítmény	ideiglenes létesítmény	összes létesítmény
1968 – Mexikó	22	0	22
1972 – München	24	1	25
1976 – Montreal	27	0	27
1980 – Moszkva	25	0	25
1984 – Los Angeles	24	6	30
1988 – Szöul	34	0	34
1992 – Barcelona	42	1	43
1996 – Atlanta	25	6	31
2000 – Sydney	38	1	39
2004 – Athén	35	1	36
2008 – Peking	29	8	37
2012 – London	29	8	37

Forrás: Darcy – Taylor, 2013, p. 102.

20. melléklet A sportrendezvények látogatottsági adatai a KSH 2009/2010. évi időmérlegese alapján a lakóhely szerint

	Budapest	megyeszékhely	egyéb város	község	összesen
a tevékenységet végzők aránya (%)	0,3	0,5	0,3	0,6	0,4
a tevékenységet végzők időráfordítása (perc/fő)	93	81	126	123	111

Forrás: KSH, 2012 alapján

21. melléklet Az utóbbi egy évben meglátogatott sportrendezvények sportága a válaszadó lakóhelyének függvényében Hajdú-Bihar megyében 2015-ben (több válasz is elfogadható volt, a végső érték ezért nagyobb, mint 100%, %)

	Debrecen	10.000 fő feletti városok	10.000 fő alatti városok	községek	megye
labdarúgás	49,4	41,7	48,6	61,0	49,8
egyéb csapatjáték	38,0	39,6	29,7	29,3	35,1
Európa- vagy világbajnokság	7,6	0,0	0,0	0,0	2,9
egyéb sportrendezvény	27,8	27,1	21,6	19,5	24,9

Forrás: saját felmérés

22. melléklet A lakóhelyen kívüli sportrendezvény-látogatottság Magyarországon a lakóhely függvényében 2008 óta (%)

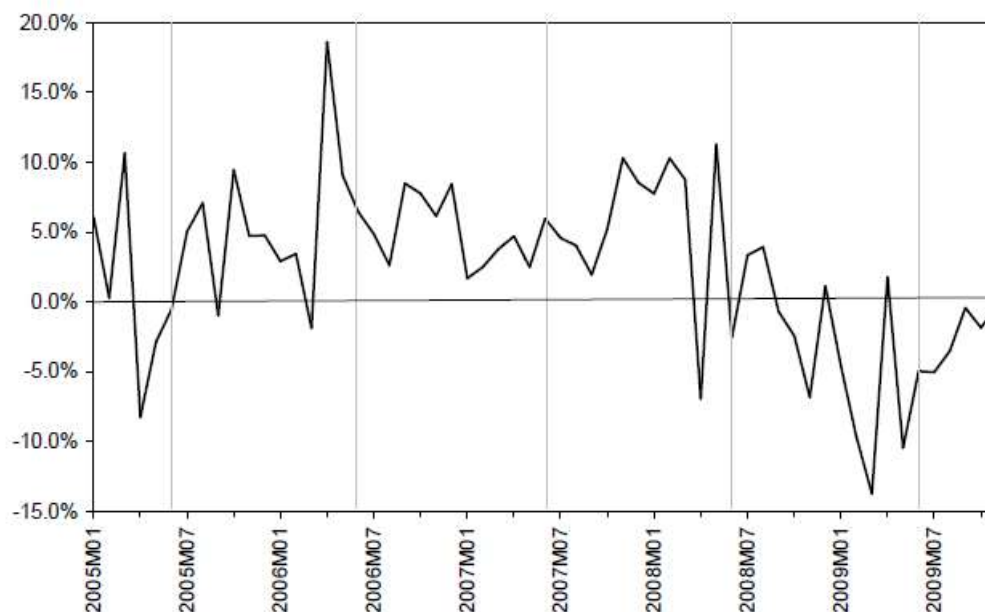
	igen	nem	összesen
Budapest	96,9	3,1	100,0
megyei jogú városok	83,3	16,7	100,0
egyéb városok	81,8	18,2	100,0
községek	92,9	7,1	100,0
összesen	89,0	11,0	100,0

Forrás: saját felmérés

23. melléklet A lakóhelyen kívül történő sportrendezvény-látogatottság a felmérés előtti egy évben a lakóhely függvényében Hajdú-Bihar megyében (%)

	igen	nem	összesen
Debrecen	74,0	26,0	100,0
10.000 fő feletti városok	70,4	29,6	100,0
10.000 fő alatti városok	70,5	29,5	100,0
községek	80,4	19,6	100,0
Hajdú-Bihar megye	73,9	26,1	100,0

Forrás: saját felmérés

24. melléklet A vendégéjszakák száma a svájci szállodákban és gyógyhelyeken
(az évenkénti növekedési ütem, a szürke függőleges vonal mutatja az egyes évek júniusi értékeit)

Forrás: Lamla et al., 2012, p. 5.

25. melléklet A Barcelonai olimpia hatása a turizmus hosszú távú fejlődésére

	1990	2001
szállodai szobák száma (db)	18.567	34.303
turisták száma (fő)	1.732.902	3.378.636
turista vendégéjszakák száma (db)	3.795.522	7.969.496
átlagos tartózkodása idő (nap)	2,84	3,17
az érkező turisták lakóhely (%)		
- Spanyolország	51,2	31,3
- Európa	32,0	39,5
- más térségek (pl. USA, Japán)	16,8	29,2

Forrás: Gratton – Preuss, 2008, p. 1932.

26. melléklet Az egyes sportágakban Debrecenben megrendezett edzőtáborok havonkénti megoszlása 2005 és 2013 között (a táblázatban kiemelten azon sportágak szerepelnek, amelyben legalább hat edzőtábor megrendezésére került sor)

	atlétika	kézilabda	kosárlabda	labdarúgás	röplabda	úszás	egyéb	
január	-	3	1	4	-	4	3	15
február	-	-	-	10	-	6	4	20
március	4	1	-	-	-	6	1	12
április	7	-	-	-	-	3	-	10
május	4	-	-	-	1	5	-	10
június	-	-	1	5	-	1	-	7
július	3	5	-	16	2	5	-	31
augusztus	2	11	6	8	3	1	-	31
szeptember	-	2	3	1	-	-	1	7
október	-	5	-	-	-	4	2	11
november	-	-	-	-	-	3	1	4
december	-	3	-	-	-	1	1	5
összesen	20	30	11	44	6	39	13	163

Forrás: Kozma et al., 2014c

27. melléklet Az edzőtáborokban eltöltött vendégéjszakák aránya a Debrecenben eltöltött vendégéjszakákon belül a különböző típusú szálláshelyeken 2005 és 2013 között havi bontásban (zárójelben a külföldiek esetében érvényes adatok, amelyek a 2008-2013 közötti időszakra vonatkoznak)

	kereskedelmi szálláshelyek	szállodák	3*-os szállodák
január	2,1 (10,0)	2,1 (10,1)	5,6 (32,8)
február	3,2 (13,0)	3,3 (13,3)	8,3 (35,5)
március	0,9 (2,9)	0,9 (3,0)	2,3 (10,0)
április	2,6 (11,0)	2,8 (11,2)	7,3 (32,2)
május	1,0 (1,3)	1,1 (1,3)	2,9 (4,2)
június	0,9 (4,6)	1,1 (4,7)	3,1 (15,6)
július	3,5 (10,9)	4,0 (12,3)	11,7 (36,2)
augusztus	2,4 (6,2)	2,8 (7,1)	9,0 (24,8)
szeptember	0,9 (2,3)	1,0 (2,4)	2,6 (7,3)
október	0,9 (2,6)	0,9 (2,6)	2,5 (8,4)
november	0,3 (0,0)	0,3 (0,0)	1,0 (0,0)
december	0,3 (0,5)	0,3 (2,6)	0,9 (2,1)

Forrás: a Debreceni Sportcentrum Közhasznú Nonprofit Kft adatszolgáltatása

28. melléklet A sportolási hajlandóság és a terület adottságainak megítélése az Európai Unióban és Magyarországon 2013-ban (%)

		a terület adottságainak megítélése (a terület ahol élek, sok lehetőséget kínál a sportolásra)			
	a sportolási tevékenység gyakorisága	A	B	C	D
Európai Unió	hetente minimum egyszer	52,3	37,0	29,1	20,8
	havonta 1-3 alkalommal	6,1	5,4	5,7	3,6
	ritkábban	11,4	14,4	15,7	10,9
	soha	30,1	43,2	49,5	64,6
	összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
Magyarország	hetente minimum egyszer	41,9	41,1	32,0	32,1
	havonta 1-3 alkalommal	4,8	4,0	3,9	5,7
	ritkábban	11,9	14,3	13,9	10,4
	soha	41,4	40,6	50,2	51,9
	összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

A – teljes mértékben egyetért, B – inkább egyetért, C – inkább nem ért egyet, D – egyáltalán nem ért egyet

Forrás: European Commission, 2014b